

La sisena hora a primària

**Balanç de resultats, detecció de dificultats
i formulació de propostes de millora**

Joan Teixidó Saballs

**Universitat de Girona. GROC
abril de 2007**

Universitat de Girona
Departament de Pedagogia

**GRUP DE RECERCA
EN ORGANITZACIÓ
DE CENTRES**

**FUNDACIÓ
PROPEDAGÒGIC**

La sisena hora a primària

Balanç de resultats, detecció de dificultats i formulació de propostes de millora

Investigador responsable

Joan Teixidó Saballs

Equip de Recerca

Josep Bofill Déu, Rosa Borràs Medina, Enric Corominas Rovira, Mercè Juan Millera, Rosa Lajusticia Manchón, Eduard Mallol Blanch, M. Francesca Massó Urgellès, Rosa Mª Montseny Baulenas, Dolors Pairó Parramon, Miquel Payaró Pagès, Joaquim Pelach Bussom, Montse Planas de Farnés Valentí, Mariona Solé Canyelles, Rosa Soler Balletbò, Llum Viruete Sanante

Auxiliar de recerca

Beatriu Pérez Ballesteros

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	. 9
2. LA SISENA HORA A PRIMÀRIA	. 13
2.1. La sisena hora, factor de qualitat.	. 13
2.1.1. Millora dels nivells d'aprenentatge dels alumnes	
2.1.2. Igualar l'horari entre l'escola pública i la concertada	
2.1.3. Oportunitat per a la introducció d'innovacions	
2.1.4. La sisena hora, factor de qualitat? Visions crítiques.	
2.2. Trets distintius	. 21
2.2.1. Augment d'hores d'escolarització	
2.2.2. Disminució d'hores de docència dels mestres	
2.2.3. Potenciació de l'autonomia de centre	
2.2.4. La sisena, una hora d'ampliació	
2.2.5. Nova organització de les escoles	
2.2.6. Increment del nombre de mestres	
2.2.7. Desfasament entre l'horari d'infantil i primària	
2.3. La posada en marxa	. 24
2.3.1. Preparació	
2.3.2. Reptes i/o dificultats que han d'afrontar els centres	
2.3.3. Elaboració de l'horari	
2.3.4. Inici de curs	
2.3.5. Alguns efectes col·laterals	
2.4. Alguns estudis i aportacions	. 34
2.4.1. Textos programàtics	
2.4.2. Textos normatius	
2.4.3. Aportacions de conscienciació	
2.4.4. Aportacions pragmàtiques	
2.4.5. Recerques	
2.4.6. Altres aportacions	
3.- DISSENY I DESENVOLUPAMENT DE LA RECERCA	. 39
3.1. Objectius	. 39
3.2. Metodologia	. 40
3.2.1. Qüestionari	
3.2.2. Grups de debat	
3.3. Temporalitat	. 46

3.4. Caracterització de la mostra	. 46
3.4.1. Característiques personals	
3.4.2. Característiques dels centres	
3.4.3. Distribució territorial	
4.- RESULTATS	. 51
4.1. Ús educatiu de la sisena hora	. 52
4.1.1. Què es fa a la sisena hora?	
4.1.2. Incidència de la sisena hora en l'atenció a la diversitat	
4.1.3. Procediment per a la presa de decisions	
4.1.4. Criteris seguits en la delimitació del contingut	
4.1.5. Contribució a la innovació	
4.2. Delimitació de l'horari escolar	. 63
4.2.1. Com ha quedat l'horari de primària?	
4.2.2. Procediment seguit en l'establiment de l'horari	
4.2.3. Consens de l'horari a nivell municipal	
4.2.4. Criteris a considerar en l'establiment de l'horari	
4.2.5. Desfasament horari entre Infantil i Primària	
4.2.6. Ubicació de la sisena hora a la graella horària	
4.2.7. Elaboració de l'horari	
4.3. Coordinació del professorat	. 79
4.3.1. Hores de coincidència de tot el professorat	
4.3.2. A què es destina l'horari de coordinació?	
4.3.3. Procediment i criteris de concreció.	
4.4. Aspectes laborals	. 88
4.4.1. Horari docent dels mestres	
4.4.2. Franges horàries lliures	
4.4.3. Temps de descans al migdia	
4.4.4. Substitucions del professorat	
4.4.5. Activitats de formació permanent en centres	
4.5. Atenció a les famílies i tutoria	. 100
4.5.1. Atenció a les famílies	
4.5.2. Horari d'atenció a les famílies	
4.5.3. Tutoria d'alumnes	
4.6. Vertebració institucional	. 107
4.6.1. Incidència de la 6a h. en la relació entre etapes	
4.6.2. Incidència de la 6a h. en la relació entre cicles	
4.6.3. Incidència de la 6a h. en el clima de centre	
4.6.4. Oportunitat per a la vertebració comunitària	

4.7. Posada en marxa		120
4.7.1. Nivell de satisfacció		
4.7.2. Poc oportuna en el temps		
4.7.3. Actitud dels equips directius		
4.7.4. Formació pel al canvi		
4.7.5. Algunes qüestions de futur		
4.8. La sisena hora a les ZER		129
4.8.1. Aspectes educatius		
4.8.2. Aspectes organitzatius		
4.8.3. Aspectes comunitaris		
4.9. Dificultats i respostes que s'hi han donat		134
4.9.1. Referides a la feina educativa		
4.9.2. Referides a l'horari escolar		
4.9.3. Referides a aspectes organitzatius		
4.9.4. Referides a les sortides i festes tradicionals		
4.9.5. Referides a altres aspectes.		
4.10. Altres resultats		165
4.10.1. Percepcions sobre la sisena hora		
4.10.2. Futures aportacions		
5.- CONCLUSIONS I PROPOSTES DE MILLORA		169
5.1. Conclusions		169
a) Referides al marc teòric		
b) Referides als aspectes educatius		
c) Referides a l'horari escolar		
d) Referides a la coordinació dels mestres		
e) Referides a aspectes laborals		
f) Referides a l'atenció a les famílies i la tutoria		
g) Referides a la vertebració institucional		
h) Referides a la posada en marxa		
i) Referides a la sisena hora a les ZER		
5.2. Propostes de millora.		175
a) Referides a aspectes educatius		
b) Referides a aspectes organitzatius		
c) Referides a aspectes generals		

6.- BIBLIOGRAFIA .	. 184
7.- ÍNDEX DE QUADRES .	. 188
8.- ANNEXOS .	. 190
Index d'Annexos .	. 190
Qüestionari "La sisena hora a primària" .	. 191
Protocol dels Grups de Debat .	. 201
Participants .	. 203

1.- INTRODUCCIÓ

La implantació d'una sisena hora per als alumnes als centres públics d'Educació Primària constitueix (juntament amb l'èxode dels alumnes de 13 i 14 anys i la incorporació dels mestres especialistes), un dels canvis culturals de major abast que s'ha produït en aquest nivell educatiu en els darrers anys. Són múltiples les raons que ho corroboren: la pèrdua de la uniformitat en el règim d'estada al centre, la fragmentació de l'horari de coordinació, l'allargament de la jornada escolar, l'increment dels aspectes diferencials en relació a infantil, la incorporació massiva de mestres, la manca de professorat... Tot plegat ha fet que la "sisena hora" hagi estat objecte continuat de comentaris i valoracions de signes diversos a les escoles, a les llars on hi ha nens i nenes en edat escolar i, en general, a la societat catalana durant el darrer any.

Sota la denominació genèrica *sisena hora* s'hi engloben dues actuacions diferents que es duen a terme simultàniament: l'increment d'una hora diària d'escolarització per als alumnes d'Educació Primària i la reducció de l'horari docent dels mestres, per bé que continuen amb el mateix horari laboral i d'estada al centre (37,5 h. i 30 h. setmanals, respectivament). Es tracta d'una mesura singular, sense precedents a la resta de l'Estat, que respon a la voluntat política (amb el corresponent acompanyament pressupostari) del govern de la Generalitat de Catalunya d'endegar una acció de millora de l'educació dirigida a tres grans objectius:

- a) millorar els nivells d'aprenentatge dels alumnes i, per tant, prevenir i disminuir el fracàs escolar
- b) establir mecanismes d'equilibri entre l'escola pública i l'escola privada concertada pel que fa al nombre d'hores d'escolarització.
- c) donar resposta a les demandes socials de conciliació dels horaris escolars i els horaris laborals.

La sisena hora, en la seva formulació final, duu a la pràctica una de les mesures de millora de l'educació que s'estableixen al pacte del Tinell: "ampliar i millorar una oferta educativa atractiva i adequada als infants i joves, amb més hores de classe i més serveis educatius, sense que això comporti un increment de les hores de dedicació del professorat".

En el camí seguit fins arribar a ser una realitat han de tenir-se en compte diversos factors:

- a) El procés de participació i debat social a l'entorn dels cinc grans eixos temàtics que s'estableixen al Pacte Nacional per a l'Educació (PNE). Es fa una crida a la participació; es recullen aportacions, tant a títol individual com col·lectiu i es constitueixen grups de treball sota la responsabilitat d'un expert. Tot plegat, culmina en un document de Recomanacions al Govern de la Generalitat de Catalunya (juny 2005)

- b) Simultàniament, es duen a terme un seguit de trobades d'intercanvi de punts de vista i de negociació amb els diversos interlocutors socials (organitzacions sindicals, federacions de centres, associacions de pares, moviments de renovació pedagògica, etc.) a través de les quals s'assoleix un consens bàsic per a l'operativa de la posada en marxa. El procés negociador aconsegueix aglutinar la majoria de les forces socials; culmina amb la signatura del Pacte Nacional per l'Educació, el dia 20 de març de 2006.
- c) A mesura que avança el procés negociador comencen a fer-se sentir opinions i valoracions que en qüestionen l'oportunitat, les quals, incrementen quan s'anuncia l'aplicació per al curs 2006-2007.

Si es té en compte la transcendència dels canvis que se'n desprenen, el nombre de centres i alumnes que afecta i el temps del qual es disposa, sembla assenyat afirmar que el procés es va dur a terme d'una manera precipitada, sense comptar amb uns referents clars. D'una banda, calia temps material per dur a terme un procés, complex i dilatat en el temps, de sensibilització i formació dels equips directius, els claustres i les famílies: temps per parlar, per valorar diverses opcions, per contrastar opinions, per preveure repercussions, etc.. D'altra banda, els centres no disposaven de referents clars: la normativa era mínima (i no aparegué fins finals d'abril); la formació als equips directius fou insuficient i inadequada en el temps (no es dugué a terme fins a principis de maig) i quedaven múltiples aspectes per concretar: el perfil dels mestres de nova incorporació, el nombre d'hores docents dels mestres, l'atenció als alumnes d'EI amb germans a EP durant la sisena hora... Si a tot això s'hi afegeix el tràfec i el cansament de final de curs, sembla raonable acceptar que la posada en marxa no es va fer en les millors condicions.

La importància del canvi endegat així com la consideració de les circumstàncies que van concórrer en la implementació posen de manifest la necessitat de dur a terme un estudi, seriós, exhaustiu i independent, en el qual es recullin i s'analitzin els resultats, amb la intenció de proposar accions de millora. Són diverses les raons que justifiquen i avalen la recerca, tant pel que fa al tema (actualitat, rellevància, utilitat) com pel que fa a la idoneïtat de l'equip investigador.

- a) Actualitat. La sisena hora és i ha estat tema d'actualitat durant tot el curs escolar, tant pel que fa als resultats com pel que fa als efectes col·laterals que se'n desprenen.
- b) Rellevància social. En els moments actuals la sisena hora s'ofereix al 80% de l'alumnat i en un futur proper (encara per determinar) s'estendrà al 100%.
- c) Utilitat. La recerca es proposa generar coneixements útils a l'Administració Educativa, als equips directius i als claustres per contribuir a la presa de mesures de millora.

d) Entre les raons que avalen la idoneïtat de l'equip investigador s'hi troba la vinculació al tema d'estudi (arran dels treballs inicials de GROC), la composició (format majoritàriament per directius de CEIPs) i la independència de les diverses instàncies socials (administracions, sindicats, col·lectius de mestres...) que han d'assumir-hi responsabilitats.

L'estudi es proposa aconseguir una comprensió profunda de la realitat que es viu als centres amb la sisena hora, conèixer els resultats de la posada en marxa, detectar les principals dificultats que han sorgit i recollir les propostes i idees que s'han generat per tal donar-hi resposta. Tot plegat, amb la intenció d'ajudar els centres que ja la fan a introduir mesures correctores i, també, als qui la implantaran el proper curs per tal que aprofitin les experiències positives i negatives dels qui els han precedit. Els models organitzatius que resulten de l'aplicació de la sisena hora no són "bons" o "dolents" en termes absoluts; tots tenen virtualitats (que cal aprofitar), tenen febleses (que cal minimitzar) i tenen, també, riscos (que convé preveure per, si és possible, neutralitzar).

El resultat final de l'estudi s'adreça, en primera instància, als claustres que han de prendre decisions fonamentades, públiques i transparents, sobre el destí que s'hi dóna; als equips directius, que han de vetllar per l'organització del centre, harmonitzant interessos educatius, organitzatius i relacionals, i a les famílies, perquè compreguin la complexitat del canvi i la necessitat d'arribar a plantejaments de consens. En segona instància, també s'adrecen als Consells Escolars de Centre i Municipal, en tant que òrgans col·legiats de participació i de presa de decisions dels estaments anteriorment citats. Finalment, al Departament d'Educació, en tant que instància responsable de vetllar per l'èxit de la iniciativa i, també, pel bon ús i la rendibilitat dels recursos que s'hi han esmerçat.

Els treballs s'han realitzat des de Nadal de 2006 fins Setmana Santa de 2007. Ha constituït, una empresa difícil tant per l'abast que se li ha donat, les dimensions de l'equip investigador i el temps limitat amb què s'ha comptat. Un repte d'aquestes dimensions requereix, certament, més temps: per planificar, per recollir les dades, per exposar i matisar els resultats i, fonamentalment, per madurar i destil·lar les conclusions i propostes. Hi havia, tanmateix, pressa per tenir-lo enllestit abans d'acabar el curs actual per afavorir-ne la utilització dels resultats. Finalment, aquest ha estat el criteri que ha prevalgut. El preu pagat ha estat alt (la dedicació intensiva durant tres mesos, els dissabtes de treball a Barcelona, la renúncia a les vacances de Pasqua...i un munt d'hores manllevades); tanmateix, el donem per ben emprat en la confiança que el resultat final contribuirà a millorar el funcionament de les escoles.

Mont-ras, maig de 2007.

2.- LA SISENA HORA A PRIMÀRIA

Abans d'analitzar la situació en la qual es troben els centres cal bastir un corpus de coneixements sobre la sisena hora. Amb aquesta intenció, es revisen els objectius impulsors de la mesura, se'n delimiten els trets distintius i s'exposen els reptes que es van haver d'afrontar des dels centres per a la posada en marxa. També es consideren, en darrer lloc, els principals estudis i aportacions que s'hi han dedicat. Es tracta de fornir un coneixement bàsic de la realitat estudiada que permeti centrar els objectius de l'estudi i, alhora, sigui un ajut per a l'exposició i la interpretació dels resultats.

2.1. La sisena hora, factor de qualitat.

La sisena hora escolar és presentada com una mesura de qualitat del sistema, tant des d'un punt de vista quantitatiu (inversió pressupostària, nombre de mestres, etc.) com qualitatiu (increment del temps escolar, oportunitat per assajar noves metodologies, resposta a demandes socials...). Respon a tres grans objectius...

- a.- Impulsar l'equitat educativa i la igualtat d'oportunitats.
- b.- Prevenir i reduir el fracàs escolar i millorar el rendiment de tot l'alumnat.
- c.- Prestigiar l'escola pública i donar-li un impuls de qualitat

1. Objectius de la sisena hora a l'escola pública.

que s'agrupen en els dos epígrafs inicials, d'acord amb la intenció que els inspira: d'una banda, la millora del nivell educatiu de tots els alumnes i, de l'altra, la introducció de mesures d'equilibri entre l'escola pública i la concertada. A aquests dos factors de qualitat, n'hi afegim un tercer que hi és implícit: el foment de la innovació educativa. Finalment, el quart epígraf es destina a recollir algunes argumentacions crítiques amb la sisena hora: que en qüestionen la utilitat, la consideren innecessària o bé que mostren malfiança respecte d'alguns efectes perniciosos que se'n poden desprendre.

2.1.1. Millora dels nivells d'aprenentatge dels alumnes.

L'argument bàsic en la presa de decisió d'incrementar l'horari escolar ha de ser la millora dels aprenentatges dels alumnes. Al capdavant, l'escola existeix perquè els nens i nenes aprenguin, es desenvolupin i esdevinguin persones de bé. En observar el percentatge d'alumnes de quart de primària que assoleix les competències bàsiques dels diversos àmbits, d'acord amb l'anàlisi realitzada pel Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu de Catalunya, es posen de manifest uns resultats globals notòriament millorables.

Àmbits competencials	%
Àmbit matemàtic	61%
Àmbit lingüístic. Català escrit	70%
Àmbit lingüístic. Català oral	74%
Àmbit lingüístic. Castellà escrit	68%
Àmbit lingüístic. Castellà oral	80%
Àmbit socionatural	75%

2. Percentatge alumnes de 4t d'EP que assoleixen les competències bàsiques per àmbits

La introducció d'una hora diària addicional obre la porta a la millora. Els alumnes faran 5 hores més cada setmana que permetran organitzar d'una manera més eficaç les mesures de reforç o d'aprofundiment dels aprenentatges bàsics en funció de les necessitats de cada alumne/a.

El fet de comptar amb més temps per atènyer els mateixos objectius educatius, és a dir, sense augmentar la càrrega curricular, possibilita una millora qualitativa de l'acció educativa alhora que augmenta el marge d'autonomia del centre. Hi haurà més temps per fer el mateix, per fer altres coses que els mestres haurien volgut fer però no tenien l'espai adient per fer-les, per continuar fent activitats que ja es feien d'una manera transparent, amb un espai propi o senzillament per enfortir la relació tutor/a-alumnes amb sessions de tutoria, activitats de cohesió de grup, anàlisi i comentari de fets d'actualitat, etc. Per altra banda, la reducció d'hores de docència dels mestres ha de possibilitar un augment de la relació amb les famílies així com una major disponibilitat de temps personal per a la preparació de les activitats d'ensenyament-aprenentatge, per a la correcció, etc.

2.1.2. Igualar l'horari entre l'escola pública i la concertada.

L'assoliment de majors nivells de qualitat en el conjunt del sistema educatiu ha de vetllar per l'establiment de mesures d'equitat que procurin equilibrar les diferències entre els diversos contextos i, també, per garantir la igualtat d'oportunitat dels ciutadans en l'accés a l'educació finançada amb fons públics.

El sistema educatiu català està format per una doble xarxa que, abans de la implantació de la sisena hora es diferenciava, entre d'altres aspectes, pel fet que els centres concertats impartien, d'una manera generalitzada, una hora més sufragada per les famílies. A bona part dels centres públics també s'oferia una hora d'activitats complementàries (fonamentalment, al migdia, entre l'acabament de l'horari de classes i l'inici del menjador escolar), organitzades per les AMPAs, ajuntaments o entitats de lleure. Es tractava, tanmateix, d'una

activitat voluntària, de pagament, la qual cosa introduïa elements de discriminació entre l'alumnat.

A la constatació precedent cal afegir-hi l'existència d'una correlació creixent entre el nivell socioeconòmic de les famílies i l'elecció del centre educatiu: una majoria de famílies d'un nivell econòmic i cultural alt i mitjà tendeixen a escolaritzar els seus fills en centres concertats, alhora que la immensa majoria de les famílies amb nivells inferiors ho fan en centres públics.

Davant el repte d'introduir mesures d'homogeneïtat entre tots els centres sostinguts amb fons públics, la igualtat en l'horari resultava una qüestió palmària, atès que a la finalització de l'ensenyament elemental, un alumne escolaritzat en una escola concertada havia cursat un miler i escaig d'hores més que a la pública. Aquesta fou una de les qüestions tractades amb més intensitat al debat del PNE. A les recomanacions finals es demana que "l'horari de l'educació primària sigui de 30 hores setmanals en tots els centres"¹, amb la programació d'una sisena hora a tots els centres públics "dedicada a activitats de suport i aprofundiment"².

2.1.3. Oportunitat per a la introducció d'innovacions.

Una tercera contribució de la sisena hora a la millora de la qualitat educativa rau en el fet que pot afavorir l'assaig i l'experimentació de diverses maneres de treballar, d'agrupar els alumnes, de plantejar la relació mestre-alumnes, de dur a terme projectes que eren difícils d'encabir en el currículum base... El fet que la normativa que la regula sigui mínima confereix un alt grau d'autonomia al centres per plantejar-se què hi faran? i com ho faran?. Constitueix, per tant, una porta oberta a la innovació. Ho ha estat, per bé que d'una manera incipient en aquest primer any i, amb tota probabilitat, el potencial s'incrementarà en els anys venidors.

El fet de disposar d'un 20% més de temps per tractar els mateixos continguts curriculars unit a la possibilitat de fer coincidir diversos mestres en una mateixa franja horària obre un enorme ventall d'opcions: desdoblaments, agrupaments flexibles, treball per grups reduïts, dos mestres a l'aula, treball individual, agrupaments multinivells, agrupaments cíclics... que permeten l'optimització dels recursos i l'adequació a allò que cada claustre consideri més oportú.

A tall d'exemple, una escola pot dedicar la sisena hora a la millora de la competència lingüística dels alumnes de cicle superior a través d'un taller literari en el qual hi intervinguin tres professors. La clau de l'èxit de l'activitat, tant amb la sisena hora com sense, resideix en el treball en equip dels docents a l'hora de dissenyar, preparar materials i de dur a la pràctica el taller. Ara bé,

¹ Recomanació núm 2 del grup **Igualtat d'oportunitats i llibertat d'ensenyament en el marc del servei públic educatiu**

² Recomanació núm 9 del grup **Família i educació**

la possibilitat de fer coincidir dos cursos i tres mestres en una mateixa franja horària obre la porta a pensar activitats per ser realitzades en tres grups flexibles (a tall d'exemple, de lectura, comentari i escriptura de contes) o per a ser realitzades en tres grups heterogenis (de representació dels contes llegits, de recerca i organització d'informació...). La composició dels grups, per tant, podrà variar en funció de l'activitat. També permetria fer activitats en dos grups, amb dos mestres a l'aula, en gran grup, individuals... En definitiva, l'element clau ha de ser el projecte: el taller literari. L'organització s'hi ha de subordinar, ha de ser un element facilitador. Es tracta que els mestres coneguin i explorin les opcions organitzatives que ofereix la sisena hora per tal d'aprofitar-les.

A banda de les possibilitats derivades de l'agrupament d'alumnes s'albiren també altres modalitats: dedicar totes les sisenes hores d'una setmana a treballar un tema monogràfic, per cursos, per cicles o a tot el centre; dedicar una sessió setmanal a projectes col·lectius: cant coral, representacions teatrals, construccions... que impliquen la reubicació de tot l'alumnat, etc.

2.1.4. La sisena hora, factor de qualitat? Visions crítiques.

Als epígrafs anteriors s'han exposat els principals arguments que justifiquen la implementació de la sisena hora, tot posant l'èmfasi en els resultats favorables que s'esperen obtenir. Ara bé, en un apartat dedicat a considerar la sisena hora com a factor de qualitat, també cal deixar constància de l'existència de múltiples veus que han manifestat disconformitat, desencís o, més obertament, rebuig davant d'aquesta mesura.

En algunes tribunes de debat i, també, en textos precedents hem defensat una posició pragmàtica: un cop adoptada la mesura, amb un ampli consens social, cal esmerçar tots els esforços a posar-la en marxa en les millors condicions possibles, deixant de banda disquisicions estèrils:

“El fet d'afegir una hora més a l'ensenyament obligatori ha donat lloc a valoracions i argumentacions de diversa índole atès que representa una opció social i, com a tal, està i estarà sotmesa al **debat ideològic**, serà tema del dia dels diaris, se'n parlarà a les tertúlies radiofòniques... Tothom hi dirà la seva: que si servirà o no per a “conciliar la vida laboral i la familiar”, que si ja n'hi ha prou amb cinc hores; que si respon a l'interès de finançar l'escola concertada, que si és fruit del Pacte del Tinell, que si el que cal és anar a la jornada continuada, que si l'abocament massiu de recursos no garanteix la millora en els resultats, que si la signatura del Pacte Nacional per l'Educació s'assembla a la negociació estatutària, que si és un nou pas per “secundaritzar” la primària (i, aquí, per acabar-ho d'adobar, algú recordarà amb sornegueria que fa pocs anys es parlava de “primaritzar” la secundària)... Tot plegat són arguments sociològics, sovint amb un rerafons polític, tots ells ben legítims, que reflecteixen la complexitat del tema.

Per justificar els diversos posicionaments, s'aportaran anàlisis històriques (es recordaran els temps que era festa els dijous a la tarda i es treballava els dissabtes); s'acudirà a la comparació amb altres comunitats autònomes (on predomina la jornada continuada) o amb altres països (que de ben poca cosa serveix perquè cada país té la seva tradició i les seves característiques), s'aportaran un munt de xifres (d'inversió econòmica, d'hores de classe, de nous llocs de treball...), es tornarà a parlar de resultats escolars i d'indicadors europeus, es posaran damunt la taula tot un seguit de

factors que afecten l'escola: l'aposta per un model inclusiu, l'atenció a la diversitat, la immigració, la globalització, etc. En definitiva, es faran un munt de conjetures i judicis de valor. Cadascú farà els seus; tots ells, amb diverses intencions i graus de fonamentació. I està molt bé que es faci; és necessari i, en darrer terme, és un símptoma de salut del sistema. Ara bé, implica alguns riscos.

Entrar a fons en aquest debat a cada claustre, a cada AMPA, a cada Consell Escolar i, si cal, a cada llar catalana amb fills en edat escolar és important, però caldrà anar alerta a no esmerçar-hi massa esforços balders, a no esgotar-nos-hi innecessàriament, atès que la feina tot just haurà començat. A continuació, en vindrà molta més i queda poc temps per a la fi del curs. Per molt important que sigui el debat ideològic (que ho és), al capdavant, sembla que el resultat final no admet gaire dubtes: hi haurà sis hores lectives, la qual cosa donarà lloc a un canvi en profunditat del funcionament dels CEIPs i, potser allò més important, l'inici d'un procés de transformació de la cultura professional dels mestres.”

(Teixidó, 2006a:2)

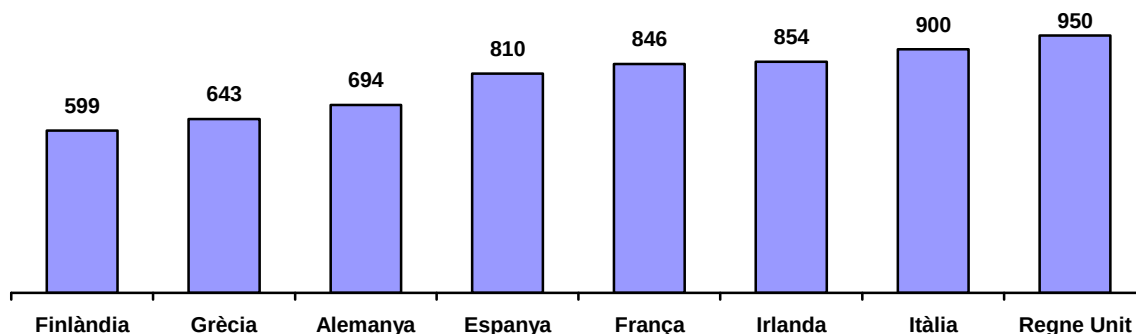
Aquesta era, certament, una argumentació possibilista, operativa, adreçada a les persones (docents i directius) que havien de posar-la en marxa. En el context d'un treball d'investigació, en canvi, resulta pertinent exposar els arguments que se sostenen des de posicions crítiques. Són plenament legítims, racionals i fonamentats i, allò més important, són imprescindibles per comprendre la complexitat de la situació generada. Els agrupem en diversos àmbits:

a) La millora dels nivells d'aprenentatge dels nois i noies no pot reduir-se a una qüestió merament quantitativa. L'augment de l'horari escolar, per si sol, no implica que s'obtingan millors resultats. Ho possibilita, ho afavoreix... però no ho garanteix. Són múltiples els factors que incideixen en l'aprenentatge, tant externs al centre: entorn social, personalitat de l'alumne, suport familiar, nivell econòmic... com interns: l'organització del centre, el nombre de mestres per grup, la qualitat de la relació mestres-alumnes, la formació inicial i permanent del professorat, la dotació de recursos, etc.

Perquè l'augment d'hores repercuteixi en la millora dels resultats educatius cal que es produeixi una millora qualitativa en la relació d'ensenyament-aprenentatge, cal que els mestres adoptin una actitud activa per fer el millor ús possible d'aquest temps addicional. El paper dels mestres, és fonamental en l'assoliment dels objectius de qualsevol reforma escolar. Des d'aquesta perspectiva, l'interès per comprendre i revisar les actituds negatives d'alguns mestres en relació a la sisena hora sembla fonamental per avançar.

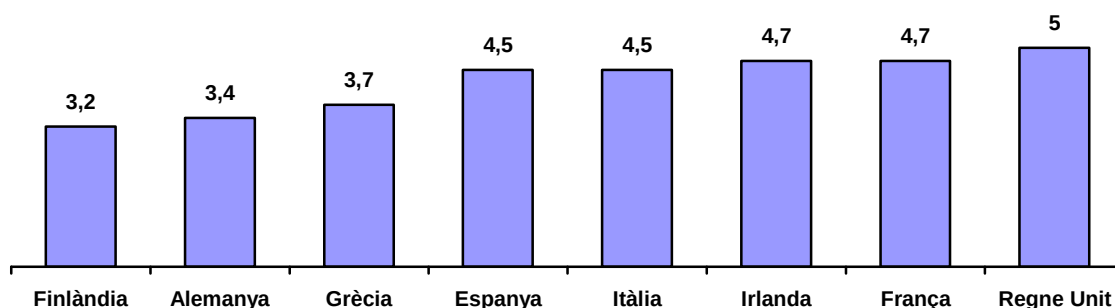
b) El nombre d'hores lectives dels escolars catalans abans de l'aplicació de la sisena hora era similar al de bona part dels països europeus. En l'anàlisi efectuada pel Departament d'Educació (2006a) el nombre anual d'hores docents se xifrava en 875. Es tracta, tanmateix, d'una quantitat aproximada que resulta de multiplicar el nombre de dies lectius (175) pel nombre d'hores diàries (5) sense tenir en compte les incidències que es produeixen al llarg del curs: els dies festius, la celebració de festes populars,

etc. Un càlcul més acurat és realitzat per la xarxa europea d'informació educativa Eurydice³, la qual comptabilitza 810 hores reals d'escolarització en el període 7 -10 anys a l'estat espanyol. En contrastar aquesta dada amb les xifres d'altres països de la Unió Europea s'observa que els escolars catalans se situen en una posició intermèdia entre les 600 h. de Finlàndia i les 950 del Regne Unit.

3. Hores anuals d'escolarització a diversos països europeus (7-10 anys)

Al mateix informe s'analitzen, també, les hores de treball diàries dels alumnes. Novament s'observa que les 4,5 h. diàries (descomptant-ne els 30 minuts de l'esbarjo) se situen en un terme mig.

4. Hores diàries d'escolarització a diversos països europeus (7-10 anys)

L'anàlisi del panorama internacional posa de manifest la posició central dels escolars catalans en relació a d'altres països de la Unió Europea pel que fa a hores d'escolarització. Amb la introducció de la sisena hora passaran a la part més alta de la taula. Ara bé, el nombre d'hores (tal com posa de manifest el mateix informe) no correlaciona d'una manera directa amb els resultats. Aquesta, però, és una altra qüestió (Fernández, 2000).

c) La concreció final de la sisena hora no afavoreix la conciliació dels horaris familiars i professionals de les famílies. Una de les idees recurrents que apareixen en el debat de PNE, particularment el dedicat a considerar la

³ Vegeu http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice/DB_Temps_Home

relació família-escola, posa de manifest la necessitat d'avançar vers la conciliació entre l'horari escolar i l'horari laboral de les famílies. Es tracta d'una qüestió d'actualitat, a la qual s'hi ha dedicat molta atenció en els darrers anys (CEMB, 2004). En teoria, l'allargament de la jornada escolar hauria d'afavorir la conciliació d'horaris. En la pràctica, però, ni la regulació normativa, ni la concreció majoritària que se n'ha fet als centres, no ho han afavorit. La sisena hora s'ha situat, primordialment, al migdia (reduint el descans dels alumnes i dels mestres), en una franja horària que en la major part dels centres ja estava coberta per un ampli ventall d'activitats complementàries realitzades per les AMPAs, ajuntaments o altres entitats.

Per altra banda, l'argument de fons és altament qüestionable atès que es transfereix a l'escola la responsabilitat de solucionar una qüestió que no es correspon amb la funció social que li dóna sentit (Solsona, 2005). L'escola existeix per contribuir a l'educació i a la socialització dels nens i nenes (funció educativa). Per fer-ho cal que hi romanguin algunes hores al dia durant les quals assumeix funcions de guarda dels nens i, conseqüentment, eximeix temporalment d'aquesta responsabilitat a les famílies. Aquesta segona funció, però, és subsidiària de la primera. Organitzar l'horari escolar en funció de les necessitats de les famílies suposaria invertir l'ordre de prioritats, avantposar la funció social (la guarda dels nens i nenes durant el temps que les mares i els pares són a la feina) a la funció educativa.

d) La dignificació de l'escola pública no s'aconseguirà, únicament, amb l'equiparació horària. L'increment d'una hora diària a l'escola pública significa l'equiparació horària amb l'escola privada concertada i, en conseqüència constitueix una mesura de dignificació de la primera, amb la intenció d'invertir o, com a mínim, apaivagar la creixent tendència a la polarització de la societat catalana entorn d'aquest dos models educatius (Gil Villa, 1992; Teixidó Planas, 2006) .

Es tracta, certament, d'un pas endavant però no es pot pensar que sigui l'únic o el definitiu. Calen altres mesures complementàries, tant externes (campanyes d'informació i sensibilització a les famílies, reglamentació clara pel que fa a l'escolarització equitativa de determinats col·lectius, supervisió rigorosa del compliment d'allò legislat) com internes (guany de reconeixement social mitjançant l'esforç i el treball responsable, renúncia a plantejaments corporativistes, etc.) que han d'adequar-se a cada context.

e) Les necessitat de temps "extraescolar" dels infants. Els nois i noies passen moltes hores a l'escola. N'hi ha que hi arriben abans de les 8 del matí no en surten fins passades les 6 de la tarda. Són gairebé 10 hores en el decurs de les quals fan activitats instructives, lúdiques, relacionals, d'entreteniment, de subsistència, etc. A banda de les hores que romanen a l'escola, cal tenir en compte altres activitats que s'hi troben directament vinculades: els viatges

d'anada i tornada, el temps dedicat a l'estudi i/o a fer deures, les classes particulars, etc.

Hi ha el risc que l'escola ocupi pràcticament la totalitat del temps de l'infant cosa que, si es pretén un desenvolupament integral, no sembla la millor opció. Cal que els nois i noies tinguin temps per jugar, per trobar-se al carrer o al parc, per relacionar-se amb nois i noies que van a altres escoles, etc. En definitiva, cal que tinguin vida activa fora de l'escola. L'allargament de la jornada escolar no contribueix a suplir aquesta mancança; ben al contrari, l'augmenta.

f) La precipitació i la manca de diàleg amb els encarregats de portar-la a la pràctica. La posada en pràctica de la sisena hora ha estat precipitada. La revisió del procés cronològic que es va seguir és prou il·lustradora d'aquesta realitat. La urgència per explicar i endegar el canvi en pocs mesos va ser percebuda, des d'un sector significatiu del professorat, com una imposició, com una mesura davant la qual no se'ls va consultar. La informació va ser escassa, poc concreta i desajustada en el temps. La baixa concreció en els estadis inicials va afavorir que sorgissin múltiples interpretacions, les quals van donar lloc a veus de protesta que posaven l'èmfasi en les possibles repercussions negatives de la mesura. Només cal fer una passejada per la xarxa per trobar-hi un munt de notícies, tant de sindicats, com de centres, com de docents, ens les quals se sostenen posicions crítiques. Tot plegat va generar un clima enrarit durant el tercer trimestre del curs 2005-06 que ha continuat en l'actual amb menor virulència.

g) La insuficiència de la mesura per donar resposta als reptes profunds que afecten el sistema. Finalment, des d'una perspectiva global, s'han sentit veus crítiques que alerten de l'excessiva atenció que s'hi ha atorgat. La popularitat de la mesura ha fet que esdevingués tema de comentari, que aparegués reiteradament als mitjans de comunicació i que, en alguns moments, hagi donat la sensació que es tractava de la solució a tots els mals del sistema. La sisena hora és únicament una mesura organitzativa que suposa una important inversió de recursos humans i econòmics. És una mesura potenciadora, però no suficient. L'assoliment de millores qualitatives en l'educació dels nois i noies passa indefectiblement per la professionalitat dels docents, la col·laboració amb les famílies i el treball en xarxa amb els agents educatius comunitaris.

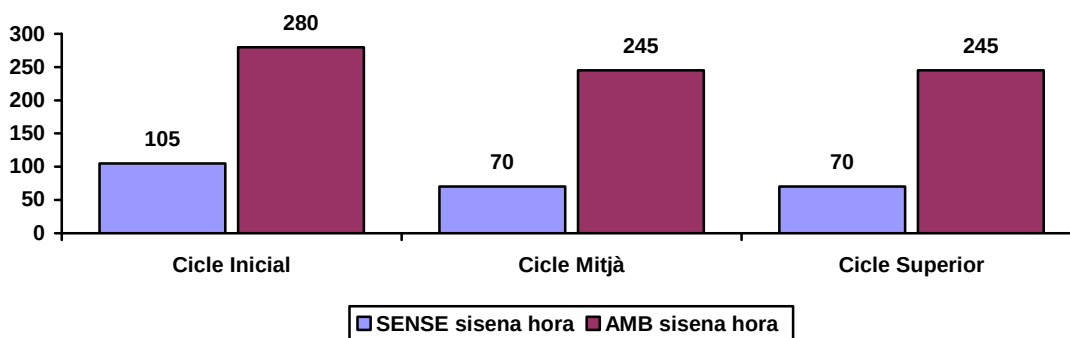
En síntesi, al llarg dels epígrafs anteriors s'han engrunat els arguments que assenyalen que la sisena hora pot contribuir poderosament a la millora de la qualitat educativa alhora que s'han recollit els principals posicionaments crítics.

2.2. Trets distintius.

La introducció d'una hora més de treball a les escoles per als alumnes d'Educació Primària és una qüestió més complexa del que pot semblar a primera vista. Són múltiples els factors a considerar: l'augment d'hores d'escola, la disminució d'hores de docència dels mestres, la potenciació de l'autonomia institucional, la distinció entre hores "lectives" i d'"ampliació", la instauració de nous hàbits organitzatius, l'increment del nombre de mestres, el desfasament horari entre infantil i primària, etc. A continuació s'efectua una breu anàlisi de cadascun:

2.2.1. Augment d'hores d'escolarització.

Afegir una hora diària d'escolarització suposa un augment de 175 hores anuals i, per tant, 1050 hores al llarg dels sis cursos de l'educació primària. Tot plegat, un increment que equival a més d'un curs escolar amb el qual l'horari de l'escola pública s'equipara al de la privada concertada. Aquest increment suposa un augment considerable del nombre d'hores de lliure organització del currículum.

5. Hores de lliure organització del currículum amb i sense la sisena hora

2.2.2. Disminució d'hores de docència dels mestres.

L'increment del nombre d'hores d'atenció als alumnes coincideix amb l'aplicació de l'acord de la mesa sectorial de personal no docent universitari de 15 de novembre de 2005 en el qual es preveu la reducció, al llarg de dos cursos, de l'horari d'atenció directa als alumnes del professorat d'infantil i primària amb la intenció de millorar la tutoria, l'atenció a l'alumnat i a les famílies.

Per donar resposta a les necessitats docents que es generen amb l'aplicació d'aquesta mesura, el Departament d'Educació (2006d) afegeix mitja dotació de mestre per línia als CEIPs que s'ha d'afegir a la dotació que es destina a cobrir les necessitats docents derivades de la sisena hora: un mestre i mig per línia.

2.2.3. Potenciació de l'autonomia del centre.

La sisena hora planteja una oportunitat als centres educatius per exercir, d'una manera responsable i democràtica, l'autonomia que els confereix l'ordenament legal vigent per tal de donar resposta a les peculiaritats i necessitats de cada context. Els aspectes principals on es reflecteix aquesta possibilitat són:

- a) La delimitació del marc horari del centre. Han de fixar 6 hores entre les 8,30 h. i les 18 h. deixant-ne un mínim de dues de descans al migdia.
- b) La concreció del contingut educatiu, atès que la regulació administrativa del contingut de la sisena hora

“Els centres públics de titularitat del Departament d'Educació afegiran a aquest horari una sisena hora d'ampliació de l'horari escolar per a desenvolupar, prioritàriament, habilitats que afavoreixin l'assoliment de les competències bàsiques –lectura, comunicació oral, estratègia matemàtica i sensibilitat artística-, segons acord de Govern aprovat en data 14 de març de 2006, tot respectant el seu caràcter transversal i no restringit a una àrea curricular específica”.

(DOGC, núm 4623, de 28-04-2006)

deixa un marge ampli d'autonomia als centres.

- c) La planificació de la sisena hora. Cada centre pot planificar-la de la manera que consideri més convenient

“Les activitats de la sisena hora poden organitzar-se de manera que es duguin a terme diferents tipus d'habilitats cada dia de la setmana o fent compatible en un mateix dia diferents habilitats per tal de desenvolupar-les de manera més continuada al llarg de tota la setmana. Així mateix, les activitats de la sisena hora poden organitzar-se en una mateixa franja cada dia de la setmana o en diferents moments de la jornada segons l'organització de l'horari escolar”.

“Les activitats poden dur-se a terme individualment, en grup o de manera col·lectiva, amb alumnes del mateix grup o nivell, o amb alumnes de diferents nivells, per tal d'afavorir l'enriquiment entre alumnes d'edats diverses.”

- d) La possibilitat que els centres expressin les seves necessitats pel que fa al perfil professional dels mestres de nova incorporació prèviament a la designació per part de l'administració.

2.2.4. La sisena, una hora d'ampliació.

La sisena hora és qualificada com una hora d'ampliació als documents administratius que la regulen;

“*Horari de l'educació infantil i primària.* (...) L'horari escolar es desenvoluparà entre les 8,30 i les 18 h. En qualsevol cas, es faran un total de **5 hores lectives**.(...)”

Per als alumnes d'educació primària, els centres públics de titularitat del Departament d'Educació afegiran a aquest horari **una sisena hora d'ampliació**”.

(Departament d'Educació, 2006a:19097)

El concepte “*ampliació*” és desenvolupat, posteriorment, a les instruccions d'inici de curs

“La implantació de la sisena hora no ha de suposar, en cap cas, cap increment dels continguts del currículum de l'educació primària, sinó la disponibilitat de més temps per al desenvolupament d'aspectes fonamentals dels currículums vigents, que afavoreixen l'assoliment de competències bàsiques i que sovint no es poden tractar amb el temps necessari, superar eventuais dèficits d'aprenentatge i, alhora, introduir metodologies innovadores i interactives que afavoreixin una més gran motivació i participació de l'alumnat”.

alhora que s'estableix l'obligatorietat d'identificar-la en l'horari.

“Les activitats de sisena hora han de ser clarament identificables, tant pel que fa a la dedicació horària com a les habilitats que s'hi desenvolupen”.

Queda clar, tant pels textos anteriors com per la interpretació que se'n fa des dels centres, que la sisena hora no suposa cap increment dels continguts curriculars. Ara bé, la distinció entre hora “lectiva” i d’“ampliació” és, com a mínim, confusa. Semànticament, l'adjectiu *lectiu* fa referència al “temps destinat a donar lliçó”. Aquest és el sentit que se li dona a les mateixes instruccions d'inici de curs quan, en tractar l'horari del professorat, la sisena hora és considerada “lectiva”, és a dir, com a hora de classe. Resulta difícil entendre que en un mateix text, la mateixa realitat sigui adjectivada com a “lectiva” per als docents i d’“ampliació” per als alumnes.

2.2.5. Nova organització de les escoles.

La posada en marxa de la sisena hora implica l'adopció d'un nou model organitzatiu. Fins aleshores l'horari dels mestres coincidia amb el dels alumnes (25 hores setmanals, amb 5 hores diàries). Els mestres feien un hora diària més de treball al centre (coneguda com a “exclusiva”), que s'ubicava, majoritàriament, al migdia.

L'increment de l'horari dels alumnes (a 30 hores setmanals) i la disminució de l'horari dels mestres (a 23 h. el curs 2007-2008), exposada a 2.2.1. i 2.2.2, suposa un canvi considerable en l'organització dels centres: l'horari dels alumnes ja no coincideix amb el dels mestres, l'horari dels mestres deixa de ser homogeni, apareixen les “hores lliures”, es redueixen les hores de trobada de tot el professorat, cal una major planificació de l'horari de coordinació, cal vetllar per limitar el nombre de mestres que intervenen en un mateix curs, etc. Tot això té una incidència directa en l'elaboració de l'horari de centre.

2.2.6. Increment del nombre de mestres.

L'aplicació conjunta de la sisena hora i de la reducció de l'horari lectiu del professorat d'educació infantil i primària suposa un increment substancial del nombre de mestres que, d'acord amb el que s'estableix al protocol d'aplicació, es xifra en 4600 nous mestres (2827 dels quals s'han incorporat durant el curs 2006-07) per a un total de 1668 centres. Aquest increment de

personal suposa una aportació econòmica de 248.310.077€ per al trienni 2006-2009.

A l'acord signat entre el Departament d'Educació i els representants sindicals es contempla l'increment de mestres en funció del nombre d'unitats dels centres ordinaris i, també, la repercussió en altres tipus de centres: CAEPs, centres de nova creació, escoles cícliques o incompletes, escoles rurals, ZERs, etc. A tal d'exemple, els increments de professorat que s'estableixen per als centres d'una, dues i tres línies per al curs 2006-2007 són els següents

Línies	Unitats Infantil	Unitats Primària	Curs 2005-2006			Curs 2006-2007			Increment Mestres
			Mestres Infantil	Mestres Primària	Total Mestres	Mestres Infantil	Mestres Primària	Total Mestres	
1	3	6	4	10	14	4	12	16	+2
2	6	12	8	17	25	8	21	29	+4
3	9	18	11	26	37	12	29,5	42	+5,5

6. Increment del professorat en el primer any d'aplicació de la sisena hora

2.2.7. Desfasament entre l'horari dels alumnes d'infantil i de primària.

La sisena hora només afecta els alumnes d'educació primària; els d'infantil continuen tenint 25 h. setmanals. Això suposa que l'horari d'entrada o de sortida dels alumnes no coincideix, la qual cosa planteja una dificultat addicional per a les famílies amb germans a ambdues etapes.

Per solucionar aquest inconvenient, la Comissió de Seguiment del PNE estableix una compensació econòmica (que s'estipula en 1.503.143€ per al curs 2006-07) dirigida a la contractació d'un servei educatiu de monitoratge per atendre l'alumnat d'educació infantil que té germans a primària durant l'hora de desfasament. L'import de la subvenció, que s'incorpora a la comptabilitat general dels centres, té un caràcter finalista. El barem que s'utilitza per al càlcul de la subvenció és:

10€	1 hora diària de monitor/a	centre d'1 línia
15€	1 ½ diària de monitor/a	centre de 2 línies
20€	2 h. diàries de monitor/a	centre de 3 línies

El llistat d'aspectes singulars que es desprenen de la sisena hora no s'atura aquí. S'han seleccionat els més rellevants. Una anàlisi més detallada d'aquesta qüestió es troba a Teixidó (2006a).

2.3. La posada en marxa.

La implementació de la sisena hora va ser complicada; no podia ser d'altra manera si es té en compte la naturalesa del canvi, la multiplicitat de qüestions a resoldre i la diversitat de protagonistes (responsables de

l'Administració, directius, docents, sindicats, famílies, municipis...). Per a l'exposició de les qüestions que hi van incidir, es tenen en compte cinc fases: la preparació de la posada en marxa a càrrec de l'Administració Educativa; els reptes i dificultats que van haver d'afrontar els centres; l'elaboració de l'horari, l'inici del curs 2006-2007 i, finalment, els efectes col·laterals que se n'han derivat.

2.3.1. Preparació.

En el calendari de posada en marxa hi ha una data clau: el 20 de març de 2006, quan se signa el Pacte Nacional per a l'Educació⁴. El primer document normatiu que dóna instruccions per dur a terme el canvi és l'ordre per la qual s'estableix el calendari escolar (DOGC de 28 d'abril). Aquestes dates evidencien que la preparació per a la implantació de la sisena hora es dugué a terme d'abril a juny de 2007; un període excessivament ajustat si es té en compte que havia de servir per sensibilitzar i fonamentar la presa de decisions als Claustres i als Consells Escolars, que els mecanismes de participació (informació, consulta, debat...) són lents i que, a més, coincideix amb la fi de curs. Coincideix, també, amb una època de turbulències al govern de la Generalitat que tenen una incidència directa en el Departament d'Educació, amb el canvi de conseller i d'alguns alts càrrecs.

Durant aquest temps es fan els primers actes públics de difusió, apareixen els primers documents i es pren la decisió, a corre-cuita, de dur a terme una acció de formació dirigida als equips directius. Se selecciona i es prepara un equip de formadors; es planifiquen les sessions arreu de Catalunya i es duen a terme a finals de maig. Per altra banda, s'avança en la concreció d'alguns aspectes administratius: la presentació i resolució de les sol·licituds d'ajornament i d'aplicació anticipada, la delimitació del perfil professional dels mestres de nova incorporació, la compensació econòmica per als germans, etc.

En termes generals, la preparació va ser poc reeixida. Hauria calgut major previsió i planificació del procés: començant abans, delimitant clarament les responsabilitats, preveient els inconvenients i vetllant per la cohesió del discurs per tal d'evitar la propagació de missatges contradictoris.

2.3.2. Reptes i/o dificultats que han d'afrontar els centres.

El procés de preparació hauria d'haver servit perquè els Claustres i els Consells Escolars prenguessin, d'una manera conscient, participativa i responsable, un conjunt de decisions que havien de canviar notablement el funcionament quotidià del centre. Per fer-ho calia dur a terme una tasca informativa que permetés conèixer a fons les diverses dimensions del canvi i,

⁴ Amb anterioritat a la signatura del PNE s'havien dut a terme algunes accions informatives, havia aparegut el document "La sisena hora als centres públics d'educació primària. Una oportunitat per a la igualtat" i s'havia elaborat un Power Point que tractava els aspectes organitzatius (Departament d'Educació 2006c) amb exemples horaris. Es tractava, tanmateix, de documents de difusió restringida, a través de canals informals, atès que encara no s'havia produït el sancionament legal de la mesura.

ahora, preveure'n els efectes i les repercussions Els principals reptes⁵ que es presentaren als centres foren:

a.- Organització del procés.

Calia preveure un procés que afavorís la participació dels diversos estaments de la comunitat educativa i dels diversos integrants del col·lectiu docent en l'anàlisi, el debat i la presa de decisions en qüestions tan importants com la sol·licitud d'ajornament o anticipació, el marc horari, el contingut educatiu de la sisena hora, etc. Es tractava de decisions complicades, difícils de prendre, perquè afectaven els hàbits de les persones. S'havien de prendre abans del juliol per poder planificar el proper curs però, ahora, s'havia de procurar que tothom tingués l'oportunitat i d'exposar les seves visions. Els equips directius hi van tenir un paper clau: d'una banda, com a incentivadors i afavoridors de la participació i, de l'altra, com a planificadors de les diverses fases del procés (informació, debat, anàlisi de les diverses opcions i presa de decisió), tot articulant-les en un calendari realista.

b.- Mediació en conflictes.

La naturalesa de les decisions que calia prendre deixava entreveure la possibilitat d'arribar a situacions de conflicte. De fet, es van donar casos de conflicte d'interessos per l'horari escolar entre les famílies i els docents (fonamentalment, per l'horari d'arribada al matí i de sortida a la tarda) i, també, entre els propis mestres (per l'horari de descans al migdia o per la possibilitat d'establir dues hores seguides de coordinació una tarda a la setmana). En la prevenció i la superació exitosa d'aquests conflictes resulta fonamental l'actitud que adopten els equips directius. Allí on assumeixen el rol de mediadors (fent avançar els temes a debat, planificant trobades per tal que les diverses parts exposin els seus arguments i considerin els dels altres, mirant de trobar punts d'acord i solucions pactades, procurant evitar les personalitzacions, els enfrontaments i desqualificacions, etc.) el procés va discórrer d'una manera relativament fluida. Quan els directius s'inhibeixen o adopten postures bel·ligerants hi ha un risc major que, amb independència de la solució final que s'acabi adoptant, el procés comporti un empitjorament de les relacions i del clima escolar.

c.- Avançament o endarreriment.

A l'epígraf 4.3. de l'ordre d'horaris s'estableix que la sisena hora s'aplicarà, amb caràcter experimental, als municipis que siguin capital de comarca i als que tinguin més de 10.000 h . També s'estableix que els centres

⁵ Una anàlisi detallada dels principals reptes que han de plantejar-se els centres per a la posada en marxa de la sisena hora és a

J. TEIXIDÓ (2006a): *La sisena hora a primària. Anàlisi d'alguns reptes i/o dilemes organitzatius que hauran d'afrontar els equips directius arran de la posada en marxa de la sisena hora*. GROC. Document policopiat.

podran demanar l'ajornament o l'avançament, sempre que hi hagi raons objectives que ho facin aconsellable. Un primer repte que s'havia de resoldre en només tres setmanes (les que hi havia des de la publicació del decret fins la data màxima de presentació de sol·licituds) consistia a prendre una decisió pel que fa a un possible avançament o ajornament.

d.- Establiment de l'horari de centre.

La introducció de la sisena hora va suposar la delimitació d'un nou marc horari per a primària que, alhora, podia tenir repercussions a infantil: hores d'entrada i sortida, d'esbarjo, etc. Calia considerar diverses possibilitats horàries, analitzar els avantatges i inconvenients de cadascuna i adoptar la millor. Es tractava d'un procés complex, en el qual calia establir mecanismes de coordinació amb les famílies atès que es requeria el vot favorable de tres quartes parts del total de membres del Consell Escolar. També calia tenir en compte que, en cas de no arribar a acord, la decisió quedava en mans de l'Administració Educativa que, llevat que hi hagués acords manifestats pels Ajuntaments, optava per l'horari lectiu base de 9 a 12 i de 15 a 17 h., deixant la sisena hora a decisió del centre.

e.- Establiment d'un marc horari comunitari.

A la mateixa ordre s'esmenta la possibilitat d'arribar a establir un horari idèntic per a tots els centres d'un municipi.

“Els serveis territorials d'educació, d'acord amb els ajuntaments, convocaran les direccions dels centres públics que implementin la sisena hora per consensuar l'horari més adient que convé que adoptin tots els centres públics del mateix municipi”

La fixació d'un horari unificat s'entén com el resultat de la voluntat compartida dels diversos centres; no és fruit de la imposició, ni tampoc de la correlació de forces resultant d'una votació democràtica. El verb “consensuaran” que s'utilitza al text normatiu és prou clar, tanmateix, no tothom el va entendre de la mateixa manera. Davant l'eventualitat d'una convocatòria (que en molts casos no va arribar a produir-se) en la qual es plantegés la conveniència d'unificar l'horari dels centres a nivell municipal calia que els centres tinguessin un criteri format, la qual cosa plantejava un nou repte: els directius havien d'exposar i argumentar, d'una manera pública, les raons que havia tingut en compte el Consell Escolar de centre per adoptar un determinat horari. I, alhora, havien de mostrar-se receptius davant les possibles raons que aconsellin l'establiment d'un horari únic per a tot el municipi: transport escolar, activitats esportives ofertes pel municipi, etc. tenint present que la decisió última corresponia a cada Consell Escolar.

f.- Vertebració institucional.

La Infantil (en l'etapa 3/6) i la Primària constitueixen dues etapes educatives que s'aixoplugen sota una mateixa unitat organitzativa: el CEIP i, per tant, els professionals que hi treballen s'articulen en un claustre únic. El

procés de vertebració dels equips educatius d'ambdues etapes es troba en estadi diversos en funció de la història, les persones i les peculiaritats de cada centre per bé que cal reconèixer que hi ha un seguit de factors que ho dificulten: sovint es troben en edificis separats, a vegades hi ha accessos diferenciats per als alumnes, es fan horaris de pati diferents, cada etapa té rutines de funcionament (files, accés dels pares...) pròpies, els mestres i els alumnes s'identifiquen amb uniformes distintius... que han donat lloc a l'emergència de sub-cultures professionals.

La instauració de la sisena hora, amb horaris diferents per ambdues etapes i l'exigència de coincidir en algunes hores de coordinació conjuntes, pot suposar un nou element de distanciament o bé, en funció de l'ús que se'n faci, pot representar una oportunitat per a la cohesió claustral⁶. Es tracta d'un nou repte per als centres.

g.- Delimitar criteris organitzatius.

Tots els reptes que s'han assenyalat en els punts anteriors suposen un canvi en els hàbits de funcionament quotidià dels centres i, per tant, dels mestres que hi treballen. Abans que es produïssin, calia preveure'ls, per tal d'adoptar un criteri regulador.

En primer lloc, calia determinar el contingut educatiu de la sisena hora: què s'hi faria? qui ho decidiria? etc. A continuació, havien de delimitar-se els criteris organitzatius bàsics: el nombre d'hores de coordinació en les quals havia de coincidir tot el professorat i la seva ubicació en l'horari, el temps de descans al migdia, els criteris d'ubicació de la sisena hora i d'assignació de docència, el nombre màxim de mestres per curs, el perfil professional dels mestres de nova incorporació, la distribució de les tardes lliures, l'horari per a projectes de formació, etc.

En definitiva, es tractava de plantejar-se i de decidir les bases que havien de regular el funcionament del centre en un procés participatiu i, alhora, realista. En abstracte, de criteris organitzatius se'n poden establir molts i molt variats. El repte consisteix a aplicar-los, atès que les decisions preses en un àmbit tenen repercussions en la resta. A tall d'exemple: incrementar el nombre d'hores de coordinació ubicades fora del marc horari possibilita tenir més tardes lliures al professorat però, alhora, redueix el temps de descans al migdia. Era indispensable, per tant, una anàlisi global i una presa de decisions col·lectiva.

h.- Lideratge dels equips directius.

La recerca educativa posa de manifest, d'una manera clara, la importància que revesteixen els directius en la posada en marxa de les millores escolars (Teixidó, 2005b). Amb la sisena hora, el protagonisme dels directius

⁶ J. TEIXIDÓ (2006b): *La sisena hora, una oportunitat per a la vertebració claustral. La introducció de la sisena pot afavorir la col·laboració i la cohesió entre els equips docents d'infantil i de primària*. GROC. Document policopiat

ha estat encara major si es té en compte la precipitació del procés i la manca d'una delimitació clara d'allò que calia fer i de com fer-ho. Així ho prevèiem al text inicial del mes de març:

“Convé (...) que els equips directius es “posin les piles” i comencin a preveure les implicacions organitzatives que es desprendran de la introducció de la sisena hora. Són molts els aspectes novedosos que es plantegen: la pèrdua d'un marc horari homogeni per a tothom, la incorporació de més mestres, la reducció lectiva dels tutors, l'increment horari, la reducció del temps de descans al migdia, la necessitat de garantir la coordinació (claustre, d'etapa, de cicles, intercycles...), l'aparició de franges horàries no lectives per als mestres, etc. Per a cadascun d'ells, caldrà establir criteris de centre que haurien de regir l'elaboració de l'horari. I no n'hi ha prou d'establir-los sinó que cal prioritzar-los, és a dir, cal establir quin prevaldrà quan es donin situacions d'incompatibilitat”.

(TEIXIDÓ, 2006a:2)

ho refrendàvem, al mes de maig, en els materials per a la formació dels equips directius

“Partim del convenciment que els qui finalment hauran d'organitzar els centres (i, a més, convé que assumeixin la responsabilitat de fer-ho) seran els **equips directius** i ens proposem **ajudar-los**. En un primer moment, es tracta de dur a terme una feina de sensibilització o, en altres paraules, d'“esverar-los”. Calia que s'adonessin que el repte que els venia a sobre era considerable per tal que comencin a bellugar-se i a fer-se càrrec dels aspectes que hauran de decidir. En un dels documents inicials dèiem que “els directius havien de posar-se les piles” i algú va afegir-hi que millor que fossin de les que “duren i duren”.

(TEIXIDÓ, 2006b:6)

i, ara, gairebé un any més tard, ho han posat de manifest, d'una manera unànime, els directius assistents als diversos grups de Grups de Debat.

Tots pensen que els esforços dels equips directius en aquests moments estan dirigits a que l'organització global de l'escola funcioni (127).

Les dificultats organitzatives tant de la posada en marxa com les que han anat sorgint al llarg del curs, recauen sobre l'equip directiu que porta un pes excessiu (143).

Els equips directius que van assumir un rol actiu durant el procés: avançant-se als esdeveniments, mirant d'obtenir informació addicional, sensibilitzant el Claustre i el Consell Escolar, analitzant i valorant les diverses possibilitats organitzatives, elaborant simulacions, organitzant sessions col·lectives de debat i presa de decisions, preveient possibles conflictes, etc. van afavorir que el conjunt del centre assumís la posada en marxa de la sisena hora com un afer col·lectiu.

2.3.3. Elaboració de l'horari.

El darrer pas en la planificació del curs 2006-07 residia en l'elaboració de l'horari. Tant si els criteris organitzatius havien estat debatuts pel claustre com si no ho havien estat, la complexitat en l'elaboració de l'horari havia augmentat notablement en relació als anys anteriors.

“La introducció de la sisena hora, la reducció horària dels mestres, la desaparició de la franja de dedicació exclusiva, l'aparició de franges horàries lliures en l'horari dels mestres i altres factors col·laterals complicaran notablement la posada en

funcionament del curs 2006-07 a primària. Es tracta d'un salt qualitatiu notable, tant a nivell mental (els directors i caps d'estudis hauran de canviar alguns esquemes mentals); com a nivell tècnic (pel que fa a la feina que comportarà i al procediment lògic a seguir en l'elaboració de l'horari); com a nivell actitudinal (els equips directius hauran d'assumir majors responsabilitats davant del claustre i de la comunitat)".

(TEIXIDÓ, 2006e: 3)

Des d'un punt de vista normatiu, la funció d'elaborar els horaris és encomanada al Cap d'Estudis.

"Correspon al cap d'estudis la concreció dels horaris, escoltat el claustre de professors i tenint en compte les prioritats del centre, la distribució de la diferent càrrega horària de cadascuna de les àrees d'acord amb el currículum legalment establert, i les necessitats específiques de l'alumnat".

(DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ, 2006B: III.18)

Tanmateix, si es concep com un procés complex en el qual poden diferenciar-se clarament tres fases (preparació, elaboració i comunicació), d'acord amb el que sostenim a Teixidó (2006e), sembla necessari que sigui el resultat d'un treball col·laboratiu entre els membres de l'equip. L'augment de la laboriositat que es desprèn de la sisena hora encara fa més necessari el treball en equip.

"Pot encarregar-se'n una sola persona (normalment, el cap d'estudis) però és aconsellable fer-ho en equip de 2 ó 3 persones. **L'elaboració en equip** presenta avantatges tècnics (permet portar el control simultani de l'horari dels grups, de l'horari dels mestres, de les franges lliures, d'ocupació de les aules, d'atenció a suplències...) alhora que afavoreix la cohesió i la unificació de criteris entre els membres de l'equip. Un dels membres (aquell que hagi dedicat més temps a la preparació i, per tant, en tingui una visió més global) ha d'assumir la responsabilitat principal d'anar situant les diverses franges, tot comentant amb els companys els arguments que té en compte en cada cas. La resta de l'equip s'encarrega de reflectir les opcions que es vagin prenent a l'horari dels mestres i als diversos fulls de control (d'ocupació d'aules, de suplències, etc.) alhora que alerten de possibles incompatibilitats".

(TEIXIDÓ, 2006e: 21)

Una anàlisi acurada del procés a seguir per a la delimitació de l'horari escolar arran de la implementació de la sisena hora, tant pel que fa a la fase de preparació (generar la graella horària, delimitar el currículum, establir l'horari de dedicació de cada mestre...) com a la fase d'elaboració (franges horàries que impliquen més d'un mestre, horaris de coordinació enmig de la jornada escolar, hores lliures...), es troba a Teixidó (2006f). En qualsevol cas, es tracta d'una feina laboriosa, que requereix temps, atenció permanent i l'entrenament en algunes rutines que s'adquireixen amb la pràctica.

El grau de dificultat percebut en l'elaboració dels horaris és molt divers, tant per les característiques distintives de cada centre com pel nombre i la naturalesa dels criteris establerts. En termes generals, l'increment de les exigències d'aprofitament dels recursos, augmenta la dificultat d'elaboració de l'horari.

"D'horaris, se'n poden fer de moltes menes. Es pot planificar en grau màxim l'ús de les hores de lliure disposició del centre o no fer-ho; es poden programar reunions de coordinació enmig de la graella horària o no fer-ho; es pot procurar que el major nombre possible de mestres tinguin dues hores lliures seguides o deixar-ho a l'atzar...

Són els propis mestres i equips directius, en la delimitació dels criteris a observar, els qui determinen el grau de complexitat de l'horari”.

(Teixidó, 2006e, 27)

El Departament d'Educació té consciència de les dificultats que poden sorgir en aquesta part del procés i estableix mesures d'ajut als equips directius.

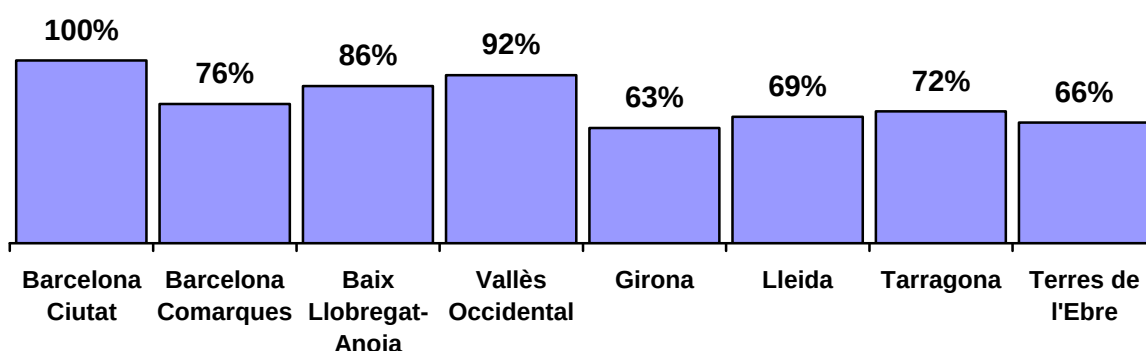
“En cada zona educativa hi haurà un/a inspector/a que coordinarà i assessorarà els caps d'estudi de les escoles assignades al seu càrrec, tant pel que fa a la confecció dels horaris lectius i del professorat, com a les orientacions dels continguts educatius i metodològics de la mesura”.

(<http://www.xtec.net/sisenahora/>)

Els resultats finals són de difícil valoració. Alguns centres van deixar els horaris enllestits al juliol; d'altres ho van allargar fins el setembre; d'altres els van refer, de cap i de nou, durant els primers quinze dies del curs... Pel que fa a la qualitat, la situació també és diversa: alguns centres han fet “puntes al coixí” per tal que tot encaixés; d'altres han optat per uns horaris més senzills, deixant un marge major a la improvisació i n'hi ha que, simplement, han adoptat els exemples de la xarxa (<http://xtec.cat/sisenahora/pdf/Document2.pdf>).

2.3.4. Inici de curs.

El curs 2006-2007 començà amb tota normalitat i la sisena hora s'implantà arreu de Catalunya. Les dades fetes públiques pel Departament d'Educació són prou il·lustradores: és una realitat per a 198.213 alumnes (el 80% de tota Catalunya) i 1072 centres (el 67% del total). Per demarcacions territorials, els percentatges oscil·len entre Barcelona ciutat (100% de l'alumnat) i Girona (amb només un 63%).

7. Percentatge d'alumnat que cursa sisena hora per demarcacions territorials

Un 24,8% dels centres als quals no s'havia d'aplicar la mesura fins el curs següent (pel fet de trobar-se en poblacions de menys de 10.000 habitants) van demanar anticipar-ne l'aplicació. Pel que fa a l'horari, la major part dels centres optaren per fer quatre hores al matí (de 9 a 13 h.) i dues a la tarda (de 15 a 17

h.). Per atendre les necessitats docents derivades de la sisena hora més la reducció de l'horari lectiu dels mestres s'hi destinaren 2827 mestres.

2.3.5. Alguns efectes col·laterals.

La sisena hora ha suposat un canvi de notable envergadura en el subsistema escolar que, alhora, ha tingut repercussions en d'altres sistemes socials: són els efectes col·laterals del canvi. Alguns, eren previsibles; d'altres, han estat una sorpresa o, com a mínim, han superat de llarg les previsions. Vegem-ne, breument, els principals.

a) Desaparició de les activitats complementàries del migdia.

La major part dels centres ja comptaven amb una programació d'activitats complementàries, l'assistència a les quals era independent del fet de quedar-se a dinar al menjador escolar, gestionades per les AMPAs. En alguns casos es trobaven notablement consolidades en el funcionament organitzatiu: es demanava l'opinió del centre en la seva programació, hi havia coordinació entre els monitors i els mestres, s'utilitzaven espais comuns, es feia un seguiment individualitzat de cada alumne, etc. En definitiva, constituïen un espai lúdico-educatiu alternatiu amb una oferta ben diversa: teatre, anglès, expressió corporal, joc dirigit, estudi assistit, psicomotricitat, hàbits, cant coral...

"Ha estat una mica un embolic. Aquí l'AMPA sempre s'ha implicat molt i feia activitats al migdia; d'expressió oral en llengua anglesa, d'informàtica, de plàstica, de teatre.... i les hem hagut d'abolir per fer coses semblants a la sisena hora". (39)

L'oferiment de la sisena hora, sufragada amb fons públics, possibilita que hi assisteixin tots els alumnes. Però també és cert que implica desmuntar projectes de treball consolidats, amb alts índex de participació, que sovint comptaven amb sistemes de subvenció, bé a càrrec de la mateixa AMPA o del municipi, per tal que cap nen no en quedés exclòs per raons econòmiques.

b) Manca de mestres.

La posada en marxa de la sisena hora ha suposat la incorporació de 2827 nous mestres. A aquesta xifra cal afegir-hi les jubilacions, els centres de nova creació, les dotacions derivades de projectes específics (.edu, plans d'autonomia...), les destinades a cobrir necessitats urgents (aules d'acollida) i, finalment, el moviment habitual de substitucions i interinatges per cobrir les baixes del professorat.

El recursos humans (amb titulació per ocupar una feina docent) disponibles per fer front a aquesta demanda han estat insuficients i, per tant, ha mancat personal per cobrir determinades places o per atendre substitucions. Això, ha donat lloc a situacions anòmales:

b.1.) La destinació de llicenciats, amb poca o nul·la experiència docent, a centres de primària per cobrir absències o baixes de llarga durada. Aquesta

situació s'ha donat, fonamentalment, amb els mestres especialistes d'anglès i de música.

“Es va cobrir una substitució llarga de la mestra de música per una llicenciada en filosofia i lletres que no havia treballat mai a l'escola ni a l'institut. Des d'ensenyament em van dir que de jove havia tocat el piano (...) i que era l'únic que el podia trobar. O això o esperar... i ja feia tres o quatre dies que esperàvem.

Més endavant va venir un altre llicenciat que estava fent el doctorat en filosofia que tampoc havia treballat mai” (84).

b.2.) El transvasament de personal titulat que treballava en institucions de titularitat municipal o privada al sector públic, atrets per les millors condicions laborals i econòmiques. Ha afectat, fonamentalment, les llars d'infants (Biosca, 2006) i, també, encara que en menor escala, les escoles de primària concertades.

b.3.) Finalment, també s'ha produït un nombre significatiu d'accessos a la primera feina docent de persones titulades que, després d'haver estat treballant durant anys en feines que no tenien relació amb l'educació, han aprofitat la conjuntura favorable per canviar.

c) Desfasament horari entre Infantil i Primària.

La dificultat que es crea a les famílies que han d'acompanyar o recollir germans a dues hores diferents se solventa amb l'establiment d'un servei de monitoratge, gestionat pels mateixos centres, en base a una aportació econòmica addicional que reben per aquest concepte. L'oferiment d'aquest servei ha comportat alguns problemes derivats de la insuficiència dels recursos econòmics que s'hi destinen (10€/h en centres d'una línia) i, també, de la dificultat per trobar monitors interessats a treballar una hora solta al migdia en centres que no disposen de servei de menjador escolar.

“A nosaltres lo del monitoratge ha estat i és un problema. No trobem monitors, los monitors del poble a l'hivern estan estudiant i no en tenim. M'he vist obligat a festejar una mestra perquè fes de monitora. Crec que això del monitoratge ho hauria de gestionar el consell comarcal igual que fan amb l'autobús escolar”. (54)

d) Reivindicacions laborals dels mestres.

En canvi en les condicions de treball dels mestres, fonamentalment per l'escurçament de l'estona de descans al migdia, ha donat lloc a diversos tipus de reivindicacions en les quals es palesen les repercussions en la salut i el benestar dels docents i, també, econòmiques, d'aquesta mesura. Des d'aquesta darrera perspectiva, es reclama que el sistema d'ajuts a menjador establerts per als funcionaris de la Generalitat que treballen a jornada partida s'estengui al col·lectiu d'ensenyants (Casabella, 2006).

e) Dificulta l'adopció de la Jornada Continuada.

Finalment, per bé que no hi ha una relació directa entre ambdues qüestions, cal reconèixer que la sisena hora dificulta l'adopció de la jornada continuada. No es

tracta, ara, d'analitzar la conveniència o no d'aquesta mesura, en relació a la qual hi ha arguments per a tots els gustos (Feito, 2005). El que no admet discussió és que deu Comunitats Autònomes (STE, 2005) han atorgat autonomia organitzativa als centres per tal que determinin, amb procediments diversos, el model de jornada escolar que considerin més convenient. Van començar a Galícia i Canàries i Andalusia als anys noranta i, posteriorment, a partir del 2000 s'hi han afegit Extremadura, Castella i Lleó, Castella-La Manxa, Múrcia, Madrid i Astúries. A casa nostra, l'extensió de l'escolaritat a sis hores diàries, dificultarà l'adopció de la jornada continuada en el cas (hipotètic) que es plantegi aquesta possibilitat.

2.4. Alguns estudis i aportacions.

El darrer epígraf d'aquest capítol destinat a la fonamentació de l'estudi es dedica a efectuar una anàlisi de l'estat de la qüestió des d'un punt de vista bibliogràfic.

La regulació normativa, l'organització de la posada en marxa i la concreció de l'horari són qüestions organitzatives que, des d'un punt de vista acadèmic, són objecte d'estudi de l'Organització Escolar, en tant que disciplina científica que s'ocupa del coneixement i de l'estudi dels fenòmens organitzatius a les escoles (Bernal, 2006). En el marc d'aquesta disciplina, l'interès pels recursos funcionals (Viñas, 1994) ha donat lloc a una línia específica d'estudi dedicada al temps escolar (Gairín, 1994): l'horari dels alumnes, l'horari dels professors, la jornada escolar, així com a l'anàlisi dels instruments i procediments per a la gestió del temps. Algunes aportacions destacades en aquests àmbits corresponen a Antúnez (1993), Gairín (1993), Gallego (2001), Fernández Enguita (2001), Torns (2004), Consell Escolar Municipal de Barcelona (2004) i Villaret (2006).

La producció bibliogràfica que fa referència, d'una manera específica, a la sisena hora és, necessàriament, més reduïda. Això no obstant, tenint en compte que la mesura únicament compta amb un any de vida i que només afecta Catalunya, és considerable l'interès que ha despertat. Establim una classificació ad-hoc, d'acord amb la intencionalitat bàsica de les diverses aportacions.

2.4.1. Textos programàtics.

Els documents programàtics que contenen les bases de l'ampliació horària a l'educació primària pública sorgeixen del Pacte Nacional per a l'Educació. En destaquen tres aportacions que ja ha estat comentades a 2.1.2.:

a) El document de Recomanacions al govern de la Generalitat de Catalunya (juny 2005) signat pel comitè d'experts que impulsen els diversos àmbits de debat del PNE. Es fa referència explícita a aquesta qüestió a les recomanacions dels grups de debat núm. 2, dedicat a la "Igualtat d'oportunitats

i llibertat d'ensenyament en el marc del servei públic educatiu" i 9, dedicat a "Família i educació"

b) El propi Pacte Nacional per a l'Educació. Concretament, a l'apartat II, pàg. 24 n'estableix la concreció. Més endavant, l'Annex 1 és dedicat, específicament, a detallar-ne el protocol d'aplicació (pàg. 56 a 60) i, també, la memòria pressupostària (pàg. 71).

c) Arran del que es disposa als documents anteriors, el Departament d'Educació elabora el text "La sisena hora als centres públics d'educació primària. Una oportunitat per a la igualtat", que inclou diverses presentacions en Power Point amb una imatge identificativa inspirada en les fitxes del Trivial Pursuit: un "formatge" amb cinc fitxes col·locades, amb la sisena a punt d'encaixar.

2.4.2. Textos normatius.

El desplegament normatiu de la sisena hora ha estat molt reduït. Se centra en dos textos:

a) L'Ordre EDC/207/2006, de 24 d'abril, per la qual s'estableix el calendari escolar del curs 2006-2007 (DOGC, núm. 4623), on, entre d'altres qüestions, es determinen les condicions i el procediment per a la fixació de l'horari de centre.

b) La Resolució de 30 de juny de 2006, per la qual s'aproven les instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres educatius públics d'educació infantil i primària i d'educació especial per al curs 2006-2007" (FDAAE, 1104), on es determinen els quatre grans àmbits de competències que han de ser objecte prioritari de la sisena hora.

2.4.3. Aportacions de conscienciació.

De seguida que es va fer pública la mesura per al curs 2006-2007 van sorgir veus que van alertar de les dificultats, els reptes i els riscos que comportava. Es tracta de textos de conscienciació, dirigits fonamentalment als responsables de la posada en marxa.

a) El cap de setmana de Carnestoltes de 2006, quan ens trobàvem ben bé a les beceroles del procés, des de GROC vam elaborar "La posada en marxa de la sisena hora a primària", un text on s'alertava els equips directius dels reptes organitzatius que haurien d'afrontar per fer-ne una aplicació responsable.

"(El text recull) alguns dels aspectes que, a parer nostre, convé que es plantegin els centres educatius en el procés previ a la planificació del curs 2006-07. (...)
S'assenyalen els aspectes que entenem que convé de plantejar-se, alguns riscos que considerem prudent evitar i, també, alguns aspectes no resolts, que sembla necessari concretar per poder avançar".

(TEIXIDÓ, 2006A:3)

b) Quan el procés d'implantació es trobava en una fase més avançada (juny 2006), des de la Fundació Jaume Bofill es difon el text "Mirades educatives a la sisena hora" (Domènech i Manzano, 2006). Entre d'altres qüestions, s'hi fan

consideracions sobre el temps dels infants i s'analitzen les oportunitats que es presenten amb l'aplicació de la sisena hora.

c) També podrien encabir-se dins d'aquest apartat alguns articles apareguts durant aquest període que analitzen la mesura, avancen possibles dificultats o posen de manifest el clima enrarit que ha creat: Subirats (2006), Cela i Domènech (2006), Giralt (2006) i Axia (2006).

2.4.4. Aportacions pragmàtiques.

El repte fonamental que plantejava la sisena hora era de tipus pràctic: havia de posar-se en marxa i s'havia d'omplir de continguts. Semblaria lògic, per tant, que la major part dels esforços realitzats durant aquest període haguessin anat en aquesta línia. En destaquem tres:

a) Des del col·lectiu GROC es fan diverses aportacions que, d'acord amb l'objectiu fundacional del grup, pretenen aportar respostes als reptes que es presenten als equips directius: l'assuaujament dels possibles efectes balcanitzadors de la sisena hora en la cohesió claustral (Teixidó, 2006b), la delimitació del marc horari (Teixidó, 2006c) i, finalment, el procés a seguir per a l'elaboració de l'horari (Teixidó, 2006e). La culminació de tot el treball, tant per les dimensions del text com per la profunditat de les aportacions, s'assoleix amb el material elaborat específicament per a la formació dels equips directius.

b) Una segona línia de treball se centra a efectuar propostes referides al contingut educatiu. En destaquen el text de Manzano (2006) on es consideren criteris educatius per al desplegament de la sisena hora i el recull d'experiències realitzat pel Departament d'Educació (<http://www.xtec.net/audiovisuals/6ahora/>). En el marc del col·lectiu GROC, hi trobem la sistematització de possibles aspectes a treballar a la sisena hora relacionats amb els quatre àmbits competencials que s'assenyalen a la normativa (Pairó i Bofill, 2006) i el text de Teixidó (2006).

c) Des de la Inspecció Educativa també s'efectuen algunes aportacions interessants, mogudes per l'interès d'assessorar els equips directius en el procés d'implantació. En destaquen les d'Escué (2006), qui ofereix els resultats de diversos grups de treball formats per directius de centres educatius (http://www.xtec.es/~jescue/sisena_hora.htm) i les de Farré (2006) i Ponsatí (2006).

2.4.5. Recerques.

L'expectació generada per la sisena hora ha despertat interès per conèixer-ne els resultats. En els moments actuals (Setmana Santa de 2007) tenim notícia de tres estudis de característiques ben diverses (possiblement, complementàries) que s'estan duent a terme. De cap d'ells no en coneixem, en el moment d'escriure aquest text, els resultats. N'oferim una breu descripció en base a la informació que posseïm.

a) La Inspecció d'Educació duu a terme la supervisió de la implantació de la sisena hora escolar per als alumnes d'educació primària. Entre altres instruments, ha utilitzat un qüestionari organitzat en grans blocs: professorat, contingut de les activitats de sisena hora i aspectes organitzatius, cadascun dels quals contempla diversos apartats.

b) Els sindicat USTEC-STEs ha elaborat una enquesta d'opinió, dirigida al professorat, que permetrà conèixer les percepcions dels docents referides a la sisena hora: contribució a la millora de l'aprenentatge, efectes en el treball en equip del professorat...

c) La Fundació Jaume Bofill duu a terme una anàlisi de la sisena hora tot partint de les aportacions d'un grup de treball coordinat pel professor Joaquín Gairín.

2.4.6. Altres aportacions.

Finalment, cal fer esment d'un munt d'articles periodístics, tant informatius com d'opinió, així com manifestacions de mestres, aparegudes en mitjans diversos (revistes o pàgines web dels centres o d'organitzacions sindicals, blogs etc.) es les quals s'expressen posicionaments personals, habitualment crítics, en relació a la sisena hora. Entre d'altres, hem consultat les aportacions Doménech (2006), López (2006), Oliver (2007) i, darrerament, Cardús (2007).

3.- DISSENY I DESENVOLUPAMENT DE LA RECERCA

En el disseny de la recerca cal tenir en compte les circumstàncies temporals en les que es desenvolupa i, també, el coneixement previ de l'objecte d'estudi del qual parteix l'equip investigador: els treballs realitzats durant la posada en marxa, el seguiment de la implantació dut a terme a GROC i l'experiència quotidiana de la major part dels membres de l'equip.

La investigació es planteja com un treball descriptiu (exploratori d'una realitat en construcció) amb intenció de millora. S'emmarca en els plantejaments de la recerca orientada a la transformació social: s'analitza críticament una realitat per proposar-ne alternatives de progrés. Un cop duta a terme la implantació de la sisena hora, resulta fonamental conèixer la manera com s'ha desplegat als centres. També cal fer un recull de les dificultats i repercussions que se n'han derivat així com de les respostes que s'hi han donat. Es tracta de dues passes indispensables per atènyer la intenció final que orienta el treball: la formulació de propostes i recomanacions de millora adreçades als centres on ja és una realitat, als que la introduiran el curs 2007-08 i, també, a l'Administració Educativa.

“D'alguna manera, es tracta de continuar i completar, amb major fonament i partint de l'anàlisi de la realitat, el treball que vam realitzar l'any passat al si del col·lectiu GROC. Aleshores, vam intentar preveure les principals dificultats i reptes col·lectius que, des del nostre punt de vista, es presentaven a les famílies, professorat i equips directius, i vam procurar donar orientacions i eines per afrontar-los d'una manera positiva, vetllant pel progrés col·lectiu. Ara, en canvi, es tracta d'analitzar la realitat: les diverses concrecions que se n'han fet, els factors condicionants, les solucions que s'hi ha donat, etc. amb la mateixa intenció. En els moments actuals s'està en disposició de fer una veritable recerca científica; l'any passat era, únicament, un exercici de prospectiva”.

(TEIXIDÓ, 2007:1)

El present capítol es destina a exposar els aspectes bàsics que delimiten l'estudi (els objectius, la metodologia i la temporalització), els quals ja havien estat previstos al projecte de recerca (Teixidó, 2007a), entès com el document-guia que n'orienta l'execució (Annex núm 1). S'hi afegeix el procediment seguit en la construcció dels instruments, el procés de recollida i anàlisi de les dades i la caracterització de la mostra.

3.1. Objectius.

S'estableixen cinc objectius principals

1.- Conèixer l'ús educatiu de la sisena hora

- 1.1. A què s'ha destinat?
- 1.2. De quina manera es va decidir?
- 1.3. Quins criteris es van tenir en compte?
- 1.4. Quina incidència ha tingut en l'atenció a la diversitat?

2.- Analitzar la incidència de la sisena hora en diversos aspectes del funcionament quotidià de les escoles.

2.1. Horari del centre

Horari del centre, del professorat i de l'alumnat

Procediment seguit per establir l'horari

Consens de l'horari a nivell municipal

Desfasament horari entre Infantil i Primària

Ubicació de la sisena hora en la graella horària

Procediment d'elaboració de l'horari

2.2. Coordinació del professorat

Horari de coincidència de tot el professorat.

Ús de l'horari de coordinació

Procediment seguit en la delimitació de l'horari de coordinació

2.3. Aspectes laborals

Horari docent dels mestres

Possibilitat d'un matí o tarda no lectius per als mestres

Temps de descans al migdia

Projectes de formació en el centre

2.4. Atenció a les famílies i tutoria

Horari d'atenció a les famílies

Realització de la tutoria d'alumnes

2.5 Vertebració institucional i comunitària

Relació interetapes i intercycles

Presa de decisió a nivell municipal

Presa de decisió a nivell de centre

Percepció de la incidència en el clima de centre

2.6. Posada en marxa

Principals dificultats en la posada en marxa

Formació per a la posada en marxa

Actitud dels equips directius

3.- Detectar els principals aspectes diferencials que caracteritzen la sisena hora a les Zones Escolars Rurals.

4.- Identificar les principals dificultats que s'han hagut d'afrontar des dels centres educatius en la posada en marxa de la sisena hora.

5.- Aportar un recull d'idees, possibilitats i recursos organitzatius que s'han desenvolupat per tal de donar respostes adequades a les necessitats i singularitats de cada centre

3.2. Metodologia.

Els objectius de la recerca i, per tant, la naturalesa del coneixement que es pretén obtenir, aconsellen un triple apropament a l'objecte d'estudi.

a.- L'apropament bibliogràfic, basat en el recull, l'anàlisi i la síntesi de bona part de la literatura, científica i de difusió, referida a la sisena hora permet obtenir una visió holística de l'objecte d'estudi, resultat de la combinació i contrast de diversos punts de vista.

b.- L'apropament quantitatiu, basat en l'administració d'un qüestionari electrònic adreçat als equips directius dels centres que han implementat la sisena hora el curs 2006-2007, permet efectuar una descripció panoràmica de la situació actual, així com de les percepcions dels directius.

c.- L'apropament qualitatiu, basant en la realització de 10 Grups de Debat arreu del territori català, condueix a l'obtenció d'informacions contextualitzades que ajuden a interpretar i atorgar sentit a les dades estadístiques. També possibilita efectuar un recull de dificultats experimentades en la posada en marxa i, allò més important, d'iniciatives de millora o "bones pràctiques" endegades pels centres.

La contrastació i la integració de les informacions obtingudes mitjançant aquest triple apropament es duu a terme a les sessions de treball, presencials i virtuals, de l'equip investigador i, també, a través de les estones d'anàlisi i comentari que hi ha dedicat el col·lectiu GROC, en tant que observatori permanent de la realitat educativa catalana. El mètode de treball de l'equip s'ha basat en el comentari oral (en situacions de presencialitat) o en la lectura de documents (d'una manera virtual) a partir d'un guió preestablert; la formulació d'observacions, matisacions o propostes de millora; el creuament de les diverses aportacions i, finalment, la integració en un document de síntesi.

3.2.1. Qüestionari.

El qüestionari és la forma més natural i econòmica d'obtenir informació quan es pretén demanar-la a moltes persones alhora per tal de garantir-ne la representativitat.

En la **construcció del qüestionari** es fa una primera redacció dels aspectes a tractar tot partint dels objectius de la investigació. Es plantegen diverses possibilitats pel que fa a l'enunciat i al tipus de resposta esperada; tenint en compte criteris de rellevància, de concisió i de comprensió. La versió inicial del qüestionari és analitzada pels membres de l'equip i s'hi introdueixen diversos canvis, tant en l'estructura com en el contingut. En resulta la versió que se sotmet a validació (Annex núm. 2).

La **validació del qüestionari** corre a càrrec de jutges teòrics (professors universitaris experts en organització escolar i en recerca educativa) i pràctics (directius de centres educatius i inspectors) els quals emeten judicis de valor sobre els diversos ítems, en base a criteris de pertinència (el que es pregunta és rellevant?), de comprensió (s'entén?) i d'exhaustivitat pel que fa a les opcions de resposta. També s'ofereix la possibilitat d'efectuar propostes. Es

redacta un text de sol·licitud amb les indicacions oportunes i s'adjunta un formulari per a recollir les respostes (Annexos núm. 3 i 4.1.). La demanda es fa arribar a una cinquantena llarga de persones. S'obtenen 30 respostes; algunes a través del formulari *ad-hoc* i d'altres amb notes i subratllats al qüestionari.

La **versió final del qüestionari** (Annex núm. 5) és el resultat de la introducció de les aportacions rebudes i, alhora, de les limitacions autoimposades pel que fa al nombre màxim de preguntes i al temps aproximat de resposta (entre 15 i 20 minuts). En resulta un instrument de 38 ítems, articulats en 11 blocs.

La major part de les qüestions són d'elecció múltiple, amb una única opció de resposta. Quan és possible més d'una opció, s'indica específicament a l'enunciat. Hi ha un nombre significatiu de variables en les quals s'ofereix una opció oberta per bé que s'estima que el nombre de persones que en farà ús serà reduït. Els ítems en els quals es preveu un elevat índex de respostes obertes són el 10, 18.2., 21, 28 i 38. El document utilitzat per a la identificació i caracterització de variables és a l'Annex núm. 6.

- 1.- Dades personals
- 2.- Dades del centre
- 3.- Ús educatiu de la sisena hora
- 4.- Horari del centre
- 5.- Coordinació del professorat
- 6.- Aspectes laborals
- 7.- Atenció a les famílies
- 8.- Vertebració institucional i comunitària
- 9.- Procés d'implantació
- 10.- Percepcions referides a la sisena hora
- 11.- Aportacions finals

8. Estructura del qüestionari

L'**aplicació del qüestionari** es duu a terme mitjançant un correu electrònic (Annex 7) tramés a 1176 centres d'arreu de Catalunya (Annex 8). Abans de procedir a la tramesa definitiva es realitza una prova pilot per comprovar el funcionament dels dispositius de recollida de dades. L'enviament massiu es realitza el dilluns 5 de març; els ritmes d'arribada als centres és irregular, s'allarga durant tota la setmana. L'aplicatiu de recollida de dades funciona correctament fins la cloenda del procés, el dia 23 de març. No és possible conèixer amb exactitud el nombre de correus que, per causes diverses, no arriben al destinatari; s'estima entre un 10% i un 15%. Durant el període de resposta es fa arribar un nou e-mail al centres, totalment independent de l'anterior per tal de garantir l'anonimat, a través del qual s'ofereix la possibilitat de rebre els resultats de l'estudi.

El procés de recollida de dades discorre amb normalitat. No es produeixen **incidències** significatives. L'investigador principal rep una cinquantena de correus electrònics a la seva bústia personal als quals dóna resposta. El llistat dels centres de procedència és a l'Annex 9. La major part de les incidències corresponen a centres de nova creació ubicats en poblacions de més de 10.000 h. que plantegen la impossibilitat de respondre el qüestionari pel fet de no comptar (o bé ser minoritària) amb Educació Primària. La resta d'incidències plantegen aspectes referits al tema d'estudi o expressen satisfacció per la iniciativa.

Els **resultats** de la recollida de dades són molt satisfactoris. Es reben 420 respostes que, un cop depurats els errors, donen 398 respostes vàlides. L'índex de resposta se situa entorn del 45% dels mails que arriben als seus destinataris; supera amb escreix els índex habituals de resposta d'aquest tipus de treballs (entre el 20% i el 30%). Es processen un total de 327 manifestacions d'interès per rebre els resultats de l'estudi.

El **tractament de les dades** passa per diverses fases. L'aplicatiu de resposta emmagatzema les dades en format SQL en quatre taules diferents. La taula principal conté les respostes numèriques. Les taules auxiliars (subordinades i coreferenciades) recullen les respostes textuais, les que exigeixen més espai d'emmagatzematge. Es generen tres taules de text: n'hi ha una que recull les respostes a la pregunta núm. 10; una altra per a les respostes breus de text i, finalment, una altra per les respostes llargues (de 250 caràcters fins a 10 línies) (Annex 14).

Els arxius de dades resultats es transformen a format XCL i, posteriorment, al format SPSSx per tal de fer-ne l'anàlisi estadística.

3.2.2. Grups de Debat.

El grup de debat, conegut també com a grup de discussió o *focus group*, és una tècnica de recollida de dades (Callejo, 2001) que es basa en la discussió oberta, en base a un protocol de treball prèviament establert, d'un grup reduït d'informants qualificats sota la coordinació d'un moderador que articula i condueix el debat, pren nota de les aportacions més rellevants i realitza una síntesi exhaustiva dels resultats.

En la **construcció del protocol per als GdD** se segueix un procés paral·lel al que s'ha descrit anteriorment per als qüestionaris (cf. 3.2.1): es parteix d'una primera versió inicial, s'hi introdueixen millores que donen lloc a la versió de validació (Annex 10), es recullen les aportacions dels jutges (12 en total) (Annex 4.2.) i se n'estableix la versió definitiva (Annex 11) que consta de 10 apartats. L'estructura és similar a la del qüestionari; la principal diferència es troba als apartats 8 i 9 dedicats a recollir les dificultats i les respostes que s'hi han donat des dels centres.

- 1.- Aspectes singulars
- 2.- Aspectes educatius
- 3.- Establiment de l'horari
- 4.- Coordinació del professorat
- 5.- Atenció a les famílies
- 6.- Vertebració institucional
- 7.- Posada en marxa
- 8.- Dificultats i respostes referides a l'ús educatiu de la sisena hora
- 9.- Dificultats i respostes referides a aspectes organitzatius
- 10.- Altres aportacions

9. Estructura del protocol dels Grups de Debat

La **formació dels investigadors** encarregats de dur a terme els GdD té lloc el 24 febrer. S'hi tracten els aspectes següents:

- a.- Aspectes conceptuals. En què consisteix un grup de debat? Per a què serveix? Quin tipus d'informació aporta?
 - b.- Desenvolupament. Aspectes a considerar en la planificació. Com es duu a terme: fases, gestió del temps, etc?. Com prendre apunts? Com es fomenta la participació dels diversos membres? Com s'harmonitza l'avenç del tema a debat i, alhora, la sensació de comoditat dels assistents? Alguns aspectes a evitar.
 - c.- Elaboració del document de síntesi. Característiques bàsiques del document; organització de la informació, tipologia d'anotacions, llargària prevista, paràgrafs il·lustratius, aspectes formals...
- Finalment, es realitza una simulació de GdD entre els assistents.

S'establí una **planificació del desenvolupament dels GdD** que afavorís un ritme d'avenç uniforme. Es tractava de garantir un procés simultani als 10 àmbits territorials que permetés disposar de les aportacions amb temps suficient per dur a terme una sessió de treball presencial de tot l'equip investigador. Les dates clau foren les següents:

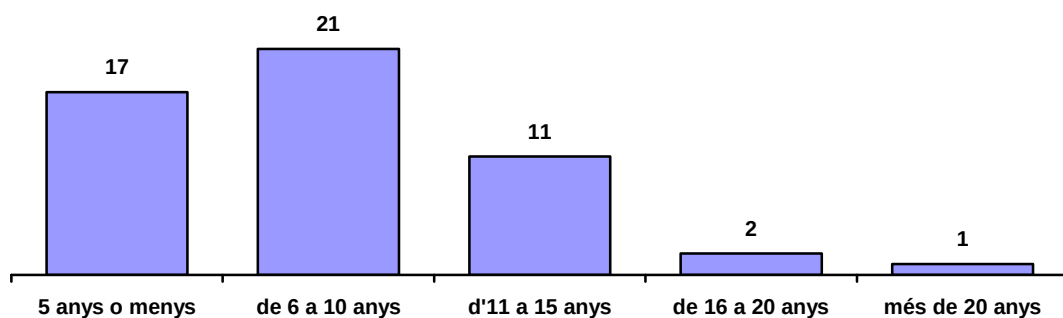
24-II	Sessió de formació de l'equip d'investigació a Barcelona
25-II	Tramesa de la versió definitiva del protocol de GdD
25-II	Tramesa de text d'agraïment als participants territorials.
1 a 8-III	Realització dels GdD
15-III	Tramesa dels documents de síntesi de cada demarcació territorial
19-III	Tramesa de document conjunt amb les aportacions de tots els GdD
24-III	Reunió de treball de l'equip investigador a Barcelona

10. Calendari de realització dels Grups de Debat

El **desenvolupament dels GdD** es duu a terme a cadascuna de les demarcacions territorials del Departament d'Educació llevat de Barcelona-

Comarques on, tenint en compte l'elevat nombre d'alumnes i centres que aplega, se'n fan dos (al Vallès Oriental i al Maresme). Es realitza un GdD específic per a les escoles rurals per tal de recollir-ne els aspectes singulars. Es duen a terme en dues sessions, de 2 ½ h. de durada cadascuna, a la tarda, a la fi de l'horari escolar. La modalitat virtual permet la participació de persones que resideixen lluny de la seu on es realitzen.

Caracterització dels participants. Hi participen un total de 52 informants: 42 presencials i 10 virtuals. La major part són directors i directores de centre (40); també hi ha caps d'estudis (10). Tots ells tenen una notable experiència en càrrecs directius;

11. Experiència en càrrecs directius dels participants als Grups de Debat

Per edat, predominen els que tenen entre 46 i 55 anys (26), seguits dels que en tenen entre 36 i 45 (18). Hi ha majoria de dones (69,2%). Pel que fa al tipus de centre que representen, la major part (26 participants) són directius de centres de dues línies; 9 d'una línia. La resta ho són de ZER (5) i d'altres tipus de centres. El llistat complet dels participants, el lloc de realització i els investigadors responsables de la coordinació de cada grup és a l'Annex 12.

Els **resultats** de la recollida de dades (Annex 13) són altament positius, tant pel que fa a la satisfacció expressada pels participants, com per les impressions aportades pels investigadors, com per la quantitat i la qualitat de la informació recollida.

L'**anàlisi de les dades** es duu a terme en diverses fases. En primer lloc, es realitza una primera lectura exploratòria que permet la identificació i la codificació de la informació. Una segona lectura en profunditat permet establir una primera categorització provisional i subjecta a revisió, que és posada en comú per l'equip d'investigació. Arran de la lectura, s'elabora un esquema discursiu i se seleccionen els fragments il·lustradors. Se segueix un procés similar amb les respostes textuais del qüestionari per bé que hi ha la possibilitat de quantificar els resultats.

3.3. Temporalitat.

L'escàs marge existent entre el disseny de la investigació i la data de presentació de l'informe (amb la intenció que sigui oportú en el temps) condicionen fortament el cronograma de la investigació.

Se segueix la seqüència temporal següent:

Concreció i Avenç de la Recerca

Coneixement, anàlisi i valoració del Projecte de Recerca a càrrec dels membres de l'equip	fins 20 gener
Formació i cohesió del grup d'investigació	15 gener - 15 febrer
Difusió i coneixement de la recerca entre els diversos participants	15 gener - 15 febrer
Selecció i formació de becari de col·laboració	de 15 a 30 gener

Recollida dades mitjançant Qüestionari

Fonamentació per a elaboració qüestionari: GROC, trobades directors	Fins 25 de gener
Elaboració del qüestionari. Versió per a la validació	20 al 30 de gener
Validació del qüestionari	1 a 10 febrer
Disseny del qüestionari en format digital.	10 al 15 de febrer
Prova pilot del qüestionari	15 a 30 febrer
Aplicació del qüestionari	5 a 23 de març
Transformació dades a format SPSSx	23 març
Anàlisi de resultats	20 a 30 març

Recollida de dades mitjançant Grups de Debat

Elaboració de Protocol i documents auxiliars per als Grups de Debat	1 al 12 febrer
Tramesa del Protocol i dels documents auxiliars als col·laboradors	12 febrer
Lectura aprofundida del protocol i documents auxiliars per part dels col·laboradors, prèviament a la sessió de formació	12 a 17 de
Sessió de Formació de Col·laboradors per a la realització dels Grups de Debat	24 febrer
Organització (convocatòria, tramesa materials...) dels Grups de Debat	26 febrer a 3 març
Realització dels Grups de Debat (2 tardes)	5 al 10 de març
Elaboració de Síntesi dels temes tractats al Grup de Debat	12 a 17 de març
Tramesa a l'Investigador Principal dels Documents de Síntesi	17 de març
Sessió de treball conjunta (matí i tarda) de l'equip de recerca	24 de març
Anàlisi de la informació recollida	24 a 30 març

Redacció de l'Informe

Redacció de l'informe. Versió preliminar	2 al 16 abril
Tramesa de la versió preliminar de l'informe als col·laboradors per tal que puguin fer-hi aportacions, correccions i matisacions	16 al 24 d'abril
Incorporació de les aportacions, correccions i matisacions suggerides pels col·laboradors. Versió definitiva.	a partir de l'1 de maig

12. Cronograma de la recerca

3.4. Caracterització de la mostra.

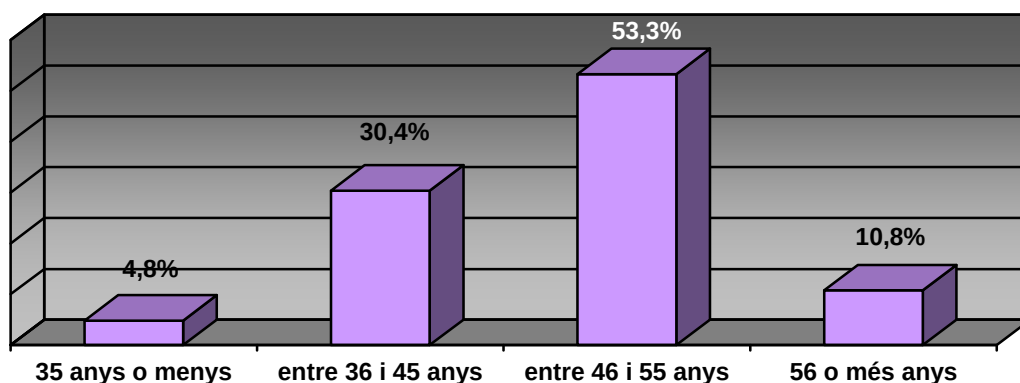
L'enquesta mitjançant el qüestionari es dirigeix a tota la població objecte de l'estudi: els equips directius dels centres on s'ha implantat la sisena hora. No s'aplica, per tant, cap procediment de mostreig. S'obtenen 420 respostes, de les quals en resulten 398 de vàlides.

La caracterització sociològica dels informats es duu a terme, en primer lloc, des d'una perspectiva descriptiva, per a la qual cosa, s'agrupen els nou

ítems inicials del qüestionari en tres blocs: característiques personals dels informants, dimensions del centre i ubicació territorial.

3.4.1. Característiques personals.

El segment d'**edat** predominant en els informants se situa entre 46 i 55 anys; recull més de la meitat de la mostra

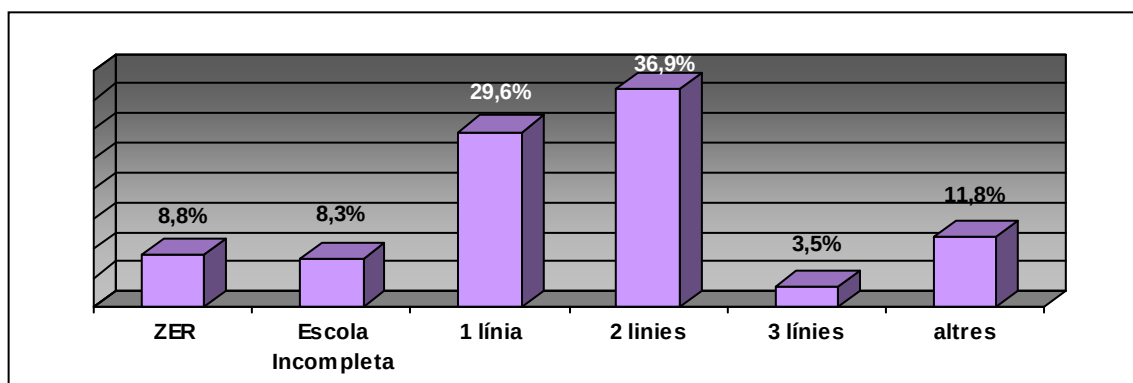
13. Distribució dels informants per segments d'edat

Pel que fa al **sexe**, el 27,1% són homes i el 71,9% restant són dones.

El **càrrec directiu** que exerceixen majoritàriament és el de director o directora (el 81,2%). De la resta, el 14,6% són caps d'estudis, el 2% secretaris/es i un 2% altres càrrecs. De les vuit persones que utilitzen l'opció oberta, 5 són mestres, 2 utilitzen el genèric "equip directiu" (potser indicant que es tracta d'una resposta consensuada entre els membres de l'equip) i 1 "ex-directora"

3.4.2. Característiques dels centres.

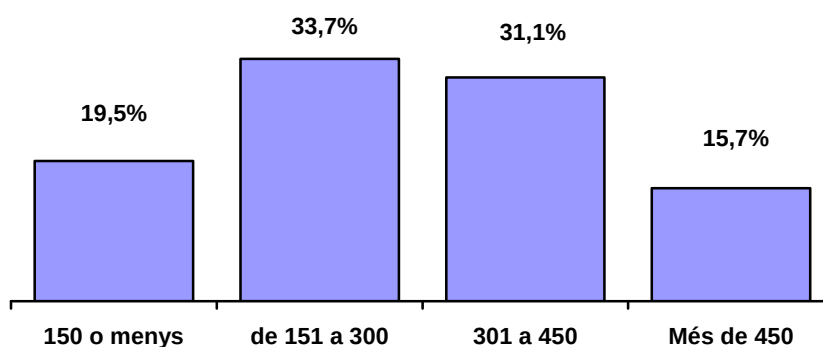
Els ítems núm. 6, 7 i 8 permeten conèixer la tipologia i les dimensions dels centres, expressades en nombre d'alumnes i de professors. Dues tercers parts de la mostra corresponen a escoles d'1 i 2 línies. Els resultats globals segons la **tipologia del centre** són:

14. Distribució dels centres segons tipologia (nombre de línies)

Dels 47 centres (11,8%) que opten per la categoria “altres” la majoria són escoles amb un nombre consolidat de línies (1, 2 ó 3) i grups solts o “bonys” que, en alguns casos, corresponen a Unitats d'Educació Especial. També hi ha 4 CAEPs, 2 escoles cícliques, 1 CEIP/IES i una escola de 4 línies.

La distribució dels centres per **nombre d'alumnes** es correspon amb la tipologia de centres: el 19,5% dels centres tenen 150 o menys alumnes; el 33,7%, de 151 a 300 alumnes; el 31,1%, de 301 a 450 alumnes i el 15,7% restant correspon a centres amb més de 450 alumnes matriculats. El centre més petit és de 25 alumnes; el més gran en té 712.

15. Distribució dels centres per nombre d'alumnes

Pel que fa al **nombre de professors** s'establí una distinció, entre els qui treballen a jornada completa i els qui ho fan a jornada parcial, sense entrar a considerar-ne les diverses modalitats. Els resultats globals posen de manifest que la proporció de professorat a jornada parcial és relativament reduïda. Només en 8 casos (el 2% del total) el percentatge de mestres a jornada completa es troba entre el 20% i el 50% del total de mestres.

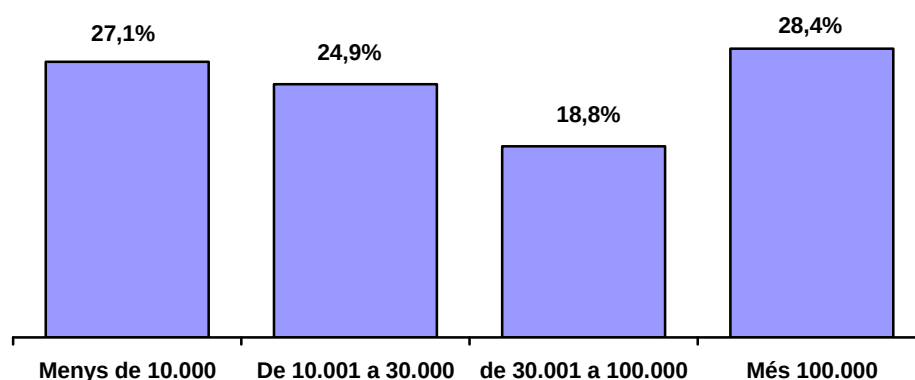
% de centres	Proporció de mestres a jornada completa sobre el nombre total de mestres del centre
2%	Entre el 20% i el 50%
10,2%	Entre els 51% i el 75%
23,2%	Entre el 76% i el 85%
33,6%	Entre el 86% i el 95%
21%	Entre els 96% i el 100%

16. Percentatge mestres a jornada completa sobre el nombre total de mestres

Com a valors extrems, en un 14,2% dels centres no hi ha mestres a jornada parcial. En el cantó oposat, trobem un centre on el percentatge de mestres a jornada completa se situa en el 22,2%: en un claustre de 9 mestres,

n'hi ha 2 a jornada completa i 7 a jornada parcial. El nombre màxim de mestres a jornada parcial és 14 sobre un total de 44. Altres valors que destaquen són 13 (sobre 26) i 10 mestres a jornada parcial en un claustre 29 mestres.

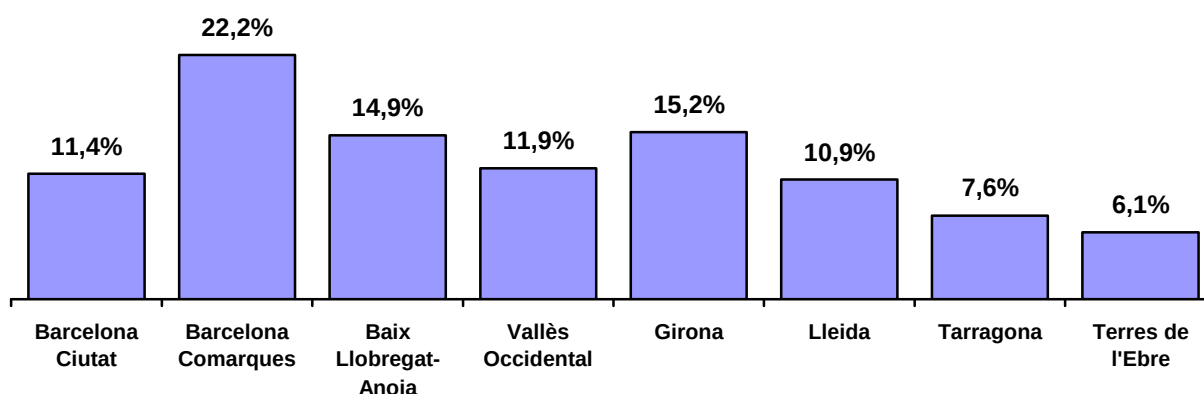
En darrer lloc, si es té en compte el **nombre d'habitants** del municipi on es troba el centre, el 27,1% corresponen a municipis de menys de 10.000 habitants; el 24,9% a municipis d'entre 10.001 i 30.000 h.; el 18,8% a municipis d'entre 30.001 i 100.000 h. i el 28,4% restant a ciutats de més de cent mil habitants.

17. Nombre d'habitants del municipi

3.4.3. Distribució territorial

Finalment, si es té en compte la **procedència de les respostes** d'acord amb les 9 demarcacions territorials establertes pel Departament d'Educació, n'obtenim la distribució següent:

18. Percentatges de resposta per demarcacions territorials

S'observa que el nombre de respostes obtingudes a la demarcació de Girona és superior a l'esperat. Una possible causa d'aquest increment pot trobar-se en la procedència de bona part de l'equip d'investigació.

4.- RESULTATS

El procés de confecció i aplicació dels instruments, així com l'obtenció i explotació de les dades, es clou amb la caracterització del col·lectiu de directius que responen el qüestionari i que intervenen en els Grups de Debat. A partir d'aquest moment, s'inicia la part que dóna sentit a la recerca: l'exposició dels resultats.

Primer de tot, cal establir la manera com es presentaran. No és una tasca senzilla; es tracta d'organitzar la informació obtinguda d'una manera que resulti accessible i de fàcil localització. Finalment, s'opta per presentar els resultats en deu apartats.

19. Presentació dels resultats de la recerca. Àmbits

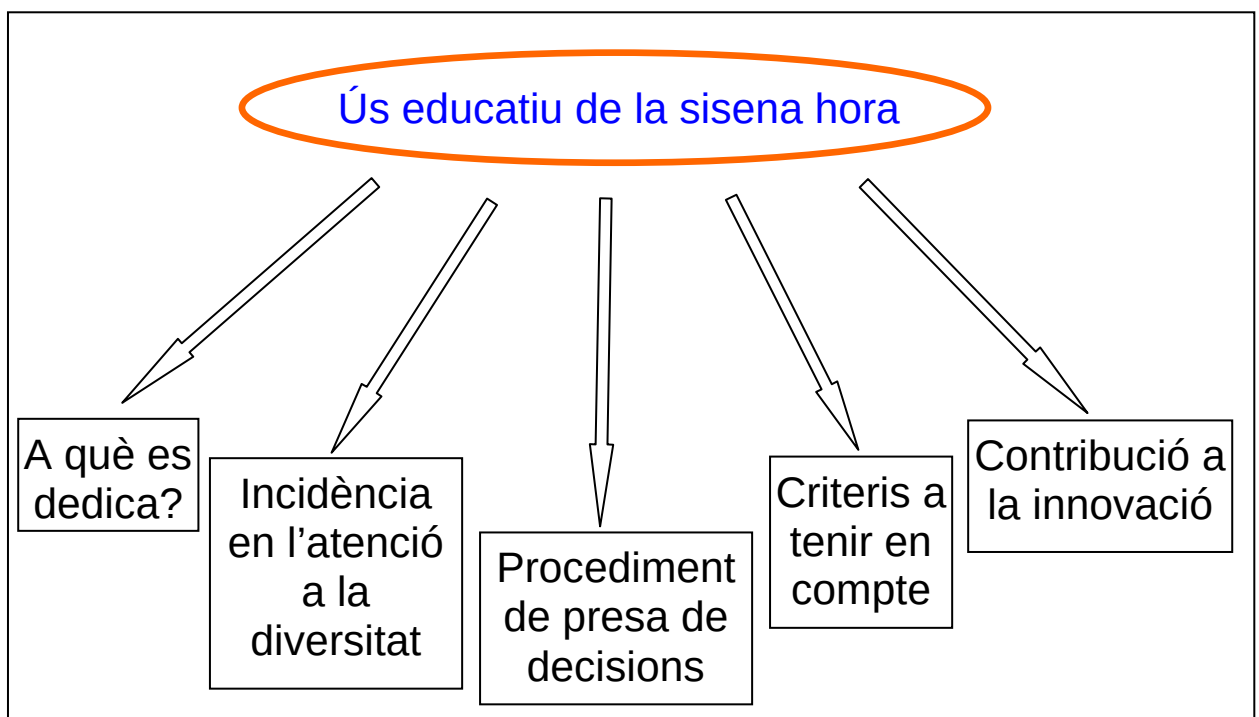
L'estructura interna de cada capítol és singular. És el resultat de la combinar l'exposició dels resultats obtinguts mitjançant els qüestionari amb l'aportació d'idees, testimonis explicatius i matisacions procedents dels grups de debat. Quan s'aporten fragments textuais s'opta pel format de citació, tot aportant-ne la procedència (el nombre que apareix correspon a la pàgina de l'Annex 13). Ocasionalment, un mateix fragment pot utilitzar-se per exemplificar idees diverses; això no obstant, tenint en compte el volum d'informació disponible, s'ha procurat diversificar la procedència.

4.1. Ús educatiu de la sisena hora.

Per molt enrenou social i organitzatiu que hagi portat, l'objectiu bàsic de la sisena hora és educatiu i, per tant, aquest ha estat un dels aspectes al quals s'ha dedicat una atenció preferent. En termes generals, tanmateix, no és l'aspecte que ha generat més preocupació als centres.

"En aquest punt, pràcticament tothom coincideix en dir que aquesta va ser la part fàcil de la sisena hora". (36)

El fet que es consideri la "part fàcil" no significa que no portés feina. Són múltiples els aspectes a considerar en relació a aquesta qüestió: el contingut educatiu, la manera com es va determinar, la contribució a la innovació educativa. Vegem-los a l'esquema gràfic.

20. Factors a considerar en l'ús educatiu de la sisena hora

4.1.1. Què es fa a la sisena hora?

La primera pregunta (ítem número 10) del qüestionari es destina a conèixer a què es dedica la sisena hora? Es demana que s'esmentin cinc aspectes amb la denominació habitual (fins un màxim de 40 caràcters) i una breu caracterització (fins a 150 caràcters). El nombre total d'aportacions vàlides ha estat de 1813, s'articulen en 11 categories.

La feina de categorització no ha estat fàcil. Heus ací alguns dels dilemes davant dels quals ha calgut prendre opció:

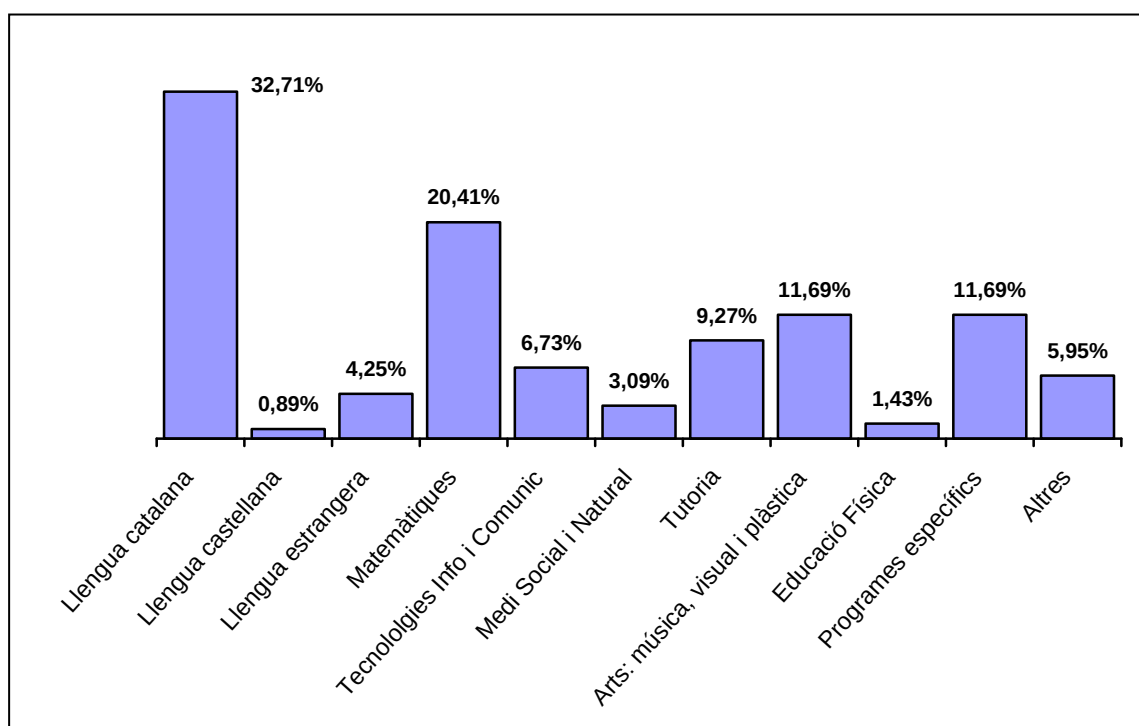
a) Hi ha un nombre considerable de respostes complexes. Apareixen quan a la sisena hora s'hi duen a terme activitats diverses. Vegem-ne un parell d'exemples: a la resposta 225a s'hi llegeix "La classe partida per fer

mates/llengua manipulativa i anglès/informàtica”; més endavant, a la núm. 333a hi trobem: “Informàtica, laboratori, anglès oral, estructures matemàtiques, natació”. En aquests casos s’opta per ampliar el nombre de respostes, generant tantes categories com respostes es donen.

b) Les respostes que fan referència a aspectes lingüístics com “Lectura”, “Expressió oral”, “Jocs de paraules”, etc. les hem assignades a la categoria “Llengua catalana”. Únicament es comptabilitzen a la categoria “Llengua castellana” quan s’hi fa referència d’una manera explícita. A tall d’exemple, a la resposta 281a “Sessions de lectura en llengua catalana i castellana”

c) En un nombre considerable de respostes no es fa referència a l’activitat que s’hi fa sinó a la modalitat organitzativa: “racons”, “tallers”, “grups flexibles”, etc. No són tingudes en compte en la categorització.

d) A l’hora d’assignar una etiqueta identificadora a cadascuna de les categories hem optat per fer referència a una àrea curricular: “Matemàtiques” o bé “Anglès” en comptes dels quatre grans àmbits de competències assenyalats a 2.3.3. Així, sota l’etiqueta Llengua catalana s’hi aixopluguen activitats de “Comprensió lectora” i d’“Expressió oral i escrita” però, també, “Jocs de paraules”, “Biblioteca” o “Representacions”.

21. Ús educatiu de la sisena hora

L’observació dels resultats percentuals que corresponen a cadascuna de les categories (Quadre 21) permet concloure que se n’ha fet un ús divers que, d’una banda, dóna cabuda a múltiples projectes i iniciatives dels centres i, de l’altra, recull les intencions bàsiques que en van presidir la instauració (Cf.

2.3.3.). Dins de cada categoria s'hi identifiquen algunes tendències que permetrien l'establiment de subcategories. Ara per ara, tanmateix, ens limitem a fer-ne una descripció genèrica. Una anàlisi més detallada es durà a terme en futurs treballs (Teixidó i Planas de Farners, 2007).

La major part del treball de la sisena hora es dedica al desenvolupament dels quatre àmbits competencials prioritaris. Tots plegats recullen el 65% del total d'aportacions.

a) La categoria **llengua catalana** (32,71%) inclou les dues competències lingüístiques bàsiques que es pretenen potenciar: l'hàbit lector (hi ha més de 300 respostes que hi fan referència, sovint amb la denominació genèrica "Biblioteca") i l'expressió oral. Cal remarcar que ambdues es troben estretament interconnectades amb els projectes d'innovació (PuntEdu) que es duen a terme a un nombre considerable de centres. També es dedica a la millora de l'expressió escrita (incloent-hi l'ortografia) i a activitats lingüístiques de diversa índole que es fan a partir de jocs, contes, poemes, etc.

b) El treball de **matemàtiques** (20,41%) es dedica fonamentalment al càlcul, a la resolució de problemes i a la realització de jocs i entreteniments matemàtics. També apareixen, en menor mesura, altres aspectes com la geometria i mesura o bé el reforç de matemàtiques.

c) Les activitats d'**educació artística** (11,69%) que es duen a terme a la sisena hora són, fonamentalment, d'educació visual i plàstica i d'expressió musical. D'una manera més concreta, hi trobem també el cant coral, l'expressió corporal, el circ, etc.

Altres destinacions de la sisena hora que també presenten percentatges d'ocurrència rellevants són:

d) La sisena hora ha possibilitat la consolidació de l'hora de **tutoria** (9,27%), entesa com un espai amb entitat pròpia dedicat a tractar aspectes del funcionament quotidià del grup, educació socioemocional, desenvolupament de competències socials, educació en valors, foment de la convivència, mediació i resolució de conflictes, assemblea d'alumnes, etc.

e) Les **Noves Tecnologies de la Informació i la Comunicació** (6,73%) constitueixen un àmbit en expansió a la societat i a les escoles que es troba instal·lat en l'etern debat entre el caire aplicat i els coneixements bàsics. Des d'aquesta perspectiva, la sisena hora ha suposat una oportunitat per dotar-lo d'entitat pròpia.

f) El treball específic de **llengües estrangeres** (4,25%), fonamentalment l'anglès, s'ha destinat primordialment a l'expressió i el llenguatge oral a través de textos, jocs, cançons, etc. En alguns centres es duu a terme en grups reduïts a l'empar d'un programa d'innovació.

g) A la categoria de **projectes o programes específics** (3,58%) s'hi barregen iniciatives molt diverses entre si (que amb tota seguretat inclouen activitats de

comprensió, d'expressió, de tutoria, etc.) que responen a un programa específic amb un notable grau d'arrelament a les escoles. A tall d'exemple, el projecte de Filosofia 3/18, el PAI (Projecte Activació de la Intel·ligència), Projecte d'Educació en Valors, etc.

h) La major part de les activitats de sisena hora englobades en la categoria de **coneixement del medi natural i social** (3,09%) corresponen a activitats d'experimentació realitzades al laboratori de ciències i a sortides d'observació de l'entorn.

i) Finalment, les categories de **llengua castellana i educació física** presenten percentatges inferiors als 2%.

En efectuar l'anàlisi dels diversos usos de la sisena hora s'observen diversos criteris pel que fa a les denominacions que s'utilitzen per referir-s'hi. La majoria són descriptives d'allò que s'hi fa, tot fent referència a una àrea curricular (matemàtiques, anglès; català, etc.), a una habilitat (càlcul mental, expressió oral, raonament lògic...), a un àmbit de treball (biblioteca, TIC, taller d'audiovisuals, teatre, coral, piscina...) o a un projecte específic (Filosofia 3/18, MUS-E, PAI, jocs del món, hort...). En destaquen algunes denominacions com "calaix de sastre", "el protagonista", "fem divendres", "rotllana", "penso i faig", "ritmes i sons", "gaudim representant" que posen de manifest la intenció de buscar etiquetes originals que, alhora, siguin significatives per als nens i nenes

"(...) nosaltres ens vàrem reunir per cicles i un cop decidit el que hi fariem vam cercar algun títol que ho fes atractiu i cridés l'atenció, a l'estil del marketing, i per exemple a l'hora de teatre li hem posat "Comunica't" ". (19)

La iniciativa és lloable per bé que cal vetllar perquè es dugui a terme amb seriositat. Altrament, es corre el risc que es torni a repetir el que va succeir amb els crèdits variables a secundària.

"Això em recorda el meu temps a secundària, amb els crèdits variables que es feien cada tres mesos, que triaven els alumnes a partir del títol i poca cosa més (entre altres coses perquè ni el mestre sabia ben bé què caram hi faria!)". (19)

Es tracta d'un risc a evitar que es troba directament relacionat amb la idea que cadascú es formi del concepte "hora d'ampliació" (Cf. 2.4.4. i 4.9.1.a.)

4.1.2. Incidència de la sisena hora en l'atenció a la diversitat.

Un dels principals arguments de qualitat (Cf. 2.2.1.) fa referència a l'increment de les hores per a atendre la diversitat de l'alumnat. Per algunes persones, aquesta és una qüestió que no admet discussió

"A la meua escola un 70% de l'horari del nen és en grups reduïts (màxim de 14 nens / grup)". (6)

"A primària tenim un 33% de l'horari dels nens amb desdoblament de grups". (6)

Per a d'altres, en canvi, l'èmfasi no s'ha de posar en la possibilitat de treballar amb grups reduïts sinó en el nombre d'hores de què es disposa per fer-ho. En aquest punt, consideren que la posada en marxa de la sisena hora ha suposat un pas enrere; sostenen que el nombre d'hores de treball en grup reduït ha sofert una disminució amb la posada en marxa de la sisena hora. Els motius són diversos: l'augment de la complexitat organitzativa ha dificultat la programació d'hores de suport i desdoblament; la prioritització d'un horari de substitucions o, simplement, la pressió per l'adopció d'un horari de 23 h. per tothom

“Amb l'aplicació de la sisena hora un centre considera que ha perdut hores per fer desdoblament i agrupaments flexibles”. (14)

“Les dificultats varen aparèixer a l'hora de compaginar les activitats programades i el professorat que les portaria a terme perquè fem tallers entre nivells i cicles i... és clar! es necessiten mestres. El problema que ha sorgit és que queden poques hores de suport”. (28)

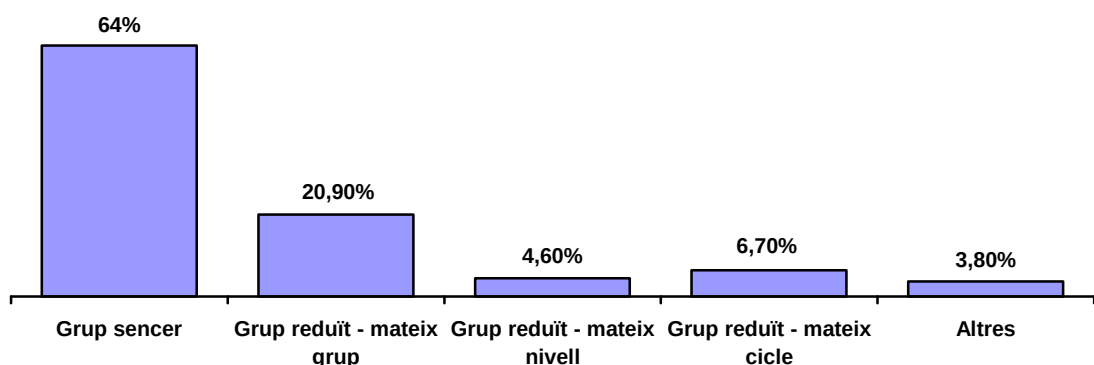
Quan es planteja **la incidència que ha tingut la sisena hora en el nombre d'hores de treball en grups reduïts**, la majoria (43,8%) considera que s'ha mantingut estable.

“En general es poden fer les mateixes hores de suport o desdoblament que el curs anterior. En alguns casos, alguna de més”. (22)

“En relació a l'atenció a la diversitat l'opinió majoritària era que no havia canviat substancialment, que s'atenia les necessitats dels infants durant la sisena hora com a totes les hores “normals” ”. (19)

A poca distància (39,9%) s'hi situen els qui consideren que hi ha hagut un augment. Només un 16,2% consideren que ha disminuït el nombre d'hores de treball en grup reduït.

La **modalitat d'agrupament d'alumnes** que predomina a la sisena hora és el grup sencer, en un 64% dels casos. El 32,2% es duu a terme en grups reduïts que poden formar-se amb alumnes d'un mateix grup (20,9%), d'un mateix nivell (4,6%) o d'un mateix cicle (6,7%).

En darrer lloc, un 3,8% assenyala altres modalitats d'agrupament que responen a les peculiaritats del centre: "grups de nivell", "grup de cicle", "desdoblements en el mateix grup", "barreja de nens de 1er, 2on i 3er", "grups multicurs", "grup gran amb diferents nivells", "grups intercycles"...

Docents de sisena hora. Un dels aspectes en els quals es va posar especial èmfasi en la posada en marxa fou la conveniència que el tutor assumís la major part de les "sisenes hores" per tal d'afermar la seva vinculació al grup i, també, per evitar l'increment del nombre de mestres (Cf. 4.9.1.f.). Els resultats posen de manifest que 6,5 de cada 10 sisenes hores les fa el tutor.

64, 6%	Tutor/a del grup
16,7%	Mestre que fa classe a tot el grup
6,9%	Mestre que fa classe a una part del grup
2,6%	Mestre que no fa classe al grup
6,9%	Dos mestres alhora
2,3%	Altres possibilitats

23. Vinculació al grup dels mestres que fan sisena hora

La tendència general que s'observa en les respostes de l'opció oberta apunta, també, cap a la vinculació al tutor, tot combinant-la amb la intervenció d'altres mestres: "el tutor i un mestre que imparteix classe al grup", "tres mestres (un és el tutor)", "mestre que imparteix docència al cicle", "tallers de cicle amb més de 6 mestres per tot el cicle". També hi apareixen, però, respostes orientades vers l'especialització: "mestra de música", "mestre especialista itinerant de la ZER", "bibliotecària"...

4.1.3. Procediment per a la presa de decisions.

Els procediments que s'han seguit per a la delimitació del contingut educatiu de la sisena hora són notablement diversos: en alguns centres es produí un debat profund a nivell de claustre, en d'altres es va vehicular a través de l'equip de coordinació, en d'altres ho va decidir l'equip directiu i en d'altres ni tant sols es van plantejar la manera de fer-ho. Entre els factors que contribueixen a explicar aquest ventall de procediments hi trobem el tamany del centre

"A la nostra escola som un claustre nombrós (més de cinquanta mestres). Ho vam tractar a través de les coordinacions pedagògiques durant el curs passat i, finalment, ho va aprovar el Claustre". (27)

la precipitació amb la que es va haver de decidir

"La dificultat més gran ha estat la precipitació. Tal i com s'ha implementat la sisena hora (els mestres es queixen que tard i sense informació) i donat que han disminuït

les jornades sense alumnes al setembre, no hi ha hagut temps suficient per a fer una reflexió en profunditat o al menys més acurada (...) Els mestres tenen la sensació d'anar fent sobre la marxa". (13)

les circumstàncies específiques de cada centre

"Una de les escoles és de nova creació; funciona des del curs passat. Tenen dues aules de primer, dues de segon, una de tercer, una de quart i el cinquè i el sisè en la mateixa aula. Això ha comportat que els recursos humans, bé sigui amb reforços o dividint el grup en dos, s'hagin abocat en aquests dos nivells". (7)

i, en darrer terme, les diverses concepcions i els diversos graus de consolidació de la cultura participativa. En alguns casos es van dur a terme procediments altament participatius

"A la majoria d'escoles la proposta surt de l'equip directiu envers l'equip de coordinadors, aquests ho entomen i ho passen a l'equip de cicle, les aportacions tornen a l'equip de coordinadors i d'aquí un altre cop a l'equip directiu". (14)

en d'altres, en canvi, les decisions es van prendre d'una manera unilateral

"En una escola molt nombrosa i davant la dificultat que preveia l'equip directiu d'arribar a un consens, va decidir ell mateix què, qui i com s'utilitzava aquesta sisena hora". (27)

"A un dels centres la proposta es va fer directament de l'equip directiu al claustre i aquest la va acceptar: *"Tenim un Claustre molt obediènt, tenen clar quina és la feina de l'equip directiu i quina la dels mestres"*. (14)

Sigui quin sigui el procediment adoptat, hi ha coincidència a assenyalar el paper clau de l'equip directiu

"L'equip directiu va elaborar les propostes i es van debatre al claustre" (12)

"L'equip directiu va fer una proposta tenint en compte la resolució 20.06.06 (instruccions del Departament), i es van incorporar les aportacions del claustre" (21)

i, també, entorn de la conveniència de propiciar la participació de l'equip de coordinació i dels cicles, en un procés complex que admet algunes variants

"L'Equip Directiu i els coordinadors de cicle van realitzar unes primeres línies de desplegament de la sisena hora. (...) Després es va passar la discussió als cicles. Quan cada cicle va decidir què fer, es va fer un Claustre on es van concretar els continguts per a cada cicle. (...) També es va decidir qui feia la sisena hora". (27)

"L'equip directiu fa una primera proposta de continguts i metodologia de la sisena hora. Al claustre es fa el debat i s'aprova. Els cicles fan la concreció". (29)

En termes generals, les aportacions anteriors posen de manifest la necessitat d'articular un procediment, transparent i democràtic, de presa de decisions en relació a la sisena hora. Les circumstàncies en les que va haver de fer-se (tant per la precipitació, com per la informació amb què es comptava, com per l'actitud d'animadversió envers el canvi d'alguns docents i directius...) no van ser les més propícies i per tant, cada centre ho va fer com va poder i com va saber. El coneixement adquirit durant aquest primer any hauria de contribuir a plantejar processos de presa de decisions més racionals i fonamentats.

4.1.4. Criteris seguits en la delimitació del contingut.

Un cop feta una descripció panoràmica del que es fa a la sisena hora sembla el moment oportú per conèixer els criteris que van tenir en compte els claustrs a l'hora d'establir-ne els continguts. Alguns centres van considerar els **principis generals** que havien de presidir-ne la delimitació. En alguns casos, es posa de manifest la conveniència de partir de les necessitats dels alumnes i no pas dels interessos del mestres

"La implantació de la sisena hora es va treballar al claustre a partir de principis, no de privilegis. Evidentment aquests principis es refereixen a principis pedagògics i després organitzatius". (14)

en d'altres casos, es consideren els principis a tenir en compte en la programació i la realització de les activitats

"(...) tots a l'escola vam tenir molt clar que la sisena hora havia de tenir una característica comuna a tots els nivells

--"Més deures, NO!!".

L'assentiment a la taula va ser unànime. La sisena hora no havia de significar, en cap cas, més deures a casa. En tot cas, va comentar algú, havia de propiciar-ne una disminució ja que introduïa formes noves d'organització i gestió del temps que milloraven el rendiment i possibilitava que els alumnes arribessin a casa amb els deures acabats o quasi fets". (18)

Aquests intents d'establir uns postulats bàsics d'acceptació generalitzada (bé siguin els que s'han citat a tall d'exemple o d'altres) remetent a la idea dels plantejaments institucionals, assumits per tota l'escola.

"Vam agafar com a criteri pedagògic primordial el tractament unitari de l'escola: la transversalitat. D'aquesta manera, tota l'escola a la mateixa hora fa la mateixa activitat (evidentment a diferents nivells). Aquesta situació es dona amb la biblioteca, sigui a l'aula o d'escola. Tota l'escola té la mateixa hora assignada i tots els alumnes del centre realitzen la mateixa activitat. Això vol dir que hi ha franges horàries que necessiten que tots els mestres siguin a l'escola i, per tant, ningú té hora lliure o de dedicació al centre per poder fer substitucions". (15)

Els principals **criteris que s'han tingut en compte** en la delimitació del contingut educatiu de la sisena hora han estat:

a) Les indicacions donades pel Departament d'Educació (2006b), és a dir, el desenvolupament de l'hàbit lector, la comunicació oral, les estratègies matemàtiques i la sensibilitat artística.

"Una directora va deixar anar una expressió molt col·loquial en referir-se al contingut que s'hauria de fer en aquesta sisena hora tot fent referència a les orientacions del departament, a les instruccions d'inici de curs i a la "literatura" que s'ha anat produint al llarg d'aquest darrer any...

-- Són faves contades! Llengua i mates; consolidar les instrumentals. Si tu vols, canviant el punt de vista, però s'ha d'apretar en llengua i mates". (18)

b) Els resultats de les proves de competències bàsiques dels alumnes de quart curs de primària

“A les escoles amb Pla Educatiu d'Entorn, en general, els resultats en les proves de les competències bàsiques són baixos. Aquest és un fet determinant a l'hora de decidir el contingut educatiu de la sisena hora en aquest tipus d'escoles”. (20)

“Per decidir els continguts educatius es van tenir en compte els aspectes a millorar recollits a la Memòria i, especialment, els resultats de les competències bàsiques (llengua, mates, coneixement del medi, anglès)” (30)

“També ha sorgit el tema de les competències bàsiques com a un punt a tenir en compte en l'establiment de la sisena hora. (...) Les competències bàsiques en les àrees instrumentals cal que siguin assolides per tots els infants i la sisena hora hauria de permetre arribar-hi a un major nombre d'alumnes”. (19)

c) Les inquietuds del claustre.

“Hem aprofitat per introduir l'assemblea, estratègies de càlcul, el Projecte Filosofia 3-12, animació a la lectura i més hores de música o plàstica segons els cicles, i hem incrementat l'horari d'informàtica”. (30)

d) Necessitats específiques

“En escoles on hi ha molta immigració s'ha aprofitat la sisena hora per treballar l'expressió oral del català mitjançant aprenentatges significatius: amb tallers de teatre, d'endevinalles, de contes, etc.”. (15)

e) Treballs que ja s'estaven fent parcialment però calia més temps per sistematitzar-los

“Molts mestres sempre es queixaven que dels llibres de text que utilitzem, quedaven moltes experiències, suggeriments, treballs en grup, activitats d'ampliació, recerca en pàgines web, recursos TIC... sense fer per manca de temps. Aquest va ser el punt de partida. Tots vam fer un buidat de les activitats proposades per les editorials que no es realitzaven i que podien donar cos a una programació relacionada amb el currículum que ja es feia i derivar-ho a la sisena hora. I va anar perfecte!”. (111)

“Abans de la sisena hora ja es feien continguts que podien ser considerats com els recomanats per sisena hora: projectes de treball, racons de matemàtiques, grup partit a la mediateca, el laboratori i l'aula d'informàtica, francès a CS...”. (12)

f) Iniciatives arrelades al context

“Hi ha una escola situada en una zona on el joc de bitlles i la petanca formen part de la història del poble. Abans de la 6a hora els avis del poble feien alguna demostració als alumnes de Primària amb l'objectiu que la tradició no es perdés, però no n'hi havia prou. Ara amb la 6a hora la participació de col·lectius com el casal d'avis en el procés educatiu dels infants, tot fent un programa de jocs de bitlles i petanca, ha comportat una possibilitat de revifament pels jocs tradicionals de la zona, il·lusió en els avis i respecte dels infants envers ells”. (8)

D'entre tots, una pràctica prou generalitzada ha consistit a **donar entitat pròpia a alguns projectes o activitats que ja s'estaven duent a terme** sense que en quedés constància a la programació anual ni a l'horari. La sisena hora ha permès continuar fent l'activitat i, alhora, restituir les hores que s'hi dedicaven a l'àrea curricular a la que, suposadament, es vinculava (per bé que, en la major part de les ocasions, es duia a terme d'una manera autònoma)

“Nosaltres tenim un projecte de resolució de problemes que abans de la 6a h es feia dins l'àrea de matemàtiques, cosa que provocava que no tot el professorat estigués per la labor de treballar-lo amb l'excusa que alientia acabar el temari. Ara, amb la 6a h no hi ha excuses per no treballar-lo amb els alumnes. Crec que s'ha descongestionat al mestre”. (8)

“En alguns casos eren continguts que ja es feien a l'escola : Biblioteca. Tallers... esgarrapant hores del currículum. La sisena hora ens permet fer-ho de manera més sistemàtica i “retornar” a algunes matèries (E. Física, Plàstica...) el temps previst a la normativa”. (30)

“Un centre, que té un pla d'innovació de música i dansa, havia introduït més hores i, per tant, no acabava de complir les hores de currículum. Aleshores, es va parlar amb els cicles i, amb els horaris oficials a la mà, cada cicle va revisar les hores que faltaven de les diferents àrees per complir el currículum. Llavors es va marcar com a sisena hora allò que ja es feia abans a costa d'hores d'algunes àrees curriculars”. (15)

En termes generals, tenint en compte el poc temps del qual van disposar i els condicionants i les singularitats que concorren en cada cas, els centres han seguit els criteris que han considerat més oportuns a l'hora d'establir els continguts de la sisena hora. En alguns casos, el resultat és extremadament feble atès que no hi cap mena de compromís explícit del centre; en d'altres casos (l'escola de Matadepera n'és un exemple) els acords finals denoten un alt grau de maduresa institucional i de responsabilitat en l'establiment dels criteris reguladors i en la programació de les activitats. Els equips directius tenen consciència d'aquesta mancança i, tot i el poc temps transcorregut, expressen una **preocupació incipient per la vertebració de la sisena hora en un projecte d'escola**

“De moment no hi ha un plantejament vertebrador de continguts, sinó més aviat per àrees. (...) Tot i que gairebé a totes les escoles hi ha coincidència entre els diversos Cicles a fer una hora més de Llengua o de Matemàtiques... això no vol dir que hi hagi un plantejament curricular de dalt a baix”. (17)

4.1.5. Contribució a la innovació.

Des d'un punt de vista discursiu, hi ha una notable coincidència entre els participants als GdD a destacar la potencialitat de la sisena hora en l'impuls de la innovació educativa. Els arguments adduïts coincideixen notablement amb els exposats a 2.1.3.

“La idea d'aprofitar la sisena hora per introduir canvis metodològics és present en diferents centres. El fet que hi hagi dos mestres amb un grup classe, no necessàriament en hores de llengua i matemàtiques, es força comú; en un centre, a les hores de plàstica hi ha dos mestres dins l'aula; en un altre, s'ajunten dos grups de nivell per fer música i educació física conjuntament,...”. (15)

“En algunes àrees, el fet de disposar de més temps ha facilitat la introducció d'activitats més pràctiques. Així per exemple s'ha introduït el treball per projectes a tot els nivells. Es troba més temps per a la reflexió pedagògica.” (23)

“Aquesta 6a h ha permès introduir noves metodologies (...) Ha obligat a tot el professorat a buscar estratègies innovadores i a utilitzar-ne altres que estaven una mica aparcades, per tal de dinamitzar els continguts, fer-los més atractius i evitar, així, el cansament i el desencís de l'alumnat”. (28)

Tanmateix, sembla que es tracta de creences, d'idees preconcebudes o de manifestacions esporàdiques, més que no pas d'una realitat viscuda. En part, això pot ser degut a la novetat de la mesura

“Aquest curs ha estat d’adaptació a la nova realitat per part de tots, no obstant això, ha facilitat el treball de noves estratègies”. (37)

però, fonamentalment, perquè la predisposició a la innovació educativa no es pot vincular a una hora diària. Cal una actitud favorable, una predisposició a conèixer i a experimentar, que és inherent a cada mestre i a cada centre

“Depèn molt de les persones. Els mestres hi tenim molt a dir i a fer. El plantejament de la sisena hora és perquè sigui així. Depèn també de les habilitats de cada persona a l’hora de tirar endavant una proposta o un projecte”. (37)

“Sempre hi ha el tarannà de cada mestre. Hi ha des del mestre que diu: A mi no m’agrada i no m’ha agradat mai aquest contingut o activitat, al mestre que diu: A mi sempre m’ha agradat i ara el puc fer”. (26)

“Respecte si la sisena hora ha aportat metodologies innovadores, en el nostre cas, no: continuem fent el que ja fèiem. Som una escola molt dinàmica i innovadora. Hem guanyat temps per a fer-ho..., possiblement, ho fem amb més tranquil·litat”. (31)

Es detecten algunes **incongruències o contradiccions** pel que fa a la relació entre innovació i formació i, també, en la coordinació del professorat. Sembla que hi ha un consens generalitzat a acceptar que la formació en centres constitueix un poderós motor d’innovació i, paradoxalment, la sisena hora introdueix dificultats per dur-la a terme.

“Per a la introducció d’estratègies renovadores és importantíssima la formació en centre. El model de formació que seguien força centres (on tot el claustre sencer hi participava) és molt difícil de dur a terme amb la sisena hora tenint, només, una hora de descans. Altres anys, si no era possible fer-la al migdia, es feia a la tarda i tothom s’hi quedava. Ara, en lliurar els mestres en tardes diferents, això ja no es pot fer perquè el claustre no hi està d’acord”. (13)

o, també, que la innovació no ha de respondre únicament a la iniciativa d’una persona aïllada sinó que convé que es basi en el treball en equip del professorat

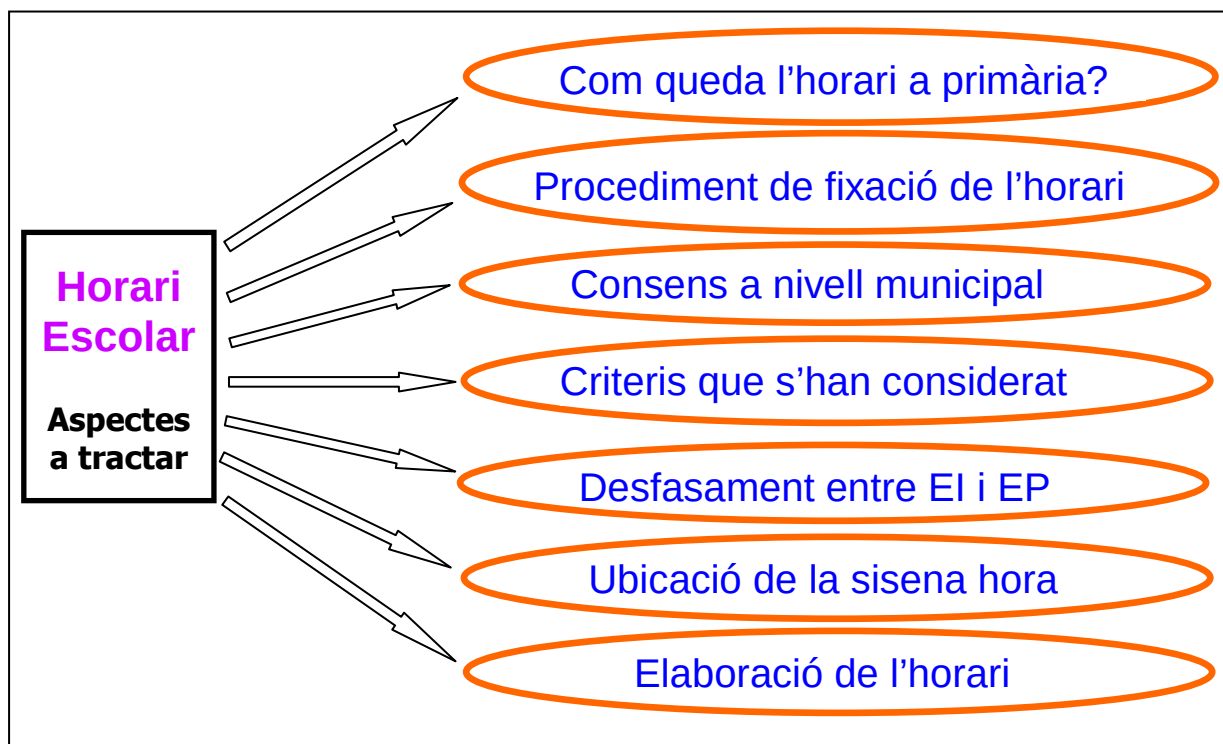
“En relació a aquest punt, hi ha contradiccions: tenim més temps amb els alumnes, però menys temps de coordinació dels mestres pel debat i reflexió”. (26)

En termes generals, sembla que predomina una actitud de prudència en relació a la capacitat de mobilització per a la innovació de la sisena hora. En darrera instància, es tracta d’una disquisició bizantina atès que l’objectiu primordial és la millora dels nivells d’aprenentatge dels nois i noies.

“Caldrà veure si la implantació de la sisena hora comportarà uns resultats millors en l’adquisició de coneixements dels alumnes. Hi ha algun problema de fons que a les escoles se’ns escapa, i no es tracta de la sisena hora. Hi ha molts coneixements que es treballen molt al llarg d’EI i EP i els resultats no són els desitjats. (...) a dins dels claustres hi ha diversitat de maneres de pensar entre els mestres. Per exemple: no cal memòria, no cal taules de multiplicar,... Consentir o exigir...”. (26)

4.2. Delimitació de l'horari escolar

La delimitació d'un nou l'horari escolar per a l'educació primària ha constituït, tal com s'ha posat de manifest a 2.2.5., un dels reptes principals. Són múltiples els aspectes a considerar que s'ordenen entorn dels sis blocs següents:

24. Factors a considerar en la delimitació de l'horari escolar

4.2.1. Com ha quedat l'horari de primària?

Els resultats que es desprenen de la pregunta núm. 14 del qüestionari posen de manifest que, en termes generals, **l'horari ha quedat tal com estava, afegint-hi una hora més al migdia.**

“Els criteris, en general, van ser de continuïtat”. (48)

“Els centres que ja sortien a les 16,30h van acordar per majoria tant als Claustres com als Consells Escolars, l'horari de 8,30h a 13h i de 15 a 16,30h”. (53)

Els percentatge de centres que situen el descans del migdia entre les 13 h. i les 15 h. és superior al 90%. Hi ha oscil·lacions lleugerament superiors pel que fa a l'hora de començar al matí (un nombre considerable de centres ho fa a les 8,30 h) i, també, en l'hora d'acabar a la tarda. A la taula següent hi figuren els percentatges de resposta superiors al 4% de les diverses opcions

Entrada Matí		Sortida Matí		Entrada Tarda		Sortida Tarda	
8,30 h	10,7%	13 h	90%	15 h	92,1%	16,30 h	7,9%
9 h	84,5%	13,30 h	4,1%	15,30 h	4,8%	17 h	94,1%

25. Hores d'entrada i de sortida de l'alumnat d'educació primària

Les respostes que aporten altres possibilitats horàries no recollides en les opcions tancades, reflecteixen variacions d'un quart d'hora: hi ha 13 centres que comencen a les 8,45 h., 6 que surten a les 13,15 h. Al migdia, 4 comencen les activitats de la tarda a les 15,15 h., 9 acaben a les 16,45 h. i 3 ho fan a les 17,15h. La concreció dels horaris dels 390 centres s'exposa a la taula 26, en la interpretació de la qual cal tenir en compte les claus següents:

Entrada al Matí	A 8,30 h.	B 9 h.	C 9,30 h.	D 10 h.	E Altres
Sortida al Matí	1 12 h.	2 12,30 h.	3 13 h.	4 13,30 h.	5 Altres
Entrada a la Tarda	U 14,30 h.	V 15 h.	X 15,30 h.	Y 16 h.	Z Altres
Sortida a la Tarda	1 16,30 h.	2 17 h.	3 17,30 h.	4 18 h.	5 Altres

			M A T I																									
			A					B					C					D					E					
			1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
T	U	1		1										2													3	
		2																									-	
		3																									-	
		4																									-	
		5																									-	
A	V	1				28																					28	
		2			9						309				1										2		321	
		3				1					1				1												2	
		4																									-	
		5														3									5			8
R	X	1																								1	1	
		2				2																					16	
		3									1																1	
		4																									-	
		5																							1		1	
A	Y	1																									-	
		2																									-	
		3																									-	
		4																									-	
		5																									-	
Z	1											1															1	
	2																										-	
	3																										-	
	4																										-	
	5			1							1															6	8	
			-	11	30	-	-		1	311	14	4	-	-	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	9	390

26. Distribució de l'horari escolar

La fórmula més habitual de **distribució horària entre el matí i la tarda** consisteix a fer 4 hores al matí i 2 a la tarda (80,9% del total de respostes); la

segona opció consisteix a fer 4 ½ h. al matí i 1 ½ a la tarda (13,5%). Només 6 escoles (1,5%) opten per fer 3 ½ h + 2 ½ . Del 4,1% de respostes a l'opció oberta, la major part opta per fer 3 ¾ h. o bé 4 ¼ h. al matí.

El temps de **descans dels alumnes al migdia** a gairebé la totalitat dels centres (93,7%) és de dues hores; a 18 centres (4,3%) és de dues hores i mitja. Dels vuit centres (2%) que fan ús de l'opció oberta, n'hi ha set que estableixen un període de descans inferior a dues hores

4.2.2. Procediment seguit en l'establiment de l'horari.

Els procediments que s'han seguit per a l'establiment de l'horari han estat diversos. En termes generals, tanmateix, es duu a terme en dues fases: en primer lloc, el col·lectiu docent decideix l'horari que considera més convenient i, en segon lloc, es posa a consideració de les famílies.

"L'establiment de l'horari, no ha presentat cap dificultat ja que va ser consensuat per tot el claustre". (54)

"Primer ho va estudiar i decidir el claustre (...). Després es va explicar a les delegades, a la Junta de l'AMPA, perquè ho anessin escampant i recollint opinions. Finalment l'assemblea de l'AMPA el va ratificar, amb només dues abstencions i cap vot en contra". (38)

"Una escola va crear una comissió amb la cap d'estudis, els coordinadors i mestres voluntaris que s'hi volguessin apuntar". (43)

Els mecanismes d'informació i consulta a les famílies varien notablement d'un centre a l'altre en funció del grau de consolidació de la participació, dels hàbits i de la relació existent entre l'equip directiu i els representants de les mares i pares. En alguns llocs es van fer consultes (amb paperetes, cens de votants i urna) per recollir les preferències de les famílies

"Vam acordar fer conjuntament un sondeig a totes les famílies (vàrem redactar la circular explicant en dos folis els arguments que els podien convèncer) en el que s'havien de manifestar a favor o en contra. Vam tenir un 70% de participació i van sortir 150 sí i 113 no. Fins avui encara no hi ha hagut cap protesta pel nou horari". (46)

en d'altres casos s'organitzaren sessions informatives amb les AMPA, amb els representants del Consell Escolar i/o es trameteren circulars informatives a les famílies

"Es convoca els pares de la junta de l'AMPA i se'ls exposen els arguments.
Es convoca els pares del consell escolar i se'ls exposen tots els arguments.
Si els pares del consell escolar necessiten l'opinió directa de totes les famílies es consensua amb la direcció una circular explicant els arguments i es facilita la participació de totes les famílies per poder-ne donar l'opinió". (46)

i, en d'altres, es van limitar a presentar una proposta al Consell Escolar per a l'aprovació

Amb diversos graus i múltiples matisos, els procediments revisats coincideixen a introduir la participació de les famílies en segona instància, quan el centre ja ha pres la decisió. La intervenció del centre (fonamentalment dels

equips directius) es planteja amb verbs com “explicar”, “convèncer” o, en termes col·loquials “vendre la moto”

“Vam negociar l'horari amb els pares: primer vam *vendre la moto* a la junta de l'AMPA argumentant que si feien activitats de 55' podien continuar amb *el negoci* (fan de 2/4 de 9 a 2/4 d'1 i dinen a ¼ i 5' de 2); després al consell escolar”. (56)

En la major part dels casos, no hi ha hagut contraposició d'interessos entre els docents i les famílies. Els Consells Escolars, en general, han estat plàcids...

“En general, no hi ha hagut problemes a l'hora de consensuar l'horari entre escola i famílies”. (46)

Les famílies han acceptat majoritàriament els horaris proposats; bé perquè hi ha coincidència de parers, bé perquè es fan seus els plantejaments del centre o bé perquè s'adonen que entre el col·lectiu de pares i mares hi ha posicionaments divergents,

“Alguns pares, minoritaris, pensaven que era massa d'hora començar a les 8,30h. Altres estaven satisfets perquè s'estalviaven els diners del servei d'acollida”. (56)

Tot i això, també van donar-se algunes situacions de tensió. En alguns casos, per manca d'informació; en d'altres, perquè es planteja com un conflicte d'interessos

“El més difícil... l'acord entre famílies i escola. Una part de les famílies no entén l'escola en la seva dimensió educadora real sinó que l'entén com un servei de “pàrking” d'alumnes (39)

“En unes escoles es va crear la discussió/conflicte perquè els mestres portaven una proposta i els pares en portaven un altre de força diferent i costava que algú cedís”. (42)

Es tracta d'episodis lamentables que enrareixen el clima de centre i dificulten l'establiment de ponts de col·laboració entre els centres i les famílies.

“En alguns casos el fet d'haver-se d'enfrontar als pares en els Consells Escolars ha produït fractures que han portat conseqüències. Potser es que no estem acostumats a dialogar, argumentar i contrastar diferents postures i tot acaba en el fet de “guanyar o perdre” segons el color que surti el fum”. (44)

En el procés de delimitació del nou horari ha estat fonamental la **intervenció de l'equip directiu**, en l'anàlisi de la qual és possible identificar-hi diferents patrons d'actuació que, en darrera instància, reflecteixen diverses concepcions i maneres de dur a la pràctica el model participatiu. Acudint als exemples extrems, en alguns centres és l'equip directiu qui decideix l'horari que considera més convenient. Un cop decidit, tira endavant el procés per tal que sigui aprovat pel Consell Escolar i, per tant, procura obtenir el suport del professorat i dels pares

“Tota la responsabilitat dels horaris la va assumir la directora, perquè ella, antigament, havia estat cap d'estudis en la mateixa escola i sempre els havia fet sola”. (43)

“Primer l'equip directiu posa sobre la taula les *prioritats i criteris*. Es posa d'acord l'equip directiu. Es constaten els beneficis per a les famílies i els mestres i, també, els

inconvenients. Es busquen els arguments pedagògics per demostrar a les famílies la bondat de la proposta i els laborals per convèncer els mestres". (45)

en d'altres casos, en canvi, l'equip directiu opta per plantejaments més oberts, donant opció als mestres i als pares de fer propostes.

"Una escola va començar per una enquesta als mestres, preguntant per les preferències i les prioritats : tarda lliure, criteris pedagògics,... a partir dels resultats es van fer els horaris i es van establir les bases per començar a treballar els temes de la sisena hora". (43)

"El procediment va ser el següent: l'Equip directiu va proposar al claustre 4 horaris diferents i un seguit de criteris que cada mestre havia de prioritzar. Recollits els resultats de l'enquesta, es va debatre al claustre, es van establir els criteris prioritaris i es van triar dos horaris. Posteriorment es va fer una reunió de pares i es van explicar els criteris i els horaris que millor recollien aquest requisits. Es van recollir els suggeriments i es va explicar que el Consell Escolar triaria l'horari definitiu. Una vegada fet el Consell es va informar a tots els pares l'horari definitiu exposant les raons per les quals s'havia triat.

Va ser un procés lent i molt consensuat entre el claustre i també amb els pares". (56)

El procés seguit per arribar a **l'establiment de l'horari entre el col·lectiu docent** també va portar algunes dificultats, encara que, en la majoria dels casos, es va procurar evitar-les (tal com s'ha argumentat al punt anterior) introduint els mínims canvis possibles

"En tres centres no hi va haver problemes per decidir el nou horari. Com que ja feien de 9h a 12h (de 12h a 13h molts alumnes ja es quedaven al menjador i feien activitats organitzades per l'AMPA) i de 15h a 17h, l'horari escolar es va ampliar de 12h a 13h. En els altres centres degut a que l'horari de les escoles era de 9:30h a 13h al matí i de 15h a 16:30h per la tarda (degut al transport escolar) i per tant no hi havia activitats extraescolars de 12h a 13h, va haver-hi molts problemes a l'hora de decidir l'horari". (48)

Les principals dificultats es van derivar de la necessitat de posar-se d'acord entre els col·lectius d'infantil i primària

"Sempre havíem fet el mateix horari, sempre havíem anat a la una, malgrat les diferències, i ara ens enfrontàvem per mitja hora al migdia i mitja a la tarda" (41).

"Marca una diferència entre el professorat d'EI i EP. (...) Les professores d'EI ho veuen com un fet diferencial dins de l'escola comparant amb EP (50).

sobretot davant la necessitat d'establir un criteri conjunt regulador de l'hora d'entrada i la sortida que, alhora, tingués en compte la possibilitat de coincidir (per possibilitar la relació entre els mestres o perquè comparteixen especialistes) o no coincidir (perquè han de compartir el pati de joc) a l'hora de l'esbarjo.

"En alguns centres es va prioritzar que l'entrada del matí i la sortida de la tarda fos per tots igual i això va provocar certs enfrontaments dins els claustres" (41).

"En un centre els mestres especialistes de música i d'educació física entren a parvulari a donar classes, això ha provocat que l'horari de pati d'Infantil i Primària hagi de coincidir, amb la qual cosa es poden crear conflictes als patis entre alumnes grans i petits, per tant, es necessita més vigilància de pati" (42).

Novament, la defensa de posicions contraposades en el si del claustre va reobrir el debat permanent entorn la llibertat o la disciplina de vot dels representants en els òrgans col·legiats en relació a la postura adoptada per l'estament que hi representen.

“(…) dins el claustre hi havia gent molt capficada en imposar un horari i d’altres que els hi era igual. De totes maneres vam arribar a l’acord que fos el que fos el que elegíssim, els representants al Consell Escolar votarien el que sortís del claustre”. (44)

4.2.3. Consens de l’horari a nivell municipal.

La possibilitat de consensuar un horari únic per als diversos centres públics d’un municipi s’ha resolt de maneres ben diverses. En alguns llocs es van dur a terme accions per plantejar-ne la possibilitat; en d’altres, ni tan sols se’n va parlar.

“Una escola comenta que es va treballar en reunions a nivell de zona, o sigui de districte i es va intentar arribar a un consens. A altres districtes això no va ser igual. A les reunions de zona, se’n va parlar però va ser difícil arribar a consensuar horaris”. (41)

Són diverses les raons a considerar. En primer lloc, resulta difícil trobar arguments de validesa general per defensar la conveniència de la unificació d’horaris. Cal apel·lar, en tot cas, a arguments conjunturals o pragmàtics.

“Pel fet que tenim un transport escolar que afecta diferents centres no hi va haver discussió sobre quin havia de ser l’horari d’inici de les classes: el determinaria el transport”. (46)

“S’ha hagut de tenir present la coordinació de l’horari amb el del servei del menjador escolar i amb les activitats organitzades per l’AMPA”. (46)

En segon lloc, en un mateix municipi poden trobar-se arguments que n’aconsellen la unificació i d’altres que la desaconsellen.

--Potser no és massa bona idea unificar els horaris del mateix poble, ja que, per la mobilitat i el trànsit potser fóra bo que els nens i nenes sortissin en diferents moments?

Aleshores, un altre li va contestar:

--Potser sí, però de cara a les activitats extraescolars, esports, acadèmies, etc. la disbaixa d’horaris els complica molt la vida...”. (44)

En tercer lloc, la unificació d’horaris dificulta el reconeixement de les singularitats de cada centre i, en conseqüència, suposa una limitació de l’autonomia

“Cada escola té una realitat diferent, tant de personal docent com de públic. Una escola del costat podia començar abans de les 9h ja que hi havia molts alumnes que feien us del servei d’acollida matinal. En canvi a la meua només l’utilitzen 7 ó 8 nens”. (41)

En quart lloc, llevat dels casos que hi concorrien raons objectives (com el transport escolar), els propis ajuntaments tampoc no han fet explícit cap interès per la unificació

“Des de l'Ajuntament, van manifestar que ells no tenien criteri, que votarien a favor del que decidissin els pares als diferents Consells Escolars”. (44)

“Aclarir primer de tot que des de l'Administració local, és a dir l'Ajuntament, no es va promoure cap trobada per establir un horari comú”. (109)

En síntesi, la unificació dels horaris entre els diversos centres d'un municipi s'ha resolt de maneres molt diverses. En alguns llocs, s'han propiciat veritables debats entre els centres, amb la intervenció activa de les administracions, per tal d'arribar a un acord de consens

“Cada una de les tres escoles públiques del poble volia una opció diferent. Al final es va haver de decidir per consens amb reunions amb l'ajuntament, inspecció, equips directius i pares i l'horari va quedar de 9h a 13h i de 15h a 17h, amb activitats de 12h a 13h per El”. (48)

en d'altres, la iniciativa ha sorgit dels propis centres o dels seus equips directius

“Ens vàrem posar d'acord les tres escoles de Banyoles i, tot i que no vam poder aplicar la nostra proposta, no va ser difícil acceptar l'acord. Es va primar el fet que anéssim totes les escoles a la una”. (46).

“Formo part del Consell Escolar Municipal i vaig treure el tema perquè em semblava que era d'interès trobar un horari que no distorsionés les activitats fora del centre. Hi ha molts nens i nenes que fan extraescolars: música, futbol, handbol, ceràmica,... i per tant semblava que si totes les escoles sortíem a la mateixa hora es facilitava l'inici d'aquestes activitats.

No es va veure d'aquesta manera des del Consell i, aleshores, va ser quan els directors i directores vàrem decidir organitzar-nos. Era evident que si cada escola decidia l'horari pel seu compte, podien sortir gairebé tants horaris com escoles.

Vàrem presentar als clàustres tres propostes horàries, amb el benentès que l'horari majoritàriament més votat, seria el que faríem totes les escoles públiques”. (110)

i en d'altres ni tan sols s'ha plantejat la idea de la unificació i, per tant, cada Consell Escolar ha decidit l'horari que ha considerat més oportú.

4.2.4. Criteris a considerar en l'establiment de l'horari.

Els criteris que s'han considerat han estat múltiples. Tots ells aporten arguments que cal tenir en compte en la decisió final. El dilema rau a combinar-los o a establir prioritats. En termes generals, tal com s'ha avançat a 4.2.1. el criteri que ha prevalgut, d'una manera explícita o tàcita, ha estat el d'**introduir els mínims canvis** per afavorir la continuïtat

“En la presa de decisió tots van tenir en compte el que suposava canviar radicalment el marc horari de l'any anterior per les famílies, la coordinació entre el monitoratge de l'alumnat d'infantil i el menjador, la procedència del professorat. El director d'un centre de tres línies expressa que ells han procurat no fer molts canvis respecte al marc horari el curs anterior.

--“Nosaltres abans fèiem de 9 a 12.30h i de 15.30h a 17h de la tarda. Ara fem de 9 a 13h i de 15.30h a 17.30h. Seguim començant a les 15.30h. No hem volgut fer molts canvis. Això no vol dir que més endavant canviem el marc horari, però encara no”. (54)

Altres criteris que també s'han tingut en compte han estat:

a) els aspectes logístics, fonamentalment, transport escolar, menjador i coordinació amb les activitats complementàries que realitzen els alumnes a la fi de la jornada escolar

“A les escoles amb transport escolar, aquest fet ha prevalgut sobre cap altre”. (38)

“En alguns casos en els quals hi ha dificultats al menjador, es va pensar que reduir les hores de permanència de la canalla al migdia contribuiria a minimitzar la conflictivitat a l'estona del menjador i es va marcar com a criteri. En d'altres centres aquest fet de reduir hores del migdia ha estat negatiu pel nombre de torns al menjador”. (39)

“En algun centre hi va haver dificultats per establir l'horari a nivell de municipi ja que per les activitats extraescolar proposades per l'Ajuntament comencen a les 17 h. i, per tant, era millor sortir a les 16,30h”. (53)

b) els ritmes d'atenció i rendiment dels alumnes

“En alguns centres s'ha primat el rendiment dels alumnes. Hem partit dels alumnes i creiem que es rendeix més al matí que a la tarda”. (39)

“Vam proposar agrupar més hores al matí per considerar que es millora el rendiment”. (45)

“Hi ha massa hores de classe pels alumnes. Caldria potser donar un caràcter més distès o més lúdic a aquestes activitats. Ens ho estem plantejant de cara el curs vinent” (50)

“Els alumnes d'EI estan massa hores a l'escola: hi ha aollida una hora més al matí (de 8h a 9h) i una hora més a la tarda (de 17h a 18h) i casi sempre amb activats programades”. (50)

c) la satisfacció dels docents

“També hi ha hagut criteris purament laborals, procurant una tarda lliure i un matí per als docents, deixant triar quan era possible:

--Si les condicions de treball són favorables per als mestres, se suposa que a major satisfacció, més rendiment en el treball”. (39)

“Vam intentar respectar els drets dels treballadors, confeccionant un horari que no fos molt negatiu davant d'una implantació (sisena hora) en contra de la totalitat del Claustre”. (55)

d) la contribució a la millora del clima de centre

“En quatre escoles els patis es fan en franges diferents. Se sent més soroll a les aules que estan treballant, el pati no es pot utilitzar per EF i els professors d'EI i E.Primària no coincideixen a l'hora del cafè i per tant no ha ajudat a millorar la relació entre els professors que sovint ja costa.

En l'altra escola s'ha fet que els patis coincideixin durant un quart d'hora i la valoració és positiva”. (50).

e) aspectes organitzatius

“ Nosaltres teníem molt clar que havíem de mantenir el temps del migdia per fer les reunions. Estem en el projecte d'autonomia i era imprescindible continuar amb el nivell de coordinació”. (55).

“Es va tenir en compte:

- La possibilitat de mantenir les reunions diàries de tota la plantilla per tal de poder seguir funcionant tal com havien proposat al pla estratègic
- Continuar amb l'horari de 1,30 h a la tarda
- La diferència d'horari entre Infantil i Primària en una sola franja
- Deixar al migdia una franja de 2,30 h (alumnes) i 1,30 (mestres)”. (56)

“Des del començament vam tenir molt clar que el més important per portar a terme tots els projectes en què estàvem implicats era necessari que tot l'equip de mestres poguéssim coincidir en totes les hores d'exclusives per poder coordinar les actuacions planificades.

Es va tenir cura a l'hora d'explicar (abans d'establir l'horari) a la resta de pares el perquè de les nostres decisions: a primària es comença a les 8,30 h del matí i Infantil a les 9,30 h perquè això possibilita la coordinació del professorat a les 13 hores". (58)

Siguin quins siguin els criteris a considerar, sempre hi ha arguments per a tots els gustos. Des d'aquesta perspectiva, els equips directius perceben la necessitat de construir-se un discurs educatiu que els ajudi a argumentar els motius pels quals s'opta per un determinat model horari davant dels diversos col·lectius.

"Primer l'equip directiu posa sobre la taula les *prioritats i criteris*. Es posa d'acord l'equip directiu. Es constaten els beneficis per a les famílies i els mestres i, també, els inconvenients. Es busquen els arguments pedagògics per demostrar a les famílies la bondat de la proposta i els laborals per convèncer els mestres". (45)

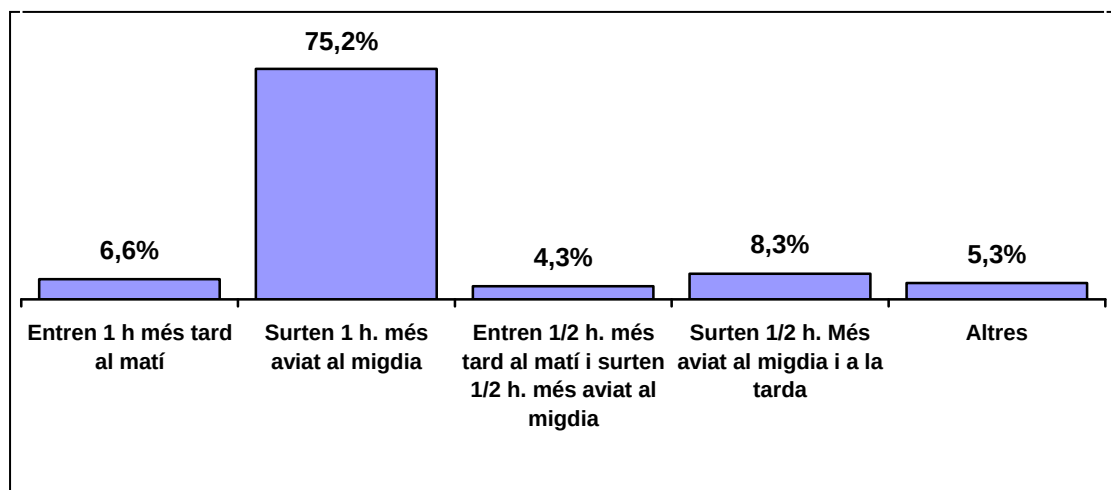
En síntesi, convé que els centres educatius es plantegin, d'una manera clara i transparent, quins criteris han de regir la concreció del marc horari. Es tracta d'una decisió que afecta tothom: mestres, alumnes, famílies i societat; és previsible que hi hagi interessos i visions divergents davant les quals caldrà analitzar i argumentar les raons que porten a prendre la decisió final. La clau no es troba en els arguments (atès que, al capdavant, tots són plenament legítims) sinó en la transparència i la maduresa institucional per adoptar-los i explicitar-los.

4.2.5. Desfasament horari entre Infantil i Primària.

Una de les primeres qüestions que van haver de resoldre els centres per a la posada en marxa de la sisena hora fou el desfasament horari entre infantil i primària. S'havia de decidir en quin moment del dia no hi hauria coincidència. Les opcions eren diverses:

- a) els qui defensaven posar-la al matí (de 8,30 a 9,30 h. o de 9 h. a 10 h.) argumentaven que, en cas que la família no se'n pogués fer càrrec durant aquesta hora, es podia suplir amb un servei d'acollida i que, la coincidència en la sortida del migdia, facilitava la coordinació de professorat.
- b) els qui defensaven l'opció del migdia, argumentaven, entre d'altres raons, que el canvi d'horari afectava la primària i, per tant, no hi havia cap motiu per alterar l'horari tradicional d'infantil.
- c) enmig s'hi situen els qui defensaven començar $\frac{1}{2}$ h. més tard al matí i acabar $\frac{1}{2}$ h. abans a migdia i, també, els que consideraven que la millor opció era acabar $\frac{1}{2}$ h. abans al matí i a la tarda.

Tres de cada quatre centres (75,2% del total de respostes vàlides) han optat pel criteri de continuïtat i, per tant, els alumnes d'infantil surten una hora abans que els de primària al migdia.

27. Desfasament horari entre els alumnes d'Infantil i Primària

Entre les respostes de la categoria "Altres" hi ha vuit centres que afirmen que fan el mateix horari: "Fem el mateix horari" (288); altres han aplicat la sisena hora a tot el centre: "Ed Infantil fa 6 hores també" (312) o bé "Tota l'escola fem la 6ª hora" (149). També n'hi ha que han ubicat el desfasament a la tarda: "Surten 1 h. més aviat a la tarda" (324) o bé "Infantil surt a les 4" (293).

Els desfasament horari entre l'Educació Infantil i l'Educació Primària ha estat una de les principals dificultats que s'ha derivat de la sisena hora. Són múltiples les qüestions que hi convergeixen:

a) Altera l'homogeneïtat del funcionament de l'escola

"La queixa més freqüent ha estat el desajustament entre INF-PRI i la complexitat de trobar hores de coordinació, claustre...". (39)

b) Estableix una ruptura en la cultura d'igualitarisme imperant entre els mestres

"A la nostra escola les professores d'EI ho veuen com un fet diferencial dins de l'escola comparant amb EP". (50)

"El desfasament infantil i primària ha provocat una diferència horària entre els/les mestres d'infantil i primària". (47)

c) Introdueix diferències en les condicions laborals dels mestres pel que fa a la possibilitat de disposar d'una o més franges horàries lliures

"Hi ha hagut escoles que per trobar-hi solucions han donat també una franja lliure als mestres d'EI. S'ha dit que ells mateixos s'ho organitzessin i es presentés i comentés l'horari amb el Cap d'estudis". (50)

"La majoria coincideix en la inclusió dels mestres d'infantil a l'horari de primària (...) D'aquesta manera, ajuda a quadrar els horaris, sobretot de sisena hora, i ells també poden gaudir de la tarda/ matí lliure". (59)

d) Dificulta la compactació de l'horari de les mestres d'infantil quan les hores de coordinació de tot el professorat se situen de 13 a 14 h.

“Finalment, cada professor té dies per estar a la seva aula de 12h a 13h”. (49)

“El desfasament d'horari entre Educació Infantil i Primària fa que els mestres d'Educació Infantil estiguin durant aquella franja horària a disposició del centre per fer substitucions”. (53)

e) Té repercussions en la cohesió de l'horari del professorat que fa classe a ambdues etapes. Es tracta d'una nova variable a tenir en compte en l'elaboració de l'horari

“Hi ha problemes en l'horari de l'especialista de música que va a EI, ja que les franges horàries són diferents”. (50)

“La diferència horària entre infantil i primària ha creat també problemes a l'hora d'elaborar els horaris. (...) Els mestres especialistes de música i d'educació física entren a parvulari a donar classes; això ha provocat que l'horari de pati d'Infantil i Primària hagi de coincidir, amb la qual cosa es poden crear conflictes als patis entre alumnes grans i petits i es necessita més vigilància de pati”. (41-42)

f) La compensació econòmica per a l'atenció als germans ha comportat problemes de gestió

“Pel que fa a la gestió del desfasament horari INF-PRI, el maldecap més gros per a l'equip directiu, (a banda de pactar l'horari) ha estat el tema dels monitors. Els pagaments, les contractacions s'han acabat adequant i adaptant a la realitat de cada centre, al marge o malgrat el que digués la normativa: contractacions des de l'AMPA, des de l'empresa de menjador, des de l'esplai del barri...”. (57)

Als centres que disposen de menjador escolar, la solució ha estat més senzilla, atès que s'han gestionat conjuntament els dos serveis i s'han optimitzat els recursos

“El fet de disposar de monitoratge pel menjador escolar on les ràtios per monitor no es superen, ha facilitat la gestió del desfasament horari. Els alumnes d'infantil que no es queden al menjador i tenen germans a Primària es barregen amb els alumnes que es queden al menjador. I sortim guanyant perquè els diners destinats al monitoratge d'acollida en el cas de germans a Primària els destinem a un altre cosa”. Un altre director diu “nosaltres també els barregem amb els alumnes del menjador perquè de moment tenim dues monitores per 40 alumnes i en són 32. Ara en el nostre cas els diners els donem a les monitores i elles contentíssimes”. (54)

En altres centres, s'hi han destinat recursos addicionals

“Per solucionar la diferència d'horari entre l'hora de sortida o entrada dels alumnes d'EI i EP (...) també hi ha algú que ha utilitzat les hores del TEI (Tècnics d'Educació Infantil) per cobrir aquestes hores. El departament ha pagat les despeses d'una monitora, el problema ha aparegut en el moment en que el grup excedeix de la ràtio d'una sola persona”. (45)

En general, ha estat complex i difícil d'explicar als usuaris (que havien de venir a buscar el fill/a l'escola a una hora diferent de la que ho feien altres pares) i, també, als professionals

“Hi ha hagut dificultats perquè els professors i els pares entenguessin aquest desfasament, (donar compte de) les possibles propostes i un cop arribat a uns acords, donar-los a conèixer i que tothom els entengués. No ha estat fàcil per ningú”. (50)

“Ha estat difícil en algunes escoles (de tipologia d'alumnat específic) fer entendre a les famílies que només pertoca *ajut de guarderia* als d'EI que tenen germans a PRI i que per tant no podien quedar-se de 12 a 13 h si no es quedaven a menjador escolar”. (48)

“També ha estat difícil fer acostumar alguns nens d'infantil a saber si s'havien de quedar a *guarderia* o si havien d'esperar que els pares els vinguessin a buscar a les 12”. (48)

Tot plegat fa que el desfasament horari, en termes generals, no sigui una qüestió resolta. Caldrà estar atens a l'evolució que segueix en els anys venidors.

4.2.6. Ubicació de la sisena hora a la graella horària.

La ubicació de les “sisenes hores” en la graella horària depèn del contingut educatiu i del nombre de mestres que calen per dur-la a terme. Quan la sisena hora es fa en gran grup, a l'aula ordinària, la ubicació horària no planteja cap requisit especial. Contràriament, si es planteja com una hora de treball en grups reduïts, implica algunes restriccions que cal tenir presents en el moment d'elaborar l'horari.

“En general, depèn del que es vol fer i de la quantitat de docents que calen per dur-ho a terme, així com dels espais disponibles”. (40)

“Altres escoles han marcat com a sisena dins l'horari aquelles hores de més que fan de llengua i matemàtiques”. (47).

La majoria dels centres han optat per programar una “sisena hora” cada dia de la setmana; en alguns casos, no obstant, s'ha optat per concentrar-les

“Alguns centres han procurat posar una hora cada dia de la setmana, però no tots. N'hi ha que tenen dues sisenes hores en un dia”. (40)

“Dues escoles en fan alguna vegada més d'una al dia en algun nivell ja que han ajuntat dues franges per fer alguna activitat en concret

--Ens vam guiar més per criteris pedagògics i una cada dia. Però hem tingut problemes per tal que l'horari reflectís correctament el treball d'aquesta hora. Hi ha hagut algun curs que malgrat tots dos grups treballen el mateix i fan les mateixes activitats, dins l'horari en un grup hi constava una activitat com activitat de 6a hora i en l'altre grup paral·lel dins l'horari habitual de les cinc hores lectives. No ho hem sabut fer millor!”. (51)

“En primer lloc vam distribuir una hora cada dia de la setmana. Després hi vam procurar integrar aquelles activitats que ja fèiem abans de la implementació i que eren particularitat de l'escola: assemblees de classe i de delegats, Projecte Puntedu, Projecte d'innovació educativa... “. (40)

També trobem alguns centres que no l'han diferenciada a l'horari

“No s'ha marcat dins l'horari una hora concreta diària de sisena hora (a nivell oficial sí). La sisena hora ha quedat integrada dins l'horari habitual dels alumnes i dels mestres. Ningú diu: “A ara toca sisena hora”, sinó “Ara toca taller de teatre o racó de mates, o biblioteca,...”. (42)

“Algunes escoles han decidit que la sisena hora forma part de l'horari lectiu com qualsevol altra hora i no s'ha ni marcat especialment dins l'horari”. (47)

Una altra qüestió que, d'una manera indirecta, n'afecta la ubicació és la durada. Des d'un punt de vista normatiu, es parla de 5 hores setmanals, és a dir, 300 minuts que, si es vol complir la norma d'una manera estricta, haurien de coincidir amb cinc sessions de 60 minuts o bé dedicar-hi un major nombre

de sessions de menor durada. En la pràctica, alguns centres situen les sisenes hores en franges horàries de diversa durada.

“En general les sessions del matí són dues sessions d'una hora, mitja hora d'esbarjo i dues sessions de tres quarts d'hora. Hi ha una escola que les sessions dels matí les ha repartit diferent per tal que coincidís el professorat d'EI i EP a l'hora de l'esbarjo i, també, perquè la darrera sessió tingués una hora de durada, per relacionar-la d'una manera més clara amb la idea d'una hora més de treball cada dia. El resultat final ha estat: 9h-10h / 10h-10,45 / 10,45- 11,15h / 11,15h- 12h / 12h – 13h”. (51)

d'altres, en canvi, primer fan l'horari i, després, opten per assignar el rètol de “sisena hora” a franges horàries de 60 minuts, per tal de complir amb allò establert.

“Com que vam repartir tot el temps disponible, de 6^a h i de lliure distribució, vam assignar el títol de 6ª hora a 1h de cada dia, perquè també tenim sessions de ¾ d'hora i no ho podien ser”. (57)

“Una escola en fa una sessió cada dia i cada classe, però en franges diferenciades”. (51)

Entre els criteris que s'han tingut en compte en la ubicació de la sisena hora en la graella horària n'hi ha per a tots els gustos. En alguns casos, se situa a primera hora del matí (per compensar el desfasament horari); en d'altres, després del pati, a la franja horària on hi ha possibilitat de fer coincidir un major nombre de professorat; en d'altres, a la darrera hora, tant del matí com de la tarda, entenent que els alumnes estan més cansats i disminueix l'atenció.

“El cicle superior fa ½ hora de jocs de taula, escacs, dames,... quan entren al matí,. Quan s'acaba l'estona de joc recullen i comencen el ritme normal de classes ” (20)

“Es fa cada dia a la darrera franja horària del matí. Era l'espai més ampli que es cobria habitualment amb activitats extraescolars i menjador. Les activitats que es realitzen són més disteses pels alumne. Encara que això ha fet que en algun cas el tutor no ha pogut fer alguna sessió de la sisena hora”. (51)

“Nosaltres hem ficat la 6a h a últimes hores de la tarda perquè és quan els alumnes estan més cansats” a la tarda fan de 15.30h a 17.30h”. (55)

“En un centre de tres línies s'ha col·locat després del pati, en sessions de tres quarts d'hora. I... toca qui toca! I el que toca!.

En un altre centre gran, es va consensuar en coordinació pedagògica durant el curs passat, i es fa mitja hora després del pati i l'altra mitja hora allà on caigui”. (53)

“En un cas el 95% de la sisena hora es fa de 12 a 13h, però no ha estat possible fer-ho en la totalitat dels casos”. (60)

“Hi ha coincidència a situar la 6a h en les últimes franges del matí o la tarda ja que a les primeres hores del matí prioritzen les instrumentals”. (55)

En termes generals, quants més criteris s'estableixen, majors dificultats per complir-los

“La decisió d'establir criteris per a la sisena hora ha comportat dificultats per col·locar-la dins l'horari:

--No la pot fer sempre el tutor.

-- No es pot col·locar sempre a la mateixa franja horària”. (52)

i major complexitat en l'elaboració de l'horari, la qual cosa ha portat (quan la sisena hora es fa amb el grup sencer) a donar autonomia al tutor per ubicar-la on consideri més adequat.

“Nosaltres vam dir que cada nivell es posés la sisena hora dins les hores que li quedaven lliures i algun grup en va posar dues al mateix dia”. (51)

“A la ZER no s'ha seguit cap criteri . L'horari dels mestres itinerants condiciona molt l'establiment de les hores i tothom opta per col·locar la sisena hora en la franja horària que més convingui”. (60)

“Cada Cicle i cada nivell ha organitzat la sisena hora com ha cregut. Majoritàriament ha estat l'última franja del matí perquè dins de la nostra organització de centre ha anat millor”. (56)

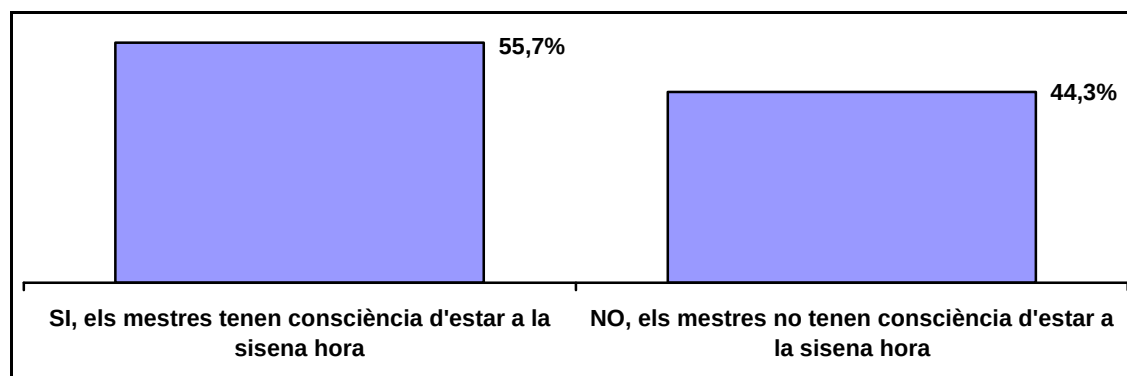
“La ubicació de la sisena hora ha estat la darrera cosa que hem fet. Després de prioritzar els agrupaments de $\frac{1}{2}$ grups, les instrumentals al matí, l'ocupació de les aules complementàries, ...”. (47)

La dificultat de justificar l'existència d'una sisena hora diferenciada en l'horari, la manca de criteris clars per a la ubicació i la dificultat de diferenciar-la d'altres hores en les que es duu a terme treball en grups reduïts fan pensar que, d'una manera progressiva, es deixarà de parlar de sisena hora. La jornada escolar tindrà sis hores i no s'establiran diferències entre elles. De fet, aquesta situació ja s'està donant en l'actualitat

“(Habitualment) el professorat tampoc té consciència de quan treballa la sisena hora. Quan el professor té clar el que cal fer, ho fa. I ja està!, Independentment si és 6a hora o no”. (52)

“Ningú diu ara toca sisena hora, sinó ara toca taller de teatre o racó de mates, o biblioteca, ...”. (42)

Així ho posen de manifest els resultats que es desprenen de l'ítem 13 del qüestionari. Quan es pregunta als equips directius si consideren que els mestres tenen consciència d'estar a la “sisena hora”, els percentatges de respostes afirmatives i negatives són molt semblants.

28. Percepció del nivell de consciència dels mestres en relació a la sisena hora

Si aquesta és la realitat quan encara ens trobem en el primer any d'aplicació, tot fa preveure que, d'una manera progressiva, la idea de "sisena hora" desapareixerà

4.2.7. Elaboració de l'horari.

El darrer epígraf d'aquest apartat dedicat a l'establiment de l'horari es dedica a considerar la intervenció dels equips directius. Es tracta d'un procés complex, que presenta característiques singulars a cada centre i, per tant, no és possible fer-ne una anàlisi col·lectiva. Cal deixar constància, no obstant, de l'interès dels equips directius a establir alguns criteris que en regulin l'elaboració. En reproduïm alguns a tall d'exemple:

"A l'hora de fer els horaris, la cosa ha estat força complexa. A més dels criteris educatius s'han hagut de tenir en compte els criteris organitzatius i laborals:

- Graella horària de mestres / alumnes
- Contemplar dues hores conjuntes coordinació EI/PRIM
- Ubicació de la 6ª hora
- Perfil dels nous mestres
- Reduccions de jornada
- Mestres 30h setmanals /24 docència
- Establiment de criteris per a les hores lliures. (que tothom pogués lliurar una tarda)
- Descans dels mestres al migdia...". (42)

"Tots els caps d'estudis van dir que farien l'horari per altres criteris: criteris més pedagògics, criteris perquè en determinades franges horàries (primera del matí, per exemple) hi hagués sempre el tutor a l'aula, una escola va dir que cap professor no lliuraria un divendres a la tarda... Amb tot, a les escoles es va dir que s'intentaria pel proper curs que els professors que aquest any havien tingut les dues sessions lliures al matí, el proper curs les poguessin tenir a la tarda". (52)

Es tracta de criteris de diversa naturalesa, que cal ponderar i combinar adequadament per tal de preveure'n els possibles efectes no desitjats.

"En una escola van decidir que l'horari només es regiria per criteris pedagògics. El resultat van ser que gairebé ningú del claustre tenia una tarda lliure. Va crear tant malestar que aquest mes de gener s'han hagut de refer tots els horaris i donar una tarda lliure a tot el claustre de Primària". (43)

Els directius que participen als Grups de Debat exposen diverses maneres de fer els horaris, hereves de la tradició i dels hàbits organitzatius de cada centre. N'hi ha que opten per models vertebradors, que tendeixen a la uniformitat i requereixen una elaboració centralitzada; d'altres opten per models que fomenten una major disgregació, atorgant cotes elevades d'autonomia als cicles en el procés d'elaboració. Enmig, hi ha múltiples models mixtos.

"Les escoles de dues línies amb algun "bony" i les de tres línies s'han organitzat en cicles tancats: tutors i especialistes per un mateix cicle". (53)

"En un centre es van fer horaris per cursos. Ja se sabia que qui agafava un curs tenia aquell horari fixat, per tant els mestres ja sabien que si triaven el grup A de primer de primària, el mestre tindria el dimarts a la tarda lliure i, si triava el primer B, tindria el dijous a la tarda. El problema és que algú pot haver triat un curs determinat per tal de tenir un horari que li interessés". (42)

"A una escola van decidir que per no crear conflictes, cap tutor tindria el divendres lliure. Es va deixar aquella tarda pels especialistes". (43)

Es constata que ha incrementat notablement la dificultat i, per tant, el temps que cal dedicar a l'elaboració.

"Tothom coincideix en què cal una dedicació important del temps de l'equip directiu per l'establiment dels horaris". (59)

"Aquest curs fer horaris ha estat una obra d'art". (53)

"La novetat i els problemes que anaven sorgint, va fer que la qüestió de fer horaris fos força complexa". (42)

Entre els factors que hi afegeixen complexitat hi ha els cursos doblats o "bonys" i els mestres a mitja jornada (Cf. 4.9.1.f.)

"L'encaix de les mitges jornades ha estat complicat(...) Les mitges jornades fan les hores que han de fer. I no tenen les tardes lliures". (59)

"La principal dificultat a l'hora d'establir l'horari ha estat el ball d'itinerants per a poder atendre totes les necessitats de la ZER, per poder quadrar les hores de tothom Cal afegir-hi la dificultat de quadrar horaris de mestres que estan a mitja jornada i que compartim amb una altra escola que no forma part de la ZER". (59)

"El transport escolar compartit entre dues escoles de la mateixa ZER també dificulta. A nosaltres ens ha comportat que els horaris de començament no siguin els mateixos i això complica molt l'horari dels mestres itinerants. Si no comencem tots igual ens porta problemes a l'hora d'emmarcar la sisena hora". (59)

En l'elaboració física de l'horari, en tant que exercici de combinatòria, es planteja que el fet de disposar d'un programari informàtic ad-hoc ho facilita (Vilaret, 2006). Certament, suposa un ajut en la part mecànica però exigeix un major rigor en la feina prèvia de preparació, d'introducció de dades i d'optimització dels resultats

"Es constata que les escoles que han fet servir un programa informàtic per elaborar els horaris hi han estat més temps que els que l'han fet a l'estil tradicional". (151)

Finalment, pel que fa a la dimensió temporal, hi ha notable coincidència a reconèixer que, tot i que el gruix de la feina s'ha de fer al juliol, s'ha d'acceptar que, en un o altre grau, cal treballar-hi al setembre.

"La gran majoria havíem confeccionat els horaris al mes de juny, però en arribar el setembre, han arribat mestres nous amb reduccions de jornada i, per tant, s'han hagut de canviar els horaris i, també, a mestres de grup. " No pots donar una tutoria complicada a un/a mestre/a que no pot estar tot el dia amb el grup". (42)

"Es poden tenir els criteris, la voluntat de fer-ho i que tot quadri però fins al setembre no saps de qui disposes, de si el que disposes es mitja jornada o 2/3 de jornada. Jo vaig haver de fer els horaris més d'una vegada i fins i tot, amb el curs començat, els he hagut de retocar més d'una vegada". (60)

"Tothom ha coincidit que s'han hagut d'anar ajustant els horaris durant el primer trimestre. En alguns centres encara "colea" aquest tema". (53)

"El mes de juliol ja teníem l'horari que ens quadrava i havíem previst coordinació entre els mestres d'un mateix cicle però, al mes de setembre, la incorporació de la nova plantilla (una mestra que compactava 2 mitges jornades i ella feia reducció, quatre mestres més amb reducció, dues maternitats que al incorporar-se proposen reducció més l'al·letament,...) no ens va servir l'horari que havíem previst i ens vam haver d'adaptar a les circumstàncies" (48)

4.3. Coordinació del professorat

La coordinació entre el professorat ha estat un dels aspectes on es perceben d'una manera més clara els canvis organitzatius i culturals que es desprenen de la introducció de la sisena hora. Es tracta d'una percepció àmpliament compartida

“La sensació general és que no tenim temps per a compartir i/o reflexionar al voltant de l'organització i de la nostra pròpia pràctica; i, sobretot, per establir relacions personals entre els mestres. Hem d'anar apagant focs contínuament sense gaire temps per parlar-ho”. (62)

“Hem trobat a faltar l'hora d'exclusiva en que coincidíem tots. Ens han faltat també hores per poder coordinar-nos millor”. (68)

“En principi crec que genera una sensació de desconcert”. (76)

“A Primària sempre hi han aspectes que s'han de parlar o bé amb el company de nivell o al cicle, conflictes amb la canalla. A vegades sembla que tot pengi, que no ho tinguem lligat”. (62)

que, en alguns casos, és interpretada com una pèrdua

“La coordinació del professorat ha estat la gran perjudicada en tot aquest “affaire”. Tots hem elogiat les possibilitats que oferia el fet d'estar sempre tots els mestres dins el centre a la mateixa hora”. (66)

“Es viu com una dificultat que abans no existia ja que tots els docents eren sempre a l'escola. L'horari dels tutors i dels alumnes no coincideix i això fa que aparegui la sensació de que baixa considerablement el seguiment i la qualitat de la tutoria”. (62)

atès que s'ha hagut de renunciar a hàbits de funcionament que estaven consolidats i que eren valorats positivament

“Abans sempre podíem fer “mini-reunions d'urgència” perquè estàvem tots al centre. Ara això no es pot fer ja que no coincidim en horaris de treball i això fa que o bé els temes es dilatin en el temps quan seria important resoldre'ls en el moment en que es produeixen, o bé que sigui l'equip directiu que sovint prengui decisions”. (62)

En d'altres casos, simplement, s'entén com una nova manera d'organitzar-se

“En general es fan el mateix tipus d'organització que ja es feia. El que ha passat és que s'han introduït petits canvis i s'han produït variacions en la periodicitat de les reunions de coordinació i en la franja horària”. (72)

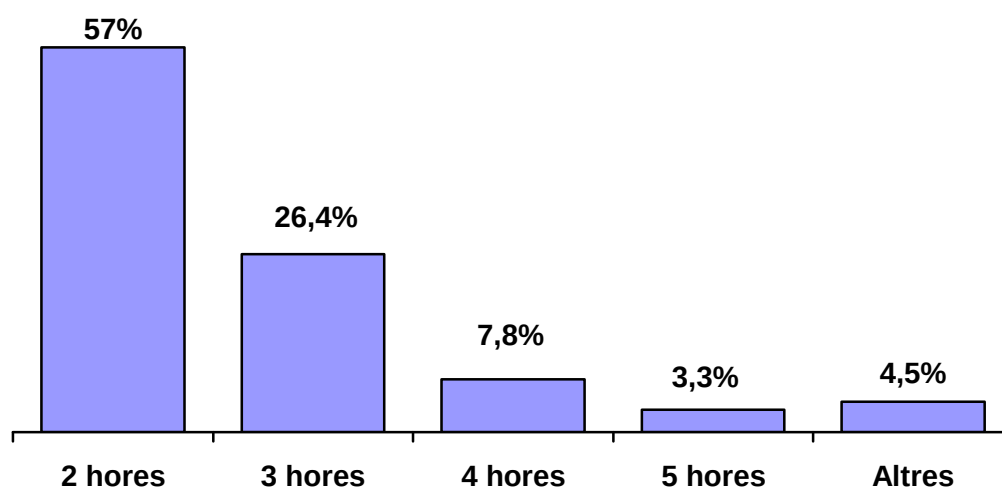
“Suposa un canvi profund en la manera d'organitzar-se. (...) Implica canvis en l'organització del centre i també en les relacions interpersonals. Suposa tornar a discutir i consensuar aspectes com l'organització de sortides, festes, setmanes culturals. També s'ha de replantejar la tutoria: no sempre es present el tutor/a”. (76)

Els aspectes que es consideren en aquest capítol són les d'hores de coincidència de tot el professorat (nombre, durada, ubicació dins la jornada, etc.); l'ús que se'n fa (tipologia de reunions) i el procediment que s'ha seguit per a la delimitació de l'horari de coordinació.

4.3.1. Hores de coincidència de tot el professorat.

El nombre d'hores de coordinació en les quals coincideixen tots els mestres presenta divergències considerables. Predominen els centres que hi destinen dues i tres hores setmanals. Cal remarcar que a 13 escoles (3,3% del

total de respostes) hi dediquen una hora diària. Entre les 18 respostes a l'opció oberta, 9 centres hi dediquen una hora setmanal; i 6 n'hi destinen 2 ½ h.

29. Nombre d'hores setmanals de coincidència de tots els mestres

Quan es pregunta als directius si consideren que el **nombre d'hores de coordinació en les quals és possible la trobada de tot el professorat** és suficient per donar resposta a les necessitats del centre, el 53,5% ho considera insuficient, el 45,2% ho considera suficient i un 0,3% ho considera excessiu. Té més interès, tanmateix, observar com es distribueixen les respostes a aquesta qüestió en funció del nombre d'hores de coordinació assenyalades. S'observa que a menor nombre d'hores augmenta la percepció d'insuficiència

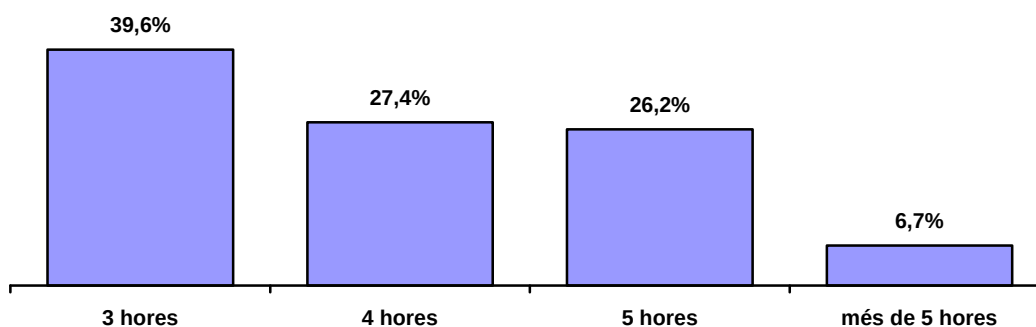
		Hores coordinació en que coincideixen tots els mestres					TOTALS
		2	3	4	5	Altres.	
Ho valoren	Excessiu	--	--	1 3,2% 100%	--	--	1
	Suficient	85 37,4% 47,8%	58 55,2% 32,6%	19 61,3% 10,7%	10 76,9% 5,6%	6 33,3% 3,4%	178
	Insufic.	142 62,6% 66%	47 44,8% 21,9%	11 35,5% 5,1%	3 23,1% 1,4%	12 66,7% 5,6%	215
	TOTALS	227	105	31	13	18	394

El valor amb Times i negreta expressen les freqüències

Els valors amb Arial 8 expressen percentatges: els de dalt, en relació a les columnes; els de baix, a les files

30. Percepció de la suficiència del nombre d'hores de coincidència de tots els mestres en funció de les hores que s'hi destinen

Als qui consideren que el nombre és insuficient se'ls convida a expressar quin consideren que és el **nombre òptim d'hores de coincidència de tot el professorat**. Es recullen 204 respostes, de les quals n'hi ha 164 que expressen d'una manera clara el nombre d'hores que consideren òptim. Els resultats que se'n desprenen són aquests:

31. Expressió del nombre òptim d'hores de coincidència de tot el professorat

Entre les respostes que no es comptabilitzen en cap de les categories n'hi ha algunes que efectuen aportacions genèriques

"Per tal de tirar endavant un centre de nova creació on tot cal parlar-ho i analitzar-ho, tot el temps disponible seria necessari". (q117)

"Els/les mestres es reuneixen en hores de coincidència entre ells/es encara que no siguin les d'exclusiva en la franja de migdia". (q58)

D'altres posen de manifest la conveniència de buscar **formats horaris d'una major durada**, que permetin un treball amb més profunditat.

"Són insuficients, no tant pel temps (de 13 a 14 hores), sinó pel neguit que suposa haver de plegar amb molta puntualitat al migdia per poder anar a dinar i tornar a les 15 hores. De vegades no es pot acabar de parlar d'un tema". (q157)

"Hi ha poc temps pel treball en equip, potser no tant en la coincidència sinó en l'espai de temps que es pot dedicar a les discussions doncs has d'anar molt ràpid i la gent nova no sempre acaba de saber bé del que es parla i com es fa". (268)

"Les hores son suficients, però mal distribuïdes en l'horari, com a mínim un dia haurien de poder coincidir dues hores consecutives". (317)

"Es comenta que les reunions es fan majoritàriament en horari de migdia, que son molt curtes, aproximadament de 45' reals". (66)

L'escurçament de la durada de les reunions, que en alguns casos es concreta en "45 minuts reals", ha posat de manifest la necessitat de preparar-les amb cura i, per tant, de vetllar per l'eficàcia

"(...) jo penso que ara les reunions són més efectives, ja que anem al gra. Nosaltres hem decidit que passem en un full totes les informacions escrites i així no perdem el temps xerrant, després es posen sobre la taula les decisions que s'han de prendre, es consensua, es vota i endavant!!". (66)

"Intentem que els claustres siguin més lleugers i fer una selecció amb el que realment és important, però ens costa. (...) Ara s'aprofiten més les hores de coordinació. Es va per feina i està ben planificada". (72)

per bé que no cal perdre de vista que el fonament bàsic del model participatiu, rau en el debat grupal i la implicació dels docents en la delimitació i posada en marxa d'un projecte col·lectiu, per a la qual cosa cal temps per a la reflexió, per contrastar punts de vista... En síntesi, pel treball en equip

"També, però, es té la sensació que no hi ha estones de debat i reflexió.

(,,,) ara no hi ha manera de prendre's les coses amb calma. Sempre anem corrent. Ah! i quan arriba l'hora, tothom s'aixeca i Adéu! que si no, no tinc temps de dinar!!

Una altre informant comenta:

Jo també m'he adonat que abans a l'hora d'entrar o sortir la gent anava tranquil·la, parlàvem, discutíem... però ara no hi ha manera, arriben les cinc i tothom se'n va volant" (67)

"Les sessions del migdia queden curtes. Hi ha professors que ja comencen a dir que pel proper curs, caldria plantejar-se fer-ne una a la tarda". (69)

El moment de la jornada laboral en el qual se situen, majoritàriament, les hores de coincidència de tot el professorat és el migdia (79,4%) i la tarda (11,1%). Només hi ha un centre que les hagi ubicades al matí (abans de l'arribada dels alumnes). La tendència general s'inclina a continuar amb l'horari d'"exclusiva", bé sigui tots els dies o el major nombre possible:

"Hi ha algun centre que ha mantingut una franja al migdia on hi és tothom, de manera que tots els mestres coincideixen de dilluns a divendres en horari de dedicació exclusiva" (61)

"En general veiem que els centres han situat de 3 a 4 hores de treball de coordinació fora de l'horari d'atenció als alumnes i 2 o 3 dins l'horari d'atenció a l'alumnat. Un centre, però, ens explica que ells fan 5 hores d'exclusiva de 13 a 14h i una dins l'horari lectiu. Això els permet que tots els mestres tinguin 5 hores lliures. Els mestres d'educació infantil les fan totes fora de l'horari d'atenció als alumnes: 4 dies de 12h a 13h i un dia de 12h a 14h". (64)

En un 9% dels casos es fa ús de la resposta oberta. Les principals alternatives corresponen als centres que destinen 3 o més hores a la coordinació de tot el professorat, dues de les quals es fan a la tarda, de 17 a 19 h.

"Alternen al migdia (dos dies de 13 a 14) i a la tarda (dilluns de 5 a 7) de forma quinzenal". (q10)

"Claustres de 17 a19 h, i tres migdies de coordinació". (74)

"1 h els dimarts migdia (cicle). 2 h dimecres tarda (claustre, grups de treball i assessoraments de formació)". (q182)

"4 dies al migdia i un dia a la tarda 2h cada 15 dies". (q349)

"3 setmanes al mes al migdia i un cop al mes de 5 a 7 tarda". (q385)

També hi ha altres opcions que, tot i continuar jugant amb la combinació de migdies i tardes, presenten major singularitat

"Al migdia i a la tarda. El primer trimestre hem organitzat les hores de coordinació al migdia (q25), Durant el segon i el tercer trimestre han estat a la tarda i algun migdia". (q25)

"Una setmana al migdia i una altra a la tarda de forma alternativa". (134)

"A nivell de ZER la tarda del 3r dimecres de cada mes". (q127)

"Una al matí abans de l'arribada, dues al migdia i una a la tarda, després de la sortida". (q245)

Els **formats organitzatius** que s'utilitzen també són diversos atès que es troben en funció de múltiples variables: l'ús que se'n fa, la combinació entre

hores de reunió de tot el professorat o d'un grup de mestres (cicle, comissió...); els hàbits i les singularitats de cada centre, etc.

“Una escola explica que fan cada setmana Claustre, fora de l'horari d'atenció als alumnes (dilluns de 13 a 14). Les comissions també les fan tots junts els divendres de 13h a 14h. Les reunions de cicles, varien: Cicle Inicial i Cicle Mitjà es troben els dimarts, els de cicle superior ho fan els dijous, també s'ha tingut en compte aquest horari per fer coordinacions d'especialistes”. (63)

“Un centre comenta que la tradició de celebrar el dilluns claustre o comissions, el dimarts cicle, el dimecres nivell... ha fet que no s'hagi hagut de modificar massa. Es continua fent el mateix. Deixant el dijous i el divendres lliures per marxar més d'hora”. (67)

“En comptes de dues hores de coincidència de tot el claustre, hem hagut de fer-ne tres perquè el nostre centre està repartit en tres edificis que per anar d'un altre s'ha de passar per tots. D'aquestes tres hores, una està destinada a visita de pares per evitar el tràfic de les famílies. Som tres línies amb 27 tutories i amb falta d'espais per reunir-nos amb els pares dins del marc horari”. (74)

4.3.2. A què es destina l'horari de coordinació?

Les sis o set hores de l'horari d'estada al centre dels mestres en les quals no tenen assignat treball amb un grup d'alumnes es dediquen a: a) sessions en les quals hi ha la possibilitats que coincideixin tots els mestres i, per tant, es realitzen en un horari que no hi ha alumnes; b) sessions en les quals coincideixen dos o més mestres (o agents externs) situades dins o fora de l'horari de classe dels alumnes i c) hores de treball personal del mestre, en les quals no hi ha prevista cap mena de coordinació.

“Les hores d'exclusiva dels mestres les fem: treball personal i de paral·lels en general es realitzen dins de l'horari lectiu i, les reunions de cicle i comissions, on hi som tots les fem fora de l'horari lectiu, al migdia. Tenim un dia de comissions i dos dies de cicles. De claustres en fem dos al trimestre, ja que tot el treball es fa de cicles a coordinació i a l'inrevés. Si hi ha algun tema més a tractar, es fan claustres extraordinaris”. (64)

Posem l'atenció en les dues modalitats inicials (que són les que poden considerar-se pròpiament de coordinació) tot atorgant una atenció específica a les reunions de claustre.

Pel que fa a l'ús de les hores de coordinació en les quals coincideixen tots els mestres ubicades en horari sense alumnes, el 97% dels enquestats les dedica a reunions de claustre; el 78,9% a reunions de l'equip de cicle, el 71,6% a reunions de Comissions i els 30,7% a activitats de formació permanent en el propi centre. A banda d'aquestes opcions preestablertes, es recullen 128 respostes a les opcions obertes en les quals hi trobem, majoritàriament:

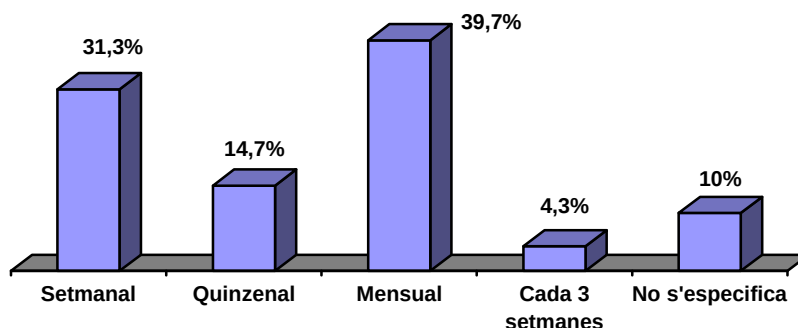
- 1 Reunions de Departament: llengua, matemàtiques, medi, plàstica...
- 2 Reunions informatives, de coordinació de l'activitat general del centre
- 3 Sessions d'avaluació
- 4 Coordinació entre els diferents mestres que incideixen en un grup

- 5 Coordinació amb professionals externs: EAP, logopèdia, LIC, Serveis Socials
- 6 Reunions del Consell Escolar
- 7 Reunions d'Avaluació Interna de Centre
- 8 Atenció a les famílies
- 9 Reunions de blocs: EI i CI, d'una banda; CM i CS, de l'altra
- 10 Reunions intercicles
- 11 Reunions de programació de la sisena hora
- 12 Reunions de projectes específics

Els **criteris que se segueixen per a la realització de reunions de claustre** de professors varien d'un centre a l'altre pel que fa a la periodicitat, la durada i la franja horària.

“Alguns centres consideren que les reunions de Claustre no son tan necessàries, perquè tot el centre ja està articulat i funciona sense necessitat de “macroreunions”. Hem de tenir en compte que, amb l'entrada de la sisena hora, el nombre de mestres a les escoles ha crescut força i aleshores no és operatiu fer reunions amb massa gent”. (64)

L'anàlisi de les 300 aportacions vàlides efectuades a la pregunta 21 del qüestionari posa de manifest dues grans tendències pel que fa a **periodicitat** de les reunions del claustre de professors que, probablement, guardi relació amb el tamany del centre.

32. Periodicitat de les reunions de claustre de professors

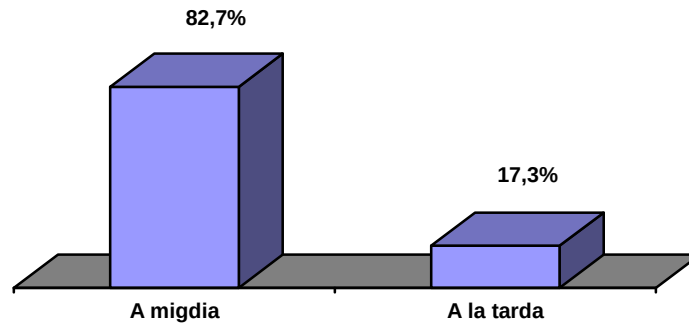
El **temps de durada** a la majoria dels centres (180 centres de 300 respostes vàlides, és a dir, el 60%) és d'una hora. En un 20% és de dues hores i només en un 4,6% d'hora i mitja. La resta de respostes (15,4%) corresponen a altres formats horaris o bé no especifiquen la durada.

“Un centre ens explica que fan cada setmana Claustre, fora de l'horari d'atenció als alumnes (dilluns de 13 a 14), les comissions també les fan tots junts els divendres de 13h a 14h”. (63)

“Les reunions de Claustre que són d'una hora. Si no hi ha prou temps per tractar tot l'ordre del dia, tothom sap que, encara que no toqui, la setmana següent es continua el claustre”. (76)

“A la ZER, s'han de fixar els dies que els d'infantil han d'anar a primària, per poder fer les reunions”. (78)

Pel que fa a la **ubicació del claustre dins l'horari**, dels 249 centres que ho manifesten, a més de quatre cinques parts es realitzen al migdia. L'opció de la tarda, després de la sortida dels alumnes (amb la possibilitat de dedicar-hi dues hores seguides) és minoritària per bé que significativa.

33. Horari de realització dels claustres de professors

Pel que fa a l'**ús de les hores de coordinació en les quals poden coincidir dos o més mestres (o professionals externs) ubicades dins l'horari amb alumnes**, s'observa que hi ha major dispersió en les respostes preestablertes. L'aspecte entorn del qual hi ha major unanimitat entre els enquestats són les reunions entre el professional de l'EAP, el Cap d'Estudis i el mestre d'educació especial; un 79,9% dels qui responen marquen aquesta opció. A continuació, el 69,6% les dedica a reunions de tutors de nivell (cursos paral·lels); el 59,8% a reunions de coordinadors de cicle; el 55,5% a reunions entre el tutor de l'aula d'acollida, l'assessor LIC i els serveis socials i el 43,5% a reunions dels especialistes. Es recullen, a més a més, 162 respostes a les opcions obertes en les quals hi trobem

* Reunions de tutors amb pares	* Treball per comissions
* Reunions de programació	* Reunions tutors de cicle
* Reunió Equip Directiu	* Avaluació interna
* Coordinació taller de llengües	* Treball personal
* Reunions de projectes d'escola	* Substitucions
* Reunions directors escoles de la ZER	* Tutoria d'alumnes
* Comissió Atenció a la Diversitat	* Preparació material intercycles

4.3.3. Procediment i criteris de concreció de l'horari de coordinació.

En el **procediment** seguit per a la fixació de l'horari de coordinació que se situa fora de la graella horària hi té una intervenció destacada el claustre de professors; en ser una qüestió que afecta directament els docents es procura conèixer els seus interessos abans de prendre qualsevol decisió

“La decisió final es va prendre després de parlar-ne entre tots, va ser per acord i, en algun cas, amb votacions”. (69)

“La directora d'un centre d'una línia explica que per ubicar les hores de coordinació es va reunir amb el claustre i els va demanar que, tenint en compte les reunions de coordinació que havien de realitzar i compartir amb els companys/es, es posessin d'acord els mestres que havien de compartir la coordinació i es posessin la coordinació on els anés més bé. Tant podia ser de 8 a 9h del matí com de 13 a 14h com de 17 a 18h, ells escollien”. (74)

la qual cosa pot donar lloc a un procés complicat quan existeixen dues o més tendències amb interessos contraposats

“Es constata que en general hi ha més professorat de fora que prefereix les hores de coordinació al migdia i els de la mateixa localitat a la tarda”. (69)

“Nosaltres vam marcar tres hores de coincidència de tot el claustre, tres dies a la setmana de 13 a 14h. Ens trobem que el 50% del claustre amb definitiva al centre és de fora i aquestes hores les volen fer al migdia. Però l'altre meitat del claustre no està gaire conforme perquè tenen molt poc temps per dinar tres dies a la setmana”. (74)

“Aquesta setmana hem passat una enquesta al claustre i segurament reduïrem a 2h les hores de coincidència de tot el claustre”. (74)

que es procura resoldre buscant fórmules mixtes

“L'equip directiu sabia que hi havia professors que volien les reunions al migdia i altres que les volien a la tarda. Llavors es va plantejar directament al claustre i tothom ho va trobar correcte i equitatiu. Fan quatre hores de coordinació setmanals: Un dia a la setmana al migdia, reunions de coordinació i un dia a la tarda per claustres. Dos dies que es pot decidir migdia o tarda, un dia per entrevistes a pares i un dia per cicles”. (69-70)

“No hem perdut en relació a les hores conjuntes. Només els divendres és l'únic dia que ningú es queda. Pensem que en les entrevistes de pares, s'ha pogut flexibilitzar més, ja que a molts pares els va millor poder venir de 13h a 14h o de 17h a 18h”. (70)

Els **criteris** que s'han tingut en compte en la planificació de **les reunions de coordinació** han estat diversos. L'inici del procés havia d'estar presidit, necessàriament, per la delimitació de les necessitats; s'havia de fer un llistat de possibles reunions tot concretant les persones que hi assistirien per tal de preveure l'espai horari que fes possible la trobada.

“El criteri que s'ha seguit és la necessitat del personal que ha de ser a les reunions. En el nostre cas, fer una reunió de cicle dins l'horari d'atenció a l'alumnat és pràcticament impossible, ja que requereix la presència de tots els mestres dels cicles. En canvi, una reunió de paral·lels o de mestra d'educació especial amb un tutor es poden fer en l'horari lectiu”. (64).

“El criteri que s'ha tingut en compte per ubicar les hores de coordinació ha estat que en aquell moment puguin ser-hi presents els professionals necessaris. I aquest ha estat el problema... que cada mestre té un horari diferent!”. (61)

A partir d'aquí, els criteris que s'han tingut en compte han estat: el nombre d'hores de treball conjunt que es consideren necessàries, les dimensions del centre, la tradició de treball en equip, el grau de flexibilitat/rigidesa en la planificació, etc.

“El criteri és aconseguir tenir més hores junts. Es valora que la quantitat òptima de trobada de tots plegats (claustre) és de 4 sessions-reunions setmanals. Alguns diuen que amb 3 n'hi ha prou, i un altre 7 com a mínim, però tothom està d'acord que com

més coordinació (més sessions de trobada, conjunta o per cicles, nivells,...) hi ha, millor". (63)

"Per a la coordinació és molt diferent el fet de ser de dues o d'una línia. A les escoles petites hi ha experiències de dos tipus: organitzar-se en EI per un costat i EP per l'altre, o bé EI+ CI per una banda, i per l'altra CM+CS. Aquesta darrera opció sembla que és millor". (66)

"La necessitat de fer molts Claustres és diferent en cada escola. Hi ha escoles que fan un claustre setmanal i n'hi ha d'altres que fan dos claustres per trimestre". (63)

"En una escola d'una línia, la Cap d'estudis va prioritzar les reunions de cicle, encara que algun especialista no hi pogués assistir. Les altres hores són les que a cadascú li han quedat lliures i es dediquen a treball individual, entrevistes amb pares... En les escoles de dues línies no ha estat possible que les reunions de cicle estiguessin dins d'aquest horari. Només les reunions amb el paral·lel/paral·lela". (70)

Finalment, dins aquest apartat dedicat a caracteritzar les novetats que ha comportat l'horari de coordinació del professorat, es dedica un darrer epígraf a fer un beu recull anecdòtic d'algunes repercussions que se n'han derivat: tant pel que fa a l'organització, com a la relació entre les persones, com al clima de centre.

"Nosaltres hem estat a punt de perdre el teatre. Es feia en hora d'exclusiva dels mestres i es quedaven els alumnes. Ara s'ha hagut de parlar molt fins arribar a un consens.. Es fa a l'hora d'esbarjo i el mestres no tenen vigilància. Dins de l'horari lectiu s'ha previst una hora". (72)

"Al centre s'ha perdut la comissió de disciplina perquè la fèiem de 12h a 13h del migdia. Mirarem de solucionar-ho pel proper curs, però aquest any no hem pogut incloure-la d'una manera sistemàtica". (71)

"Algun mestre m'ha vingut enfadat perquè no troba un determinat company a l'escola. Algunes vegades es diu de manera que sembla que el company falti injustificadament i altres vegades es diu fent sobreentendre que ara mai *ningú sap on para ningú*".

"El director d'un centre explica que abans de la 6a h es reforçava infantil amb els mestres de Primària i ara aquest reforç no és possible

--" Les mestres d'infantil no tenen una franja lliure com tenen els mestres de Primària. No han volgut!.

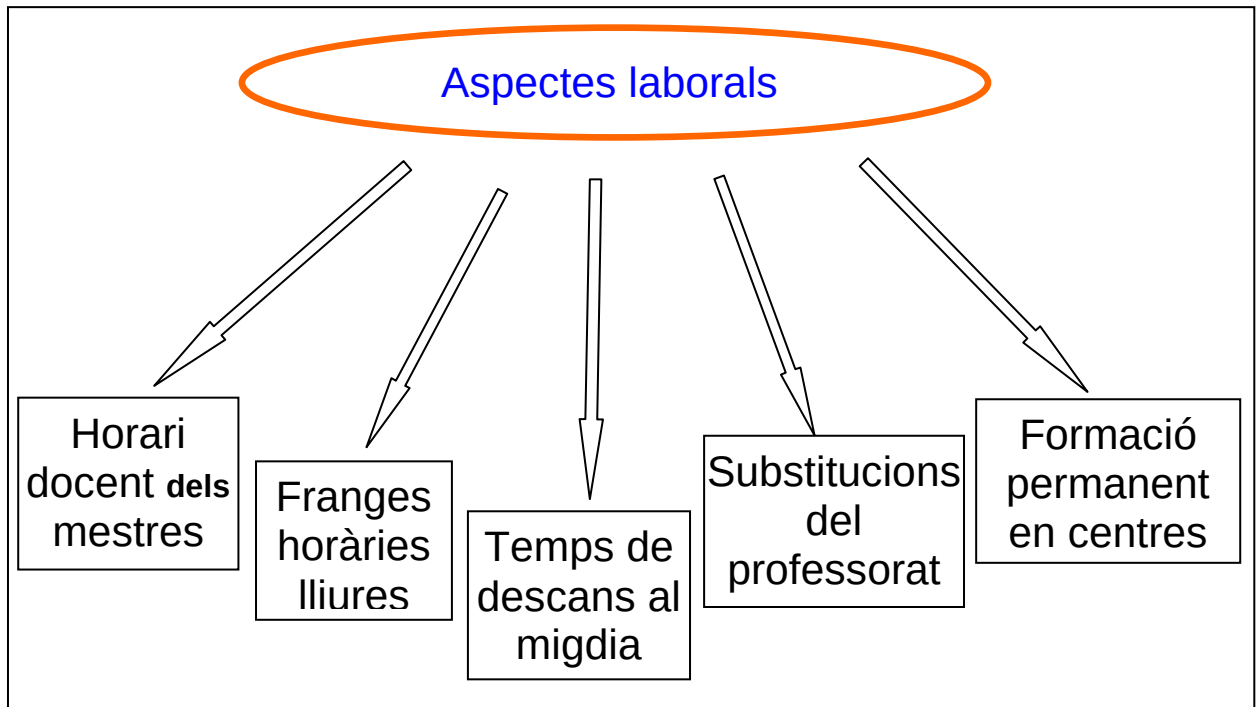
Els dilluns i els divendres a les 12h se'n van, els dimarts i els dijous acaben a les 14h i el dimecres a les 13h perquè tenen visita de pares". (75)

"L'apreciació que tenim des del Claustre, en general, és que en no tenir tots el mateix horari s'han perdut, una mica, les relacions. Ens veiem poc". (73)

"Un – dos dies s'ha de menjar d'entrepà. Els mestres ho accepten abans d'haver-se de quedar tota la tarda per coordinar". (78).

4.4. Aspectes laborals

La introducció d'una hora més d'escolarització per als alumnes acompanyada d'una disminució en l'horari docent té efectes directes en les condicions laborals dels mestres. Els principals aspectes a tenir en compte es reflecteixen al quadre següent:

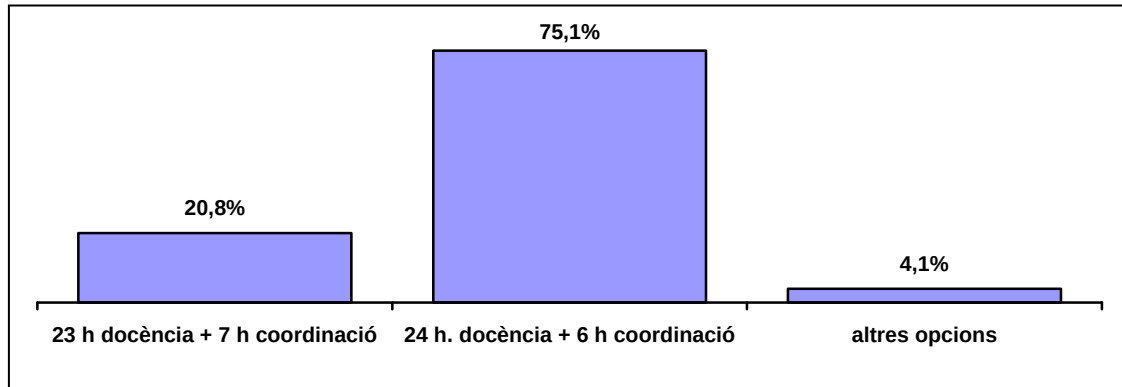

34. Aspectes laborals que es deriven de l'aplicació de la sisena hora

4.4.1. Horari docent dels mestres.

Tal com s'ha argumentat a 2.2.2., l'aplicació de la sisena hora ha anat acompanyada de la reducció d'una hora en l'horari docent dels mestres que s'ha aplicat el curs 2006-2007 i d'una altra hora a aplicar el curs 2007-08. Aquesta aplicació esglaonada ha donat lloc a un greuge comparatiu entre el professorat d'educació primària (que disposa, com a mínim, de 2 hores lliures en el seu horari) i el d'educació infantil (que només en té una). Entre d'altres, aquesta fou una de les raons que impulsà alguns centres a aplicar la reducció de les 2 hores lectives a tot el professorat (o, si més no, al d'infantil). Es tracta d'una possibilitat que es preveu a les Instruccions d'inici de curs (Departament d'Educació, 2006b:2523) quan se sosté que "els centres que comptin amb plantilla suficient podran avançar la reducció horària del professorat a 23 h. prevista per al curs 2007-2008". Aquest avenç, com s'ha posat de manifest a 4.1.2., sovint s'ha fet a costa de disminuir el nombre d'hores d'atenció individualitzada a l'alumnat.

Arran aquestes circumstàncies, dues terceres parts dels mestres fan 24 hores de docència i 6 hores de coordinació; una cinquena part en fan 23 + 7.

35. Horari docent al centre dels mestres. Curs 2006-2007

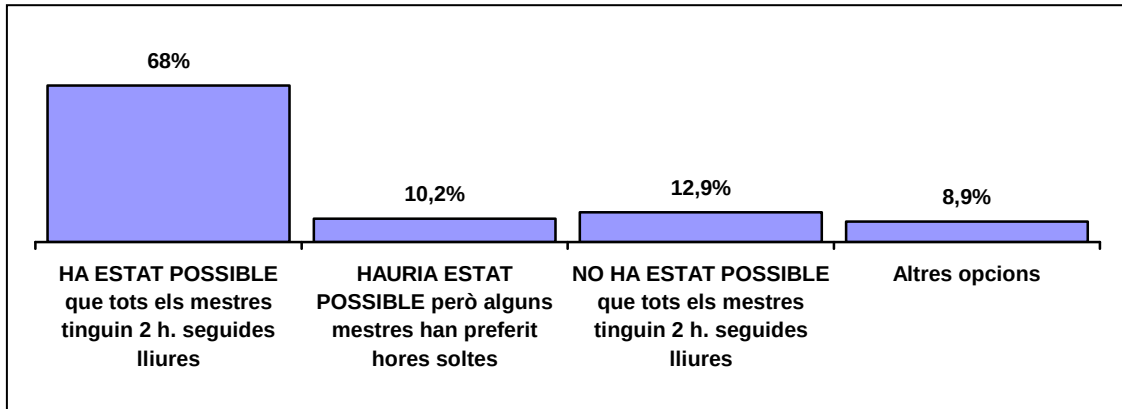
La major part de les 16 respostes que s'inclouen a la categoria "altres" reflecteixen una situació mixta: "ambdós casos, depèn de les coordinadores" (q64), "dues tutores 23+7; una tutora 24+6" (q190) o bé posen èmfasi en el fet que la dedicació és diferent a infantil i a primària: "a EI, 23 h. d'atenció a alumnes; a EP, 24 h." (q204), "Infantil 23 h. i Primària 24 h.) (q325). Hi ha un cas de 22 h. d'atenció a alumnes i 8 h. de coordinació (q235).

4.4.2. Franges horàries lliures.

L'horari setmanal d'estada al centre dels mestres i dels alumnes és de 30 hores. Ara bé, el fet que els mestres tinguin programades hores de coordinació (com a mínim, dues), que no poden coincidir amb l'horari dels alumnes, fa que comptin amb hores lliures que, quan són consecutives, donen lloc a una tarda (o a mig matí) lliure.

Aconseguir que tots els mestres disposin d'un bloc de dues hores seguides lliures és tècnicament possible. Ara bé, pot ser un repte complex per als encarregats d'elaborar l'horari. Tot depèn del nivell de prioritats que s'atorga a aquest criteri. Si s'aplica en primera instància, no hi ha grans dificultats; si se subordina a altres criteris, apareixen les restriccions. En primer lloc, ens interessa conèixer si ha estat possible que els mestres disposin d'una franja de 2 hores seguides lliures. Al quadre 36 s'observa que quatre de cada cinc mestres de primària disposen d'una tarda lliure o bé n'haurien pogut disposar si els hagués interessat. Hi ha un 12,9% dels centres on això no ha estat possible. Entre les respostes a l'opció oberta, la major part assenyalen que el bloc de temps lliure no és de 2 h. sinó d'una hora i mitja: "1 h. 30 min, perquè és el nostre horari de tarda" (q32), "tothom té una tarda a la setmana lliure d'1:30 h" (q164). D'altres remarquen que ha estat possible per als mestres de primària però no per als d'infantil: "Sí a primària però no per a infantil" (q37), "A primària, sí; a parvulari, no" (q182). També es plantegen altres restriccions: "Sí, menys els especialistes i suport" (q239), "Tothom, excepte la directora i el cap d'estudis" (q372). Finalment, algunes respostes posen de manifest una impossibilitat total: "No ha estat possible en cap cas" (q177); argumenten que

no s'ho van plantejar com una prioritat: “Ni ens ho vàrem plantejar” (q148) o que no ho consideren convenient: “No ho hem pretès” (q339), “Hem prioritzat l'organització del centre” (q349)

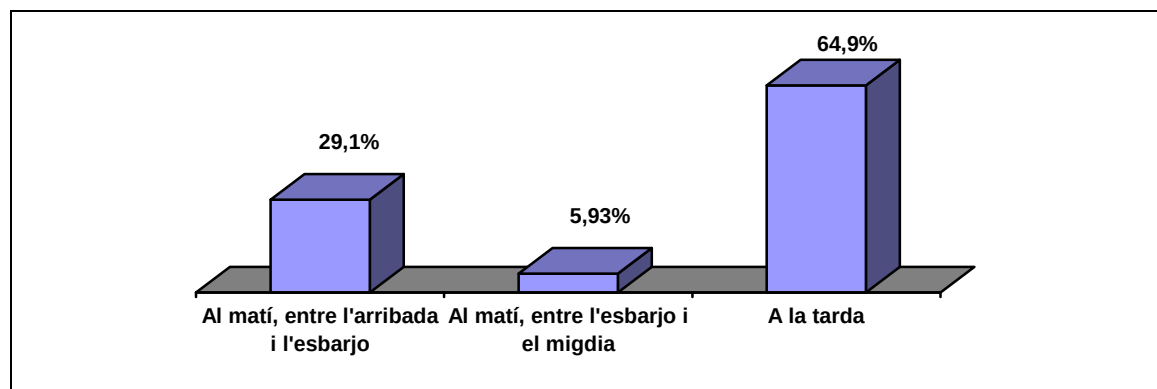
36. Possibilitat que els mestres de primària disposin d'un bloc de 2 hores lliures

Arran dels resultats anteriors, sembla interessant conèixer quins són els motius que impulsen els docents a preferir disposar d'hores lliures soltes en lloc de concentrar-les. Es tracta d'una informació valuosa per als caps d'estudis en la confecció de l'horari. Entre els arguments adduïts, en destaquen:

- interès per disposar de la primera hora del matí lliure per atendre fills, persones grans o en situació de dependència, familiars malalts: “A 1a hora per poder atendre els fills o els pares grans”. (q 32), “Primeres hores del matí per portar els néts a la guarderia” (q255)
- interès per tenir lliure la primera hora del matí del dilluns i la darrera de la tarda dels divendres per desplaçament: “El dilluns al matí i els divendres a la tarda, el motiu és que viu a Barcelona , i prefereix entrar i sortir en un horari sense massa trànsit” (q7)
- a primera hora del matí i a darrera hora de la tarda per tenir cura dels fills: “Primeres hores del matí o últimes de la tarda per atendre fills” (q132)
- al migdia, per dinar: “A migdia per anar a dinar amb la família” (q166), “primera hora de la tarda, per dinar amb més tranquil·litat” (q234)
- primera hora de la tarda els dies que hi ha hagut horari de coordinació de tot el claustre al migdia i, per tant, només hi ha una hora de descans: “A primera hora de la tarda els dies que s’ha sortit a les dues”.(q152), “De les 15h a les 16 h perquè són dies que es fan reunions de les 13 h a les 14 hores” (q 199)
- a darrera hora de la tarda, per poder assistir a activitats de formació: “A última hora de la tarda, bé per raons familiars, bé per adaptar-se a horaris de cursos de formació” (q299); “Dues mestres prefereixen tenir dues hores de tardes diferents per poder assistir a l'EOI” (q388)

Cal destacar un nombre considerable de respostes que posen de manifest que no s'ha contemplat la possibilitat: "No s'han mirat preferències personals" (q211); "No hem fet aquesta pregunta" (q336); "No ho hem consultat" (q401) per bé que en algun cas s'adonen que ha estat una mancança: "Aquest curs no s'ha plantejat, però serà necessari fer-ho de cara al curs vinent" (q343).

Pel que fa a la **ubicació horària dels blocs de dues hores lliures**, el 29,1% se situen al matí, entre l'arribada i l'esbarjo; el 5,93%, entre l'esbarjo i el migdia i la majoria (64,9%) a la tarda.

37. Ubicació de les franges horàries consecutives lliures

El fet que sigui tècnicament possible que la major part dels mestres tinguin un bloc de dues hores seguides lliures i el fet que, majoritàriament, se situïn a les tardes, no garanteix que s'hagin tingut en compte les preferències dels mestres; potser perquè no s'ha donat l'oportunitat ...

"L'Equip Directiu ha donat les hores lliures. Els mestres no les han triat". (q95)

"Els mestres no han triat, hi ha un acord de claustre s'ha organitzat en funció dels alumnes". (q105)

"No s'han mirat preferències personals". (q221)

"Els mestres no han pogut escollir el seu horari ja que ha estat proposat per l'equip directiu". (q323)

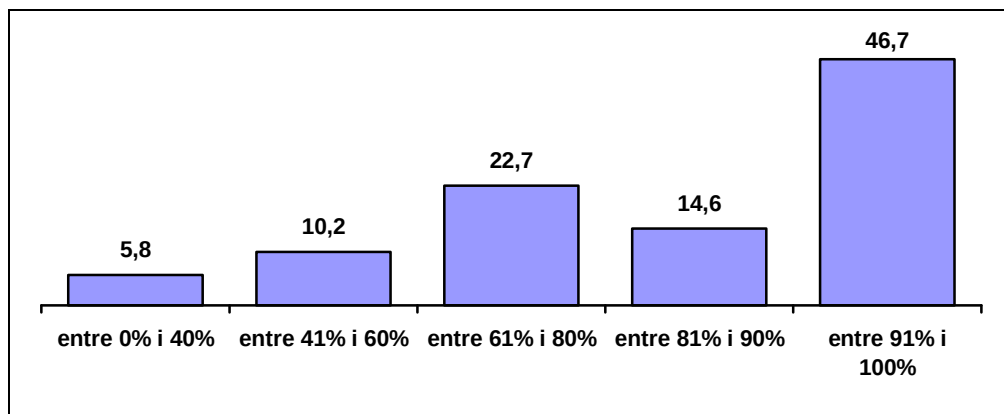
o potser perquè no s'han pogut acomplir en tots els casos

"Preferir, preferir... , els ha tocat. S'ha intentat fer un horari el més equitatiu possible, que ningú estigui perjudicat, que si algú tenia hores soltes que fos a les últimes franges". (q58)

"No es el cas tot i que jo mateixa en tinc alguna que no es pot agrupar. Cauen on cauen per motius d'horari" (q67)

En preguntar als equips directius, si han procurat conèixer les preferències dels mestres en la ubicació de les hores lliures, el 63,2% responen afirmativament; el 36,8% restant ho fan negativament. Ara bé, una cosa és conèixer les preferències i una altra de molt diferent poder acomplir-les. Així, als qui han respost afirmativament se'ls demana en quin percentatge s'han pogut acomplir les preferències expressades pels mestres. S'obtenen 225 respostes, amb percentatges que oscil·len entre el 0% (es va procurar

conèixer-les però no es van acomplir en cap cas) fins els 100% (es van acomplir les preferències de tothom). En resulta la distribució següent

38. *Grau d'acompliment de les preferències horàries dels mestres en les hores lliures*

A 89 dels 225 centres afirmen que s'han pogut observar les preferències de tot el professorat (100%). En alguns casos es fomenta l'assumpció de responsabilitats per part dels docents en la recerca de la solució organitzativa que permeti la tarda lliure desitjada.

"S'ha donat la possibilitat al claustre d'escollir la franja lliure que en l'elaboració d'horaris s'ha respectat. Però cal dir que el procés d'elecció de la franja s'ha dut a terme a nivell de cicle o de claustre de manera que ha estat fruit del consens. És a dir, els mestres s'han posat d'acord en el moment d'escollir la franja tenint en compte algun criteri (que dins del cicle cada tarda podien tenir tarda tres mestres – tres tutors o tres especialistes, ...per tal que l'absència de mestres a les tardes quedés repartida al llarg de la setmana). Les escoles que tenen les franges lliures només ficades a les tardes, evidentment tenen menys professorat disponible al centre en cas de cobrir alguna absència". (75)

En alguns casos, no obstant, se'n fa una valoració negativa i es planteja deixar de tenir en compte les preferències del professorat de cares al proper curs

"Aquest any els mestres han pogut triar les seves hores lliures, però ens adonem que se'ns ha complicat molt l'organització de l'horari i els mateixos mestres s'han trobat en situació de privilegi i d'exigència. El proper curs les donarem nosaltres." (137)

En termes generals, els equips directius fan una **valoració positiva** de les franges horàries lliures;

"Es valora positivament el fet que hi ha un trencament de treball del professor al llarg de la setmana. En general, els professors comenten que ja no voldrien tirar enrere". (52)

se'n destaca que el fet de disposar d'una tarda lliure ha disminuït les absències del professorat derivades de l'atenció a visites mèdiques o altres assumptes propis

"Ara els mestres, pel fet de tenir una tarda lliure, no falten tant ja que si han d'anar al metge aprofiten per fer-ho quan tenen festa". (47)

"El fet que el mestre tingui una tarda lliure o una franja al matí de dues hores seguides i que s'hagi respectat l'elecció d'aquestes franges per part del professorat ha fet que hàgim guanyat en absències. Els mestres no falten tant". (75)

alhora que s'adverteixen alguns possibles efectes negatius

"Alguns mestres pel fet de tenir un horari *diferent* s'han *relaxat* i alguna hora de coordinació la utilitzen com a lliure". (47)

4.4.3. Temps de descans al migdia.

Un dels criteris bàsics que s'ha tingut en compte per a la concreció del nou marc horari, d'acord amb els resultats exposats a 4.2.4., ha consistit a mantenir l'horari d'acabament de les activitats (bé a les 16,30 h. o bé a les 17 h.). Això fa que l'increment horari se situï, fonamentalment, al migdia, de manera que s'ha escurçat el temps de descans, tant per als alumnes (Cf 4.2.1.) com per als mestres. El descans mínim dels alumnes es fixa en dues hores. En el professorat hi concorren diverses casuístiques que ho fan més complex:

- a) l'existència o no de menjador escolar
- b) les diverses tendències entre el professorat pel que fa a la durada d'aquest període derivades, fonamentalment, de l'interès per dinar al casa o a l'escola
- c) l'existència de diferències notables entre els mestres de primària i infantil
- d) l'existència de marges diferents en funció del dia de la setmana entre els mestres dels diversos cicles
- e) el fet que hi hagi mestres que disposin de tarda lliure i, per tant acabin la jornada laboral al migdia.

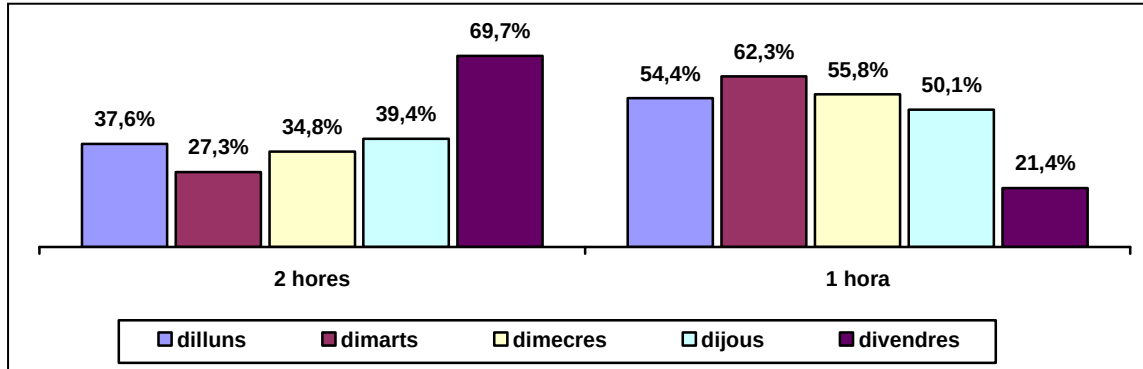
La consideració d'aquest seguit de factors justifica l'interès per conèixer quin és el **temps de descans del professorat de primària al migdia**. S'estableix un procediment de resposta diferenciat per a cada dia de la setmana, en el qual es consideren 4 possibilitats: una hora, una hora i mitja, dues hores i una opció oberta per recollir altres possibilitats. Pel que fa a les opcions que presenten percentatges baixos (entorn del 5%), s'observa que: a) hi ha pocs centres que hagin optat per un descans d'una hora i mitja i, b) hi ha pocs centres que hagin optat per períodes d'una durada diferent.

	dilluns	dimarts	dimecres	dijous	divendres
Descans d'1 ½ h	4,7%	5,5%	5,0%	6,0%	4,7%
Altres períodes	3,4%	4,9%	4,5%	4,4%	4,2%

39. Resultats de les opcions amb baix índex de resposta a la pregunta 27: període de descans dels mestres de primària al migdia

Pel que fa a les opcions majoritàries (una hora o bé dues hores) es donen resultats diferents en funció del dia de la setmana. En termes generals, entorn d'un 35% dels centres estableixen un descans de dues hores al migdia i prop d'un 55% tenen només una hora. Aquests percentatges varien ostensiblement el divendres (un 70% dels centres tenen 2 h. de descans) atès que hi ha la

tendència a no programar hores de coordinació de coincidència obligatòria de tot el professorat. En un sentit contrari, els dimarts es programen més reunions de coordinació de coincidència de tot el professorat i, per tant, augmenta el percentatge de centres que tenen només una hora de descans.

40. Període de descans dels mestres de primària al migdia

4.4.4. Substitucions del professorat.

Les substitucions del professorat que no pot assistir al centre per motius de malaltia o de força major, així com dels que acompanyen alumnes a una activitat fora del centre o assisteixen a un curs de formació, constitueixen un fet habitual a les escoles, tant amb la sisena hora com sense. Des d'un punt de vista estructural, hom podria pensar que la introducció de la sisena hora no hi ha tingut cap mena d'incidència. Tanmateix, si ho considerem des d'un punt de vista cultural, de seguida s'observa que n'ha tingudes (i fortes!) i en continuarà tenint.

Abans de la sisena hora, les 25 hores setmanals lectives eren les mateixes per tothom i les 5 d'exclusiva, també. Durant les hores lectives tots els mestres feien atenció directa a alumnes i, per tant, quan en fallava un, en primer lloc el suplía qui no tenia alumnes en aquells moment (bé perquè lliurava o per qualsevol altre motiu) atès que, en darrera instància, es trobava dins les 25 hores lectives, dedicades a l'atenció als alumnes. Amb la sisena hora, apareix el concepte d'hora de coordinació (que, en alguns casos, se situa dins l'horari lectiu), que té un caràcter no docent: per fer reunions, tutoria, treball personal, etc. Quan sorgeix una suplència, en principi, al mestre que té horari de coordinació no li correspon fer-la; cal renunciar a recursos d'atenció a la diversitat (suport, desdoblaments, grups flexibles...) fins arribar, com a situació extrema, a agrupar dos cursos amb un sol mestre. Des d'una perspectiva funcional, és difícil d'acceptar que un mestre s'hagi de fer càrrec de dos cursos (o, fins i tot, que es renunciï a un desdoblament) mentre, al despatx del costat, pot haver-hi dos mestres que en aquell moment no tenen classe.

És un dels aspectes que més criden l'atenció de la nova manera d'entendre el funcionament organitzatiu de les escoles que, a mig termini, comportarà una profunda transformació cultural. Es tracta d'un procés lent,

progressiu, però sense marxa enrera. Des d'una perspectiva pragmàtica, sembla convenient que els centres es dotin d'una regulació interna que estableixi els criteris a seguir en les substitucions, el procediment que se seguirà, etc. Un 91% dels centres afirmen que compten amb criteris explícits per a la realització de substitucions.

Una de les eines més utilitzades ha estat l'elaboració d'un horari de substitucions, que permet portar un control minuciós de les persones han assumit aquesta funció, el nombre d'hores que hi ha destinat, etc.

"A la surera de l'entrada, on hi ha avisos de la Direcció, cada matí s'hi penja el full de substitucions, on s'hi registra el llistat d'incidents i la persona que l'ha d'anar a substituir. Aquesta persona és registrada en una llibreta i es van acumulant la seves substitucions. Per saber amb seguretat si la persona està disponible en el seu horari, figura en color verd les hores que està localitzable. Es tracta de tenir un horari de substitucions amb les persones de les que es disposa a cada hora". (65)

En la delimitació d'un horari de suplències se segueixen dos grans criteris: hi ha escoles que procuren que quedi sempre un mestre disponible per a substitucions i imprevistos; en cas que no n'hi hagi, disposa d'una hora per a treball personal

"Hi ha escoles que les persones disponibles per substituir no estan donant classe. Per dir-ho com els instituts, "estan de guàrdia" i a altres els representa deixar de fer els agrupaments en aquella hora". (65)

N'hi ha d'altres que optimitzen al màxim els recursos disponibles per a l'atenció a la diversitat (desdoblements, suport, etc.) i, per tant, quan s'ha de substituir un mestre cal deixar de fer (*desmuntar*) allò previst

"Les substitucions procurem que les facin els/les mestres que tinguin suport al cicle". (69)

Alguns centres, han establert criteris interns per tal de destinar una hora de coordinació en la que no hi ha prevista cap reunió a fer substitucions (si és necessari). Això contribueix a reduir la sensació de provisionalitat de les hores de treball en grups reduïts i, per tant, se'n garanteix una major continuïtat. També ha contribuït a solucionar algunes situacions crítiques quan hi ha dificultats per cobrir baixes laborals del professorat.

"La principal dificultat ha estat en que les baixes que no ens han cobert, sobretot a l'inici del curs, les hem hagut que cobrir amb *exclusives*". (68)

En definitiva, es tracta que els centres determinin quin és el millor model de funcionament per tal de fer front a les substitucions: s'ha d'avantposar la recerca de solucions *ad-hoc* a l'aplicació burocràtica de la regulació administrativa

"S'han introduït horaris més flexibles quan les necessitats ho requereixen, de tal manera que les hores d'horari fix dins de l'horari d'atenció a l'alumnat en alguns casos es canvien per compensar la major dedicació en hores no previstes. En tot cas, es compleix amb el còmput total durant el trimestre". (69)

4.4.5. Activitats de formació permanent en centres.

Finalment, dins el bloc destinat a considerar els efectes laborals de la sisena hora s'hi consigna un apartat dedicat a la formació permanent en centres, entenent que la formació directament vinculada al lloc de treball constitueix un element clau en el progrés professional dels docents. L'horari per a la formació permanent del professorat se situa en les 7,5 hores a realitzar fora del lloc de treball, atès que bona part de l'oferta formativa (cursos, màsters, escoles d'estiu...) és a càrrec d'institucions específiques, en horari no lectiu. Entre les modalitats que, al llarg dels anys, han aconseguit un notable grau de consolidació, s'hi troba la formació en centres (en format de cursos, seminaris i assessoraments), organitzada i executada a partir de les demandes i necessitats dels claustres. La sisena hora introdueix algunes dificultats a la programació d'aquestes d'activitats, amb el format i la ubicació horària que havien tingut fins el moment.

- a) L'escurçament de l'horari del migdia (solien fer-se sessions de treball de 12 a 14 h.), juntament amb la major exigència per optimitzar el temps destinat a la coordinació, ho dificulta.
- b) La ubicació en horari de capvespre, de 17 a 19 h., també presenta dificultats per als mestres que tenen la tarda lliure, atès que els representa haver d'anar a l'escola expressament per assistir a la formació.

Tot plegat ha fet que, en alguns casos, s'hi hagi renunciat

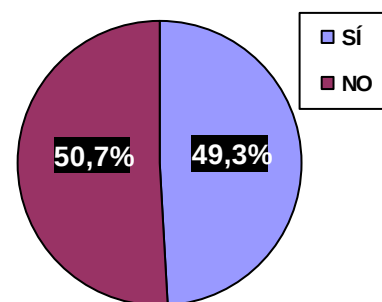
"Hem perdut la formació de centre a causa de la sisena hora". (q171)

"Ha estat una dificultat a l'hora d'organitzar la formació en centre, els PFZ. Com que els migdies s'han escurçat, no hi ha temps i ha calgut pactar un dia a la tarda, fora d'horari lectiu, tal com es feia també abans de la sisena hora, però com que hi ha docents amb tardes alliberades, s'ha deixat de fer formació". (62)

"Ens fa por que es perdin els assessoraments que es feien. Hi ha mestres que no es volen quedar si l'assessorament coincideix amb el dia que tenen la tarda lliure i també diuen que encara s'allarga més la franja horària del treball". (71)

Des d'aquesta perspectiva, resulta interessant conèixer si els centres s'han plantejat criteris interns per a la realització d'activitats de formació permanent.

Els centres de la mostra es divideixen en dues porcions gairebé idèntiques quan se'ls demana si han establert **criteris per a la realització d'activitats de formació permanent**. El nombre de respostes vàlides és 391, per tant, s'obté resposta de gairebé tots els centres que participen a la recerca. Només hi ha 7 respostes perdudes pel sistema. Les principals tendències que s'observen entre els 192 centres que

41. Existència de criteris de Formació Permanent en centres

efectuen aportacions reflecteixen que:

a) La realització d'activitats de formació al **migdia**, en horari de coordinació, continua essent una pràctica que es duu a terme en un nombre considerable de centres

"Al migdia, de 13h a 14h.". (q368)

"Dimarts o dijous de 13 a 14h. en comptes de les reunions previstes". (q152)

"Aquest curs acabem un assessorament iniciat el curs passat i el fem de 13 a 14.15h.". (q309)

En alguns casos, s'han buscat fórmules imaginatives que permetin donar resposta a les peculiaritats dels centres, tant pel que fa l'horari com als assistents

"Dilluns de 14 a 15h.". (q252)

"Es fa els dijous quinzenal. Educació Infantil comencen a les 12 i a les 13 hores s'afegeix Primària". (q79)

Es constata, tanmateix, una tendència creixent a abandonar aquest format derivada de les limitacions horàries

"Fer-los a la tarda perquè al migdia no hi ha temps suficient". (q289)

"Serà difícil continuar, com fins ara, la formació de tot el claustre en la franja del migdia. Això comportarà divisió d'opinions en el claustre". (q294)

"Es va demanar formació en el centre de 13 a 14 hores. Ens el van concedir a partir de les 17 hores. Quasi tots els que s'hi havien apuntat es van esborrar i no s'ha fet". (q248)

i de les dificultats de trobar formadors que s'hi adequin

"Quan la formació és per tot el claustre, ens hem d'avenir a l'horari que el formador que hem escollit proposi". (q225)

la qual cosa ha provocat situacions d'incomoditat en alguns claustres

"A la majoria del claustre només li interessa la formació si es pot realitzar en el període de migdia". (q141)

La formació **vinculada a programes del propi Departament d'Educació** es fa en horari de coordinació, fonamentalment al migdia, en sessions d'una hora

"La formació en centre (relacionada amb el Pla Estratègic) es realitza quinzenalment (o cada 3 setmanes, depèn de l'època) en l'hora d'exclusiva en que hi ha l'obligació de coincidir tots els/les mestres". (q58)

b) S'observa l'emergència de **models mixtos**, en els quals es combina el matí i la tarda o bé es duen a terme durant el cap de setmana

"Curs de formació repartit entre migdia amb alguna jornada de tarda (després de l'horari)". (q178)

"Es farà el dimecres a la tarda i si interessa molt i el formador no pot venir, ho farem en dissabte com fins ara hem fet dos assessoraments". (q214)

entre els quals en destaquen els que es basen en la potenciació dels recursos interns del propi centre, bé aprofitant el bagatge d'un professor que actua com a formador dels companys

“Fem un curset d'aplicació de les TIC a les C.B. El dona un professor del centre i el pot donar en una exclusiva que no hi hagi claustre”.(q236)

o bé potenciant l'intercanvi d'experiències i el treball col·laboratiu entre el col·lectiu docent

“També veiem que, amb formador o sense, hem de guardar hores per explicar-nos cursets, xerrades, experiències, etc, que són un tipus de formació a potenciar”. (q8)

“Formació interna els migdies rotatiu quinzenalment”. (q318)

així com de nous formats organitzatius

“Cada dos mesos fem un claustre pedagògic, portant un “expert” “. (q244)

“Cada dos Claustres un és pedagògic amb l'assistència d'un especialista”. (q276)

“S'ha reservat un dilluns cada dos mesos per realitzar activitats puntuals (conferències, temàtiques...)”. (q375)

c) Es consolida l'opció de **concentrar la formació permanent a la tarda**, a l'acabament de la jornada, després d'haver-ho tractat i debatut amb el col·lectiu de mestres

“El centre realitza un assessorament , s'ha establert l'horari de dilluns a la tarda .Vam demanar al claustre quin dia era el millor i la disposició de cada mestre per assistir-hi”. (q4)

“Tenim assessorament extern al claustre i hi dediquem 2h mensuals a la tarda de 17:30 a 19:30”. (q339)

c.1.) En alguns casos es realitzen **fora de l'horari de permanència obligatòria** al centre, fent un sondeig previ al claustre pel que fa al dia que es considera més oportú. Aquesta possibilitat permet l'assistència de professorat procedent d'altres centres

“Dimecres a la tarda fora de l'horari lectiu, de forma voluntària”. (q33)

“A la tarda; un dia que vagi bé a tothom”. (q381)

El dia de la setmana en el qual es realitza a vegades és retatòri per garantir la igualtat d'oportunitats a totes les persones.

“A partir de les 5 de la tarda, alternant el dia de la setmana amb el curs i fent els cursos quinzenalment”. (q29)

Es procura programar-los en dies que presentin **condicions que afavoreixin l'assistència**

“Fem la formació a partir de les 17h un dia que al migdia tenim 2h de descans i que no sigui en divendres”. (q159)

“Dues hores seguides el dia que tot el professorat està al centre tot el dia (dimecres)”. (q131)

o bé es planifica l'organització del centre per tal que les oportunitats d'assistir-hi siguin idèntiques per tothom

“Ningú té tarda lliure el dimecres per poder fer l'assessorament al centre en TIC”. (q258)

“S'ha establert un dia de formació i aquest dia les persones interessades en la formació treballen per la tarda”. (q319)

En alguns casos es **compensa l'assistència** a la formació amb l'exempció d'assistència a hores de coordinació

"Durant el segon i el tercer trimestre la formació la fem els dijous de 17.30 a 19.30. A canvi deixem els dijous al migdia lliures". (q25)

"Hem fet un curs de mediació de dues hores els dimarts a la tarda, que s'han compensat amb una hora no lectiva a la setmana mentre durés el curset". (q61)

"Dilluns de 17 h. a 20 h. Per cada hora i mitja de formació no es fan reunions un dijous o un divendres (alternatiu)". (q305)

c.2.) En d'altres casos es duu a terme **en l'horari de coordinació**, bé perquè s'ha programat en aquesta franja per a tot el curs i, per tant, es combina amb altres tipus d'activitats (claustres, reunions d'avaluació, comissions...), d'acord amb la programació realitzada a l'inici de cada trimestre

"Dues hores seguides el dia que tot el professorat està al centre tot el dia (dimecres). És el mateix dia que es fan les sortides i les festes escolars". (q45)

"Les hem agrupades en sessions de 2 hores en dimecres alternatius (aprox.), així cada mes hi ha un claustre i una o dues sessions de formació en centre". (q48)

"Periodicitat quinzenal, alternant el dia de comissions amb el de formació". (q75)

d) La durada de les sessions ve condicionada per la modalitat. A migdia, la durada màxima és d'una hora que, a efectes pràctics queda reduïda a 45 minuts. Per assuaujar aquests efectes negatius, alguns centres programen sessions comunes per a infantil i primària (a les quals els mestres d'EI poden assistir-hi durant dues hores)

"Es fa els dijous; és quinzenal. Educació Infantil comencen a les 12 i a les 13 hores s'hi afegeix Primària". (q231)

o bé es duen a terme en formats d'una major llargària

"Es fan un dia a la setmana (decidit pel claustre) el dimecres a la tarda de 5 a 8 h.". (160)

"El divendres quinzenal fem formació durant una hora i mitja. L'altre divendres fem una hora de reunió". (q376)

"Tenim establert els dilluns com a dia de formació interna de centre de 2/4 de 6 a 2/4 de 8 del vespre". (q408)

Finalment, també ha servit per recollir alguns testimonis crítics amb el model actual de formació permanent,

"No es farà formació al centre fins que no hi hagi una proposta del departament que permeti la formació de tot el col·lectiu dins de l'horari d'exclusiva". (20)

"Precisament vam demanar un curset, i la feina és nostra perquè ara la gent es resisteix a assistir-hi. (Hi ha a qui li coincideix la tarda lliure i ja no ve al curset, gent molt cremada,...)". (q338)

i, també, de persones que s'adonen de la conveniència d'adoptar un model organitzatiu que afavoreixi la realització d'accions de formació

"Enguany no tenim cap formació en el propi centre, però organitzarem els dimecres per tenir aquesta possibilitat". (q133)

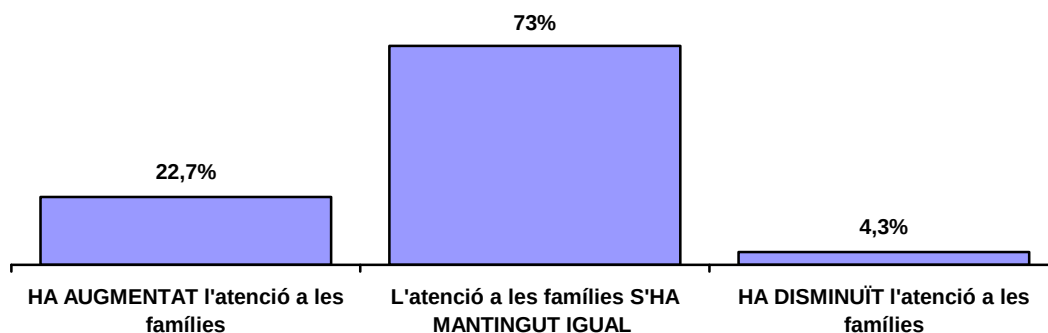
"Ho estem pensant pel curs vinent". (q261)

4.5. Atenció a les famílies i tutoria.

La disminució de l'horari docent del professorat d'infantil i primària preveu la reducció, al llarg de dos cursos, de l'horari d'atenció directa als alumnes amb la intenció de millorar la tutoria, l'atenció a l'alumnat i a les famílies. Sembla oportú plantejar-se, per tant, ni que sigui d'una manera incipient, en quin grau s'ha percebut una millora en aquests aspectes.

4.5.1. Atenció a les famílies.

En preguntar als equips directius **quina incidència ha tingut la disminució de l'horari docent del professorat en l'atenció a les famílies**, la resposta majoritària posa de manifest que no s'ha notat cap increment ni tampoc cap disminució. En termes generals, es considera que s'ha mantingut estable.

42. Incidència de la disminució de l'horari docent dels mestres en l'atenció a les famílies

Pel que fa a les opcions minoritàries, s'observa un clar decantament vers els qui consideren que ha suposat una millora en una proporció de 5 a 1.

Als grups de debat també hi ha notable coincidència a considerar que no ha comportat, en termes generals, millores significatives en la relació amb les famílies

“No podem dir que se'ls atengui més o millor, sinó que se'ls atent en diferents horaris. Això per les famílies pot ser una millora, però no significa una millora en la qualitat a l'atenció. L'atenció a les famílies no ha millorat, s'ha diversificat”. (82)

“Pel que fa a les famílies, en general no s'han incrementat les hores de dedicació si més no de manera formal. És a dir, que no s'ha inclòs en l'horari més hores d'atenció a les famílies que les establertes amb anterioritat a la implantació de la sisena hora”. (81)

“Amb caràcter general es continuen dedicant les mateixes hores d'atenció a les famílies. La diferència és que abans es feia en un horari que era el mateix per tot el professorat i ara cada mestre/a té un horari”. (90)

per bé que es destaca en positiu la possibilitat que els especialistes tinguin un horari específic.

“S’ha pogut augmentar l’atenció a les famílies, sobretot els especialistes, que abans els era molt més difícil. En alguns casos, abans de la sisena hora els especialistes no tenien atenció a les famílies”. (91)

Hi ha un notable consens pel que fa a les possibilitats de millora en l’atenció a les famílies

“Un dels nostres objectius era aprofitar almenys una hora perquè els mestres poguessin fer una atenció més individualitzada als alumnes i les famílies però ha estat una dificultat el fet d’haver de substituir les absències i baixes dels mestres del centre i comptar només amb una hora per fer-ho (els mestres del centre fan 24 hores amb alumnes)”. (90)

“Amb la incorporació d’una hora més de permanència al centre, especialment assenyalada com a dedicació a les famílies, ara no hi ha excusa per rebre pares”. (86)

Aquesta possibilitat, però, no s’ha traduït en realitzacions que permetin constatar un increment de la relació. Per una banda, perquè els pares i mares no l’han reclamada

“Els pares que sempre vénen a reunions i entrevistes ara continuen venint. Els que els costa, els continua costant. I els que mai venien, ara tampoc”. (88)

i, per l’altra, tot i que s’és conscient de la importància de la relació amb les famílies, els mestres tampoc no han fet gaire per estimular-ho, la qual cosa és perceptible en alguns comentaris crítics.

“Certament hi ha tutors que gaudeixen de la seva feina i entomen aquesta responsabilitat amb totes les conseqüències... però la gran majoria es limiten a cobrir l’expedient dels dos informes i punt!. Com a molt, amb aquells alumnes que tenen actituds disruptives o aquells que el seu rendiment acadèmic és molt fluix són cridats per tal que els pares recolzin la feina del tutor o directament perquè renyin al nen o nena”. (86)

“La majoria de mestres no reben als pares. Excepte els pares d’aquells infants que porten problemes: tres o quatre a cada classe. Amb els altres dos cops a l’any i sanseacabó!!”. (86)

Sembla, que caldrà dur a terme accions de conscienciació, de regulació de les funcions i responsabilitats dels tutors i de formació per avançar en aquest aspecte si es pretén revertir la tònica iniciada durant aquest primer any

“La majoria de centres l’hora de 25 a 24h lectives la dediquen a treball individual, no la dediquen a fer el seguiment de l’alumnat, ni en els casos dels centres que han aplicat la reducció de 25 a 23 hores lectives. De cara a l’any vinent, tenen present que una de les hores destinades a coordinació serà destinada a tutoria, a fer el seguiment individualitzat de l’alumnat”. (90)

per tal que les hores de reducció docent dels tutors comportin un increment de la qualitat de la relació amb les famílies

4.5.2. Horari d’atenció a les famílies.

La sisena hora ha donat lloc a un **canvi en l’horari d’atenció a les famílies** atès que ara se’ls pot atendre en qualsevol moment del dia mentre que abans tot es concentrava en l’hora de dedicació exclusiva

“L’atenció a les famílies no és veu que sigui un tema que hagi canviat molt.

Els mestres segueixen tenint una hora setmanal d'atenció a les famílies, el que passa és que abans sempre era de 12,30h a 13,30 i ara ha canviat d'horari". (82)

El fet que els mestres tinguin diverses hores enmig de l'horari lectiu en les quals és possible entrevistar-se amb les famílies, és percebut com un factor que en facilita l'atenció

"A la pràctica, després de l'avaluació (hi ha centres que donen els informes amb una entrevista personal) s'usen les hores de coordinació o de treball personal dins l'horari lectiu per atendre les famílies, de manera que afavoreix que aquestes trobades no es dilatin tant en el temps". (82)

atès que permet aplicar criteris de flexibilitat, procurant adequar-se a les possibilitats de les famílies

"També ha passat que, abans si un pare/ mare no podia venir a l'hora citada era molt complex quedar per una altra hora i moltes vegades es citaven fora de l'horari escolar. Ara, quan un pare no pot venir a l'hora citada, es busca un altre espai dins l'horari escolar. Moltes vegades es fan en hores en que els mestres/tutors no haurien d'estar al centre". (82)

L'adequació de l'atenció als horaris dels pares i mares constitueix, tanmateix, una qüestió polèmica, davant la qual hi ha qui sosté que s'ha de fixar un criteri de centre i aplicar-lo d'una manera estricta

"Cal establir unes franges horàries per rebre les famílies i cal acostumar-se a respectar-les de la mateixa manera que es respecten els horaris d'un metge (a ningú se li acut dir-li al metge que canviï l'hora de consulta...), perquè a un mestre sí?

La nostra feina i el nostre temps és tan important com el d'aquests professionals i ens cal una bona dosi d'autoestima i convenciment gremial d'aquest fet". (85)

per tal d'evitar conflictes i greuges comparatius entre la manera d'actuar dels diversos mestres

"En un centre l'hora d'entrevistes va crear petites desavinences perquè algun mestre s'oferia a fer-les fora de l'horari marcat i aleshores la resta de companys va fer la crítica que si es començava a cedir, la resta de famílies també demanarien les reunions fora l'horari lectiu. Per tant es va acordar respectar al màxim aquest horari". (84)

"Si no hi ha un criteri de centre es creen greuges comparatius i s'estableixen definicions del "profe bo" i el "profe dolent" ". (85)

Per altra banda, no obstant, s'accepta que cal donar un notable grau d'autonomia a cada mestre perquè dugui a terme les feines d'atenció a les famílies de la manera que consideri més oportuna,

"No s'ha pogut unificar l'horari d'atenció als pares. Cada mestre s'ho ha organitzat segons la seva disponibilitat horària. És un avantatge tenir les hores d'atenció i les de treball personal *saltejades* dins l'horari ja que així si alguna família té un inconvenient per assistir a l'entrevista a alguna hora concreta, se'n pot trobar alguna altra". (88)

per bé que s'ha d'establir clarament les normes del joc

"(...) em va dir que ja que s'havia quedat fins a les 6 i ½ fent aquella entrevista l'endemà no es quedaria fins la una, que s'autocompensava marxant abans...". (86)

Una manera de procedir que procura harmonitzar ambdós punts de vista consisteix a programar les hores d'atenció a famílies en els espais horaris que es considera que poden afavorir l'assistència

“Un bon criteri és ubicar el màxim possible aquestes hores d'atenció a la família a les hores més properes a l'entrada o la sortida dels infants per facilitar el viatge i l'assistència”. (86)

Aquesta nova dinàmica en l'atenció a les famílies ha generat algunes **repercussions organitzatives** que cal tenir en compte. Per una banda, suposa diversificar la presència de les famílies a les escoles

“S'usen les hores de coordinació o de treball personal dins l'horari lectiu per atendre les famílies(...) Aquest fet comporta que hi hagi pares en qualsevol moment dins del centre”. (82)

“Com que els docents aprofiten les hores enmig de l'horari per atendre les famílies, pot haver-hi famílies voltant pel centre a tota hora: “...a mi no m'importa, però pots estar renyant a un nen i trobar-te un pare que et surt de la cantonada, o cantar pel passadís,... fer una broma, i sortir-te un pare d'una tutoria”. (91)

alhora que provoca alguns problemes logístics per garantir el control d'entrada i la sortida

“Els pares entren contínuament a l'escola. Aquest últim aspecte ha estat negatiu per la majoria d'escoles pel fet d'haver d'estar obrint la porta contínuament. Per altra banda hi ha un centre que ha derivat en un aspecte positiu ja que d'aquesta manera ha obert més l'escola als pares i mares i han perdut el recel que hi havia per les dues parts (pares i mestres)” (73)

D'altra banda, davant les possibles dificultats de les famílies per assistir a l'entrevista

“Algun pare s'havia queixat que treballava i que no pot faltar a la feina”. (84)

les escoles han de preveure els mecanismes necessaris per estendre documents justificatius de la convocatòria que permetin acreditar l'absència laboral.

“Els centres han preparat documents justificatius per les feines dels pares i mares”.(84)

Finalment, les repercussions també s'han fet sentir pel que fa a la necessitat de dotar-se d'espais específics de trobada

“Aquest fet ha implicat una manca d'espais ja que l'aula està ocupada”. (84)

Fins ara, no hi havia problemes atès que, en ser horari no lectiu, cada tutor feia les entrevistes a l'aula. En aquesta tessitura, quan ha estat possible, s'han habilitat espais específics

“Tothom està improvisant sales de visites perquè sovint hi ha coincidència d'horaris”. (84)

i, quan no ho han estat, s'han buscat solucions més imaginatives

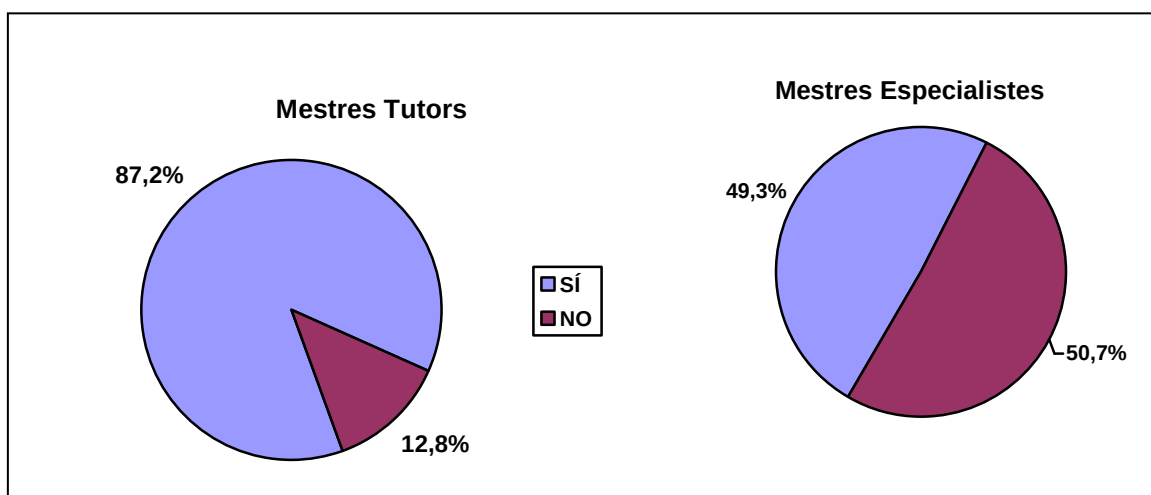
“Una solució que s'ha adoptat és posar a les portes les hores que està ocupada i d'aquesta manera tothom coneix la disponibilitat de totes les aules de l'escola”. (84)

La reducció de l'hora docent dels mestres ha possibilitat que es contempli, d'una manera específica, **l'horari d'atenció a les famílies**, tant per als mestres tutors com per als especialistes. Els resultats reflecteixen una situació prou diferent per als dos col·lectius: a la pràctica totalitat dels centres (87,2% del total) es delimita un horari específic d'atenció a les famílies per als mestres tutors; en el cas dels especialistes, en canvi, el percentatge és del 49,3%, per bé que el nombre de respostes vàlides és lleugerament menor (390 per 369). Aquest fet es deriva de la percepció que el volum de feina i de responsabilitats en l'atenció a les famílies d'uns i altres és ben diferent

“Els tutors han de fer forçosament les entrevistes amb les famílies. En canvi els especialistes (excepte els d'EE i ALL) quasi mai n'han de fer. És possible que en facin alguna els d'EF i segurament cap els de MU, ANG, REL...”. (88)

la qual cosa és percebuda com un greuge

“A la meua escola els tutors es queixen que a les hores que ells tenen assignades per atendre les famílies els companys especialistes puguin fer treball personal, és a dir, lliure per llegir el diari”. (88)

43. Delimitació de l'horari d'atenció a famílies de mestres tutors i especialistes

4.5.3. Tutoria d'alumnes.

Els efectes que ha tingut la sisena hora en la tutoria són de signe contraposat. Per una banda, ha contribuït a la consolidació de l'hora de tutoria i dels programes d'acció tutorial, la qual cosa sembla positiva. Per altra banda, ha comportat una disminució del nombre d'hores que el tutor està amb el grup (Cf. 4.9.1.f.), amb una cert afebliment de la vinculació tutor-grup que pot ser especialment rellevant en situacions de conflicte.

La introducció de la sisena hora ha contribuït a la **generalització de l'hora de tutoria** amb els alumnes.

“En alguns casos (...) s'està dedicant aquesta “hora 25” a fer tutories personalitzades amb els alumnes. Aquesta pràctica (...) ja fa temps que es venia reclamant i resulta molt satisfactòria tant pel que fa a l'alumne (que se sent escoltat, disposa d'un espai privat per expressar-se amb llibertat, franquesa i una certa complicitat), com per la família que en les entrevistes pot rebre comentaris molt més ajustats, informació que fins i tot desconeix o tenia mal interpretada, així com per el propi mestre que potencia la vessant més educadora, personal i propera i redescobreix la cara de l'alumne que sovint queda desdibuixada en la col·lectivitat”. (86)

Així es posa de manifesta a 4.1.1. quan, en analitzar els aspectes als qual es dedica la sisena hora, establim una categoria específica per la “tutoria” en la qual s'hi encabeixen aspectes com “competències socio-personals” (q246), “Dinàmica de grups, l'escola rutllà, educar en valors” (q216), “Resolució de conflictes de manera conjunta, incentivar l'esperit crític, el respecte a l'opinió dels altres...” (q15), “Educació emocional” (q105), “Treball en valors” (q149)

Es tracta d'una pràctica que, en bona part dels casos, ja es feia abans però d'una manera poc sistemàtica

“La sisena hora ha permès la introducció d'una hora de tutoria. Abans moltes vegades s'utilitzava aquesta sessió per fer activitats que complementessin currículum endarrerit o altres que no tenien res a veure amb l'acció tutorial”. (87)

Resulta l'espai idoni per tractar-hi aspectes de valors i de convivència directament vinculats a la vida del grup (Cf. 4.9.5.d)

“La tutoria permet tractar de manera sistemàtica temes de valors i convivència”. (87)

“Cada cicle té pautat el treball a realitzar sobre “Acció Tutorial”. Es tracten temes transversals de manera seqüenciada a tota l'escola. Ens uneix a tots i ens permet anar a fons amb temes com la cooperació, solidaritat, convivència, empatia, pensament alternatiu, habilitats socials... (...) Es tractaria d'un programa que vindria a cobrir el buit de les *lliçons de moral*”. (87)

L'increment del nombre d'hores que el grup no és amb el tutor suposa una dificultat.

“En alguns centres s'ha viscut malament el fet d'incrementar el nombre d'hores que entra a l'aula un docent no tutor. Especialment per la dificultat que comporta a l'hora de (...) coordinar-se i donar una resposta més acurada a les famílies en cas de conflicte”. (81)

“Hi ha cinc hores setmanals que el tutor perd de vista els alumnes i que no és al centre per la qual cosa la seva intervenció en cas de conflictes és nul·la. Si es dona el cas -i això està passant- que amb el mestre que ha resolt el conflicte no hi coincideix fins l'endemà per a fer-li el traspàs, es perd la immediatesa. La impressió que fa a les famílies és que no estem per la feina o que no fem el seguiment del seu fill com cal. A més... això comporta que, per subsanar-ho, molts temes que només haurien de passar per la tutoria es derivin cap a l'equip directiu, amb la sobrecàrrega de feina que això els comporta”. (81)

Per tal de minimitzar aquest risc, alguns centres han procurat que el nombre de mestres que intervenen en cada curs sigui el menor possible

“Hem aprofitat les hores que el tutor quedava alliberat de l'aula per posar-hi l'especialista,... així no s'ha incrementat tant el nombre de mestres que entren en una mateixa aula”. (81)

tot i això, el nombre total continua essent considerable, probablement major d'allò que fóra desitjable, la qual cosa augmenta les exigències de coordinació entre el professorat.

“En el moment que a la classe no hi ha el tutor sembla que determinats alumnes *perdin el Nord*. És llavors quan ens queda més clar que convé una coordinació súper estreta entre els mestres que passen per un mateix grup per tal de poder actuar sempre de la mateixa manera”. (87)

En alguns centres s'han dut a terme experiències d'equip tutorial que, d'una banda, suposen una disminució en el nombre d'alumnes i famílies que corresponen a cada tutor i, de l'altra, afavoreixen (i, també, exigeixen) una major coordinació entre els tutors

“En algun lloc s'han proposat fórmules com l'equip tutorial, repartint-se tots els infants d'un mateix nivell (en escoles de dues línies), amb les seves respectives famílies entre tres persones, els dos tutors més un especialista”. (85)

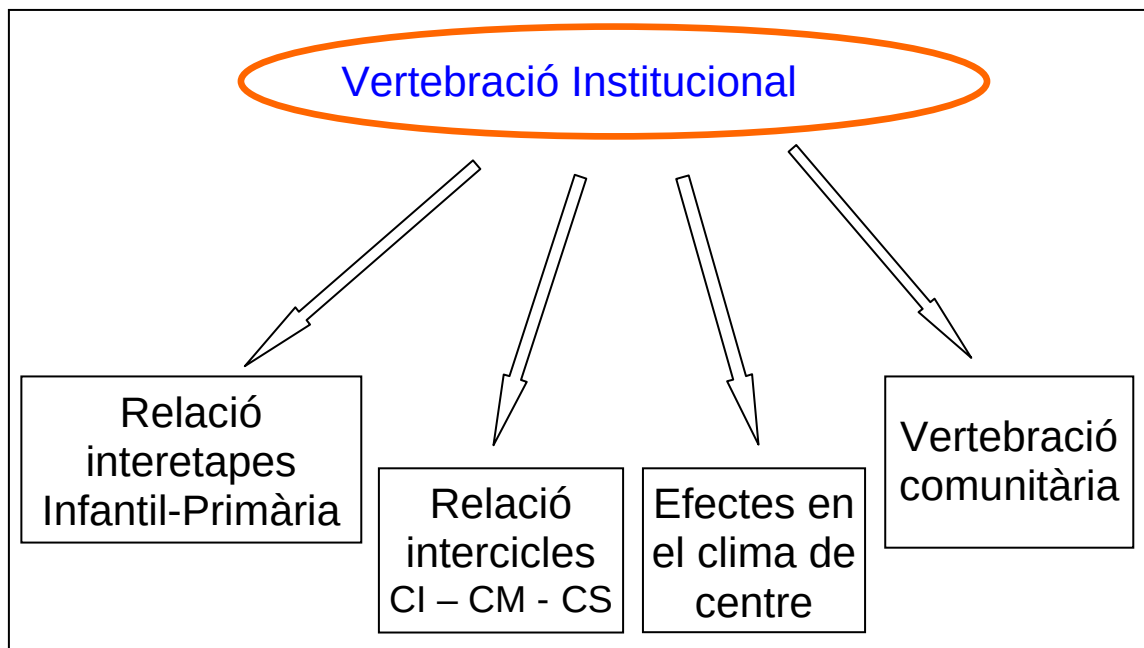
per bé que també presenten riscos i dificultats

“(Es tracta d'una fórmula que) “a priori” no sembla dolenta però un cop posada en marxa ha comportat problemes de coordinació (“És que aquell tutor els hi deixa fer tal cosa i tu no”), problemes d'afinitat (“I no podem entrevistar-nos amb aquella tutora, és que ja ho va ser del seu germà...-- i ens cau més bé...!!--), problemes d'elecció i tradició (“I perquè el meu fill ha d'anar amb aquest mestre i no pot anar amb el “seu” tutor?”. (85)

4.6. Vertebració institucional.

Un cop considerades les repercussions educatives (continguts, metodologies...), personals (per als alumnes, per als mestres, per a les famílies...) i organitzatives (marc horari, franges lliures...) que es deriven de la sisena hora, cal analitzar-la, també, des d'una perspectiva institucional. Les escoles són organitzacions amb vida pròpia, subjectes a processos d'evolució i creixement organitzatiu (però, també, de regressió i decreixement), en els quals hi tenen un paper clau les persones, fonamentalment, els professionals: docents i directius.

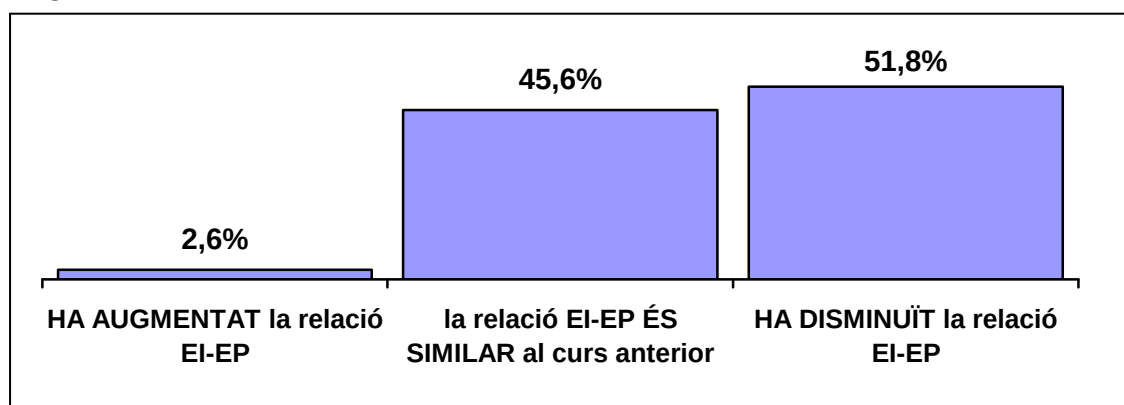
Quan en una escola hi ha un claustre cohesionat, que comparteix un projecte explícit, que procura donar respostes globals als problemes que ha d'afrontar, que treballa a gust... l'escola avança, progressa. Perquè això es produeixi cal que el claustre de professors tingui la sensació d'anar en el mateix vaixell, de formar part d'un mateix projecte... El grau de cohesió i de treball en equip de les escoles abans de la implantació de la sisena hora era divers: en alguns llocs, s'havien assolit uns nivells molt acceptables; en d'altres, eren manifestament millorables. Sigui quina sigui la situació de partida, sembla interessant mirar de recollir uns primers indicis dels efectes de la sisena hora en la vertebració institucional, tant des d'un punt de vista intern (relacions entre Infantil i Primària, entre els diversos cicles, clima de centre...) com extern (relació amb les famílies, municipi i altres agents educatius comunitaris). Els resultats obtinguts s'articulen en quatre apartats.

4.6.1. Incidència de la 6ª hora en la relació entre etapes: infantil i primària.

Hi ha un conjunt de factors objectius que estableixen una distinció clara entre les etapes d'Educació Infantil i d'Educació Primària: la ubicació en espais propis que, a vegades, tenen accessos diferents; els diversos ritmes horaris derivats de l'edat dels nens; la diversa formació dels professionals; l'existència de patis de joc diferenciats o bé la realització de les hores d'esbarjo en moments no coincidents; la "bata" com a element distintiu dels mestres i alumnes d'infantil, una major relació amb les famílies dels mestres d'infantil, la distribució asimètrica dels mestres entre ambdues etapes, etc. La intensitat dels factors citats i la manera com són viscuts ha portat a la construcció de ponts de relació o bé de murs de separació entre ambdues etapes.

La introducció de la sisena hora ha contribuït a disminuir la relació interetapes o, en altres paraules, ha augmentat l'escletxa que ja existia. El 50,8% dels centres, en ser interrogats sobre la **incidència de la sisena hora en la relació entre l'educació infantil i l'educació primària**, consideren que la relació ha disminuït. En un sentit contrari, els centres que consideren que ha augmentat, no arriben al 3%.

45. Incidència de la sisena hora en la relació entre les etapes educatives

Es percep que la sisena hora ha incrementat la separació pel fet que introdueix elements que dificulten la relació entre els mestres.

"Específicament entre Infantil i Primària, les diferències s'han aguditzat". (92)

"La sensació general és de pèrdua d'hores de trobada. Els equips directius viuen poc positivament la novetat de no tenir tothom en el mateix horari. La facilitat de trobar-se en un moment determinat per a una *urgència* ha desaparegut.

No ha contribuït a millorar la relació entre les etapes, ja que l'efecte que produeix és de separació. Amb tothom fent l'horari igual és molt més fàcil trobar-se a totes hores.

Als centres hi ha coses, (això és així!), que les decidim al passadís, o a l'hora del cafè... Com que ja no fem pati a la mateixa hora, Infantil i Primària... ni ens veiem". (92)

entre els factors que hi han contribuït més poderosament es fa esment del desfasament horari, les condicions laborals

“El desfasament entre les etapes d'Ed. Infantil i Primària ha estat brutal, en primer lloc per la no coincidència d'horaris i en segon lloc per las condicions laborals dels mestres que no són les mateixes”. (93)

“En alguns centres es va prioritzar que l'entrada del matí i la sortida de la tarda fos per tots igual i això va provocar certs enfrontaments dins els claustres” (41)

i dels conflictes d'interessos que s'ha produït entre els dos col·lectius a l'hora d'establir el marc horari

“La sisena hora no ha propiciat la millor relació del professorat dins el centre, ans al contrari. A final de curs passat ja hi va haver conflicte d'interessos entre gent del parvulari i de primària en algunes escoles”. (94)

“A la meua escola l'equip directiu prioritzava que hi hagués unitat a l'hora d'entrada al matí i de sortida a la tarda dels alumnes, degut a la tipologia d'alumnat i de famílies que tenim. Parvulari no volia perdre l'hora i mitja de la tarda i passar a dos hores, es van haver de fer explicacions molt gràfiques per tal que entenguessin amb el que ens podríem trobar (alumnes sense germans que no els vinguessin a buscar, alumnes de primària que demanessin per sortir abans,...)”. (94)

També es percep una pèrdua en la relació, tradicionalment fluïda, entre els mestres que intervenien en la transició interetapes (fonamentalment de P-5 i de primer) derivada de la necessitat de posar-se d'acord en alguns aspectes bàsics: hàbits, ensenyament de la lecto-escriptura, etc.

“Entre les dues etapes hi ha hagut des de sempre certa permeabilitat (especialment de P-5 a 1er) que no és tant en funció de l'escola, com del fet que les persones s'hi avinguin a proposta de l'escola.

Però això que s'havia fet durant anys cada cop serà més complicat, ja que el mestre que passa d'una etapa a l'altra tindrà diferent horari i serà més difícil que els mestres acceptin el canviar-se d'etapa tant fàcilment com abans” (95)

Alguns centres han mirat de buscar-hi solucions

“Hi ha la convicció que no s'ha millorat, tot al contrari, és més difícil coincidir en el temps. Solament s'ha pogut salvar la comunicació entre Parvulari i Cicle Inicial d'algun centre que la seva organització concreta per un costat i per l'horari diferencial de Parvulari, per altre, tenen el mateix dia i hora la coordinació de cicle”. (103)

cosa que sembla més senzilla en els centres petits

“En l'escola d'una línia la relació és més fàcil tant entre les dues etapes, com entre els cicles. “La relació entre les dues etapes continua igual que abans.(...) Amb tot, en alguns moments com que el canvi d'horaris fa que predomini la Primària s'ha notat una certa distància”. (100)

L'existència de diverses subcultures escolars vinculades a les dues etapes educatives, tal com s'assenyala a l'inici de l'epígraf, és prèvia a la sisena hora. Ara bé, podria haver-se aprofitat l'oportunitat que comportava el canvi per avançar vers una major vertebració claustral, tal com havíem apuntat explícitament a Teixidó (2006b). De fet, alguns centres ho han intentat amb notables resultats

“En alguns casos fins i tot ha millorat pel fet d'haver pogut participar E.I. a la sisena hora d'EP”. (98)

“Al centre més gran, on la prioritat de l'equip directiu va ser que s'unifiquessin les dues etapes , infantil i primària, ha anat molt bé ja que els mestres d'educació infantil

tenen una franja horària per cobrir les necessitats que puguin sorgir a primària, i ha estat una forma de que es coneguin més i es relacionin entre ells". (102)

No ha estat, però, la tònica general. La major part dels centres, per motius diversos que s'apunten en una de les intervencions als GdD, no han optat per aquesta via,

"En la majoria d'escoles, l'oportunitat d'inserir especialistes d'educació infantil a la vida de primària no s'ha donat. No he estat capaç d'aclarir si és conseqüència de la novetat i premura en la implantació de la sisena hora - que podria ser-, si ha estat degut a la inèrcia institucional que predisposa al "cada oveja con su pareja" i no cal que ens barregem -que també podria ser-, o si, senzillament, no s'ha plantejat.

Cert és que la barreja ja existeix, i ara amb la sisena hora, es manté. Però normalment de "dalt a baix". Els especialistes de música, anglès fins i tot d'educació física es "*dignen*" a fer algunes hores a educació infantil, sovint amb el suport de la mestra dins l'aula, "*no me dejen solo...*" però a l'inrevés no és habitual". (97)

"Aquest curs no s'ha donat que mestres d'EI vagin a EP per fer alguna activitat o al revés, solament s'ha continuat amb l'especialista de música que ja anava a EI.

És difícil que amb el temps que es va tenir per la seva implantació es poguessin preveure i solucionar aspectes que ja es veia que passarien. Amb tot, segurament que de mica en mica les escoles anirem trobar noves maneres per donar resposta a les dificultats". (100)

amb el consegüent aprofundiment de l'escletxa entre les etapes, és a dir, entre els dos col·lectius docents

"A la resta de centres es manifesta la mateixa ruptura, uns creuen que infantil demana massa i els altres que tenen el que necessiten. Encara que els mestres d'educació infantil pugin a reforçar la primària i a fer substitucions, continua havent-hi un trencament entre les dues etapes, posat encara més de manifest per la diferència horària en les entrades i sortides". (102)

Aquesta qüestió pot esdevenir especialment problemàtica en algunes escoles de pobles petits, biunitàries, on els alumnes d'infantil i de primer cicle de primària formen un sol grup-classe, la qual cosa comporta (en el cas de fer-ne una aplicació estricta) que alumnes que són companys d'aula portin ritmes horaris diferents.

"A les escoles biunitàries és un problema afegit. En algunes comparteixen aula nens i nens d'infantil amb els de 1er. S'hauria de veure o preveure en aquests casos la possibilitat de que els alumnes d'infantil també poguessin fer la sisena hora.

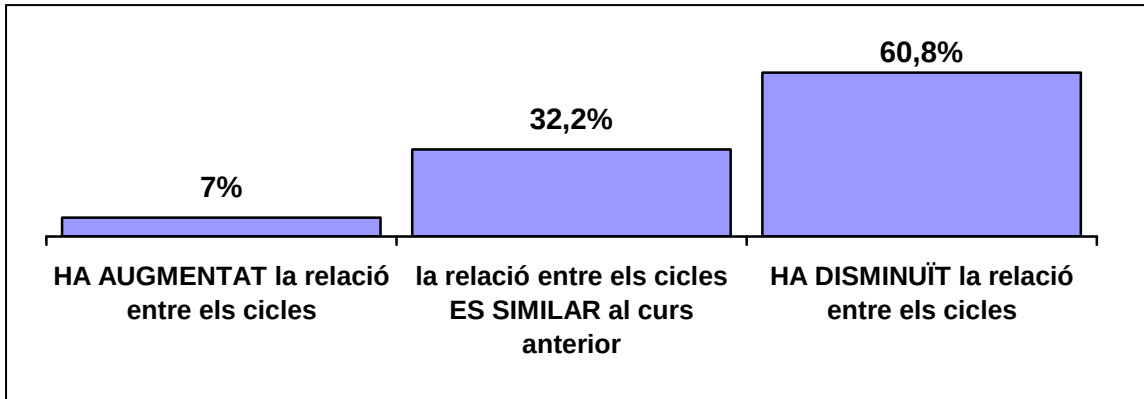
Generalment sempre es tracta de grups reduïts d'alumnes. Es podria compensar amb més estones de pati o de treball en els racons de joc simbòlic, per exemple". (104)

En síntesi, la sisena hora ha tingut una incidència negativa en la relació entre les etapes educatives; a bona part dels centres ha aprofundit la separació que ja hi havia. Cal que tinguin molt present aquest risc els centres que encara han d'implantar-la; segons com es plantegi, la sisena hora representa una oportunitat per a l'escurçament de les distàncies interetapes. Els testimonis d'alguns centres que ho han assajat ho constaten.

4.6.2. Incidència de la 6ª hora en la relació entre els cicles.

Els efectes de la sisena hora en la relació entre els diversos cicles són similars als que es donen entre les etapes. Si es té en compte el percentatge

dels qui consideren que **ha disminuït la relació entre els cicles**, fins i tot poden considerar-se més accentuats.

46. Incidència de la sisena hora en la relació entre els diversos cicles de primària

No es tracta, tanmateix, d'una situació nova. Constitueix la perllongació natural d'una tendència que s'ha anat consolidant en els darrers temps.

"Sembla que la relació entre cicles encara s'ha atomitzat més i entre etapes molt més. Per tal d'establir franges horàries compactades per a tots els mestres s'ha hagut de tancar més els cicles ja que sinó no es podia fer un "pla de substitucions pel centre". (92)

"No es dóna massa importància a la vertebració intercycles. En general es considera que abans n'hi havia poca i ara continua de la mateixa manera". (98)

"Hi ha escoles que han decidit que sigui sempre la mateixa persona la que faci el reforç o la substitució a les persones del cicle. Aquestes persones o són especialistes o altres persones que no tenen tutoria, per tant la dinàmica del cicle efectua una força centrípeta i en moments àlgids de baixes de curta durada o absentisme la relació amb els altres cicles sol ser més aviat - *no em robis el reforç que vosaltres ja teniu el vostre "comodí"* ". (98)

Les escoles han tendit a organitzar-se, possiblement d'una manera poc conscient, en blocs tancats. El criteri que ha prevalgut ha estat la comoditat; és certament, la forma més fàcil de fer-ho;

"Un centre ha organitzat l'escola en dos blocs, de manera que hi ha com dos miniclaustres en un: de P3 a 2n, un grup, i de 3r a 6è un altre, com dos grans cicles. Això els facilita la trobada i la coordinació, alhora que assigna els especialistes en un grup". (93)

ara bé, comporta alguns "peatges" que, amb l'arribada de la sisena hora, s'han incrementat

"S'ha procurat, en la majoria dels centres, que els mestres se centrin només en un cicle; tret dels especialistes de música i d'educació física que normalment han de passar per més d'un. S'han anat col·locant els mestres (que han arribat) de més per la sisena hora en un cicle concret. Evidentment això no afavoreix la relació entre els mestres". (94)

"Hi ha pocs mestres que intervinguin en més d'un cicle". (94)

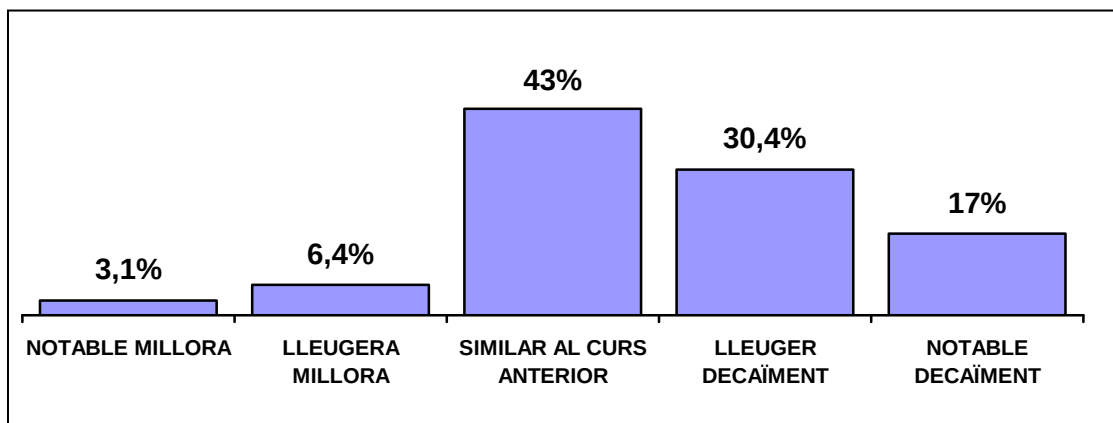
la qual cosa, en termes generals, dificulta la vertebració institucional atès que els mestres s'acostumen a observar el funcionament del centre des de la "mirada" del cicle. Això resta transversalitat i sentit unitari a l'escola.

4.6.3. Incidència de la 6ª hora en el clima de centre.

La sisena hora, com tot canvi organitzatiu integral, ha tingut efectes en el clima de centre, entès com un element intangible que n'expressa la personalitat (Teixidó, 2005a). És quelcom original i específic de cada escola. És possible intervenir-hi amb una intenció de millora... però no és senzill; presenta una tendència a l'estabilitat.

La percepció de la incidència de la sisena hora en el clima escolar continua en la línia evidenciada als epígrafs anteriors. En aquesta ocasió s'utilitza una escala de valoració amb cinc possibilitats (a les anteriors, només n'hi havia tres), arran de les quals s'observa un clar decantament per les opcions que expressen un **lleuger o un notable decaïment** per damunt de les que consideren que ha suposat una millora.

“La sensació de “desmuntatge” no es viu bé en la majoria de centres. Crec que en aquest aspecte la contribució és negativa. De cop i volta s'ha “desmuntat” un sistema de funcionament dels centres molt consolidat. Suposo que amb el temps en trobarem un altre també satisfactori. Ara per ara, però, es veu difícil”. (103)

47. Incidència de la sisena hora en el clima de centre

Els aspectes en els quals se centren la major part de les valoracions negatives tenen en compte la incidència en la relació entre les persones (clima social) i la incidència de la posada en marxa de la mesura en la vida quotidiana del centre (clima polític). També es constaten, no obstant, valoracions positives que se centren, fonamentalment, en el clima laboral.

a.- La sisena hora ha tingut una incidència clara en el **clima social** de l'escola, en la seva dimensió comunitària, la qual cosa és percebuda com una “pèrdua” en la qualitat de les relacions humanes

“Clima molt negatiu. Costa d'adaptar-se a la nova situació malgrat que l'organització funciona falta la coincidència tant necessària entre educació infantil i primària que teníem abans”.(103)

“La sensació general és de pèrdua d'hores de trobada. Els equips directius viuen poc positivament la novetat de no tenir tothom en el mateix horari. La facilitat de trobar-se en un moment determinat per a una “urgència” ha desaparegut (...). Tot s'ha

d'organitzar i planejar amb molta cura i previsió i hi ha la consciència que s'ha perdut temps de "relació social" ". (92)

Aquesta sensació general és el resultat de la integració de diverses percepcions referides a aspectes del funcionament quotidià. A tall d'exemple: la no coincidència a les hores d'esbarjo

"La part més negativa és que, al no coincidir les hores de pati, les relacions "informals" entre Primària i Infantil se'n ressenten". (103)

"Fer horaris diferents amb els alumnes de parvulari ha trencat la relació que hi havia entre aquests i els alumnes de primària, ja que ara es fa esbarjo a hores diferents i és una possibilitat de compartir els jocs entre grans i petits". (104)

"Hem fet coincidir els patis d'infantil i primària per trobar-nos tots a l'hora d'esmorzar i fer petar la xerrada". (102)

la pèrdua de la convivència que es deriva de les hores dedicades a la preparació conjunta de materials entre els membres d'un equip

"Tot i que treballem menys hores amb els alumnes, ells sí que fan 5 hores més a la setmana; 5 hores que s'han de preparar, programar, controlar, avaluar. Nosaltres, hi ha unes hores de no permanència al centre que podem marxar. És a dir, hi ha més tasca docent a fer però els mestres tenim la possibilitat de marxar més (tots sabem que fins ara per fer coses a l'escola et quedaves moltes hores fora de l'horari escolar perquè ja hi eres; ara no hi som perquè la gent marxa.). Per tant, tot i haver conservat les hores de coordinació entre mestres sí que hem perdut hores de preparació a l'escola". (100-101)

la necessitat d'acollir un nombre considerable de mestres de nova incorporació

"Es té por que el proper curs canviïn els mestres i hagin de començar de nou tot el procés d'acollida i adaptació als projectes educatius dels centres; "Hem invertit hores en acompanyar els novells i els llicenciats, de l'equip directiu, dels paral·lels...". (103)

o bé les dificultats per localitzar un company o, simplement, per saludar-se i mantenir-se en contacte.

"El que passa actualment és que, entre la sisena hora i la reducció d'una hora d'atenció a l'alumnat, els docents tenim hores lliures (o verdes com se'n diuen a molts centres) de no permanència al centre. Els equips directius, sobretot els Caps d'Estudis, han fet mans i mànigues per tal que els mestres lliurin les màximes hores possibles i el millor distribuïdes per l'interès del personal. Aleshores hi ha un cert desconcert de saber qui hi ha o no hi ha a l'escola". (95)

"Abans si no veies algú suposaves que estava a la seva classe i de seguida te n'assabentaves si algú estava malalt. Ara pots estar dies sense veure una persona i no saber si és que no coincideixes o que falta per malaltia". (95)

"L'altre dia, em deia una mestra, em vaig assabentar que la Joana estava malalta perquè vaig veure una persona que no coneixia i quan vaig preguntar, em van dir que era la substituta de la Joana. El pitjor és que era el quart dia que era a l'escola". (95)

Un altre aspectes que també contribueix a generar aquesta sensació rau en l'hora de descans al migdia, per bé que, en relació a aquesta qüestió, es detecten arguments contraposats. Hi ha qui hi veu efectes negatius per al clima social però també hi ha qui considera que és un factor afavoridor de la relació.

"Els migdies no són viscuts per tothom igual. Hi ha centres que valoren positivament l'escurçament del temps de descans al migdia, perquè els obliga a quedar-se a dinar al centre i això els permet trobar-se amb la gent, en una mena de parèntesi, de forma més social". (93)

“... per nosaltres ha estat una millora, perquè hi ha un dia que ens hem de quedar tots a dinar, i està bé, a la gent li ha agradat. També ho hauries de fer a casa, doncs ho fas a l'escola, no?”

Des d'infantil, a vegades s'ha viscut com un greuge:

Els mestres d'educació infantil mantenen les mateixes condicions però no poden, pel desfasament horari, lliurar com els de primària sinó que se'ls acumulen aquestes hores al migdia: 1 hora cada dia. A efectes personals, i més quan els mestres són de fora de la localitat, és una hora “perduda”. Com que s'han de quedar per força al centre, al final és converteix en una hora més de treball”. (93)

En d'altres casos, se'n destaca el potencial aglutinador o bé la incidència en la reducció del nombre de conflictes i baralles entre alumnes;

“La majoria del nostre claustre ens trobem a l'hora de dinar al menjador”. (102)

“Si s'escurça el temps de menjador s'evitaran molts conflictes. A l'hora de menjador sol ser el moment del dia on se'n donen més”. (104)

també ha donat lloc a alguns conflictes d'interessos del professorat

“El 50% del claustre amb definitiva al centre és de fora i aquestes hores les volen fer al migdia. Però l'altre meitat del claustre no està gaire conforme perquè tenen molt poc temps per dinar tres dies a la setmana” “Aquesta setmana hem passat una enquesta al claustre i segurament reduïrem a 2h les hores de coincidència de tot el claustre”. (103)

b. El clima polític que s'ha viscut en els centres durant el procés d'implantació de la sisena hora ha contribuït poderosament a la creació d'una sensació negativa. Els inicis del procés (presa de decisió, negociació i informació als centres i la ciutadania) així com la planificació de la posada en marxa van ser moments crítics, caracteritzats per una actitud generalitzada de crispació als centres

“A l'inici l'oposició en la majoria de casos va ser frontal. Es va viure com una imposició, amb la sensació de no ser consultats ni tinguts en compte. Ningú no ens va escoltar, i ho hem pagat tots plegats. Va crispar molt els ànims en contra del Departament. Malgrat això, tots opinàvem igual, i no van ser picabaralles entre els companys”. (93-94)

“Quan a final del passat curs vam saber que havíem d'establir la sisena hora, l'ambient era crispat perquè no ens venia de gust instal·lar-la d'una forma unànime a tot el claustre”. (100)

“Ha creat moments de tensió perquè molta gent la veia com una imposició ja que som cap de comarca”. (101)

Amb el pas del temps, en veure que es tractava d'una decisió ferma i, també, en anar coneixent amb més profunditat el contingut i els efectes del canvi, es va iniciar un procés de progressiva acceptació

“(Un cop) assumit que era una decisió política inapel·lable, ens vam posar mans a la feina; la veritat és que l'ambient és va calmar i resignar”. (100)

“La gent encara no n'estan convençuts perquè no hem tingut resultats però tampoc hi ha tanta reticència com al principi”. (101)

“Hi ha hagut un període inicial d'adaptació, pensem que tots els canvis produeixen certa angouxa, horaris, programacions, reunions, espais,... però en general la sisena hora està assumida pel professorat”. (101)

que ha avançat de manera diversa en funció dels centres. En alguns casos, es continua mantenint una actitud bel·ligerant

“Hi ha més presses i més tensió. Pressa per tenir poc temps per coordinar diferents aspectes. Tensió perquè algunes persones encara estan enfadades per aquesta mesura i ho manifesten no facilitant les coses”. (102)

“Hi ha una escola que estava totalment en contra de la implantació de la sisena hora i ara qualsevol cosa que passi (modificacions d'horari, substitucions, sortides, etc.) és culpable aquesta sisena hora”. (102)

“Les expectatives negatives(...) han motivat que qualsevol dificultat, per petita que sigui i estigui o no estigui directament relacionada amb l'establiment de la sisena hora, s'identifiqui com una conseqüència d'aquesta i motivi immediatament un retret, un rebuig, una queixa o un crit “a les barricades!!”, enganxem-nos tots la xapa “NO A LA SISENA HORA”.(5)

però, en d'altres s'ha acceptat progressivament i es pensa a introduir elements de millora de cara al proper curs.

“Ha estat un “miracle” el que hem fet les escoles amb el poc temps que hem tingut per preparar-la. Segur que farem canvis perquè una cosa és que tinguis l'organització feta i una altra és els resultats del dia a dia. Aleshores, veus la necessitat de canviar coses”. (117)

Pel que fa a la valoració dels resultats, tanmateix, hi ha plena consciència que caldrà esperar que passi el temps, perquè s'hagi normalitzat la situació.

“Grans efectes negatius, no en podem explicar gaires; tampoc gaires de positius perquè crec que si n'hi ha, seran a llarg termini (quan la sisena hora faci temps que funcioni) i no ara”. (101)

“D'entrada valoració negativa, però cal deixar passar més temps per veure si realment pot esdevenir el contrari” (104)

c.- La sisena hora també té efectes en el **clima laboral** que, en línies generals, són percebuts d'una manera positiva. L'aspecte que suscita major unanimitat fa referència al canvi en el règim de treball dels docents, atès que s'ha escurçat el temps d'atenció directa als alumnes i disposen d'un millor horari, amb l'aparició de les tardes lliures.

“La gent sembla que estigui contenta amb l'aplicació de la sisena hora i allò que els ha afectat en la organització del seu temps”. (101)

“L'única cosa que veu la gent positiva és la tarda o la franja horària que no s'ha d'estar al centre”. (102)

per bé que en alguns casos se n'assenyalen les repercussions educatives

“Malgrat que també ens agrada tenir un matí o una tarda lliure, personalment, som conscients que no es fa una evolució positiva pedagògicament”. (103)

L'arribada massiva de mestres als centres també ha estat un dels aspectes que dóna lloc a valoracions positives

“L'augment de plantilla de mestres, en alguns casos ha ajudat a millorar l'ambient de claustre”. (99)

per bé que també se n'han derivat repercussions a les quals s'ha hagut de fer front: les dificultats per a la celebració de reunions de claustre.

“L'augment de la plantilla de mestres ha confirmat que les reunions de claustre, tan nombroses, són força inoperants. Veiem que quan hem de xerrar o explicar llargament un tema, la gent es cansa i *desconnecta*. Intentem donar un resum previ de les informacions a exposar al claustre i el preparatiu de les possibles votacions. (També observem que) costa molt que tots *escoltin* les informacions i/o les *llegeixin amb atenció*”. (99)

En darrer lloc, una qüestió que també es destacada d'una manera positiva fa referència a la necessitat d'aplicar criteris d'eficàcia i d'operativitat a les reunions

“No és pot improvisar. Tot s'ha de fer sobre agenda. Utilitzar l'agenda ens ha fet més efectius i eficaços. Sovint érem eficients però no eficaços. Abans ens podíem reunir tres cops a la setmana i arribar a les mateixes conclusions que estem arribant ara en menys temps. A la llarga entendrem que som més eficaços”. (96)

“Tot s'ha d'organitzar i planejar amb molta cura i previsió”. (92)

4.6.4. Oportunitat per a la vertebració comunitària.

La sisena hora, en tant que mesura social, no afecta únicament els mestres i els alumnes. Comporta la presa d'algunes decisions en les quals hi han de tenir una intervenció destacada les famílies (l'horari de centre); els poders públics a nivell municipal o comarcal (serveis de menjador i/o transport escolar) i, també la possible coordinació entre els diversos centres per establir un horari escolar unificat. Cada un d'aquests reptes constitueix, alhora, una oportunitat per vertebrar els serveis escolars en l'àmbit comunitari.

L'anàlisi dels principals problemes que han sorgit en el tractament d'aquests aspectes s'ha efectuat a 4.2.2. i a 4.2.3. Les preguntes número 34 i 35 del qüestionari aporten informació addicional. A continuació, n'oferim els resultats, en termes absoluts i percentuals, tenint en compte que el nombre total de respostes vàlides és de 398.

Pel que fa a les **actuacions que es van dur a terme per tal d'articular la participació de les famílies en l'establiment del marc horari** s'observa que la major part dels centres van informar o consultar els representants de les famílies al Consell Escolar. Pel que fa a la resta d'actuacions, els percentatges són inferiors

ACTUACIONS	n	%
L'escola va fer arribar informació escrita a totes les famílies	186	46,7%
L'escola va organitzar actes informatius adreçats a les famílies.	82	20,6%
L'escola va informar/consultar els representants dels pares al C. E.	324	81,4%
L'escola va organitzar una consulta a les famílies sobre l'horari	37	9,3%
L'AMPA va organitzar actes informatius adreçats a les famílies	53	13,3%
L'AMPA va organitzar una consulta a les famílies sobre l'horari	71	17,8%

48. Participació de les famílies en l'establiment del marc horari

A banda de les opcions prefixades, s'oferia als informants la possibilitat d'afegir altres actuacions que s'haguessin dut a terme mitjançant una opció oberta, en la qual es van registrar 46 aportacions que poden agrupar-se en quatre grans categories:

a) la presa de decisió a nivell de centre es va subordinar a la decisió presa en l'àmbit municipal

"L'escola es va organitzar conjuntament amb els altres centres del municipi". (q18)

"Es va aprovar al Consell escolar municipal". (q41)

"Es va consensuar amb les altres escoles i les AMPAs". (q81)

"L'ajuntament va impulsar una campanya pera establir l'horari que volia ell". (q212)

"Des de l'Ajuntament es van fer reunions per consensuar l'horari de totes les escoles amb mestres i AMPA". (q393)

b) centres on es va dur a terme un treball conjunt entre mestres i pares per tal de consensuar l'horari

"Es va prendre l'acord per consens. Va caldre donar explicacions en algunes reunions (Junta AMPA i reunió de nivell a 2n d'EP)". (q105)

"Un cop decidit l'horari pel Consell Escolar es va fer una reunió informativa sobre la motivació que va portar a triar un horari i no un altre". (q223)

"L'AMPA i la direcció van organitzar actes informatius adreçats a les famílies". (q248)

"Es va acordar conjuntament pares i escola". (q288)

"Primer es va informar abastament a les famílies en diferents àmbits (delegades, junta d'AMPA...) perquè comencessin a fer-ne difusió, en busca del consens. Quan vam considerar que ja estava prou treballat, el va ratificar l'assemblea de l'AMPA". (q345)

"Es va informar àmpliament al Consell Escolar a partir del 2n trimestre del curs passat i el representant d'AMPA va anar fent seguiment i aportacions a partir de les reunions d'AMPA. Es va tractar el tema en diverses sessions del CE". (q408)

c) centres on es van produir situacions de conflicte d'interessos entre pares, entre mestres o entre pares i mestres.

"Un grup de pares va fer revocar l'acord previ de Consell Escolar". (q30)

"El marc horari ha d'estar delimitat per criteris pedagògics i organitzatius i no personals i familiars, la qual cosa crea malestar entre AMPAs, famílies i claustrs". (q32)

"La proposta del Claustre de Professors feta al Consell d'acord amb la resta de Claustres del poble no va coincidir amb la demanda general dels pares". (q230)

"L'AMPA en desacord amb l'horari aprovat a Consell Escolar, va fer una consulta a les famílies. El Consell Escolar va desestimar el resultat de la consulta fent prevaler l'acord de Consell, tot pensant que s'hagués pogut fer abans". (q243)

"El consell va aprovar un horari amb el desacord dels mestres". (q382)

d) centres on no es van donar les condicions necessàries per arribar a un acord del Consell Escolar hi va intervenir l'Administració Educativa.

"No hi va haver acord, perquè els mestres volíem de 8.30-13 i de 15 a 16.30". (q3)

"El consell escolar va aprovar l'horari recomanat per Delegació". (q75)

"Els pares i l'administració han imposat l'horari". (q162)

Pel que fa a les **actuacions que es van dur a terme per tal de consensual l'horari entre els diversos centres d'un municipi o districte**, entre les actuacions prèviament categoritzades s'observa que s'arriba a un acord d'àmbit municipal en un 27,6% dels casos. Són significatius també els casos que, tot i intentar-se, no es va arribar a cap acord (15,3%) i els que no es va dur a terme cap actuació per intentar-ho (18,3%).

ACTUACIONS	n	%
No es va dur a terme cap actuació	73	18,3%
Van concretar els aspectes referits al transport escolar	28	7%
Van convocar els directors dels centres sense arribar a cap acord	61	15,3%
Van convocar els directors i es va arribar a un acord d'àmbit municipal	110	27,6%
Van establir un horari base per als casos de manca d'acord al C. E.	45	11,3%

49. Actuacions per consensuar l'horari escolar en l'àmbit municipal

Es realitzaren 74 aportacions a l'opció oberta, la qual cosa és prou indicativa de la diversitat de les situacions que van produir-se. En destaquem les majoritàries:

a) els equips directius prenen la iniciativa de consensuar un mateix horari per a tot el municipi

"Les actuacions es van dur a terme pels directors i no per l'administració o ajuntament". (q32)

"L'Ajuntament fa ver una proposta però no oficialment. Van ser els directors de tots els CEIPs que ens vàrem organitzar, coordinar i tirar endavant la proposta". (q51)

"Els col·legis ens vam posar d'acord". (q91)

"Cap, ho vam fer a nivell personal els directors de cada centre coordinant-nos". (q114)

"Els directors ens vam reunir per proposar el mateix horari a tot el municipi". (q178)

"Els directors ens vam reunir, vam arribar a un acord i es va demanar que es portés al Consell escolar municipal, on es va aprovar, tenint en compte les escoles que tenen transport". (q268)

"Els directors vam acordar passar una enquesta als Claustres amb el ben entès que el que sortís per majoria és el que faríem totes les escoles. El resultat es va comunicar al Consell Escolar Municipal". (q276)

b) s'analitzen les possibilitats horàries a nivell municipal (CEM) i es fan recomanacions als Consell Escolars

"Des de l'Ajuntament es van establir un horari base i unes recomanacions". (q4)

"Des de l'Ajuntament es va demanar el màxim d'unanimitat, especialment a la tarda, per poder organitzar, a nivell de poble, les activitats extraescolars". (q169)

"El Consell Escolar Municipal va recomanar que l'horari fos de 9 a 13 h". (q183)

"Es va tractar el tema al Consell Escolar Municipal, suggerint uns criteris a seguir". (q219)

"El Consell Escolar Municipal aconsellà l'horari de 9 a 12 i de 15 a 17 hores". (q274)

"Van convocar als representants del consell escolar municipal, es va fer un estudi i es va proposar un horari". (q366)

“En principi, totes les escoles de la zona volíem fer el mateix horari, però les pressions de les famílies l'han fet variar”. (q372)

“Les escoles ens vàrem posar d'acord. L'Ajuntament va recolzar els pares i en els consells escolars no es va arribar a cap majoria, pel la qual cosa la Delegació va aplicar l'horari marc”. (q395)

c) al Consell Municipal Escolar s'adopten alguns acords de mínims que són acceptats pels centre

“Es van delimitar unes franges en les quals totes les escoles es comprometien a moure's, tot i que després, cada centre va concretar-ho de maneres diferents, en funció de moltes variables. Per exemple, els torns de menjador escolar...”. (q66)

“Vam pactar posar-nos d'acord només amb l'hora d'inici i finalització de la jornada”. (q336)

“Es va intentar pactar l'horari d'entrades i sortides”. (q341)

d) el Consell Municipal Escolar estableix un criteri horari que no és respectat pels centres

“El consell escolar no va respectar aquest acord. L'administració educativa no va voler intervenir”. (q54)

“Aquest acord però va ser revocat pels diferents Consells escolars dels centres”. (q62)

“Va fer una proposta que no va ser assumida per la majoria dels centres”. (q101)

“Des de l'Ajuntament es va voler forçar un horari comú, No se'n van sortir”. (q113)

“Malgrat l'acord dels directors, no es va mantenir com a proposta pel consell Escolar Municipal i finalment es va trencar l'acord entre escoles. De 15, n'hi ha tres en horari diferent”. (q256)

“Es va treballar conjuntament per arribar a un consens però aquest es va trencar a l'hora de les votacions dels consells escolars”. (q319)

e) al Consell Municipal Escolar es tracta la conveniència d'unificar horaris i s'acorda respectar la voluntat dels Consells Escolars de centre

“L'acord va ser respectar l'autonomia de cada Centre”. (q243)

“Van convocar els directors per arribar a una acord però tot donant autonomia als Consells Escolars”. (q289)

“Vam realitzar una reunió conjunta Ajuntament, Inspecció i Direccions de tots els centres públics. Cada centre va exposar el seu horari i cada centre es va quedar amb la seva proposta”. (q348)

f) el municipi convoca i intenta consensuar horaris amb les AMPAS

“Van convocar les AMPAS per tal de decantar les famílies cap a l'horari estàndard”. (q186)

“Van impulsar els acords pressionant les AMPAS i algunes direccions”. (q212)

“Van convocar els directors i es va arribar a un acord d'àmbit municipal, però no es va arribar a acord amb les AMPAS”. (q248)

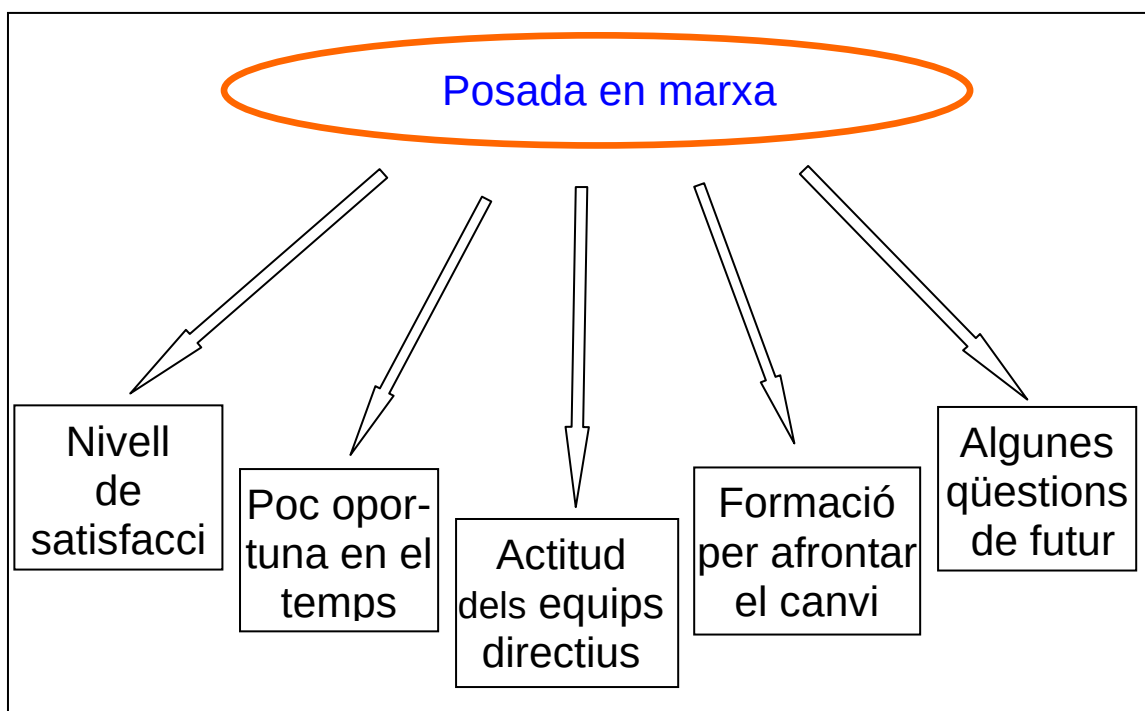
g) s'acorda un horari únic entre les diverses escoles de la ZER

“Unificació d'horaris de tota la ZER”. (q9)

“Tota la ZER va arribar a un acord consensuat al Consell de la ZER (pares, representants d'ajuntaments”. (q67)

4.7. Posada en marxa.

A 2.3. s'ha efectuat una caracterització prou detallada del procés de posada en marxa tot resseguint les diverses fases i actuacions que van dur-se a terme des d'una perspectiva descriptiva. Interessa conèixer, tanmateix, com es va viure des dels centres, quina percepció se'n tenia, amb quina actitud ho van afrontar... Els principals aspectes a tenir en compte es reflecteixen al quadre següent:

50. Posada en marxa de la sisena hora. Aspectes a considerar

4.7.1. Nivell de satisfacció.

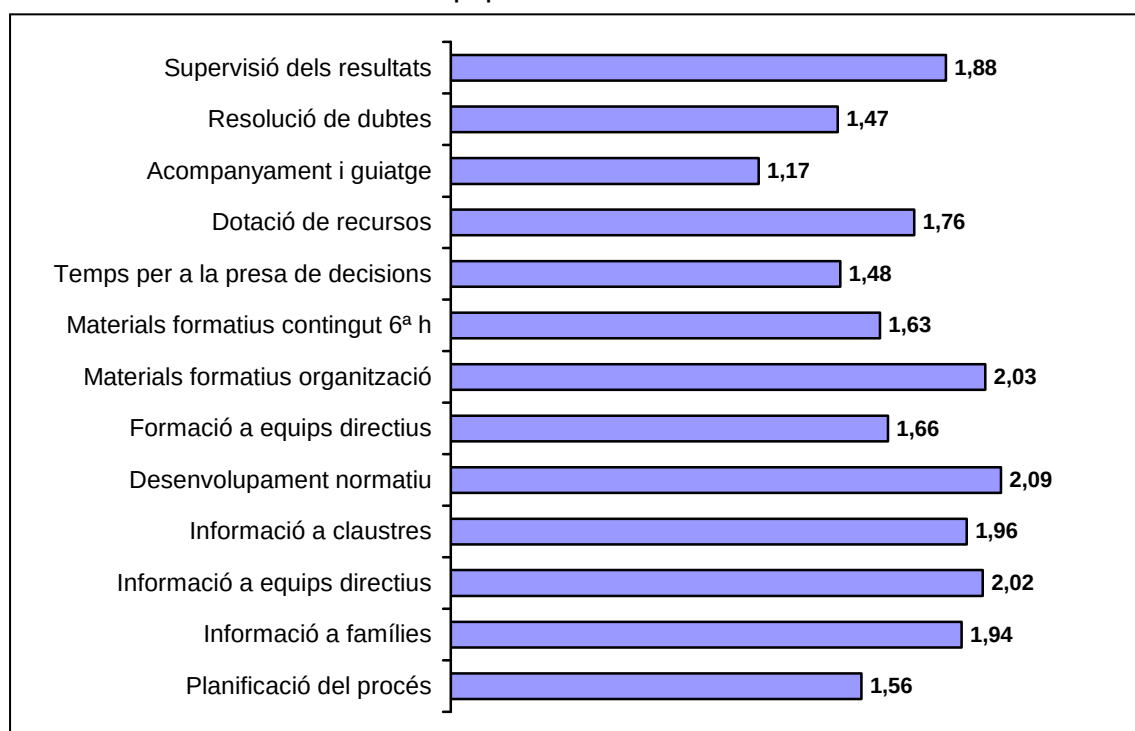
La responsabilitat darrera de l'èxit de la posada en marxa de la sisena hora era a les mans dels docents i directius i, per tant, es procura conèixer el seu nivell de satisfacció mitjançant una escala Lickert (pregunta núm. 36 del qüestionari) de sis nivells en la qual el valor "0" s'identifica amb "satisfacció nul·la" i 5 amb "satisfacció màxima" i, per tant, el valor mig correspon a 2,5. Els resultats són aquests:

	n	$\bar{x}$	Sx
A. Planificació del procés de posada en marxa	391	1,56	1,4
B. Informació i sensibilització a les famílies	391	1,94	1,36
C. Informació i sensibilització als equips directius	391	2,02	1,31
D. Informació i sensibilització als claustres	387	1,96	1,37
E. Desenvolupament normatiu: decret d'horaris, instruccions d'inici de curs, etc.	388	2,09	1,22
F. Formació específica als equips directius	389	1,66	1,25
G. Materials formatius referits a aspectes organitzatius: exemples horaris, etc.	388	2,03	1,22
H. Materials formatius referits al contingut educatiu i a les	389	1,63	1,20

possibilitats metodològiques			
I. Temps per a la sensibilització i la presa de decisions a nivell de claustre i de Consell Escolar	387	1,48	1,18
J. Dotació dels recursos necessaris per a la posada en marxa	391	1,76	1,36
K. Acompanyament i guiatge en la posada en marxa	388	1,17	1,13
L. Resolució dels dubtes i problemes que van sorgir	385	1,47	1,19
M. Valoració i supervisió dels resultats finals	364	1,88	1,32

51. Nivell de satisfacció referit al procés de posada en marxa de la sisena hora (I)

Els nivells de satisfacció expressats són baixos. En cap dels aspectes analitzats la mitjana no és superior al valor mig i només en tres dels tretze aspectes valorats ateny valors que es troben per damunt de 2. Els índex de desviació entre les puntuacions són, en general, baixos, la qual cosa reflecteix una notable consistència entre les respostes. En el marc d'aquesta tònica general de baixa satisfacció, l'aspecte que, d'una manera clara, es destaca de la resta pel fet de concitar les valoracions amb menor puntuació és l'acompanyament i el guiatge en la posada en marxa. En el cantó oposat, els aspectes que obtenen millors valoracions fan referència al desenvolupament normatiu, als materials formatius referits a aspectes organitzatius i a la informació i sensibilització a equips directius

52. Nivell de satisfacció referit al procés de posada en marxa de la sisena hora (II)

A banda de les opcions predeterminades, s'oferia la possibilitat de valorar altres aspectes del procés d'implantació. Es recullen 48 aportacions, bona part de les quals refermen o puntualitzen alguns dels punt anteriors. En fem una selecció de les més expressives

"Consulta als professionals sobre possibles efectes negatius". (q20)

“S’ha pres una decisió unilateral i precipitada no tenim substituïts especialistes i el problema d’Infantil desestabilitza molt”. (q37)

“Tenir en compte l’opinió dels mestres”. (q64)

“Temps per fer les programacions, materials i coordinacions per a aquesta sisena hora”. (q92)

“Ens van deixar sols, la premsa ens va ajudar molt poc. La trampa d’utilitzar la “conciliació horària” no ens va ajudar gens”. (q105)

“Bona idea però amb massa presses”. (q163)

“Assessorament i recolzament de la inspecció i Departament en la implantació del marc horari escollit pel Consell Escolar de Centre”. (q243)

“La sessió informativa pels equips directius (GROC) va ser molt positiva(q283)

“El material del Departament penjat a XTEC era un desastre. El material facilitat per GROC era útil i bo”. (q353)

“Ha mancat suport del Departament”. (q380)

“L’aportació de la nostra inspectora ha estat molt positiva”. (q386)

A les sessions de debat, el nivell de satisfacció amb la posada en marxa va ser una de les qüestions més discutides atès que es tracta d’un procés en el qual els directius van participar d’una manera molt activa. Agrupem les aportacions entorn de quatre nuclis bàsics: l’oportunitat temporal de la mesura, l’actitud dels equips directius, la formació i algunes qüestions a considerar per part dels centres que hagin d’implementar la sisena hora el curs 2007-2008.

4.7.2. Poc oportuna en el temps.

Hi ha un notable consens a afirmar que la posada en marxa de la sisena hora va ser precipitada, poc oportuna en el temps

“Tots, absolutament tots i totes, companys docents i no docents, opinen que la posada en marxa de la sisena hora ha estat precipitada i poc pensada, que s’han errat les previsions, que no hi ha hagut consens, que ha estat una decisió precipitada, interessada i política”. (116)

“Sobretot es valora com a precipitada, sense escoltar ni a les direccions ni a les juntes de directors:

- Ho volien fer i no han escoltat raons. Una mesura positiva l’han convertit en molt polèmica.
- Mira que dèiem, avisàvem, explicàvem,...No ens van escoltar.
- Escoltar, sí, si que ens van escoltar, però no ens van fer ni cas! “. (117)

“S’hauria d’haver planificat millor i haver donat pautes amb prou temps com per organitzar els cursos com calia”.(118)

“Quan es vol portar a terme un projecte d’aquesta envergadura, s’ha de tenir tot molt ben planejat i estudiat. Tal i com ha començat la sisena hora, ha donat la sensació de ser un “pegot”.(...). Ha donat més la sensació que aquesta sisena hora s’ha fet més pensant en què als pares els cal una estona més d’atenció als nens que no pas un projecte ben pensat i preparat”. (118)

El principal aspecte on s’ha evidenciat la baixa planificació ha estat la manca de professionals: si no hi havia prou mestres allò lògic hauria estat dur a terme una posada en marxa esglaonada.

“Calia haver previst el nombre de professorat que es necessitava per una aplicació de la sisena hora de qualitat, també calia preveure el nombre de mestres substituïts que el departament necessita per cobrir les possibles baixes”. (115)

“La falta de mestres al començament de curs, la dificultat per a tenir substituïts,...”. (118)

“Haurien d'haver previst la falta de mestres. Haurien d'haver començat per pocs centres de manera experimental. El que no pot ser és que hi hagin centres que els arriben substituïts de secundària sense formació de Primària”. (116)

la manca d'un missatge clar i unívoc entre les autoritats educatives en ésser qüestionats sobre la manera com s'havien de resoldre els problemes que se'n derivaven

“Les informacions que arribaven eren molt poc clares. Hi havia moments en que semblava que no s'implantaria aquest curs i d'altres que la cosa estava molt clara”. (108)

“En la posada en marxa els missatges van ser molt confosos. Per exemple: l'acollida de l'alumnat d'infantil amb germans a Primària”. (116)

“Sembla que les orientacions respecte a punts que no han quedat lligats com l'horari d'El a la jornada intensiva, com es compensa als mestres que fan excursions i sortides tot i tenir en el seu horari franges sense alumnes, què es pot oferir als mestres si vénen alguna tarda que tenien lliure... haurien de venir del Departament”. (107)

els canvis en el criteri d'aplicació al bell mig del procés

“En la implantació s'hauria d'haver estat més estricte: si es diu municipis de més de 5.000 habitants, és això i prou. Després es va passar a 10.000 i, finalment, s'ha deixat a tothom qui vulgui fer-ho”. (107)

la concreció de la plantilla de mestres abans de la fi del curs

“Al mes de juny hauríem d'haver tingut a les nostres mans el perfil del professorat que s'incorporava nou”. (111)

Tot plegat dona lloc a un procés de preparació i inici del curs 2006-2007 complicat, amb múltiples interrogants que es van esvaïent a mesura que es van entomant i que els centres assumeixen responsabilitats:

“L'inici de curs no ha estat fàcil: amb un temps de preparació de les tasques de curs reduït a la mínima expressió, poca informació de qui era el que havia d'entomar la programació d'aquesta sisena hora, amb els horaris encara per fer...”. (110)

“L'inici de curs va ser dur perquè a ningú agradaven els horaris que plantejàvem, ens proposaven contínuament canvis com a resposta a interessos únicament personals”. (113).

“El juny ens vam proposar fer tallers. A principi de setembre tots estàvem organitzant el taller que volíem dur a terme amb els nostres nens”. (113)

4.7.3. Actitud dels equips directius.

A 4.6.3., en tractar de la incidència de la sisena hora en el clima polític del centre, s'ha posat de manifest que l'actitud majoritària dels claustres va ser d'una certa angoixa i desconcert, atès que es va viure com una imposició

“La majoria dels mestres estaven descontents perquè veien que s'estava imposant un canvi no desitjat. La situació es va polititzar i va caure molt malament. S'anaven

escoltant uns missatges que no ens van ajudar gens. Les postures ,contradictòries, dels sindicats també van influir en crear confusió, enfrontaments i disgustos. Alguns Claustres van establir debats sobre si volien o no la sisena hora i va originar encara més malestar". (108)

"D'entrada es va viure com una imposició del Departament i com una cessió dels sindicats, com un muntatge per aconseguir una falsa equiparació concertada-pública". (107)

"La implantació de la sisena hora es va viure com una cosa imposada. Se n'havia sentit parlar però va agafar tothom de sorpresa i va crear molts dubtes. No es vivia com una necessitat. S'hauria d'haver fet una consulta prèvia i deixar més llibertat als centres per poder triar si volien implantar-la o no. Al meu centre les proves de competències bàsiques sempre han donat molt bon resultat. Els alumnes surten amb un bon nivell i no es veia justificada la sisena hora". (108)

en alguns casos, arran de la difusió dels exemples horaris, s'hi va afegir una sensació de frau, de manipulació

"Es va voler vendre la història amb el "caramel" que tots els mestres tindríem una tarda lliure, i això del "cafè per a tothom" no va caure bé. A més a més en alguns centres no tothom ha pogut tenir una tarda lliure, ja que l'organització de l'escola no ho ha permès". (108)

"Hi he trobat a faltar honestedat en el planteig de la conveniència per als alumnes i no pas per als pares, de fer més hores". (q31)

En aquest context, l'actitud que hi van adoptar els directius va ser clau perquè s'avancés en una o altra direcció.

"Si, tot i les dificultats, l'equip directiu enfoca el procés amb optimisme, buscant allò que ens pugui beneficiar, allò que possibiliti la millora del treball i dels seus resultats amb els alumnes ... la resposta del claustre és positiva i es crea una dinàmica de col·laboració i bones expectatives. No és així quan d'entrada l'equip directiu hi està en contra". (113).

Per tal que els centres entomessin d'una manera positiva els reptes que es desprenien de la posada en pràctica calia "girar la truita". S'havia de deixar en un segon terme el discurs crític per posar-se a la feina

"Durant la segona meitat del curs passat tots els claustres anaven plens del tema. Alguns van perdre el temps queixant-se i divagant sobre qui tenia raó i la cinquena essència de l'acte. D'altres, però, van arribar a la conclusió, bastant evident, que passés el que passés, ells haurien d'estar fent sisena hora i, per tant, van començar a fer feina abans d'hora.

Nosaltres ens vam reunir diverses vegades per nivells, per cicle i també amb el claustre per anar pensant què hi faríem. Van sortir moltes propostes, però finalment ens vam posar d'acord i durant els darrers dies de curs ja vam començar a preparar material". (111)

I, amb una actitud de responsabilitat i diàleg, liderar un procés complex en el qual s'havien de prendre decisions importants per al futur del centre, comptant amb la participació del claustre i de les famílies

"Vam intentar consensuar les decisions que afectaven a tot el claustre, no per majoria, sinó per equitat repartint-nos el "negatiu" a parts iguals ("jo em quedo aquesta hora, però tu et quedaràs aquesta a altra), de manera que tothom s'ha sentit igualment beneficiat i/o igualment perjudicat". (114)

"S'ha deixat tota la responsabilitat als equips directius en una posada en marxa d'una cosa que suposava un canvi important per a tothom (i els canvis espanten a la gent), tant en la vida personal com en la feina". (115)

per tal d'afrontar el repte d'elaborar els horaris, en un procés que, tal com s'havia anunciat (Teixidó, 2006e), presenta major complexitat tècnica

“Ha estat molt difícil quadrar horaris. No sabíem les plantilles que tindríem, va costar molt de pair, sense temps, a corre-cuita i a més tots sabíem que quan arribés el temps del fred això passaria, substituïts inexistents o sense preparació”. (111)

Tot plegat, fa que els directius ho hagin viscut amb tensió i cansament

“Els equips directius han viscut l'inici de curs amb molt estrès. Vaig pensar que m'agafaria un atac de cor. Començava el curs i no tenia nomenada la mestra d'un curs, les famílies venien a preguntar. L'equip directiu se n'ha empassades moltes, per no crear malestar en el claustre, les dificultats sempre les presentàvem com a menors. Ens hem ofegat els equips directius per no ofegar els claustres” (9)

i plantegin la necessitat de major reconeixement i, també, de majors recursos per fer la feina ben feta

“La inspecció s'hauria d'adonar que els equips directius tenim les mateixes hores de direcció i les tasques que realitzem són més. Ens haurien de donar més hores per la direcció del centre. Jo ficaria una figura més a l'equip directiu com tenen a secundària, augmentant el nombre d'hores a repartir entre els membres de l'equip”. (116)

“Fóra bo que els equips directius fossin més amplis, com a secundària. Més coordinadors amb reducció horària i complement econòmic. Amb unes competències més “de mando”. Ajudaria i descarregaria, sobretot al Cap d'estudis, de tanta responsabilitat i treball” (139)

“Augmentar les hores de gestió dels equips directius” (131)

4.7.4. Formació per al canvi.

La posada en marxa, en condicions òptimes, d'un canvi de l'envergadura que representava la sisena hora requereix la realització d'accions de formació específiques als responsables de dur-lo a la pràctica. Calia haver dissenyat un pla de formació: establiment d'objectius, delimitació de continguts, elaboració de materials, selecció i formació de l'equip de formadors, planificació de les accions formatives, etc. Tot això no fou possible; en part, per la indeterminació del projecte i, en part, per manca de temps.

La formació que finalment s'oferí (després d'uns inicis titubejants on s'havia afirmat que no n'hi hauria) va ser insuficient

“La formació rebuda (...) Ha estat del tot insuficient, molt limitada. La xerrada que ens van fer al Centre de Recursos Agraris va estar bé, però no ens va servir de gaire. S'haurien d'haver fet tallers pràctics”. (111)

“S'hauria d'haver fet amb temps, una formació com Déu mana”. (116)

“Les sessions que es varen fer el curs passat per a equips directius varen ser precipitades i insuficients, molt al final del curs que ja pràcticament el temps se't tirava a sobre a l'hora de muntar-ho i en uns moments en què encara no era segura la plantilla que es disposaria”. (119)

amb objectius pocs definits, la qual cosa, en alguns casos, va fer que no fos percebuda com una veritable acció de formació

“No vam tenir cap preparació, no tant sols els equips directius, sinó els claustres que a la fi eren qui l'havien de donar. S'hauria d'haver donat millor informació i formació tant a nivell organitzatiu com d'idees pedagògiques per a la sisena hora”. (115)

“No hi va haver formació; va ser únicament informació”. (q323)

a la qual cosa cal afegir-hi la possibilitat que es convertís en un debat obert, de tipus ideològic, entre partidaris i detractors de la sisena hora

“La formació rebuda tampoc va aclarir massa coses i, en alguns grups de formació hi havia gent que anava a boicotejar els formadors”. (108)

Arran de l'experiència de l'any passat, els equips directius participants en els grups de debat coincideixen a assenyalar la necessitat de dur a terme accions de formació serioses, ben planificades, que considerin els aspectes pràctics a afrontar en la posada en marxa

“Que als centres que s'incorporen de nou els facin una formació ben feta i amb temps i que algú els assessori en el moment de portar-ho a la pràctica”. (116)

en les quals fóra interessant combinar els plantejaments organitzatius globals amb la descripció i l'anàlisi d'experiències de reïxides

“Milloraria la posada en marxa si s'organitzen, a nivell de CRP's per exemple, sessions on equips directius que ja han posat en marxa a la seva escola la sisena hora ho poguessin explicar als que ho han de fer el proper curs. Seria bo que hi hagués grups específics d'Escola Rural”. (118).

4.7.5. Algunes qüestions de futur.

La possibilitat d'analitzar, d'una manera retrospectiva però relativament propera en el temps, el procés de posada en marxa permet efectuar propostes o simplement esbossar idees a tenir en compte en el futur: tant d'una manera immediata (pel curs 2007-08) com per a futurs canvis en el sistema de característiques similars al que ara ens ocupa.

Als epígrafs anteriors ja s'han deixat anar alguns suggeriments pel que fa la necessitat de major planificació, de major marge temporal i, també, de major temps i majors recursos per a la formació. Tot continuant en aquesta línia, hi ha altres aspectes inherents a la posada en marxa que paga la pena recollir. Fan referència al disseny experimental de programacions de sisena hora, a l'avenç en el coneixement de la plantilla de mestres, a la transferència de la responsabilitat als centres, a la implantació esglaonada i al temps per a la preparació del curs. Vegem-los un per un.

La indefinició pel que fa a l'ús educatiu de la sisena hora no va contribuir a la fluïdesa de la posada en marxa. Es van assenyalar quatre grans àmbits de competències, es va dir que hauria de servir per “esponjar” el currículum i es va confiar que els centres hi abocarien bona part de les iniciatives i projectes de diversa índole que ja duïen a terme. Tanmateix, en l'intent de fomentar que la sisena hora esdevingui un espai d'innovació, no hauria estat de més **dissenyar alguns exemples de programacions** adequades a contextos específics,

“Valdria la pena orientar a la gent a dissenyar, per aquestes sessions, activitats en que s'utilitzen noves tecnologies, experimentació, creativitat no només artística, organització de tallers intercicles o internivells que implicarien la utilització de procediments de treball, autonomia..... A la base d'aquestes activitats podria haver-hi l'expressió i comprensió oral i escrita i el càlcul mental”. (114)

La possibilitat de **conèixer la plantilla** teòrica de mestres que corresponien a cada centre **amb** una notable **anticipació** a la posada en marxa és una qüestió ben valorada. Es reconeix l'esforç del Departament per fer-ho possible i es destaca que es tracta d'un element clau per poder avançar la planificació del proper curs.

“Va anar bé que a final de curs ja sabéssim el nombre exacte de mestres que tindríem les escoles, i en alguns casos ja teníem noms i cognoms. El fet que no hi hagués concurs de trasllats i de que per tant no hi hauria tant de moviment va ser positiu, així com també el fet de que molts interins poguessin quedar-se a l'escola. Això va permetre que el mes de juliol es poguessin fer ja els horaris”. (109)

En la posada en marxa d'una mesura com la sisena hora resulta difícil **trobar l'equilibri just entre l'obligatorietat i l'opcionalitat**. Deixar que cada centre ho hagués decidit lliurement hauria creat major sensació de confusió durant el primer any (perquè a un mateix poble hi hauria hagut centres que l'haurien feta i d'altres que no) però hauria generat una major adhesió per part dels centres que ho haguessin decidit, alhora que se'ls haurien pogut exigir compromisos específics. Hauria possibilitat, també, una aplicació gradual:

“Una companya va dir:

(...) si hagués estat al revés, si en lloc d'imposar s'hagués fet com amb els projectes d'innovació, o la immersió. É a dir, que les escoles que haguessin volgut, voluntàriament haurien pogut demanar la implantació de la sisena hora, tot hagués estat diferent. La gent que accepta una millora o un tipus de mesura ja s'espavila a avaluar els pros i contres i cerca solucions sense esperar que li donin tot fet.

- Però no hagués volgut ningú!!

- Potser t'equivoques, bé hi ha hagut escoles que no els hi pertocava i han decidit portar-la a terme”. (112)

La **conveniència d'una aplicació esglaonada** ha estat un dels arguments que més s'han sentit durant el present curs escolar que també se suggereix de cara als venidors

“Per al curs vinent seria bo continuar amb un procés d'implantació esglaonat, sobretot si no hi ha els recursos humans necessaris i més tenint en compte que es produirà una segona reducció en l'horari lectiu dels mestres i es passarà a tenir 23 hores lectives”. (118)

La introducció de major complexitat en el funcionament organitzatiu fa més evident la **necessitat de comptar amb temps**, al mes de setembre, **per a la preparació de l'inici de curs**: reformar i adequar els horaris a les noves incorporacions, acollir el professorat nouvingut, programar i coordinar el treball de sisena hora....

“Aniria bé disposar de més dies sense alumnes abans de començar el curs i tenir-ne també a la meitat de cada trimestre. (Es comença) amb presses i sense disposar del personal necessari per fer substitucions. Sense temps per programar i organitzar

activitats innovadores. Proponem més dies de preparació al setembre i alguns dies sense alumnes a la meitat dels trimestres". (114)

Si bé la darrera part de la proposta sembla difícilment factible, pel que fa a la primera es tracta de trobar la mesura justa.

4.8. La sisena hora a les ZER

La sisena hora presenta característiques comunes per a totes les escoles, amb independència del nombre d'alumnes o del fet que es trobi en un entorn rural o urbà. Però també presenta característiques distintives que fan que avanci d'una manera singular a cada centre per bé que es fa difícil d'establir tractaments diferencials en funció de tipologies d'escola: incompletes, d'una línia, etc.. En aquesta situació d'ambivalència, des de l'inici de la investigació es va plantejar la conveniència de dur a terme una anàlisi específica per a les Zones Escolars Rurals per tal de recollir la singularitat que revesteixen en l'aplicació de la sisena hora. De fet, aquest va ser un dels factors que es va tenir en compte quan es va decidir que l'aplicació es duria a terme en municipis de més de 5000 h. (que, posteriorment, es va incrementar a 10.000 h.). Des d'aquesta perspectiva, s'hi ha dedicat un Grup de Debat específic, en el qual hi han participat algunes de les ZERs que van optar per l'anticipació de la 6ª hora (27 del centenar de ZERs existents van acollir-se a aquesta possibilitat) juntament amb d'altres que n'estan preparant la implementació.

Una primera qüestió a considerar són les **raons que han portat a sol·licitar-ne l'avançament**. En bona part, coincideixen amb les que han tingut en compte les escoles ordinàries per bé que, alhora, poden presentar matisos distintius com és el cas, per exemple, de l'augment de plantilla. En qualsevol escola ha sigut un factor que s'ha tingut en compte. Ara bé, a les escoles petites, on és difícil que es produeixi un augment de plantilla, sembla que aquesta raó adquireix unes connotacions diferents

"A les escoles petites és difícil fer créixer la plantilla i ha estat una bona oportunitat". (20)

per bé que es considera que el tracte que s'hi ha donat no és equànim

"La dotació de mestres per a la sisena hora a les ZER no s'equipara a la d'un centre complet amb els mateixos grups de primària". (10).

També es va tenir en compte que suposava una oportunitat per revisar la utilització que s'estava fent del temps escolar.

"Van creure que calia revisar el temps escolar, sobretot en les activitats extraescolars i del migdia. El nou horari afectava molt aquests aspectes i calia fer una revisió perquè aquests serveis es puguin donar en condicions de qualitat. També calia una reflexió a fons sobre la qualitat del temps: veure com l'increment del temps escolar serveix realment per augmentar les competències, té relació estreta amb les àrees curriculars i l'alumnat pot realitzar activitats participatives". (10)

Així com el fet que suposava una oportunitat per a la unificació dels horaris a nivell de la ZER

"La posada en marxa de la sisena hora ha servit per unificar els horaris de les tres escoles que la conformen". (11)

i, en alguns casos, per a consolidar i obtenir reconeixement d'alguns hàbits que ja es duïen a terme d'una manera espontània i voluntària

“De 12h. a 13h. ja es quedaven alguns alumnes i alguns mestres, en grups reduïts. Es feia de manera voluntària, no es quedava tothom. La sisena hora ens va facilitar la possibilitat de fer-ho amb tot el claustre i tots els nens i nenes”. (11)

Una altra raó que ha decidit algunes escoles de pobles petits a demanar la sisena hora és la seva ubicació prop d'una població amb escoles que aplicaven l'augment d'horari.

“Hem vist que no ens quedaven gaire més possibilitats que tirar la sisena hora endavant ja que correm el risc d'haver de tancar l'escola davant un possible transvasament d'alumnes cap a les poblacions veïnes on sí hi ha escoles grans que apliquen la sisena hora. Alguns pares haguessin optat per aquesta possibilitat”

Una part considerable dels resultats que han sorgit de les sessions de treball de les ZER coincideixen plenament amb els de les escoles ordinàries i, de fet, han estat utilitzats als capítols anteriors. Això no obstant, també es detecten alguns aspectes identitaris. Per tal d'organitzar-ne l'exposició, s'articulen en tres blocs: al primer es tenen en compte els aspectes educatius; al segon, els organitzatius i, finalment, al tercer, els institucionals

4.8.1. Aspectes educatius.

En la dimensió educativa és on, possiblement, sigui més difícil establir aspectes singulars de les ZER en relació a les escoles ordinàries. Arreu es parteix de la mateixa normativa i es disposa d'un notable grau d'autonomia per a concretar la proposta educativa.

“Es van estudiar les pautes marcades pel Departament i es van adaptar a la realitat i a les necessitats de cada ZER en concret (...) Ho vam decidir en claustre. Vam prioritzar la llengua i les matemàtiques. La majoria de les activitats que es realitzen en la sisena hora són per millorar l'expressió oral i la comprensió i l'expressió escrita, així com la resolució d'enigmes matemàtics. Val a dir que també dediquem alguna hora a l'expressió artística, més a música”. (36)

Els principals aspectes diferencials apareixen en el **format organitzatiu de les activitats que es duen a terme**, sobretot quan alguna ZER ha aprofitat la sisena hora per a realitzar activitats conjuntes de tots els nens de la zona

“La nostra ZER, cada dimarts, realitzem una activitat que anomenem Inter –Zona. Reunim tots els nens, nenes i mestres de la ZER en una escola i realitzem activitats per cicles. Aquesta tarda del dimarts la considerem aquest any com a sisena hora i fem uns tallers trimestrals de llengua (bàsicament jocs de llengua per treballar l'expressió), de matemàtiques (jocs matemàtics i enigmes) i de música (danses i teatre musical)”. (36)

en un intent de fomentar la introducció de projectes i metodologies de treball innovadores a la dinàmica de les escoles

“Cal tenir en compte que en aquest moment alguns programes d'innovació com són les biblioteques punt.edu o l'ús de les TIC a l'aula, amb totes les dotacions que s'estan fent, com les aules de ciències, faciliten molt treballar estratègies noves”. (37)

per bé que s'han de tenir en compte les possibilitats de cada realitat escolar

“Depèn també de les habilitats de cada persona a l'hora de tirar endavant una proposta o un projecte. De vegades a unes escoles de la ZER es pot fer i a les altres no, sobretot en l'àmbit de les TIC”. (37)

4.8.2. Aspectes organitzatius.

Els aspectes organitzatius són els que presenten una major singularitat derivada fonamentalment del nombre reduït de mestres-tutors a cada escola i dels itinerants.

Pel que fa a l'establiment del **marc horari**, es valora d'una manera molt positiva la contribució que ha fet la sisena hora a l'establiment d'un horari comú entre les diverses escoles.

“L'establiment de la sisena hora ens va anar molt bé per a unificar els horaris de totes les escoles de la ZER, cosa que semblava gairebé impossible d'aconseguir. Cada escola va haver de cedir en la seva “parcel·la” “. (58)

“Fins ara, una de les escoles feia horari de 9 a 12 del matí, mentre que les altres dues era de 10 a 13 i no hi havia manera de posar-se d'acord amb el canvi horari. Amb la sisena hora les tres escoles fem de 9 a 13, els alumnes de parvulari comencen tots a les 10 fins a les 13”. (11)

tot i que això no ha estat possible en tots els casos

“El transport escolar compartit entre dues escoles de la mateixa ZER també dificulta. A nosaltres ens ha comportat que els horaris de començament no siguin els mateixos i això complica molt l'horari dels mestres itinerants. Si no comencem tots igual ens porta problemes a l'hora d'emmarcar la sisena hora”. (59).

Les principals **dificultats en l'elaboració de l'horari** es deriven de la necessitat d'elaborar un pla de treball conjunt per als mestres itinerants, així com per als mestres a mitja jornada. Aquest darrer aspecte, que és compartit amb la resta d'escoles, a les ZERs pot presentar la dificultat addicional que la mitja jornada sigui compartida amb una altra escola

“La principal dificultat a l'hora d'establir l'horari ha estat el ball d'itinerants per a poder atendre totes les necessitats de la ZER, poder quadrar les hores de tothom ha estat una mica laboriós. He d'afegir la dificultat de quadrar horaris de mestres que estan a mitja jornada i que compartim amb una altra escola que no forma part de la ZER”. (59)

“En tots els casos es va tenir en compte primer els itinerants, i després les coordinacions i les comissions de treball. També les hores de dedicació dels equips directius i les tardes lliures pels mestres”. (58)

Pel que fa a la **coordinació del professorat** els condicionants que apareixen es desprenen del nombre reduït de mestres de cada claustre, que s'ha de tenir en compte a l'hora de fixar les tardes lliures i per la conveniència de trobar un espai horari per a la coordinació de tot el professorat, en el qual s'han de comptar els desplaçaments entre centres. Resulta difícil establir criteris generals atès que, igualment com succeeix a les escoles completes, cal adaptar-los a les peculiaritats de cada centre;

“Solucions per a tots els gustos. Tothom ho adapta com pot a la realitat de la seva ZER. Només alguns exemples:

--S'han de fixar els dies que els d'infantil han d'anar a primària, per tal de poder fer les reunions”

--Dos dies a la setmana coincidim tots els mestres al centre fora de l'horari d'atenció als alumnes. Les altres hores coincideixen al menys dos mestres i poden fer la coordinació de la seva escola o del cicle" ". (78)

Pel que fa a **l'horari de reunions** en el qual ha de coincidir tot el professorat, solen fer-se en dues hores seguides a la fi de la jornada. Aquest fet condiciona que cap dels mestres no tingui tarda lliure aquest dia

"Hem destinat el dimarts a la tarda de 17 a 19 per a les reunions de coordinació que impliquen tot el Claustre de la ZER i/o la relació entre cicles. Ho fem el dimarts perquè és el dia per l'activitat inter-zona (dels nens i nenes) i és l'única tarda que tots els mestres estem a l'escola. Les altres tardes sempre hi ha algú o altre que té lliure". (78)

"Si es fa el claustre a la tarda, ha d'haver-hi un dia que cap mestre tingui lliure a la tarda, ja que no els faràs desplaçar expressament per a una reunió a partir de les 5". (79)

Pel que fa a l'horari de coordinació, bé sigui al migdia o bé enmig de l'horari docent, els criteris a seguir són els habituals. En destaca la solució adoptada en relació a l'assistència dels especialistes a les sessions d'avaluació que també podria ésser vàlida per a les escoles graduades, a les quals també se'ls presenta una problemàtica similar quan un especialista és compartit per dos o més cicles

"Coordinacions al migdia, tots els dimecres de 1 a 2 per a cada escola. Un claustre al mes de 17:30 a 19:30. Dilluns (quinzenal) cicle tota la ZER, Cicles mitjà i superior i els dimarts (quinzenal) cicles Infantil i Inicial, al migdia. Les juntes d'avaluació només les fan els tutors de cada escola. Els mestres itinerants entreguen un informe per escrit als tutors". (79)

La realització de les feines de coordinació a les ZERs presenta unes característiques especials que porten a proposar que es consideri la **possibilitat d'establir una tarda sense alumnes**, dedicada a coordinació.

"La majoria de les ZER tenen la necessitat d'una tarda sense alumnes per a la coordinació de tots els mestres, que es recuperaria allargant l'horari del migdia. Aquesta necessitat ve donada sobretot pel problema de la mobilitat dels mestres al ser d'escoles de pobles diferents que en algunes ocasions són força allunyades". (156)

"Una tarda setmanal sense alumnes, facilitaria enormement la coordinació entre els mestres i segurament representaria una millora en la qualitat de l'ensenyament. El gran problema de la coordinació de mestres en una ZER és la mobilitat. En ser d'escoles de diferents pobles, per a les reunions s'ha de comptar amb el desplaçament dels mestres. Això encara escurça més el temps del migdia". (79)

En algunes ZER ja s'està aplicant, però d'una manera excepcional, comptant amb el suport dels pares. L'adopció generalitzada suposaria trobar una solució per a l'atenció a la mainada durant la tarda de coordinació

"Les dificultats que comporta es deriven del fet que els pares hi han d'estar d'acord. Des del Departament s'hauria de garantir la possibilitat de subvencionar les AMPA per a les activitats d'aquestes tardes". (79)

deixant a la lliure decisió de cada ZER la possibilitat d'acollir-s'hi.

“Cal considerar que hi ha algunes ZER que ja els està bé fer les reunions de claustre a partir de les 17 h. Però en tot cas que siguin aquestes les que renunciïn a tenir una tarda sense alumnes i que no sigui a l'inrevés”. (79)

4.8.3. Aspectes comunitaris.

Finalment, hi ha altres aspectes de la sisena hora que afecten les ZERs en allò que fa referència a les relacions amb la comunitat: l'atenció als pares i el desfasament horari entre primària i secundària.

La sisena hora ha suposat un augment de l'**atenció a les famílies** a càrrec dels mestres especialistes, tot i que no es pot posar un horari fix a cadascuna de les escoles

“En la majoria de casos s'ha pogut augmentar l'atenció a les famílies, sobretot els especialistes. En alguns casos, abans de la sisena hora els especialistes no tenien atenció a les famílies. La única dificultat és que no es pot establir un horari fix i en moltes ocasions has de consensuar l'hora amb la família”. (91)

Per als mestres-tutors la situació és similar a la de les escoles graduades

“Resulta un problema quan l'hora que es posa per a l'atenció als pares (...) és dins l'horari lectiu dels alumnes. Moltes vegades no va bé per als pares”. (91)

“Si cal es busca una substitució pel moment precís”. (80)

Pel que fa al **desfasament entre l'educació infantil i la primària** se'n fa una valoració negativa

“No crec que hagi servit per a vertebrar res, al contrari. El fet de fer horaris diferents amb els alumnes de parvulari ha trencat la relació que hi havia entre aquests i els alumnes de primària, ja que ara es fa esbarjo a hores diferents i desapareixen les possibilitats de compartir els seus jocs grans i petits”. (104)

que en alguns casos comporta un problema afegit quan els nens d'infantil i els de cicle inicial de primària formen un sol grup classe amb dos ritmes horaris diferents

“En algunes escoles biunitàries és un problema afegit. En algunes comparteixen aula nens i nenes d'infantil amb els de 1er. S'hauria de veure o preveure en aquests casos la possibilitat de què els alumnes d'infantil també poguessin fer la sisena hora; més tenint en compte que sovint parlem de nombres força reduïts d'alumnes”. (104)

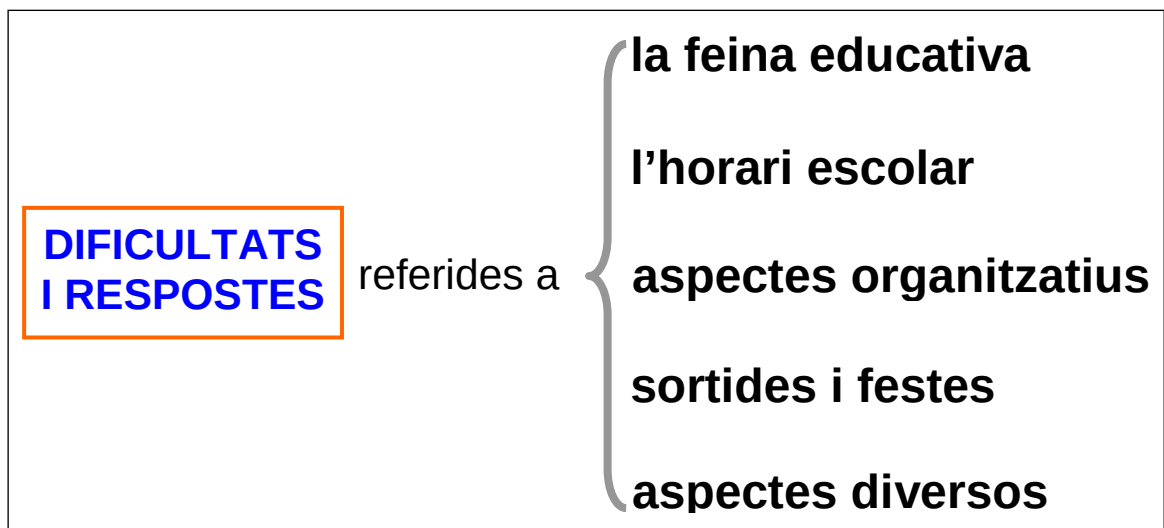
També ha comportat alguns problemes la **gestió de l'hora de desfasament** per la dificultat de trobar monitors, per la qual cosa es reclama la possibilitat que se n'encarregui un pare o una mare

“L'acollida pels germans petits d'infantil amb els germans a primària genera, en els pobles petits, la dificultat de trobar monitors que reuneixin les característiques exigides pel Departament i que es vulguin desplaçar d'una població propera més gran per a fer el servei. En menjadors escolars de pobles petits, d'escoles unitàries o biunitàries, on el nombre d'alumnes que es queden és molt petit i que ja té un servei de menjador deficitari, s'hauria de poder aconseguir que fos una pare o una mare que ho pogués fer, independentment de si té totes les titulacions que s'exigeixen”. (156)

4.9. Dificultats i respostes que s'hi han donat.

La posada en marxa d'un canvi que afecta un subsistema social tan ampli i complex com l'escolar genera, inevitablement, dificultats: altera els hàbits dels professionals docents i del conjunt de la societat, apareixen imprevistos, s'han d'efectuar ajustaments o modificacions, hi ha efectes col·laterals... que hem anat recollint al llarg del treball. No és possible, tanmateix, efectuar afirmacions de validesa general: allò que en una escola ha generat un problema de gran envergadura, en una altra, ningú no s'ho ha plantejat; el que per un claustre és motiu de preocupació, per un altre resulta intranscendent. Ara bé, per damunt d'allò anecdòtic i idiosincràtic de cada centre, és possible detectar algunes qüestions recurrents, que apareixen d'una manera reiterada. Poden presentar-se amb matisos i detalls divergents; poden donar lloc a interpretacions diferents, però, en el fons, hi subjau una mateixa preocupació.

Des d'aquesta perspectiva, a les pàgines següents es recullen les principals dificultats que han hagut d'afrontar els centres en la posada en marxa de la sisena hora (la major part de les quals ja han aparegut als capítols precedents) i, també, algunes "solucions" respostes o actuacions que s'han donat o poden donar-se (les quals no sempre són coincidents) per tal d'apaivagar-les o superar-les. Les organitzem per àmbits.

53. Detecció de dificultats i propostes de millora. Àmbits

Dins de cada àmbit, es caracteritza cadascuna de les dificultats detectades; s'aporten diversos posicionaments i/o comportaments organitzatius i, eventualment, es realitza una breu síntesi final. A cada apartat es desenvolupa una única idea; d'una manera breu, àgil i entenedora.

4.9.1. Dificultats referides a la feina educativa.

Amb la posada en marxa de la sisena hora afloren un conjunt de dificultats que afecten l'essència de la mesura: els motius pels quals sorgeix, la manera com s'articula legalment, com es presenta a la societat, allò que s'hi fa... Les principals dificultats referides al contingut educatiu són:

a.- Conceptualització de la sisena hora.

La indefinició de la sisena hora ha generat una notable confusió als centres que s'origina en la fórmula administrativa utilitzada per establir-la: la diferenciació entre hores "lectives" i d'"ampliació" i, també, en altres expressions poc precises que s'han utilitzat com "esponjar el currículum" o bé "no ha de servir per fer més matèria sinó per fer el mateix que ja es venia fent amb més calma". Tot plegat, ha donat lloc a múltiples interpretacions

"La separació entre el temps curricular del temps no curricular, és molt difícil de fer" (129)

"D'altres no l'han diferenciada (la 6ª hora) i tot l'horari és igual: lectiu i avaluable. (40)

i, per consegüent, a múltiples propostes educatives.

"(El que) majoritàriament s'ha fet (...) és a) TIC, b) Llengua oral i escrita, c) Comprensió lectora i ortografia, d) Biblioteca, e) - Matemàtica, càlcul, problemes, f) - Competències bàsiques, g) Grafisme, orientació i percepció, h) Plàstica, i) Música i coral, j) Coneixement del medi, experiències, k) Teatre, l) Dansa, m) Tutories, n) Jocs de taula, o) - Competències socials, p) Tècniques d'estudi (123)

que únicament poden ser valorades en funció de l'adequació a les necessitats de l'alumnat i de les intencions a les quals responen. Intentar posar portes a aquest camp fóra un mai-acabar. Els centres han d'assumir, amb rigor i professionalitat, la responsabilitat de determinar i programar els continguts de sisena hora que considerin més adients en funció dels alumnes i, també, de les possibilitats, limitacions i disponibilitat de cada equip docent. Es proposa que s'aclareixin alguns aspectes conceptuals. Entre d'altres:

- a) La sisena hora és una hora curricular. Al capdavant, tot el que es realitza en l'horari escolar, des d'una o altra perspectiva, hauria d'estar presidit per una intenció educativa, és a dir, de foment de l'aprenentatge i el desenvolupament de l'infant. I, per tant, és curricular si entenem que el currículum expressa allò que es vol promoure i la manera d'aconseguir-ho.
- b) El que es fa a la sisena hora és avaluable, talment com ho és qualsevol activitat educativa. En definitiva, interessa que els nens i nenes aprenguin a llegir, a calcular, a expressar-se, etc. Poden aprendre'n a molts llocs i en molts moments: a la tercera hora, a la sisena, al menjador escolar, a casa, etc. Convé que tant els professionals, com els pares, com el propi alumne tinguin informació de l'aprenentatge realitzat, tant pel que fa als resultats com al procés (dificultats, estratègies que han tingut més èxit, elements de motivació...). Des d'aquesta

perspectiva, el que es fa a la sisena hora és avaluable; presenta les mateixes possibilitats i limitacions per ser avaluat que la resta de la feina educativa que es fa a les hores “lectives”. Això no significa, però, que hagi de donar lloc a un epígraf específic a l'informe trimestral.

b.- Programació de la sisena hora.

Per a l'èxit de qualsevol acció educativa resulta fonamental tenir clar allò que es pretén aconseguir (objectius), dissenyar activitats d'ensenyament-aprenentatge adequades a les característiques i necessitats dels alumnes i dur-les a la pràctica en un clima afavoridor.

En relació a aquestes qüestions, s'ha posat molt èmfasi a destacar que la sisena hora havia de ser una hora “diferent”

“M'ha quedat clar que la sisena hora no ha de ser una hora *de més* sinó una hora *diferent*,” (113)

la qual cosa ha donat a múltiples interpretacions. Hi ha qui ha entès que havia de ser un temps “lúdic”;

consideren que s'han d'utilitzar com a hores de joc, tallers,... i que estaria millor que aquestes hores estiguessin col·locades dins a l'horari en una franja horària on l'alumne estigués més cansat (126)

“En el nostre centre, a partir del condicionament de l'horari que nosaltres mateixos hem adoptat, el cicle superior fa ½ hora de jocs de taula, escacs, dames,... quan entren al matí. Ells mateixos ja tenen fetes les parelles i la dinàmica és genial.” (19)

d'altres consideren que s'hi han de realitzar activitats variades, dinàmiques, presidides per una metodologia activa: tallers, activitats manipulatives, etc.

S'hauran de introduir alguns canvis, no gaires, per millorar els tallers, aprofitar millor els desdoblaments i procurar que l'última hora del matí es facin activitats més pràctiques, que requereixen menys concentració (128)

d'altres sostenen que fóra bo dur a terme estudi assistit, tècniques d'estudi, etc.

“Jo crec que aquesta hora hauria d'anar destinada bàsicament a un estudi assistit”
“en el nostre centre hi ha molts alumnes que a casa no fan feina d'escola i necessitem restablir aquest hàbit” (128)

“Fora bo, introduir alguna activitat de tècniques d'estudi” (128)

d'altres consideren que ha d'adequar-se al ritme d'atenció dels infants (amb notables variacions entre els alumnes de 6 anys i els de 12)

“(S'ha de) procurar que l'última hora del matí es facin activitats més pràctiques, que requereixen menys concentració (128)

“Alguna tipologia específica d'alumnes i els de 1r, es mostren més cansats al final del matí” (151)

i, en alguns casos, també dels mestres

“A algunes mestres de més edat, sembla que els costa més de passar les hores” (151)

Totes són d'interpretacions pertinents però fragmentàries. Si només hi ha això, comencem la casa per la teulada o bé ens quedem únicament amb les

fulles del rave. Allò important no és produir una obra de teatre, confeccionar la revista escolar o jugar a dòmino. Si tot això es duu a terme és perquè es considera que contribueix a la millora de la competència per a comunicar-se oralment o per escrit, a fer seriacions, al càlcul mental, etc. tot complementant allò que es treballa mitjançant activitats més formals (amb fitxes, el llibre de text, etc.) que permeten que l'alumne tingui major consciència d'allò que aprèn, de l'esforç que requereix, etc. Totes aquestes activitats poden fer-se a la sisena hora o en altres moments. Es necessari però que s'hagi previst, que respongui a un pla d'actuació intencional i sistemàtic. La identificació de la sisena hora amb l'hora de teatre, l'hora dels contes o dels jocs de taula és excessivament simplista alhora que presenta notables riscos de banalització.

Arran d'aquestes consideracions, no sembla que tingui massa sentit establir una distinció entre la sisena hora com a "lúdica, manipulativa, etc." i la resta com a "formals, serioses, etc.". Els docents hauran de decidir-ne la combinació més adequada en cada cas en funció del grup, de l'horari, dels recursos disponibles, etc. Es proposa, que s'avanci en la programació de la sisena hora, tant a nivell de centre com a nivell d'aula. Cal endegar accions formatives en aquesta línia que possibilitin l'establiment d'un marc de fonamentació i, alhora, recullin bones pràctiques dels centres.

c. Foment del canvi d'hàbits docents.

La potencialitat de la sisena hora per al canvi d'hàbits docents i la introducció d'innovacions a la dinàmica de les aules ha estat destacada d'una manera generalitzada als diversos GdD (Cf. 4.1.5.)

La majoria creuen que ha de servir per a fer activitats més vivenciades, manipulatives, experiments... i que amb l'horari "normal" no tenien temps de fer o no s'atrevien. (120)

"Nosaltres vam proposar una sèrie d'accions per complementar allò que ja fèiem a classe, però en general s'ha acabat transformant en una continuació i ampliació del que ja fèiem. Simplement sembla que es pugui treballar amb més temps (125)

tanmateix, en la major part dels casos els informants reconeixen que es tracta més d'una declaració d'intencions que no pas d'una realitat.

"Tot i que per introduir canvis, si és això el que es pretén, cal un canvi de xip i més dotació de personal. La incidència ha d'estar en les metodologies." (121)

"es nota que hi ha una inquietud per part seva per introduir més renovació pedagògica, però que és difícil canviar les rutines de la manera de fer dels mestres i que caldria avançar més en aquest sentit (125)

"Crec, però, que es podria aprofitar més per treballar de formes diferents, com per exemple, intentar treballar per projectes, tallers, fer més incís en uns processos interactius, i deixar d'una vegada de banda l'ensenyament en una sola direcció...., però és difícil canviar la mentalitat que ja està arrelada, i més en un any d'adaptació i prova (126)

Entre les dificultats que s'esmenten s'hi troba la formació

"No es produeix innovació a les escoles sense formació, i aquesta formació s'ha de poder aplicar, amb el claustre

els recursos humans disponibles

“més mestres per desdoblar i atendre en grups més reduïts, flexibles, tutoritzacions... (125)”

i l'escàs marge temporal amb què s'ha comptat per a l'estructuració, la planificació i la posada en marxa.

“La dificultat es manifesta en el temps necessari per presentar, valorar i planificar les possibles millores que poden dur-se a terme” (127)

Entre les propostes que se suggereixen per a la millora d'aquesta situació hi trobem la vinculació a plans d'innovació que compten amb recursos institucionals

“Si aconseguim el Punt Edu hi haurà un canvi” (126)

“Per la idiosincràsia de la nostra escola (...) ampliarem anglès amb el projecte d'innovació educativa que implantem a(126) .

“Un altre aspecte que pot incidir en la millora (...) és el de lligar la sisena hora als Projectes Educatius d'Entorn” (135).

i la posada en marxa d'accions formatives que ajudin els mestres al disseny i la planificació de la sisena hora.

“Valdria la pena orientar a la gent a dissenyar, per aquestes sessions, activitats en que s'utilitzen noves tecnologies, experimentació, creativitat no només artística, organització de tallers intercicles o internivells que implicarien la utilització de procediments de treball, autonomia...” (114)

d.-Exploració de les diverses possibilitats d'agrupament dels alumnes.

Els recursos amb els quals compta el centre per a l'atenció a la diversitat són limitats. En nombre d'hores disponible, és el resultat de la diferència entre el total d'hores de dedicació del professorat i el total d'hores docents de l'alumnat. A tall d'exemple, un centre de dues línies que disposi de 430 h. de mestres de primària, té un romanent de 70 h. per dedicar-les a l'atenció a la diversitat, atès que ha d'oferir 360 h. setmanals de docència (12 grups x 30 hores). La introducció de la sisena hora planteja noves possibilitats organitzatives per a l'atenció individualitzada als alumnes que s'han d'afegir a les que ja hi havia: suport, desdoblaments, grups flexibles, etc. l'adopció de les quals es troba en funció del tipus de treball que es dugui a terme.

Els centres han de plantejar-se a què volen destinar aquestes hores tenint en compte criteris d'eficiència (el màxim aprofitament dels recursos) i d'eficàcia (el nivell d'aprenentatge dels alumnes). No hi ha opcions que s'hagin demostrat més vàlides que d'altres. Es tracta, únicament, que els centres les prenguin d'una manera conscient, per tal de poder valorar els efectes que se'n deriven arran de la posada en pràctica.

Una escola valorava que havien fet un gran esforç per posar els agrupaments a primera hora del matí, per allò que es diu que els nens rendeixen més. Ara que ja porten mig curs, hi ha el comentari entre el professorat que els nens estan molt cansats a última hora del matí i que rendeixen poc. S'estan plantejant el curs

vinent de fer els agrupaments a última hora i treballar en grups reduïts potser serà més productiu (122)

pel tal d'introduir possibles millores

"Es considera que cal fer més eficaç l'atenció a la diversitat. A vegades no acaben de funcionar els mitjos grups. El proper curs prioritzarem que dos mestres puguin treballar a la mateixa aula més que separar el grup i anar a diferents espais. Segurament ho farem passar per davant dels desdoblaments.(125)"

Les possibilitats organitzatives són múltiples. L'adopció d'una o altra ha de partir de la iniciativa dels docents. De res no serveix adoptar models organitzatius més evolucionats (grups flexibles, dos mestres a l'aula...) si els qui han de portar-los a la pràctica no s'hi troben a gust, no en veuen els avantatges o no en senten la necessitat. Des d'aquesta perspectiva, es planteja la possibilitat de seleccionar docents amb predisposició al canvi.

"Hem constatat que, tot i que tinguem més personal, s'han perdut moltes hores de fer agrupaments en grups reduïts. Diem que encara ens falta personal, però potser el que falta és un perfil concret de personal. Cal demanar la plantilla per criteris pedagògics de cada centre". (121)

"També s'ha introduït canvis a nivell d'agrupaments: desdoblaments, agrupaments flexibles, tallers, tutoritzacions individualitzades, fer petits grups, tot i que tothom valora que manquen docents per a fer-ho bé".(121)

e. Perfil professional dels mestres.

El perfil professional del professorat que s'ha de fer càrrec de la sisena hora també presenta alguna controvèrsia. A la major part de casos (el 65% d'acord amb els resultats exposats a 4.1.2.), el tutor es responsabilitza de la major part de les sisenes hores

"El que podrem millorar serà procurar que els tutors s'encarreguin de la majoria de les sisenes hores. No com aquest any que, per conveniències d'horari, en alguns casos, fa sisenes hores algú que no és el tutor" (138)."

En alguns casos, això no ha estat possible perquè el tutor no té prou hores de dedicació o perquè no li interessa,

"Jo sempre havia fet el coneixement del medi de quart. Ho tinc tot programat; els nens s'ho passen bé i a la tutora de quart ja li va bé perquè ella no té cap interès especial per aquesta matèria. Si fes la sisena hora del meu grup hauria de deixar el coneixement del medi ..."

en d'altres perquè, tenint en compte les característiques del tutor, l'equip directiu considera que és millor diversificar la seva dedicació

"Amb alguns tutors, hem considerat que és millor que no facin la sisena hora del seu grup llevat de la tutoria. Es procura diversificar la seva intervenció entre diversos cursos"

"Hi ha qui es pregunta perquè des d'inspecció s'insisteix i es valora que sigui el tutor que faci la 6a h. En determinats casos és normal que aquesta 6a h la faci l'especialista o bé sigui compartida amb l'especialista (128)

o, perquè, d'acord amb a la proposta educativa que s'ofereix, sembla més pertinent que ho faci un especialista

hi ha qui es pregunta perquè des d'inspecció s'insisteix i es valora que sigui el tutor que faci la 6a h perquè segons el que proposen és normal que aquesta 6a h la faci l'especialista o sigui compartida amb l'especialista (128)

Ocasionalment, s'observa que l'assignació al tutor dificulta l'establiment de diferències entre la sisena hora i la resta de l'horari i comporta el risc que es dediqui a "más de lo mismo"

(Convé que la) realitzin especialistes per tal d'evitar que el tutor caigui en la temptació de continuar currículum de les àrees que imparteix (127)

"Si no estigués marcada tots continuàriem fent currículum com sempre" (127).

"El problema és que alguns ens dediquem a fer més coses i no a buscar noves metodologies per tal que els nostres alumnes aprenguin" (122)

La sisena hora possibilita la introducció de determinats projectes (vinculats a metodologies de treball) d'una manera transversal, la qual cosa afavoreix la continuïtat i la progressió esglaonada al llarg dels cursos. Habitualment s'identifica amb un/a mestre/a que esdevé una mena d'*especialista* d'un projecte que es duu a terme a les sisenes hores dels diversos nivells.

"En alguns casos s'ha vist interessant que sigui un mateix mestre que faci a tota la primària el seguiment i la docència de la mateixa àrea per tal de donar coherència a tota la línia educativa per altre banda això fa que hi hagi molts mestres que passin per aquest grup" (124)

Es tracta d'una possibilitat interessant que ha d'ésser valorada en base a l'interès intrínsec de cada projecte. Cal fer notar, no obstant, el risc d'identificació de la innovació amb la persona i, per tant, l'escassa contribució a la vertebració institucional. El repte (i, alhora, l'oportunitat), en aquest casos, consisteix a disseminar la il·lusió i l'entusiasme de qui n'ha estat l'impulsor/a entre la resta del claustre per tal que allò que va començar com una iniciativa individual esdevingui un projecte col·lectiu.

f.- Increment del nombre de mestres que atén un grup.

La introducció de la sisena hora ha suposat un augment del nombre de mestres que atén un mateix grup d'alumnes, que ja era prou elevat.

"A la meua escola un 70% de l'horari del nen és en grups reduïts (màxim de 14 nens / grup). El que és un avantatge per l'atenció individualitzada, és un inconvenient pel fet que passen molts mestres per un grup". (6)

"Tot i haver procurat no excedir-se amb el nombre de mestres que passen per un grup, cal reduir-lo al màxim ja que s'hi han de gastar moltíssimes hores de coordinació per tal que la línia d'actuació sigui sempre la mateixa. A vegades no compensa. (124)

En relació a aquesta qüestió, s'observen dues tendències ben delimitades. En un cas, s'opta per l'especialització dels docents (amb el consegüent augment del nombre de professionals que atén un grup); en l'altre, per la generalització.

"En alguns casos s'ha vist interessant que sigui un mateix mestre que faci a tota la primària el seguiment i la docència de la mateixa àrea per tal de donar coherència a tota la línia educativa per altre banda això fa que hi hagi molts mestres que passen per aquest grup. En d'altres han prioritzat la coordinació dins del mateix cicle que

sigui la persona de reforç del cicle la que faci totes les àrees que calgui de manera que no passen tants mestres pel grup-classe". (124)

Tant en un cas com en l'altre, el nombre de mestres que atén el grup augmenta amb les mitges jornades

"Ha suposat també un gran esforç contemplar dins dels horaris les mitges jornades o permisos de lactància". (153)

o quan s'han utilitzat les sisenes hores per completar l'horari del professorat,

"Faig mitja jornada d'anglès i em quedava una hora per cobrir. Em van dir que faria la sisena hora de cinquè. Els vaig preguntar per què a cinquè? si jo no el tinc aquest grup. Em van dir que en Jordi, el tutor, no ho podia fer perquè era coordinador d'informàtica. Per tant, els tinc una hora a la setmana que dediquem a fer jocs: de diverses cultures, de taula, al patí, etc."

Tot plegat fa que augmenti la complexitat organitzativa i s'incrementin les necessitats de coordinació i, per tant, es fan més necessàries les reunions d'equip docent, les quals han d'ésser planificades dins l'horari de coincidència de tot el professorat (Cf. 4.3.2.).

L'augment del nombre de mestres que atén un mateix grup ha seguit una tendència a l'alça en els darrers anys. En poc temps s'ha passat de la pràctica identificació tutor/grups d'alumnes a una elevada atomització. L'aparició dels especialistes, dels mestres de suport, dels desdoblaments i, ara, de la sisena hora, hi ha contribuït d'una manera definitiva. En termes generals, el nombre mínim de professors que intervé en un grup de primer curs, se situa en 7 mestres (suposant que cap d'ells no tingui mitja jornada, no sigui càrrec directiu, etc.). Es proposa l'establiment d'uns límits racionals pel que fa al nombre de mestres per grup; són múltiples les raons que n'aconsellen la disminució. Es tractaria, indubtablement, d'una mesura que afavoriria l'assoliment de majors nivells de qualitat del sistema que requereix la reflexió i l'adopció de mesures tant per part dels centres com de l'Administració

4.9.2. Referides a l'horari escolar.

El temps escolar és una variable fonamental en la vida dels alumnes i dels mestres que té repercussions directes en les famílies i en altres sectors socials. La introducció de canvis en la jornada escolar ha donat lloc a un conjunt de dificultats que ja han estat exposades al capítol 4.2. A continuació, se'n sintetitzen les principals i s'hi afegeixen alguns aspectes novedosos.

a. Establiment d'un marc horari únic a nivell de municipi

La possibilitat d'establir un marc horari únic en un municipi o en un districte (descrita a 2.3.2.e.) ha comportat algunes dificultats que han estat exposades a 4.2.3. Per damunt de totes, en destaca l'existència d'arguments de signe contraposat pel que fa a la conveniència d'establir un horari únic. També es fa palesa una notable inconcreció pel que fa al responsable (ajuntament o serveis territorials) de prendre la iniciativa, la feblesa jurídica de

la fórmula “consensuaran” i el desfasament temporal entre les diverses actuacions a dur a terme: resulta difícil consensuar un horari marc per a tot el municipi quan els diversos Consells Escolars de cada centre ja han debatut i pres la decisió. Sembla que el procediment lògic hauria d'anar d'allò més general (l'acord a nivell municipal) a allò més específic (el C.E. de cada centre).

Hi ha unanimitat a valorar positivament l'opcionalitat de la mesura, deixant la decisió d'adherir-s'hi a cada Consell Escolar. Es proposa que es concreti el procediment a seguir, que es delimitin les responsabilitats de les instàncies encarregades de planejar i fer avançar el procés i que s'estableixi la seqüència temporal de les actuacions a dur a terme.

b.- Establiment de l'horari de centre.

Les principals dificultats sorgides en l'establiment de l'horari de centre es deriven de la necessitat d'harmonitzar els diversos criteris i interessos. Fonamentalment...

b.1.) L'acoblament dels interessos de les famílies i del col·lectiu docent (cf. 4.2.2.) pel que fa a l'establiment de les hores d'entrada al matí i de sortida a la tarda.

“Hi va haver enfrontaments, i en algun lloc bastant greus, entre pares i mestres. A moltes escoles que no es va arribar a consensuar l'horari van haver de ser els Serveis Territorials qui prenguéssin la decisió de l'horari marc. (...) El problema d'ubicar la franja horària de la sisena hora no era més que un conflicte d'interessos”. (41)

que, en alguns casos, es van veure agreujats per la supressió de les activitats extraescolars organitzades pel l'AMPA

“En alguna escola, les activitats que tenia muntades l'AMPA ha estat un impediment, ja que es van haver d'abolir unes activitats que ja funcionaven, una sèrie d'activitats que penjaven dels projectes de centre i que eren responsabilitat de l'AMPA”. (57)

b.2.) L'acoblament dels interessos dels diversos mestres, ja sigui derivats de la dualitat entre infantil i primària

“A la nostra escola les professores d'EI ho veuen com un fet diferencial dins de l'escola comparant amb EP. (50)”

o bé de la diversitat d'interessos i situacions personals pel que fa al temps de descans del migdia

“El 50% del claustre amb definitiva al centre és de fora i aquestes hores les volen fer al migdia. Però l'altre meitat del claustre no està gaire conforme perquè tenen molt poc temps per dinar tres dies a la setmana” (140)

d'acord amb el que s'ha exposat a 4.3.3.

b.3.) El desfasament horari entre Infantil i Primària presenta una problemàtica singular (descrita a 4.2.5.) que es manifesta en la possibilitat de disposar d'una tarda setmanal de festa; l'aparició d'hores soltes lliures en l'horari dels mestres d'educació infantil per enllaçar amb l'horari de coincidència de tot el professorat, la dificultat per sortir junts al pati, etc.

“...als centres hi ha coses, és així, que les decidim al passadís, o a l'hora del cafè... com que ja no fem pati a la mateixa hora, Infantil i Primària... ni ens veiem!” (92)

b.4.) Les dificultats que es deriven de la **ubicació de la sisena hora en la graella horària** han estat tractades a 4.2.6. , tant pel que fa a la durada de les sessions, com a la distribució durant la setmana, com a la ubicació a l'inici, al mig o a la fi de la jornada escolar.

b.5.) Finalment, la complexitat de la feina d'**elaborar l'horari escolar** ha augmentat considerablement, la qual cosa comporta algunes dificultats addicionals als equips directius que han estat exposades a 4.2.7.

Des d'una perspectiva global, la principal dificultat que es va presentar als equips directius fou el lideratge d'un procés complex, en el qual calia tenir en compte múltiples variables i on es posaven en joc interessos contraposats. Tot això es va fer a corre-cuita; sense el temps necessari per a la informació i el foment del debat intra i inter col·lectiu. Les queixes i els conflictes han sorgit quan alguna de les parts no s'ha sentit convidada a participar-hi, quan percep que s'ha ocultat informació, que no hi ha hagut transparència, que no s'ha tingut en compte els seus arguments, que la decisió presa respon a interessos ocults...

Es posa èmfasi en la conveniència que els equips directius planifiquin el procés amb antelació, que garanteixin la transparència informativa durant tot el procés

De cara al proper curs caldria més informació, recursos i més eines que ajudessin a preveure possibles conflictes en els centres, degut a una aplicació ràpida de la sisena hora.(115)!

que duguin a terme consultes als diversos col·lectius, que actuïn com a mediadors quan s'arribi a situacions de confrontació d'interessos i, finalment, que exposin amb claredat de quina manera es resoldrà el tema en el cas que no s'arribi a un acord.

Pel que fa a l'elaboració de l'horari cal dur a terme accions de formació específiques als caps d'estudis en les quals, tot partint de la situació real de cada centre, es duguin a terme simulacions de diversos horaris possibles. També cal introduir hàbits de centre pel que fa a l'establiment de criteris d'elaboració, gestió i comunicació de l'horari.

“S'han anat introduint diverses estratègies per part dels cap d'estudis pel que fa a la comunicació dels horaris,

“vaig posar el setembre damunt la taula els horaris i encara no els he tret...”

tant en els resultats com en els criteris seguits en l'elaboració

perquè no hi hagi problemes jo he fet els horaris “a la carta”.

els tutors i cicles ja programen les sortides en funció dels dies que tenen lliure.

les festes , caigui quan caigui, es celebren sempre el divendres” (135)

En síntesi, la implicació, el saber fer i la credibilitat dels equips directius esdevenen un element cabdal en la delimitació del nou horari escolar.

c.- Identificació de la sisena hora a l'horari

En la regulació de l'aplicació experimental es disposa que ha de ser una hora clarament identificable de la resta: en les 30 hores setmanals de l'horari escolar n'han d'aparèixer 5 amb el rètol "sisena hora". Bona part dels centres consideren innecessària la mesura

Una qüestió que es considera que s'hauria de canviar es l'obligació de marcar en l'horari la sisena hora. Els centres fan les activitats educatives en funció de les necessitats del grup classe i les possibilitats que ofereix l'atenció dels diferents especialistes. (128)

"M'agradaria que oficialment fos només més temps disponible i deixar a l'autonomia del centre decidir, sense haver de justificar i marcar, que se'n fa" (120).

fins el punt de fer artificis diversos per eludir els efectes derivats d'aquesta obligatorietat

"No s'ha marcat dins l'horari una hora concreta diària de sisena hora (a nivell oficial sí). La sisena hora ha quedat integrada dins l'horari habitual dels alumnes i dels mestres. Ningú diu: "Ara toca sisena hora", sinó "Ara toca taller de teatre o racó de mates, o biblioteca,...". (42)

per bé que n'hi ha d'altres que la troben justificada per tal d'evitar l'acomodació del professorat

"Si no estigués marcada tots continuàriem fent currículum com sempre". (127)

i facilitar-ne la supervisió externa

"Hi ha centres que durant aquesta hora s'amplia currículum i això s'hauria de vigilar des d'inspecció".(128)

Va venir l'inspector a l'escola i (...) a més d'ensenyar-li tots els horaris i d'identificar on i què es feia la sisena hora a cada un dels nivells..., va anar a una classe de 6è, es va dirigir a un nen i li va fer ensenyar el seu horari per veure si tenia marcada la 6ª hora (5)

Es fa difícil trobar arguments educatius que justifiquin la necessitat de diferenciar-la. Sembla, per tant, que es tracta d'arguments administratius, derivats del caràcter experimental de la mesura que, tard o d'hora, tendiran a desaparèixer, tal com ja succeeix en l'actualitat a diversos centres.

"Hem diluït la sisena dins l'horari. Això ens demostra que la metodologia que utilitzem en la major part de les àrees és prou avançada. Estem en el bon camí." (113)

d.- Modificacions de l'horari

La precipitació en la posada en marxa de la sisena hora va fer que alguns centres elaboressin els horaris sense haver delimitat suficientment els criteris a seguir o sense preveure'n les conseqüències. Això ha fet que s'hagin plantejat de modificar-los. En alguns casos, s'ha fet enmig del curs escolar; en d'altres, s'esperarà a l'inici del proper.

Una escola (...) va decidir que l'horari només es regiria per criteris pedagògics i els resultats van ser que gairebé ningú del claustre tenia una tarda lliure. Va crear tant malestar que aquest mes de gener s'han hagut de refer tots els horaris i donar una tarda lliure a tot el claustre de Primària (43)

La modificació dels horaris que s'han estrenat enguany no serà senzilla. Al principi, l'adaptació al nou horari és costosa. Ara bé, amb el pas del temps es duu a terme un procés d'acomodació i, per tant, hi ha una progressiva consolidació que en dificulta la revisió. Per una banda, perquè reformar-lo requereix esforç, és costós, fa mandra... el més còmode és continuar amb allò conegut. Per altra banda, perquè difícilment concita unanimitat entre els afectats: hi ha persones que ho propicien però també n'hi ha que són reticents.

." De cara al curs vinent "és difícil poder afirmar o negar si es podran fer o no canvis. S'haurà de mirar quan es realitzin els nous horaris. Compaginar els mestres implicats en la 6a hora per les activitats que es proposen, la necessitat d'hores de suport per atendre la diversitat, les necessitat de coordinació, la reducció horària del professorat és complicat. (140)

Això no obstant, hi ha centres que a mig curs (febrer de 2007) preveuen introduir canvis a l'horari del curs vinent. Vegem-ne un parell d'exemples

Un Centre creu que seria bo modificar l'horari. Els alumnes d'educació primària (de 8:30 a 13h. i de 15 a 16:45) i els d'educació infantil podrien començar a les 8:30h. fins a les 12h. D'aquesta manera tindrien concentrada l'acollida dels alumnes que tenen germans a primària al migdia, a més el servei de menjador disposaria de més estona per poder servir el menjar als més petits. (139)

"Trobem que el fet de coincidir només 2h tot el claustre és poc, ens falta immediatesa, rapidesa d'actuació quan em de parlar urgentment d'alguna cosa", " això fa que ara hàgim de ser molt organitzats però, sorprenentment, en comptes d'augmentar, es reduirà. El 50% del claustre amb definitiva al centre és de fora i aquestes hores les volen fer al migdia. Però l'altre meitat del claustre no hi està gaire conforme perquè tenen molt poc temps per dinar tres dies a la setmana. Aquesta setmana hem passat una enquesta al claustre i l'any vinent segurament reduïrem a 2h les hores de coincidència" (140)

Davant d'aquesta tessitura, resulta fonamental que els equips directius posin aquesta possibilitat al servei de la millora col·lectiva: valorant i analitzant a fons la conveniència del canvi, difonent-lo entre la comunitat, planificant-lo amb temps i procurant anticipar les conseqüències que poden derivar-se'n. A nivell formatiu, la possibilitat de compartir els criteris que han tingut en compte els centres en el manteniment o la modificació de l'horari, en el marc d'un seminari entre iguals que aplegués directius d'una mateixa zona geogràfica, moderat per un dinamitzador extern, suposaria un excel·lent espai d'aprenentatge.

4.9.3. Referides a aspectes organitzatius.

Tal com havíem assenyalat als documents elaborats arran de la posada en marxa (Teixidó, 2006e) les principals dificultats que es desprenen de la implementació de la sisena hora són de tipus organitzatiu

"Tothom està d'acord que la planificació és el més important. Els canvis es podrien fer sense cap dificultat si es dotés de major flexibilitat organitzativa als Centres (139).

La major part han estat exposades amb capítols 4.3. i 4.4. Al primer s'han considerat les dificultats detectades en la coordinació del professorat: el nombre d'hores de coincidència de tot el claustre, el moment de la jornada en

el qual se situen, la durada i el procediment que s'ha seguit per a delimitar-les, etc. Al segon es tenen en compte les dificultats que afecten els ensenyants des d'un punt de vista laboral, en tant que funcionaris públics: el nombre d'hores docents, el nombre de franges lliures i la ubicació en l'horari escolar, el temps de descans al migdia, les dificultats que es deriven de la necessitat d'atendre les substitucions així com els problemes per a la realització d'activitats de formació permanent en centres.

Ultra les qüestions tractades, es detecten altres dificultats organitzatives que s'exposen a continuació: la realització de les sessions d'avaluació, la necessitat d'optimitzar el temps de les reunions, l'atenció a la comunicació entre les persones, la delimitació de criteris de centre per a les substitucions del professorat i els reptes que es desprenen de la incorporació massiva de professionals. Vegem-los un per un.

a.- Programació de les sessions d'avaluació.

La realització de les sessions d'avaluació, que impliquen la reunió de tots els mestres que intervenen en un mateix nivell educatiu, s'ha vist afectada per la reducció de les hores de trobada de tot el professorat. Amb una hora diària d'exclusiva era possible enllestir-les en una setmana; la reducció d'aquest nombre d'hores ho dificulta

“Nosaltres tenim problemes a l'hora de fer les sessions d'avaluació, amb especialistes i amb mitges jornades”. (70)

Les solucions que s'han adoptat des dels centres per assuaujar aquesta dificultat són diverses. En alguns casos, s'allarga el període d'avaluació; en d'altres, es fan algunes sessions enmig de l'horari lectiu; en d'altres, s'hi afegeixen hores addicionals que, mes tard, seran “compensades” als mestres

Les fem al migdia o en alguna hora dins l'horari de treball de cicle amb els especialistes que poden (70)

“Nosaltres un dimecres a la tarda dediquem les dues sessions a CI i un altre dimecres a CM de 17h a 18h i CS de 18h a 19h. (70)

“Nosaltres durant uns dies fem cada dia l'avaluació d'un curs, de 13h a 14h i de 17h a 18h, fins que s'acaben. Després s'intenta compensar els especialistes” (70)

“Nosaltres les anem fent al migdia i també intentem compensar” (70)

En alguns casos, el procediment adoptat dificulta o impedeix l'assistència d'alguns mestres

Si els especialistes no poden estar tota la sessió de CM exposen abans de marxar els alumnes que consideren que cal fer algun comentari (70)

Les juntes d'avaluació només les fan els tutors de cada escola.(79)

la qual cosa, en alguns centres, se solventa amb la realització d'un informe escrit que s'entrega al tutor

Els mestres itinerants entreguen un informe per escrit als tutors”.(79)

Tot i les opcions apuntades, hi ha la percepció que s'ha perdut temps i, també, qualitat a les juntes d'avaluació. Caldrà explorar noves alternatives.

b.- Optimitzar el temps de coordinació del professorat

La disminució del temps de coordinació en el qual coincideix tot el professorat crea una sensació de manca de temps per reunir-se, de dificultat per trobar-se d'una manera espontània

“La sensació de manca de temps per trobar-se, reunir-se ha estat comuna a tots els centres i ha anat sortint moltes vegades al llarg de les xerrades que hem mantingut. Tots comentàvem que sentim els mestres queixar-se d'això però tots dèiem que era més una sensació que un fet.

Aquesta sensació s'agreuja amb el fet que abans tots els mestres estaven a l'escola les 30 hores i quan volies parlar amb algú allí el tenies, ara hi ha quantitat d'hores que no tots els mestres són al centre i de vegades has de parlar amb algú d'alguna cosa que consideres urgent i resulta que aquella persona no es troba a l'escola. Aquest fet fa que la sensació de no trobar-se se senti com a més forta”.(145)

“La sensació general és de pèrdua d'hores de trobada. (...) La facilitat de trobar-se en un moment determinat per a una “urgència” ha desaparegut. Tot i que a la pràctica no hagin disminuït les hores reals de trobada formal i de coordinació, sí que hi ha dificultats organitzatives (92)

Si es considera amb deteniment, hom s'adona que aquesta sensació no es correspon amb la realitat: perquè amb la sisena hora el temps no docent ha augmentat en dues hores i perquè de les cinc hores de l'antiga *exclusiva* no totes es dedicaven a reunions.

“Un altre efecte col·lateral de la sisena hora és la sensació que té el professorat de no tenir temps per reunir-se. No és un fet, és una sensació.” (145)

Aquesta percepció ha tingut, en certa manera, efectes positius atès que ha alertat els mestres i els equips directius de la necessitat de planificar i preparar les reunions amb antelació. Ara no és possible improvisar-les; no es pot anar a trobar les diverses persones, una per una, per convocar-les

“Els mestres som una espècie que no estem acostumats a planificar-nos. Planifiquem la feina dels alumnes sí, però no som operatius a les reunions, estem acostumats al *aquí te pillo aquí te mato* i anem resolent el dia a dia així”.

“Tot s'ha d'organitzar i planejar amb molta cura i previsió” (92)

“És imprescindible que els centres millorin la seva planificació i que introdueixin elements organitzatius més eficaços: prioritzar tipus de reunions, millorar la coordinació, acords amb una durada llarga,...(99)

la qual cosa contribueix a desenvolupar una major consciència d'aprofitar el temps dels qual es disposa

Abans, a les 12,30h ningú començava les reunions i ningú acabava a les 13,30h, més aviat s'acabava a les 14h. I després s'anava a dinar, ja que en la majoria dels centres el personal dina a l'escola. Ara s'ha d'anar més amb un horari i això fa que es tingui una sensació de pressa de no arribar a fer tot el que s'ha de fer. En canvi, si mirem els horaris, es fan més reunions de coordinació que abans.(145)

tant pel que fa als claustres i altra mena de reunions formalment establertes

Els claustres es converteixen en més informatius o purament pedagògics i no en un lloc de debat amb 30 o més persones opinant sobre “el sexe dels àngels”. Els debats tenen llocs a les coordinacions i als cicles i, si cal, en altres àmbits, però els claustres s’han tornat més operatius. Sempre hi ha algú que es queixa que no dona temps de parlar de tot, però generalment, la gent va per feina i per intentar alleugerir les discussions i els debats (146)

com al temps de treball personal dels mestres i, sobretot, dels directius

Un altre efecte és l’aparició dels mestres *pul·lulant* pel centre; mestres que tenen hora lliure i vénen abans, mestres que tenen l’hora lliure a mig matí i no marxen,... Dóna la sensació que sempre hi ha algú per la sala de mestres o venint al despatx de direcció a explicar-te els seus problemes. La veritat és que els mestres necessitem explicar-nos el que ens passa i moltes vegades el despatx de la direcció amb una persona darrera aquella taula, i que saps que t’escoltarà perquè és la directora i forma part de la seva feina, és un objectiu ideal per poder explicar allò que et passa. Això implica que moltes vegades s’endarrereixi la feina del despatx.

Jo tinc la solució de la planta. He parlat amb els mestres (de bon rotllo) i els he dit que si veuen la planta a la porta del despatx és que no els puc atendre. Si la planta és al darrera de la taula, poden entrar i explicar-me el que vulguin”. (147)

Es constata un canvi pel que fa als hàbits de transmissió de la informació, de debat i de presa de decisió. D’una manera progressiva, es va passar dels escenaris col·lectius, en gran grup, a altres més reduïts, on es procura que hi hagi representació de les diverses unitats i tendències del claustre: comissions, grups de treball, reunions de coordinació, etc.

“Per tal de intentar solucionar les dificultats les opcions que s’han anat creant o inventant sobre la marxa és la de crear hores complementàries amb grups de treball o comissions. S’han prioritzat les necessitats del centre i en una escola s’ha creat un full de planificació setmanal i/o mensual, per tal de cobrir les necessitats més immediates, per exemple a l’hora de fer juntes d’avaluació, organitzar les festes, etc. Es potencia la figura dels coordinadors i/o del equip directiu per coordinar els espais amb certes mancances”. (73)

Es recomana, tanmateix, establir la combinació justa entre ambdues tipologies de treball. Cadascuna d’elles presenta punts forts i punts febles que cal combinar i complementar per assolir els objectius bàsics del model participatiu: l’eficàcia i el desenvolupament d’un sentiment de pertinença al grup que afavoreixi la implicació en la construcció d’un projecte col·lectiu.

c.- Millora de la comunicació

El model de funcionament organitzatiu que es posa en marxa amb la sisena hora dificulta la comunicació fluida entre el professorat.

El fet que la plantilla ha augmentat, que els mestres entren i surten en hores diferents, que cada vegada més hi ha mestres amb una reducció jornada,... provoca que la informació no arribi igual que abans (132).

Per altra banda, l’augment de les plantilles dels centres dificulta la celebració de claustres de debat sobre aspectes educatius, on els mestres participen i expressen la seva opinió

“Sempre hi ha algú que es queixa que no dona temps de parlar de tot, però generalment, la gent va per feina i per intentar alleugerir les discussions i els debats.

Això pot crear que per darrera es creï algun mal “rotllo” i per tant s’han de vetllar molt les relacions personals per tal que no es caigui amb mals ambients”. (147)

“S’han tallat molts comentaris de passadís, que de vegades semblava que hi havia com una escola paral·lela. Es creaven unes boles i uns conflictes que costava de netejar. Hi ha gent professional en crear claustres de passadís” (97)

Els condicionants anteriors fan que cada vegada adquireixin més importància les reunions de l’equip directiu amb les coordinadors de cicle, en les quals es traspassa informació, es plantegen temes de debat, s’efectuen sondejos, etc. Des d’aquesta perspectiva, la reunió de coordinadors esdevé una mena de consell de govern de l’escola en el qual hi són representades les diverses unitats organitzatives.

Els centres valoren molt que els temes s’ha de debatre cada vegada més en els Cicles i que per tant la importància dels Coordinadors pren rellevància (132)

Ara bé, una cosa és delimitar l’existència d’una estructura organitzativa i una altra de ben diferent que funcioni bé. Les queixes referides al funcionament d’aquest òrgans són habituals, tant pel que fa a les distorsions en el traspàs de la informació, com pel que fa a la representativitat

“Tothom va amb la seva llibreta, apunta les coses i després quan es traspassava als cicles i feien la seva lectura, generava conflictes per no portar una informació clara i comuna a la resta de l’equip.

També a vegades es parlen coses i es debaten però com no estan resoltes o encara no hi ha prou consens queden per una altra dia. Si el coordinador no li havia quedat clar que aquella informació encara no havia d’arribar als Cicles, podia organitzar “un bon estofat” (133)

Les opcions que han pres diversos centres per millorar aquestes disfuncions comunicatives són diverses; en alguns casos s’ha optat per planificar una franja setmanal de dues hores de trobada de tot el professorat a fora de l’horari lectiu que possibilita la realització de trobades col·lectives sempre que sigui necessari

“A més realitzen dues hores de coincidència de tot el claustre un dia a la setmana de 17 a 19h fent-la coincidir amb la formació que es realitza a nivell de centre”.(75)

“ Hem destinat el dimarts a la tarda de 17 a 19 per a les reunions de coordinació que impliquen tot el Claustre de la ZER i/o la relació entre cicles. Ho fem el dimarts perquè és el dia per l’activitat inter-zona (dels nens i nenes) i és l’única tarda que tots els mestres estem a l’escola. Les altres tardes sempre hi ha algun o altre que té lliure (79)

En d’altres, s’ha sistematitzat el funcionament de les reunions de coordinadors, tot estenent una acta de cada reunió i, portant un registre de seguiment dels acords.

“Tothom pren les seves notes però l’acta la fa la directora; pren nota de tot el que es parla i en acabar queda clar el que posem a l’acta i l’ordre del dia del proper cicle. En aquesta acta un coordinador pot demanar que quedi constància d’un tema que ha parlat el seu cicle i que li sembla interessant que ho sàpiga tot el Claustre. D’aquella acta té copia cada membre del Claustre i d’aquesta manera tothom queda assabentat del que es va coent a l’escola.” (134)

En d'altres, s'intenten pal·liar les limitacions pròpies de qualsevol sistema formal de transmissió d'informació en una organització complexa a través dels mecanismes informals

“...sobretot per relacionar-nos entre nosaltres. Sempre que ens és possible, com a equip directiu, procurem crear espais per compartir tot el claustre, estones disteses de relació (vermuts, dinars...) però passa sempre que la manca de temps se'ns tira a sobre. I ara, a sobre no hi som tots sempre al centre” (63)

Les opcions de millora són múltiples. L'adopció d'una o altra, així com la combinació de les diverses possibilitats, es troba en funció de les peculiaritats de cada centre: dimensió, necessitats, hàbits consolidats, etc. En qualsevol cas, cal estar-hi atent per posar-hi els remeis adequats.

d.- Criteris per a les substitucions del professorat

Les substitucions dels mestres que causen baixa imprevista per malaltia, que acompanyen un grup a una activitat que es duu a terme fora del centre o que assisteixen a una activitat de formació són habituals (Cf. 4.4.4.). Per donar resposta a aquestes contingències, convé que cada escola tingui establerts els criteris que se seguiran per cobrir-les. Heus-ne ací un exemple:

“Si hi ha una substitució (o més) es seguirà el següents criteris:

- a) el mestre que té assignada una hora de substitució a l'horari. (normalment és una de les 6 hores de permanència o també hi ha centres que han avançat la implantació de la 7ª hora però la tenen vinculada a les substitucions.
- b) el mestre que estigui fent el reforç o desdoblament en aquella classe en aquell moment
- c) el mestre que estigui fent el reforç o desdoblament en una altra classe del mateix nivell o cicle.
- d) el mestre que estigui fent el reforç o desdoblament en un altre cicle.
- e) el mestre que disposi d'una hora de coordinació o equip directiu.
- f) el mestre d'educació especial o de l'aula d'acollida.
- g) repartir nens a les classes del mateix nivell o cicle”. (149)

Per a l'aplicació automàtica d'aquest procés (com a mínim, en els primers estadis) convé elaborar un horari de suplències que reflecteixi, per ordre de prioritat, quins mestres assumiran el treball amb el grup que queda desatès

“El que hem destacat més és que ens trobem que moltes hores no tenim substituïts quan falta gent (per malaltia d'un o dos dies, per anar al metge,...)” (132)

L'inconvenient d'aquest procediment resideix en el fet que afecta programes de treball individual o en petit grup (suport), desdoblements o altres formats organitzatius que possibiliten una millor atenció a l'alumnat, la qual cosa els resta continuïtat i seriositat. Es tracta, per tant, de vetllar perquè es duguin a terme amb normalitat

“El fet que els mestres hi hagi hores que no estan al centre o que si hi son és la seva hora de reunió, o de treball personal, en definitiva la seva hora d'exclusiva, fa que en moltes franges horàries, ens trobem que no hi ha ningú de “guàrdia” per anar a substituir. Aleshores o s'han de desfer grups reduïts, o la mestra d'educació especial ha d'anar a substituir, o s'han hagut d'ajuntar grups”. (132)

Garantir les activitats programades (G.flexibles, desdoblaments, tutories...), per a la qual cosa es necessita el nombre de docents adient i tenir cobertes a nivell organitzatiu les substitucions amb hores de guàrdia.(131)

per a la qual cosa es proposa l'elaboració d'un horari de suplències

"Hauríem de mirar que durant totes les franges hi hagi algú de suport per cobrir les absències (141)

"... s'ha de poder fer com a secundària, posar guàrdies. És la única manera de no desfer tot el que tens muntat" (121)

"per garantir el treball en grups reduïts i altres tipus d'organització, cal garantir que les substitucions estaran cobertes."

Dur a la pràctica aquesta opció implica, tanmateix, la renúncia inicial a una bona part de l'horari que es destina a l'atenció individualitzada o en petit grup

Aleshores els desdoblaments i l'atenció als alumnes en grup reduït estarà molt per sota del que ha estat enguany (131)

així com l'establiment de certes restriccions pel que fa a l'elecció de la tarda lliure per garantir una distribució setmanal uniforme

Aquest curs tots els mestres de Primària hem tingut dues franges horàries lliures, una al matí i altra a la tarda, no obstant no estaven repartides igual en tots els dies de la setmana i això ha propiciat que alguns dies hi hagi hores sense cap mestre de "guardià" (141)

atès que, a diferència del que succeeix a secundària, en l'horari dels mestres no s'estableix normativament un còmput específic d'hores setmanals dedicades a les suplències, tal com reivindiquen alguns directius

Caldria que les instruccions d'inici de curs deixessin molt clar, si les hores de permanència al centre sense atenció directa als alumnes és poden utilitzar, i en quins casos, com a hores a disposició del centre per poder, si cal fer substitucions(132)

Per tal d'atendre les suplències i, alhora, no desmuntar els projectes de treball en grup reduïts, alguns centres han pres l'acord de posar una de les hores de treball individual del professorat ubicades dins l'horari lectiu a atendre possibles contingències.

"Es pot (...) pactar que es poden perdre certes hores no lectives." (131)

"Ho han solventat fent uns acords de principi de curs que minimitzen o justifiquen el problema ja sigui a partir de la bona voluntat, la coherència amb el projecte educatiu o posant sobre la taula altres moments del curs escolar que depenen del permís del director i la "seva bona voluntat". Sortides per anar al metge, emergències més o menys importants, etc. (134)

Es tracta d'una possibilitat que nosaltres mateixos ja havíem avançat (Teixidó, 2006e) que, des d'un punt de vista administratiu, contravé els criteris de dedicació laboral des mestres (24 h. de docència + 6 de coordinació) atès que, de fet, es converteix en "docent" una hora de coordinació. Ara bé, des d'un punt de vista pragmàticafavoreix el funcionament del centre alhora que garanteix major estabilitat i continuïtat al suport i als desdoblaments. Ha de plantejar-se, en tot cas, com un acord de centre que es duu a terme a partir de l'acceptació del col·lectiu

“S’ha fet ús de la bona voluntat del professorat a l’hora de substituir fent ús dels reforços i d’una de les hores de permanència al Centre” (139)

“No podem abusar de les hores de permanència del professorat, aquests han de poder fer les coordinacions” (141)

Des d’aquesta perspectiva, sembla evident la necessitat de buscar fórmules que donin una resposta clara a aquesta situació d’indefinició

“Cal trobar fórmules per garantir les substitucions sense demuntar G.Flexibles, desdoblaments, tallers, atencions individualitzades,... ni perdre les hores de coordinació o permanència.” (107)

“Caldria que el Departament donés al professorat unes hores de guàrdia al centre per possibles substitucions o altres afers.” (139)

sobretot, si es té en compte que els curs 2007-2008, amb el pas dels mestres a 23 hores docents, les dificultats poden augmentar

“El curs que ve el problema és pot agreujar, ja que l’increment d’un mestre no és suficient per passar de 24 hores lectives a 23 hores. En una escola de doble línia amb 30 mestres l’increment d’un docent més significa 23 hores lectives, mentre que s’han perdut 30 hores d’atenció als alumnes, per tant el centre ha perdut 7 hores d’atenció a l’alumnat que es notaran en el tractament de la diversitat, o sigui agrupaments reduïts (132)

Un cop fixats els criteris a seguir i elaborada la graella de suplències cal establir un procediment àgil, operatiu i conegut de tothom per tal que s’apliqui amb fluïdesa. Es tracta de facilitar que els mestres coneguin l’organització per tal que puguin contribuir amb més eficàcia al seu bon funcionament.

“Una escola té una surera a l’entrada on hi ha avisos de la Direcció. Al matí si hi ha incidents de baixes, està la persona que ha d’anar a substituir. Aquesta persona és registrada en una llibreta i es van acumulant la seves substitucions. Per saber amb seguretat si la persona està disponible en el seu horari, figura en color verd les hores que està localitzable (65)

“Hem decidit donar *post-it* de diferents colors als mestres per tal que puguem comunicar ràpidament temes importants als companys que no hi són en aquell moment. La veritat és que ara ja no tenim la sensació d’incomunicació”. (68)

“en una escola s’ha creat un full de planificació setmanal i/o mensual, per tal de cobrir les necessitats més immediates, per exemple a l’hora de fer juntes d’avaluació, organitzar o arrodinar les festes, etc (73)

e.- Acollida als nous professionals

Amb la sisena hora s’ha produït una arribada massiva de mestres novells que s’han incorporat a la dinàmica de funcionament dels centres.

“Es va observar que s’havia incrementat el nombre de mestres dins el claustre i que a l’inici de curs, sobretot en algunes escoles, hi havia una moguda important de personal. Si, a més, s’hi afegeixen les mitges jornades i les reduccions d’un terç, hi ha molta gent que no es coneix” (136)

Aquest fet valora positivament perquè ha propiciat un rejuveniment dels claustres

“Amb la sisena hora ha entrat a les escoles molt de personal jove i això ha donat un aire nou, en general positiu, als centres. De vegades la manca d'experiència es supleix amb l'entusiasme de la gent jove” (146)

També ha generat, no obstant, algunes disfuncions derivades de la manca d'experiència i de maduresa professional

“De vegades els hi falta un esperit de sacrifici i de donar-se que va més lligat a l'estat generacional que ha actituds personals” (146)

“Cal posar una especial cura en l'onada de nous mestres novells i/o llicenciats. És a dir sense experiència (en alguns casos, ni formació) docent. No sumen a l'hora d'incrementar la qualitat educativa: desconeixement dels processos d'E/A, manca de disciplina, ordre (120)

que, en alguns casos, poden anar aparellades a una actitud de passivitat, de baixa implicació

“(…) els nous mestres que ens vénen (…) demanen molts drets i pocs deures, no us sembla? Els falta “l'esperit”. Quan jo vaig anar per primer cop a l'escola frissava per participar, donar idees, aprendre, innovar.... Ara costa de trobar algun que vingui amb ganes!!” (150)

la qual cosa ha portat a un dels informants, tot partint de l'anècdota que es relata a continuació, a parlar de *docents- adolescents*:

“Van muntar una farra a les colònies, fins les cinc de la matinada, com si estiguessin amb els seus col·legues. Un xivarri... L'endemà no es podien aixecar... No eren conscients que eren els responsables d'aquella canalla. Que estaven treballant, vaja, per més que estiguessin de colònies. De fet, els que estaven de colònies eren els alumnes, ells estaven treballant. Ho vaig passar fatal. Em va semblar que o bé havíem perdut el nord,... o m'estava fent vella i no entenia res.” (144)

En altres casos, la manca de mestres per cobrir les substitucions, ha donat lloc a la contractació de llicenciats sense experiència docent.

“Els mestres de secundària que han vingut a treballar a les escoles, els ha costat molt l'adaptació a la dinàmica de primària. Es queixen de les responsabilitats que els recauen: els costa coordinar, els costa seguir els seus nens allà on vagin, els costa assumir que cal anar a les excursions...” (151)

Els equips directius són conscients de les dificultats que aquest fet comporta i procuren pal·liar-lo duent a terme accions d'acollida del professorat de nova incorporació (Teixidó i GROC, 2006). Tanmateix, no es tracta d'una pràctica generalitzada i presenta graus de sistematització ben diversos

“Cal establir un sistema de tutorització dels mestres novells amb hores suficients i amb mestres experts. També un sistema de seguiment i avaluació formativa” (131)

“En alguns casos també s'ha hagut d'intervenir, acompanyant-los, en les tutories amb pares”. (144)

alhora que suposa una notable inversió de temps

“Es queixen de tenir poc temps per a tutoritzar docents als que se'ls han de dir coses òbvies: no posis els peus al banc del pati, penja els abrics al penjador, recull l'aula quan acabis, reparteix els colors a les safates...” (143)

“Per posar remei a aquesta situació hi ha centres que han intentat repartir els mestres ajuntant en un nivell i/o cicle mestres antics al centre amb mestres nouvinguts” (96)

“A un altre centre, on ha arribat molta gent nova entre aquest curs i el curs passat, s’ha creat una comissió de claustre, que es dedica a dinamitzar el personal, organitza jocs, sopars, festes de final de trimestre, fetes tradicionals,... per tal que les relacions entre els mestres es vagin cohesionant i es creï un ambient agradable i de companyerisme” (96)

Es proposa dur a terme accions formatives adreçades als equips directius per tal d’ajudar-los a delimitar un pla d’acollida del professorat de nova incorporació així com de tutelatge al llarg del primer any d’exercici que parteixi de les iniciatives de formació del professorat interí que ja s’estan duent a terme a través del programa *Comencem bé!*

f. Coordinació entre els professionals.

La posada en marxa de la sisena hora pot haver introduït dificultats o, fins i tot, pot haver impossibilitat la realització d’algunes accions de coordinació així com també el treball en comissions. Se n’han detectat alguns casos que afecten les trobades entre professionals:

“Les coordinacions amb els professors d’EE, de l’aula d’acollida, de coordinacions de projectes de centre.

Tenim dificultat per aquestes coordinacions. Algunes les fem a l’hora d’esbarjo i altres quan podem. Però no d’una manera sistematitzada” (71)

“Tenen dificultats de coordinació de l’EAP amb les MEE o amb tutores, i de la LIC del departament amb la del centre i la mestra de l’aula d’acollida perquè aquestes fins a mitjans de setembre no van enviar l’horari d’assistència al centre i els horaris ja estaven fets.” (75)

les entrevistes amb pares a càrrec de més d’un mestre

“Abans les entrevistes es feien sempre amb el tutor i el professor d’EE, ara les fa el tutor sol o a l’hora del pati. Si és molt necessari es substitueix al tutor o l’professora d’EE no agafa els alumnes”

“Al nostre centre la secretària que fa de professora d’EE ha pogut anar a les entrevistes perquè ha deixat de fer hores de secretaria. De cara al proper curs veig difícil la solució” (71)

el treball en comissions

“Nosaltres hem perdut la comissió de disciplina que la fèiem de 12h a 13h del migdia. Mirarem a veure com ho podem solucionar pel proper curs, però aquest any no hem pogut incloure-la d’una manera sistemàtica.” (71)

o les hores de trobada per dur a terme projectes específics

“Al nostre centre els projectes que estem duent a terme s’han quedat sense un horari concret de reunió”. (71)

4.9.4. Referides a les sortides i festes tradicionals.

Les realització de sortides (per visitar un museu, una empresa, un paratge natural, una exposició, etc.) d’un dia de durada així com la celebració de les festes tradicionals (la Castanyada, el Carnestoltes, etc.) constitueixen costums ben arrelats a la majoria d’escoles. Es tracta d’activitats presidides per una intenció educativa (tant des del punt de vista instructiu com de socialització) que, alhora, contribueixen a la projecció social. En l’organització (difusió a les famílies, recaptació dels diners per sufragar-ne el cost, etc) i en la

realització (organització dels alumnes, formació de grups, vigilància, etc.) d'aquestes activitats hi tenen un paper rellevant els tutors, per bé que hi participen tots els mestres, amb diverses responsabilitats.

“L'escola primària no estava acostumada a això, el tutor sempre anava al davant” (139).

“el problema que comporten les activitats complementàries, com les celebracions, sortides, i activitats en les que considera l'equip directiu que fora bo que hi assistissin els tutors dels grups i no sempre és possible. (139).

Amb la posada en marxa de la sisena hora han aparegut algunes dificultats en la realització d'aquestes activitats. Fonamentalment, quan l'activitat coincideix amb una tarda de festa del tutor.

“Aquest és un tema que preocupa en totes les escoles. Què passa quan un tutor té les hores lliures dins l'horari escolar i la seva classe té una sortida programada o l'escola fa una festa escolar?; o quan un especialista prepara una activitat per una determinada festa i també té hores lliures?” (151)

En el cas de les sortides, és possible recomanar-ne la programació en un dia que el tutor tingui classe tot el dia. Ara bé, això no és possible quan es tracta d'activitats amb un calendari fix (l'assistència a un concert o al teatre) o bé quan es fa una sortida conjunta de diversos cursos que afecta diversos tutors. Aquesta situació ha comportat que en alguns centres hagi disminuït el nombre d'activitats

“La veritat és que al meu centre, aquest curs, es fan menys sortides de tot el dia (144)”.

No es tracta de renunciar-hi sinó d'arribar a acords de centre i de dotar-se dels mecanismes organitzatius que permetin continuar realitzant-les tenint en compte el nou escenari

“(Cal) resoldre el tema de les sortides i celebració de festes a l'escola” (130)

“S'està d'acord que no es tracta de fer menys sortides o menys festes populars. S'aposta per resoldre-ho arribant a acords de claustre: repartint les sortides i les festes de forma equitativa; acumulant hores; fent equips de cicle més compactes i si no hi ha el tutor/ tampoc passa res”.(131)

Els **acords** als quals s'ha arribat pel que fa a **l'acompanyament a les sortides** són diversos. Es tracta, de criteris amb un baix grau de consolidació (atès que són relativament nous) i flexibles (pel fet que s'adeqüen a cada circumstància).

“Els centres han adoptat diverses solucions depenent de l'escola i de la situació:

1 – Els tutors sempre han d'anar a les sortides.

2 – A les sortides hi va qui les ha organitzat (cicle, especialistes,...)

3 – S'ha de buscar que les sortides no siguin sempre el mateix dia de la setmana, per tal de no perjudicar sempre els mateixos.

4 – Si hi ha sortida, els que hi han d'anar no lliuren. Es compensa amb exclusives (o no)”. (144)

En bona part dels casos, qui assumeix la responsabilitat de la realització de l'activitat és el mestre que té classe amb el grup el dia de la sortida

“Si se'ns necessita en una tutoria de la que no en som tutors cal ser-hi.” (137)

“Es va debatre què passava si el tutor tenia tarda lliure el dia que hi havia sortida o celebració. De varies propostes va guanyar (la que sosté) que el grup està atès sempre per algun mestre, especialista o no. (137)

tot i que, en alguns casos, el mestre a qui correspon responsabilitzar-se del grup ho fa a contracor.

“El *dijous gras* el mestre de gimnàstica va haver d'agafar un grup en el que la tutora lliurava. No li va agradar i va posar tots els inconvenients. (137)”

“Es comprova, en alguns casos, que hi ha hagut reticències quan un especialista ha hagut de fer-se càrrec d'un grup la tutora del qual lliurava aquella tarda. Es proposa unificar i assimilar la idea que tots som mestres i que hem d'actuar en tot moment com a tals” (137)

L'aplicació estricta d'aquest criteri, tanmateix, té clares repercussions educatives quan un mestre (ja sigui tutor i especialista) duu a terme un treball previ de preparació i, després, no pot acompanyar el grup. En alguns casos, ha estat el propi mestre qui ha demanat de fer-ho

“El que fa la festa fa la festa i, si vol venir, ho fa a títol personal. No ve exigit per l'escola. L'especialista que li tocava la classe s'encarrega dels alumnes (152)

Alguns centres han tingut en compte els grups que habitualment realitzen sortides conjuntes en l'elaboració de l'horari dels tutors, per tal que hi hagués coincidència en la tarda lliure. Aquest fet facilita la programació de les sortides

“A l'horari hem posat que els tutors tinguin les hores lliures dins la mateixa franja horària i així poden programar les sortides un dia que tinguin classe totes les sessions. Una altra qüestió és la de les festes de l'escola” (152).

“Una escola va decidir que, per no crear conflictes, cap tutor tindria el divendres lliure, i es va deixar aquella tarda pels especialistes” (44)

En d'altres centres, el criteri que s'ha establert tendeix a fomentar la presència dels tutors o dels mestres responsables a la sortida, encara que tinguin una franja horària lliure. Quan això succeix, es “compensa” aquesta dedicació addicional.

“Quan un especialista o un tutor ha anat a l'escola la tarda que hi havia una activitat, a canvi se li ha donat les hores de compensació a compte de les que ha de fer de permanència al centre de treball individual” (152)

Pel que fa a la participació en les **celebracions tradicionals**, la problemàtica de fons és la mateixa; hi ha notables diferències, tanmateix, en funció dels hàbits consolidats a cada centre i, també, del tipus d'activitat

“És cert que en algunes, que són internes del centre i que no mobilitzen famílies, no cal la presència de tots els professionals. En d'altres, que vénen pares i mares o se surt al carrer (ex. Carnaval) és necessària la presència de tot el professorat. En això cada escola ha pres decisions diferents: hi ha escoles que encara que hi hagi una festa no hi van els mestres que no els toca estar al centre, a d'altres, hi van tots” (145)

Els acords interns als quals s'ha arribat per donar resposta a aquesta situació són semblants als que s'acaben de comentar per a les sortides. Se n'hi pot

afegir un d'addicional consistent a traslladar totes les celebracions a un mateix dia de la setmana en el qual cap professor no té hores lliures.

“Se celebraran totes les festes els divendres a la tarda” (47)

“Les festes, caigui quan caigui, es celebren sempre el divendres” (136)

L'inconvenient d'aquesta proposta rau en la contradicció de celebrar una festa tradicional en una diada que no li correspon. Quin sentit té celebrar el “Dijous gras” o “Sant Jordi” en una altra data?

Hi ha hagut una notable manca de previsió per part dels centres a l'hora d'anticipar-se a aquestes dificultats, que ja havien estat assenyalades prèviament. Pocs centres ho van tenir en compte a l'inici del curs. En la major part dels casos s'ha actuat “a remolc” dels esdeveniments

“Ha calgut, però, primer trobar-se en alguna d'aquestes situacions, ja que són efectes col·laterals que no s'havien previst, per tal que els centres hi busquessin solucions (...). En realitat el que fan molts centres és anar pactant sobre la marxa, depenen de la “moguda” que sigui.” (145)

en un procés confús, que s'ha resolt de maneres diverses

“Comptant amb la bona fe i amb la responsabilitat del professorat, parlant-ne als claustres i, en alguns casos, havent de donar l'ordre des de direcció (145)

Es tracta d'una qüestió controvertida, que amoïna els equips directius, en relació a la qual, en alguns casos, es demana una major concreció normativa, tant a les instruccions d'inici de curs.

“Demanen que el Departament a la normativa d'inici de curs inclogui les actuacions a fer en aquestes situacions” (152).

com a la normativa interna de centre

“Incloure-ho dins el RRI després de parlar-ne al claustre” (152)

Es proposa que els claustres i els equips directius, fent un ús responsable dels marges d'autonomia organitzativa dels quals disposen, arribin a establir criteris reguladors del funcionament intern del centre que, d'una banda, possibilitin la realització de sortides i altres activitats i, alhora, tinguin en compte l'horari de treball dels mestres. Davant d'aquest repte, hi ha aspectes que poden regular-se formalment (en una ordre, en un reglament o en un acord de claustre...) però també n'hi ha d'altres que són de tipus cultural, que parteixen del convenciment, la voluntat i la predisposició de les persones. Aquests no poden recollir-se en documents normatius sinó en principis i valors compartits pel col·lectiu que confereixen un tarannà singular a cada centre i a cada claustre.

4.9.5. Referides a altres aspectes.

Finalment, en aquest llarg llistat de dificultats que s'han derivat de la posada en marxa de la sisena hora i també de les principals respostes que s'hi han donat des dels centres, es dedica un apartat a fer un recull d'aspectes esparços, que no ha semblat pertinent d'encabir en cap de les tipologies anteriors. Es tracta d'una mena de calaix de sastre final on s'hi recullen qüestions ben diverses, entre les quals no cal buscar-hi cap mena de relació. En alguns casos, recullen una situació singular d'un o de pocs centres; en d'altres, reflecteixen una possibilitat organitzativa; en d'altres, es tracta d'una reflexió arran d'una problemàtica viscuda o un plantejament de futur...

a.- Donar a conèixer la sisena hora

La introducció d'un canvi complex, que afecta els hàbits quotidians d'un munt de persones requereix un notable esforç informatiu per tal de donar-lo a conèixer, perquè aquells que hauran de portar-lo a la pràctica, el comprenguin i sàpiguen el que han de fer. La precipitació i la manca de directrius clares en la posada en marxa (cf 4.7.2.) han fet que els directius hagin hagut d'assumir una tasca que ells mateixos denominen *fer pedagogia de la sisena hora*, consistent a explicar i aclarir múltiples qüestions per tal que les persones a qui afectaven els canvis hi adequessin els seu comportament. Ha estat una feina feixuga, que ha requerit una dedicació generosa.

En un primer moment, es va trobar a faltar una campanya institucional més nítida de difusió a les famílies i al conjunt de la ciutadania

"No s'ha sapigut donar la importància que tenia, ni el Departament, ni tampoc les mateixes escoles, ni les AMPA. La societat s'ha quedat bastant amb que es feia una hora més a la pública i els pares que els seus fills feien una hora més de classe. El ressò informatiu ha estat pobre" (49)

"S'ha trobat a faltar una informació més àmplia i incisiva per part del Departament del que suposava pels alumnes aquesta hora més. No solament enfocat a una hora més al centre, sinó com a un treball a fer. Ho podrien fer ara pel proper curs, encara que siguin molt pocs els centres nous que la incorporin" (152).

que alguns equips directius van intentar pal·liar en el seu àmbit d'influència a través d'actes informatius

"(Es va donar) informació a les famílies a través d'escrits i de les reunions d'inici de curs i de les AMPA" (48)

"Les modalitats d'informació van ser :

- Informació al Consell Escolar.

- Informació a l'AMPA.

- Informació a l'AMPA i al Consell escolar amb la presentació d'un power point que també s'havia presentat al Claustre. (83)

Un cop iniciada la posada en marxa, els aspectes dels quals cal informar són d'allò més divers: els arguments a tenir en compte en la delimitació de l'horari escolar;

“Es va fer una reunió de pares i es van explicar els criteris i els horaris que millor recollien aquest requisits. Es van recollir els suggeriments i es va explicar que el Consell Escolar triaria l'horari definitiu” (56)

els criteris a seguir per a la fixació del desfasament horari entre EI i EP, la qual cosa implica la necessitat d'explicar als pares que han de recollir i acompanyar els seus fills en horaris diferents...

“Es va tenir cura a l'hora d'explicar (abans d'establir l'horari) a la resta de pares el per què de les nostres decisions ja que primària comença a les 8,30 h del matí i Infantil a les 9,30 h fet que possibilitava la coordinació del professorat a les 13 hores. (58)

qui té dret a l'hora gratuïta de monitoratge i qui no en té

“Ha estat difícil en algunes escoles (de tipologia d'alumnat específic) fer entendre a les famílies que només pertoca *ajut de guarderia* als d'EI que tenen germans a PRI i que per tant no podien quedar-se de 12 a 13 h si no es quedaven a menjador escolar”. (48)

Amb el professorat, també ha calgut dur a terme una tasca d'informació i conscienciació de la major part dels aspectes que s'han exposat al llarg de l'informe: el contingut educatiu, les hores lliures, l'acompanyament a les sortides...

“A la meua escola l'equip directiu prioritza que hi hagués unitat a l'hora d'entrada al matí i de sortida a la tarda dels alumnes, degut a la tipologia d'alumnat i de famílies que tenim. Parvulari no volia perdre l'hora i mitja de la tarda i passar a dos hores, es van haver de fer explicacions molt gràfiques per tal que entenguessin amb el que ens podríem trobar (alumnes sense germans que no els vinguessin a buscar, alumnes de primària que demanessin per sortir abans,...)”. (94)

“Hi ha hagut dificultats perquè els professors i els pares entenguessin aquest desfasament; s'ha hagut de donar compte de les possibles propostes i un cop arribat a uns acords, donar-los a conèixer i que tothom els entengués. No ha estat fàcil per ningú”. (50)

“La directora d'un centre d'una línia explica que per ubicar les hores de coordinació es va reunir amb el claustre i els va demanar que tenint en compte les reunions de coordinació que havien de realitzar i compartir amb els companys/es. (74)

Són aspectes que admeten diversos punts de vista, que susciten interessos divergents, davant dels quals els directius, un cop s'ha pres la decisió, acuden una i altra vegada a verbs com “exposar”, “fer saber”, “explicar”, “recordar”, “insistir”, “informar”... que posen de manifest la importància de la tasca pedagògica que ha d'acompanyar qualsevol canvi.

A les dificultats inherents a la realització de la tasca (repetitivitat, cansament...) en alguns casos s'hi van afegir les contradiccions internes que van viure alguns equips directius quan, d'una banda, mantenien una posició contrària a la sisena hora i, de l'altra, havien d'exposar, amb la major credibilitat possible, els arguments a considerar en la posada en marxa.

“Tinc la sensació que les expectatives del director o directora del centre, malgrat la situació més o menys conflictiva o l'entorn desfavorable en que es pugui trobar el centre, incideixen en un grau molt alt en la descripció i percepció del desenvolupament de la sisena hora als centres” (5).

i, també, la baixa seguretat amb què ho van afrontar derivada dels missatges poc congruents que es van difondre en els primers moments

“Al fer-se la posada en marxa tant ràpidament no hi ha hagut uniformitat de criteris de tots els inspectors i això ha descol·locat en alguns moments als equips directius, ja que moltes vegades es funciona pel boca a boca i no tothom opinava de la mateixa manera” (152)

b.- Compensacions als mestres

Amb la sisena hora ha aparegut el verb “compensar” per referir-se a la manera de reconèixer les hores de treball que duen a terme els mestres que excedeixen de les 30 hores setmanals d'estada obligatòria al centre. A tall d'exemple: quan el tutor acompanya el grup d'alumnes a una sortida durant una tarda que té lliure se li “compensen” les hores deslliurant-lo d'hores de coordinació

“Un punt que va sorgir de seguida a conseqüència dels horaris va ser l'assistència a les sortides, a les festes, com es compensaven totes aquestes hores,” (65)

“Les hores d'horari fix dins de l'horari d'atenció a l'alumnat en alguns casos es canvien per compensar la major dedicació en hores no previstes”. (69)

Es tracta d'una pràctica que presenta múltiples matisos i interpretacions en funció de la situació i de les circumstàncies que concorren a cada cas. L'ús més habitual es produeix amb les sortides escolars.

“Es compensa als mestres que fan excursions i sortides tot i tenir en el seu horari franges sense alumnes, Què es pot oferir als mestres que vénen alguna tarda que tenien lliure...? (107)

“Si hi ha sortida, els que hi han d'anar no lliuren. Es compensa amb exclusives” (144)

També es detecten comportaments similars amb les reunions d'avaluació,

“Nosaltres durant uns dies fem cada dia l'avaluació d'un curs, de 13h a 14h i de 17h a 18h, fins que s'acaben. Després s'intenta compensar els especialistes (70)

l'atenció a famílies que es duu a terme fora de l'horari establert,

“ La única dificultat és que no es pot establir un horari fix i en moltes ocasions has de consensuar l'hora amb la família. Alguns mestres opten per fer-ho a l'hora que suggereixen les famílies, ja que ho veuen compensat per les hores lliures de matí o tarda (91)

la formació en centres que respon a un projecte específic del claustre de professors

“Ens fa por que es perdin els assessoraments que es feien a centres. Hi ha mestres que no es volen quedar si l'assessorament coincideix amb el dia que tenen la tarda lliure i també diuen que encara s'allarga més la franja horària del treball”

Jo crec que si abans feien l'assessorament a centres els mestres que tenien interès i els altres no, ara serà el mateix, independentment de l'horari

Nosaltres encara hem de fer l'assessorament, no sabem si després demanaran compensacions.. Si algú ho planteja ja es mirarà de solucionar-ho” (71)

“Una escola ha realitzat un curs d'informàtica per incentivar les TIC. Aquesta hora ha estat compensada per una reunió de Cicle” (133)

o, fins i tot, a projectes específics de centre

“Nosaltres hem estat a punt de perdre el teatre. Es feia en hora d'exclusiva dels mestres i es quedaven els alumnes. Ara s'ha hagut de parlar-ne molt fins arribar a un consens. Ho fan a l'hora d'esbarjo i ells no tenen vigilància i dins de l'horari lectiu s'ha previst una hora.” (72)

Deixant de banda el caràcter irregular d'aquest comportament organitzatiu, els equips directius, en termes generals, no en són massa partidaris

“Molts directors fugen de les compensacions” (134)

“La majoria de directors estaven d'acord en evitar les compensacions” (135)

atès que, per tal de portar-les a terme amb rigor i seriositat, cal articular un sistema de control amb el consegüent cost

“Nosaltres hem hagut d'establir un sistema de compensacions i s'ha de portar un control, un quadre per saber les hores que ha fet tothom per si s'ha de compensar” (59)

“Es porta un control perquè sempre hi ha el tutor/a que s'organitza i mai té una sortida quan té una tarda lliure i en canvi hi ha el tutor/a que no podia canviar la sortida per una altra dia i coincidia amb les seves tardes lliures” (65).

alhora que apareixen múltiples comportament difícilment objectivables que es presten a la picaresca

(...) em va dir que ja que s'havia quedat fins a les 6 i ½ fent aquella entrevista l'endemà no es quedaria fins la una, que s'autocompensava marxant abans...(86)

o, simplement, al desvergonyiment, tal com es fa palès a l'anècdota aportada per un dels informants

(...) corria la segona setmana de desembre i una mestra se m'acosta amb cara de pocs amics i em diu – escolta la setmana passada no vaig tenir ni una hora lliure !! Jo li vaig dir – home la setmana passada vam tenir “l'aqüeducte” de la Constitució i la Immaculada no?, I em contesta – Per això mateix! He perdut la meva tarda lliure,- i va afegir, sense cap indici de broma en el seu to- No es pot compensar d'alguna manera aquesta pèrdua?... Us juro que vaig quedar de pedra! ... (134)

Tot i aquests riscos, es reconeix que d'alguna manera s'ha de reconèixer la dedicació dels professionals que contribueixen al bon funcionament de l'organització. Amb aquesta intenció, sembla preferible parlar d'“acords de centre” més que no pas de “compensacions”.

“Ho han solventat fent uns acords de principi de curs que minimitzen o justifiquen el problema ja sigui a partir de la bona voluntat, la coherència amb el projecte educatiu o posant sobre la taula altres moments del curs escolar que depenen del permís del director i la “seva bona voluntat”: sortides per anar al metge, emergències més o menys importants, etc” (135)

c.- Participació de personal extern

Segons quin sigui l'enfocament i la intencionalitat educativa de la sisena hora, pot ser pertinent plantejar-se que hi intervinguin persones no-docents...

“Es va proposar als mestres que anessin a explicar contes a la biblioteca d'una forma voluntària. Va ser i és tot un èxit!! Proposo que es faci extensiu als pares o mares, avis o tiets que d'una forma desinteressada puguin participar a l'escola amb una activitat d'aquest tipus”.(124)

amb un procediment similar al que s'havia seguit en alguns centres per dur a terme tallers (de cuina, de manualitats...) tot comptant amb la participació dels pares i mares o d'altres professionals

"S'ha plantejat la possibilitat que s'incorporin professionals d'algunes àrees, sobretot en les que calen una sèrie d'habilitats o coneixements específics (teatre, música, dansa, plàstica, anglès...) que, amb la presència del tutor o un altre mestre, poguessin donar un suport professional i una millora indiscutible tant dels alumnes com del professorat" (124)

Es tracta d'una possibilitat interessant de la qual n'hi ha exemples prou reeixits a nivell local: en un centre, en un cicle o una aula. Es tracta, tanmateix, d'una possibilitat limitada, que només podrà dur-se a terme en un nombre reduït de sisenes hores.

d. Espai de foment de la convivència i resolució de conflictes

L'anàlisi de l'ús educatiu de la sisena hora efectuat a 4.1.1. posa de manifest que un nombre considerable de centres han optat per dedicar-ne una part a treballar aspectes de convivència, educació en valors, mediació, etc.

"Nosaltres hem incorporat una hora d'assemblea, que abans no podíem fer" (120)

"Una escola comentava la necessitat de crear un espai per treballar la resolució dels conflictes. Tot i així molts mestres no saben com plantejar solucions diferents a les que estan fent fins ara. Està clar que s'ha de buscar nous recursos i noves estratègies que puguin modificar les noves relacions de conflicte que s'estan donant entre iguals" (122)

"Permet tractar de manera sistemàtica temes de valors i convivència" (87)

Es tracta d'una possibilitat interessant que parteix de la constatació que els nivells de conflictivitat de l'educació primària augmenten i cal donar-hi una resposta des de l'escola. Assignar-hi un horari específic és un avenç. Ara bé, el repte (talment com succeeix a la secundària amb la nova assignatura d'"Educació per a la ciutadania") consisteix a incorporar aquests valors i maneres de fer a la dinàmica habitual de funcionament del centre per a la qual cosa cal l'actuació coordinada del conjunt del professorat. És a dir, cal planificar les accions a dur a terme

"Cada cicle té pautat el treball a realitzar sobre "Acció Tutorial". Es tracten temes transversals de manera seqüenciada a tota l'escola, ens uneix a tots i ens permet anar a fons amb temes com la cooperació, solidaritat, convivència, empatia, pensament alternatiu, habilitats socials.... (88)

des d'una perspectiva curricular (en base a programes preventius) i complementar-ho amb accions de desenvolupament de competències docents, de col·laboració amb famílies i resta d'agents socials, de distribució de la docència i la tutoria entre el professorat... (Teixidó i Capell, 2006; Teixidó 2007b). La sisena pot esdevenir un espai idoni per articular la millora de la convivència a les escoles.

e.- Dotació de recursos econòmics.

La posada en marxa de la sisena hora ha suposat, tal com es posa de

manifest a 2.2.6., una important inversió econòmica a l'educació pública que s'ha destinat, majoritàriament, a la incorporació de nou professorat i a altres despeses menors com l'hora d'acollida dels germans. Aquest ha estat el cost bàsic, indispensable per posar-la en marxa. Ara bé, si es pretén que la feina que s'hi fa sigui de qualitat, també s'ha d'incrementar la dotació econòmica per a despeses de funcionament ordinari: una escola d'una línia ha passat de fer 150 h. setmanals a 180 h. Aquest augment d'hores de treball implica un augment de despesa corrent

“Amb la sisena hora ha augmentat un 20 % la despesa econòmica de l'escola (es fan més fotocòpies, hi ha més impressions, material manipulatiu”. (150)

i, per tant, s'haurà d'incrementar, d'una manera proporcional, el pressupost de l'escola

f.- Reorganització del menjador escolar

En alguns centres l'escurçament del temps de descans dels alumnes al migdia (vegeu 4.4.3.) ha donat lloc a un augment sobtat del nombre d'usuaris del menjador escolar, tant de mestres com d'alumnes, la qual cosa ha comportat dificultats addicionals quan l'espai del qual es disposa és petit, s'han d'organitzar torns, etc.: Tot plegat ha portat a reorganitzar el funcionament del menjador escolar a mig curs.

“Una escola que va augmentar molt el nombre de nens del menjador i en poc temps van haver d'organitzar-ho” (49)

g.- Terminologia específica

La sisena hora introdueix nous comportaments organitzatius a les escoles i es creen nous termes per referir-s'hi. Apareix, per tant, un argot específic de sisena hora que en alguns casos es consolidarà i en altres serà efímer. Vegem alguns termes, acompanyats d'un exemple:

compensar: Se m'ha de *compensar* la tarda d'ahir

hora/tarda lliure: Què tens ara? Tinc *hora lliure*

hora/tarda verda: Què tens ara? Tinc *hora verda*

lliurar: Aquesta tarda *lliuro*

sisena: Què tens ara? *Sisena* (hora)

tepé (TP): Què hi fas aquí? Tinc *tepé* (hora de treball personal)

tenir/fer festa: Aquesta tarda *tinc/faig festa*

cobrir: Has de *cobrir* a la Neus que va al metge

tenir paperet: Avui després del pati *tinc paperet* (em toca substitució)

Per altra banda, també és possible que desapareguin expressions prou consolidades com l'*hora d'exclusiva*

h.- La sisena hora a Infantil

En darrer lloc d'aquesta llarga llista de dificultats se n'apunta una de futurible que ha aparegut en diverses ocasions: la possibilitat d'estendre la mesura a infantil.

"(...) Ja cal que ens espavilem, les mestres del parvulari estan reclamant la 6a hora com desesperades. No els hi dona temps de fer totes les coses que tenen programades i diuen que amb una hora més aniria genial!!

(...) Si hi ha escoles que per la seva vertebració, organització o senzillament pel seu projecte educatiu creuen que necessiten una hora més al Parvulari, potser que en breu, comencin a acceptar propostes i signar convenis". (112)

Des d'un punt de vista educatiu, si es té en compte l'edat dels infants així com el propi concepte de l'educació a l'etapa d'infantil, sembla difícil argumentar la bondat de la mesura (Fernández, 2002). Ara bé, si es tenen en compte arguments socials (molts nens d'infantil romanen al centre un mínim de vuit hores al dia), de vertebració institucional, d'autonomia de projecte pedagògic (responent a una demanda explícita de les famílies) i, també, d'equiparació en les condicions laborals dels mestres d'infantil als mestres de primària... la qüestió admet més matisos.

De fet, ja s'està fent en l'actualitat. A 4.2.5., quan es demana la manera com s'ha resolt el desfasament entre infantil i primària un parell de centres responen que han optat per l'extensió de la sisena hora a infantil

"Educació Infantil fa 6 hores també" (q312)

"Tota l'escola fem la 6ª hora" (q149).

Es tracta d'una possibilitat que, ben segur, rebria suport de bona part de les famílies i dels mestres.

"En general, l'opinió és que si s'havia d'instal·lar, hagués estat més positiu pels centres i pels pares que s'hagués fet tant a EI i EP i ens haguéssim estalviat i ens estalviaríem problemes". (49)

davant la qual podria atorgar-se autonomia al Consell Escolar per adoptar-la i a les famílies per acollir-s'hi.

4.10. Altres resultats.

Finalment, en aquest darrer epígraf d'exposició de resultats, s'aporten algunes percepcions dels informants referides a la sisena hora i es deixa constància de les dades que han quedat pendents d'una anàlisi més aprofundida i, per tant, poden donar lloc a noves aportacions en un futur proper.

4.10.1. Percepcions sobre la sisena hora.

La penúltima pregunta dels qüestionari (ítem 37) es destina a recollir les percepcions dels informants en relació a algunes idees referides a la sisena hora a través d'una escala de sis nivells en la qual el valor "0" manifesta que no s'està "gens d'acord" amb la declaració i "5" equival a estar-hi "totalment d'acord". El valor mig, per tant, és 2,5. Els resultats són aquests:

La sisena hora	n	$\bar{x}$	Sx
A. Suposa una transformació en profunditat del funcionament de les escoles	385	3,12	1,54
B. Possibilita la intruducció d'activitats educatives més variades	387	2,79	1,41
C. Suposa una millora en les condicions laborals del professorat	387	2,21	1,51
D. Contribueix a la conciliació entre la vida familiar i laboral de les famílies	384	1,42	1,34
E. Contribueix a la conciliació entre la vida familiar i laboral dels mestres	382	1,41	1,32
F. Adavoreix la coordinació i el treball en equip del professorat	384	1,14	1,32
G. Introdueix elements de funcionament organitzatiu similars als de l'educació secundària.	380	3,49	1,29
H. Dificulta l'adopció de la jornada continuada	370	3,69	1,56
I. Ha afavorit la renovació de les plantilles de professorat dels centres	382	2,91	1,40

54. Percepcions referides a la sisena hora (I)

Es constata un elevat grau d'acord amb les afirmacions H, G i A en les quals se sosté que la introducció de la sisena hora dificulta l'adopció de la jornada contínua

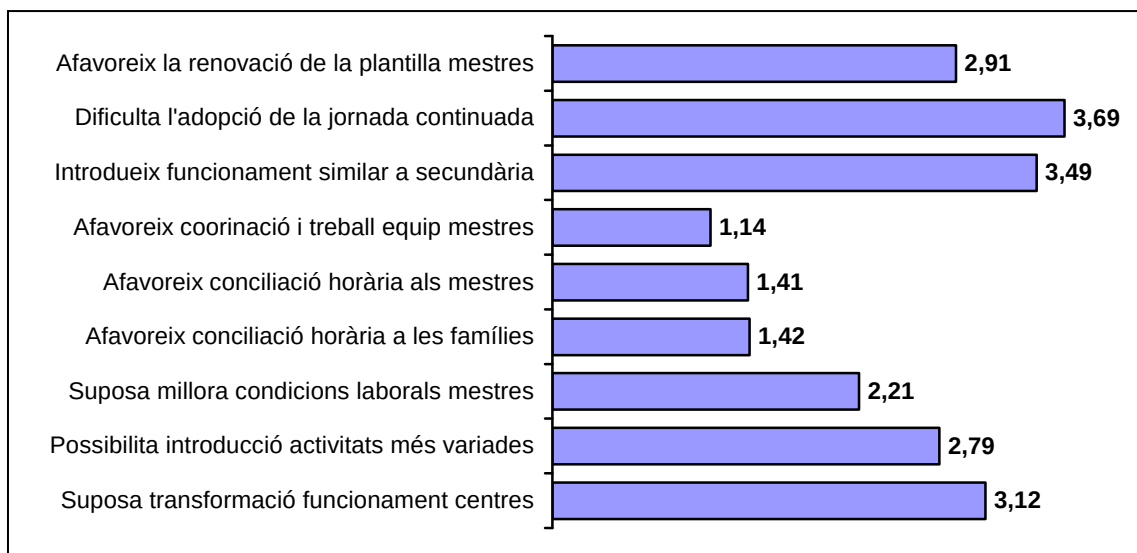
"Amb la sisena hora s'han acabat les possibilitats de fer la compactació de la jornada escolar" (137)."

i, també, que ha suposat una notable transformació dels funcionament dels centres amb la introducció d'alguns patrons organitzatius que fins ara eren propis de l'educació secundària

"Es veu que s'està arribant a una secundarització de la primària" (95)

"S'ha comentat molt el terme *secundarització de la primària*. Segur que d'alguna manera una organització a primària amb més hores, més personal, més compartimentada, amb anades, absències i vingudes del personal fa que s'assembli més a la secundària". (134)

Les principals manifestacions de desacord corresponen a les afirmacions D, E i, sobretot, F: el grau d'acord amb les afirmacions on se sosté que afavoreix la conciliació entre la vida laboral i familiar dels mestres i de les famílies, són baixos. El desacord ateny els nivells màxims en la declaració que sosté que la sisena hora afavoreix la coordinació i el treball en equip de professorat

55. Percepcions referides a la sisena hora(II)

A banda de les opcions prefixades, s'oferia la possibilitat de valorar altres aspectes. Es recullen 38 aportacions, bona part de les quals refermen o puntualitzen alguns dels punt anteriors, particularment en la secundarització

"No és positiu assemblar-se a l'organització impersonal de la secundària en escoles d primària amb nens petits que necessiten referències tutorials clares. Els recursos personals a secundària són el doble que a primària" (q32)

"La coordinació és bàsica pel bon funcionament d'un centre. Hem d'intentar semblar-nos a Secundària en les coses bones, no en les que no funcionen".(q159)

"S'han traslladat a primària problemes que a secundària ja eren greus" (q6)

en les dificultats per a la coordinació del professorat,

"Dificulta el temps de coordinació dels mestres d'un mateix cicle o intercycle i fins i tot del claustre".(q128)

"Ha desestructurat el funcionament de coordinació del centre" (q197)

"Suposa una notable manca de coordinació entre el professorat en general" (q218)

en l'organització del centre

"Dificulta extraordinàriament l'organització del centre" (q315)

"Comporta problemes en el centre al fer horaris diferents infantil i primària" (q388)

"No afavoreix la cohesió del centre" (q315)

i en la conciliació de la vida laboral i familiar

"La sisena hora ha de contribuir en la conciliació entre la vida familiar i laboral de les famílies". (q64)

“En el nostre cas no ha suposat cap millora significativa pels nens. Pels pares sí perquè paguen una hora menys d’activitats educatives” (q149)

4.10.2. Futures aportacions.

L’elevat volum d’informació recollida a través de qüestionaris i grups de debat n’ha dificultat la utilització exhaustiva. Tota la informació recollida ha estat analitzada i, per tant, apareix a l’informe. Ara bé, el grau d’aprofundiment ha estat divers. En alguns casos és possible fer-ne noves anàlisis. Els materials dels quals se’n pot obtenir un major aprofitament són:

- a.- Les 1813 respostes vàlides que fan referència a l’ús educatiu de la sisena hora ocupen més de trenta pàgines de text (Annex 14) que en l’exposició de resultats realitzada a 4.1.1. es redueixen a poc més de quatre pàgines
- b.- Les respostes a la qüestió en la qual es demanen els criteris de realització de claustres ocupen deu pàgines de text (Annex 14). El resultat es condensen (Cf 4.3.1.) en un parell de pàgines. Es possible extreure’n major informació.
- c.- Les 16 pàgines de text (Annex 14) que corresponen a 189 respostes a la pregunta oberta final del qüestionari únicament han estat utilitzades de manera ocasional, amb una intencionalitat il·lustrativa. Resulta pertinent, per tant, realitzar-ne una anàlisi en profunditat.
- d.- Finalment, les 156 pàgines de text que condensen els resultats dels Grups de Debat, per bé que han estat objecte d’una anàlisi en profunditat, d’acord amb el procediment descrit a 3.2.2., conserven encara informació útil que no ha aflorat.

Es tracta, per tant, de materials valuosos que seran objecte de futurs treballs

5.- CONCLUSIONS I PROPOSTES DE MILLORA

L'establiment de conclusions i la formulació de propostes de millora suposen la culminació del procés d'investigació.

S'estableixen 40 conclusions i 25 propostes de millora vinculades als diversos apartats de la recerca que, en certa manera, esdevenen una guia per a una lectura selectiva de l'informe, atès que, a la part final de cadascuna, en caràcters més reduïts, es remet a les pàgines on es justifica i es desenvolupa la idea exposada

5.1. Conclusions

Les conclusions són declaracions breus que recullen les principals resultats de la recerca. S'articulen en 9 àmbits: el marc teòric, els aspectes educatius, l'horari escolar, la coordinació dels mestres, els aspectes laborals, l'atenció a les famílies i la tutoria, la vertebració institucional, la posada en marxa i les singularitats a les ZERs.

a) Referides al marc teòric

1.- La posada en marxa de la sisena hora (amb les corresponents incongruències, dificultats i imprevistos) constitueix un exemple diàfan del paper de l'Administració educativa en tant que instància intermèdia encarregada d'operativitzar i fer possible el pas de la política educativa (reflectida als pactes del Tinell) a la vida quotidiana dels centres.

Vegeu les pàg. 13 - 16

2.- La posada en marxa de la sisena hora comportava una notable dificultat tant tècnica com, sobretot, d'encaix social. No hauria estat possible sense el suport de la major part de les instàncies socials vinculades al món educatiu atès que suposava una transformació notable de la dinàmica de funcionament dels centres.

Vegeu les pàg. 21 - 24

3.- La preparació de la posada en marxa de la sisena hora es dugué a terme en un clima de crítiques i descontentament de bona part de col·lectiu docent.

Vegeu les pàg. 16 - 20

4.- La sisena hora s'implanta a l'inici del curs 2006-07 amb plena normalitat: suposa una inversió econòmica sense precedents en aquest nivell educatiu.

Vegeu la pàg. 31

5.- La posada en marxa és dugué a terme amb dèficits de planificació i amb uns terminis excessivament ajustats. També hauria calgut una major previsió dels efectes col·laterals que podien derivar-se'n.

Vegeu les pàg. 24 - 34

6.- La sisena hora ha estat motiu de preocupació social i acadèmica durant el primer any de la seva posada en funcionament. Ha donat lloc a múltiples manifestos i textos d'opinió i també, tot i que en menor mesura, a algunes aportacions pragmàtiques.

Vegeu les pàg. 34 - 37

b) Referides als aspectes educatius

7.- La sisena hora es destina primordialment al desenvolupament d'habilitats lingüístiques i matemàtiques. També s'ha aprofitat per consolidar la tutoria i per donar entitat a projectes i iniciatives de diversa índole que es realitzaven sense reconeixement oficial.

Vegeu les pàg. 52 - 55

8.- La sisena hora la duu a terme, d'una manera majoritària (64% dels casos), el mestre-tutor, amb tot el grup-classe

Vegeu les pàg. 55 - 57

9.- El procediment que s'ha seguit en la delimitació de l'ús educatiu de la sisena hora i els criteris que s'han tingut en compte han estat diversos. En termes generals, es constata una baixa vertebració entorn d'un projecte d'escola

Vegeu les pàg. 57 - 60

10.- La sisena hora no ha tingut incidència significativa en el foment de la innovació educativa.

Vegeu les pàg. 61 - 62

c) Referides a l'horari escolar

11.- L'horari escolar que resulta de la introducció de la sisena és similar a l'anterior, afegint-hi una hora més al migdia (que en bona part dels centres ja es duia a terme amb activitats complementàries).

La delimitació dels horaris dels 390 centres és a la pàg. 64

12.- Els procediments que s'han seguit i els criteris que s'han tingut en compte en l'establiment de l'horari escolar, així com la intervenció que hi han tingut els directius, els claustrs i les famílies, presenten divergències notables entre els centres. La intervenció dels directius ha estat clau en el desenvolupament funcional del procés.

Vegeu les pàg. 65 - 67 i 69 - 70

13.- La possibilitat de consensuar un horari escolar unificat per al conjunt del municipi presenta un baix grau de concreció. Cal delimitar funcions i responsabilitats en el procés. A bona part dels municipis on s'ha dut a terme, la iniciativa ha partit dels equips directius.

Vegeu les pàg. 68 - 69 i 118 - 119

14.- El desfasament horari entre infantil i primària se situa fonamentalment al migdia: els d'infantil surten una hora abans (75% del centres). Ha estat un dels aspectes dels que se n'han derivat majors repercussions per al funcionament quotidià i per al clima dels centres.

Vegeu les pàg. 71 - 73

15.- En la major part dels centres es fa una sessió diària de sisena hora de durada variable. En alguns casos es concentren dues sessions en un mateix dia. La ubicació en la graella horària obeeix a criteris diversos. No es troben arguments educatius que avalin la necessitat de diferenciar la sisena hora de la resta de l'horari.

Vegeu les pàg. 74 - 76

16.- Ha augmentat considerablement la complexitat del procés d'elaboració de l'horari escolar i, per tant, el temps de dedicació. No tan sols en la confecció sinó també en la delimitació dels criteris previs i en el tractament dels possibles conflictes o disfuncions que se'n deriven (sortides, formació, etc.). Entre els factors que ho compliquen, en destaquen els cursos triplicats (o "bonys"), les mitges jornades i la distribució de les franges d'horari lliure.

Vegeu les pàg. 77 - 78

d) Referides a la coordinació dels mestres

17.- La major part dels centres (57%) destinen 2 hores a la coordinació del professorat. El 26% n'hi destina 3. La franja horària en la qual se situen majoritàriament és el migdia.

Vegeu les pàg. 79 - 80

18.- El nombre d'hores que es destina a la coordinació del professorat es considera insuficient. El nombre d'hores de treball conjunt que es considera òptim se situa entorn de 4. També es posen de manifest les limitacions de les reunions d'una hora de durada (45 minuts reals) així com la dificultat per harmonitzar l'eficàcia amb l'assoliment d'un clima adequat per al debat i la reflexió col·lectiva.

Vegeu les pàg. 81 - 82

19.- Les hores de coordinació en les que coincideix tot el professorat es destinen a claustres, a reunions de cicle, a reunions de comissions i, tot i que en menor mesura, a activitats de formació permanent en el centre.

Vegeu la pàg. 83

20.- La periodicitat de les reunions de claustre presenta dues tendències: setmanal i mensual. La durada majoritària és d'una (60%) i dues hores (20%). El moment de la jornada en el qual se celebren majoritàriament és el migdia; hi ha, però, un nombre apreciable de centres que ho fan a la tarda.

Vegeu les pàg. 84 - 85

e) Referides a aspectes laborals

21.- En un 75% dels centres l'horari docent dels mestres és de 24 hores lectives i 7 de coordinació. En un 21% és de 23 h + 7 h.

Vegeu la pàg. 88

22.- La major part dels mestres de primària disposen o podrien disposar (78%) d'una franja de dues hores seguides lliures que, majoritàriament, se situa a la tarda (65%). Ens alguns centres, tenen dues franges. Majoritàriament, s'han pogut tenir en compte les preferències expressades pel professorat.

Vegeu les pàg. 89 - 92

23.- El temps de descans dels mestres al migdia és variable segons el dia de la setmana. En general, s'ha reduït: prop d'un 55% dels centres tenen una hora; entorn del 35% en tenen dues. En alguns casos ha estat motiu de tensions als claustres.

Vegeu la pàg. 93

24.- La sisena hora introdueix un canvi cultural en la consideració i en la gestió de les suplències del professorat. Es generen algunes dificultats que evidencien la necessitat d'establir criteris interns de centre per a la gestió de les substitucions.

Vegeu les pàg. 94 - 95

25.- La introducció de la sisena hora ha alterat alguns hàbits consolidats en els centres pel que fa a la realització d'activitats de formació permanent. Davant les dificultats ocasionades, els centres assagen noves possibilitats organitzatives que s'adeqüin a les seves necessitats i possibilitats.

Vegeu les pàg. 96 - 99

f) Referides a l'atenció a les famílies i la tutoria

26.- La sisena hora no ha tingut efectes significatius en l'atenció a les famílies; en un 73% dels casos es considera que no s'ha produït cap millora en relació al curs anterior.

Vegeu les pàg. 100 - 101

27.- Els principals canvis en la relació amb les famílies se situen en l'horari d'atenció (que es dispersa al llarg de la jornada) i en les repercussions organitzatives que comporta: disposar d'espais, famílies al centre a tothora, accés a l'edifici...

Vegeu les pàg. 102 - 103

28.- Es constaten diferències notables pel que fa a la delimitació d'un horari específic d'atenció a les famílies entre els mestres-tutors (87,2%) i els mestres-especialistes (49,3%).

Vegeu la pàg. 104

29.- La sisena hora possibilita la consolidació d'un horari de tutoria al grup-classe amb entitat pròpia.

Vegeu les pàg. 105 - 106

g) Referides a la vertebració institucional

30.- La sisena hora afegeix dificultats a la vertebració institucional dels centres en allò que fa referència a la relació entre les etapes i entre els cicles. En ambdós casos es percep una incidència negativa: ha contribuït a disgregar més que no pas a cohesionar.

Vegeu les pàg. 108 - 111

31.- Es percep una incidència negativa de la sisena hora en el clima de centre que, fonamentalment, s'identifica amb majors dificultats per a la trobada i la comunicació entre els mestres, la pèrdua de l'horari compacte i la pèrdua de capacitat de coordinació.

Vegeu les pàg. 112 - 113

h) Referides a la posada en marxa

32.- La posada en marxa de la sisena hora es va dur a terme d'una manera precipitada, calia una major planificació prèvia. Va mancar temps per a la difusió a la ciutadania; la reflexió i la preparació en els claustres i els Consells Escolars i, també, per a la programació de l'acció educativa.

Vegeu les pàg. 122 - 123

33.- La posada en marxa de la sisena hora es va dur a terme en un clima de crispació, amb múltiples manifestacions d'oposició o, si més no, d'indiferència per part dels docents, la qual cosa en va dificultar la preparació i la implementació.

Vegeu les pàg. 114 - 116

34.- El nivell de satisfacció expressat pels directius en relació al procés de posada en marxa és baix; en cap dels aspectes considerats no s'assoleix un nivell de satisfacció mig.

Vegeu les pàg. 120 - 121

35.- La formació rebuda pels equips directius per a la preparació de la posada en marxa fou imprecisa, insuficient i massa reculada en el temps. No hi hagué formació dirigida als docents.

Vegeu les pàg. 125 - 126

36.- L'actitud i el compromís dels equips directius han estat determinants per a l'èxit de la posada en marxa, en la qualitat del procés organitzatiu, en previsió de les dificultats i en la solució dels problemes i imprevistos que han sorgit. Han estat els veritables protagonistes del canvi.

Vegeu les pàg. 123 - 124

i) Referides a la sisena hora a les ZER.

37.- La posada en marxa de la sisena hora a les Zones Escolars Rurals presenta algunes característiques distintives (fonamentalment, de tipus organitzatiu) que convé tenir presents. Cal tenir en compte l'experiència i els resultats de les que n'han avançat la implantació.

Vegeu les pàg. 129 - 130

38.- La introducció de la sisena hora contribueix positivament a l'establiment d'un marc horari comú entre les diverses escoles de la ZER

Vegeu la pàg. 131

39.- Les principals dificultats organitzatives apareixen en l'establiment d'un pla de treball conjunt per als mestres itinerants i la gestió de l'horari de coordinació de tot el professorat de ZER. Es planteja la possibilitat de considerar una tarda sense alumnes, amb la recuperació de les hores lectives.

Vegeu la pàg. 132

40.- El desfasament entre infantil i primària comporta alguns problemes singulars a les escoles biunitàries (quan els alumnes d'EI formen un sol grup amb els de CI de primària) i, també, per les dificultats de trobar personal titulat que vulgui fer-se càrrec del monitoratge.

Vegeu la pàg. 133

5.2. Propostes de millora.

Si la intenció de la recerca hagués estat únicament fenomenològica, és a dir, de descripció i comprensió dels diversos aspectes que incideixen en la sisena hora, les conclusions haurien estat la darrera aportació. No és aquest el nostre punt de vista, tal com tenim per costum a les diverses aportacions de GROC. Des del primer moment que vam començar a treballar-hi, hem adoptat una postura compromesa, procurant, d'acord amb les possibilitats de cada moment, contribuir a la millora. Aquesta és la motivació bàsica que dóna lloc a les propostes.

Abans d'endinsar-nos-hi convé aclarir el criteri que n'orienta la formulació. La millora no és quelcom objectiu; el progrés en un aspecte del funcionament organitzatiu pot significar un regressió en d'altres. Els criteri bàsic des del qual s'efectuen les propostes de millora és la consolidació i la vertebració dels centres educatius com a comunitats basades en la participació i el treball col·laboratiu entre els seus membres. Es té present, en tot moment, el conjunt de l'escola (la unitat organitzativa), tot procurant enfortir-la (*empowerment*).

Es tracta de propostes, és a dir, formulacions adreçades a altres persones en les quals se'ls commina a fer alguna cosa. L'investigador procura observar amb escrupolositat les limitacions del seu rol: li correspon exposar les coses que es "poden" fer. La responsabilitat d'intentar-ho, de dur-ho a la pràctica, correspon als equips directius, als claustres, a l'Administració educativa, etc. els quals n'han de valorar les possibilitats i l'oportunitat. A partir d'aquí, a l'investigador només li resta posar el seu coneixement pràctic a disposició dels qui han de prendre la decisió: els centres i l'Administració. Si se li ofereix l'oportunitat i es considera capacitat, podrà intervenir... però això ja seran figures d'un altre paner; aleshores deixarà de ser investigador per esdevenir formador, assessor, consultor, etc.

En la presentació de les propostes s'ha optat per un criteri temàtic. També hauria estat possible de classificar-les en funció dels destinataris: els centres, els equips directius, el Departament d'Educació, etc. Es alguns casos el destinatari hi apareix d'una manera explícita o hi és implícit. Això no obstant, s'ha optat per la fórmula genèrica "es proposa" atès que sovint són diverses les responsabilitats que concorren sobre cadascuna de les propostes.

a) Referides a aspectes educatius

1.- Objectius educatius. La concreció dels objectius a assolir a la sisena hora, tant als diversos nivells educatius com al llarg de tota l'etapa, ha de ser l'element clau per programar-ne l'acció educativa a nivell de centre. Es proposa

que cada escola dugui a terme una planificació acurada de la sisena hora (objectius, continguts, activitats...), de la qual en quedi constància documental i que s'incorpori al projecte de centre.

Vegeu les pàg. 59 - 61

2.- Conceptualització de la sisena hora. La caracterització de la sisena com una hora d'"ampliació" que es diferencia de les cinc preexistents (que es qualifiquen com a "lectives"), així com l'ambigüitat del terme d'"esponjar" el currículum han donat lloc a un munt d'interpretacions ("hora no curricular", "hora no avaluable", "hora lúdica", etc.) que no n'afavoreixen la posada en pràctica. Es proposa aprofundir en la conceptualització de la sisena hora. Talment com ha quedat molt clar que "no ha de servir per introduir nous continguts curriculars", també sembla necessari aclarir els aspectes que es presten a confusió.

Vegeu les pàg. 22 - 23 i 135

3.- Assaig de noves possibilitats en l'agrupament d'alumnes. La sisena hora possibilita l'experimentació de múltiples possibilitats d'agrupament dels alumnes d'un mateix nivell, d'un mateix cicle i, fins i tot, de diversos cicles, les quals han de posar-se al servei dels objectius educatius. L'assaig de noves possibilitats organitzatives fa mandra: perquè implica enrenou, perquè cal posar-se d'acord amb altres companys, perquè planteja exigències de coordinació...ara bé, també possibilita una major adequació al grup i, per tant, millors resultats i major comoditat en la feina. Es proposa l'elaboració d'un dossier de modalitats d'organització de l'alumnat a la sisena hora que reculli aportacions d'interès.

Vegeu les pàg. 56, 138 - 139

4.- Projectes específics de sisena hora. La sisena hora ha permès assignar un espai específic a projectes singulars que ja es duïen a terme d'una manera no explícita alhora que possibilitarà posar-ne en marxa de nous. Es tracta d'una bona alternativa, que sovint neix de l'entusiasme d'un/a mestre/a. Es detecta, però, el risc d'identificar el projecte amb la persona, que acaba esdevenint una mena d'especialista de sisena hora. Es proposa dur a terme accions de difusió i formació entre el col·lectiu docent (que poden anar a càrrec del docent expert) per tal que les activitats siguin conegudes per tothom i, en cas que es considerin oportunes, siguin dutes a terme d'una manera col·legiada i s'incorporin d'una manera explícita al projecte de centre. Quan la innovació s'identifica amb una sola persona només pot aspirar a perviure; la institucionalització requereix el col·lectiu.

Vegeu les pàg. 139 - 140

5.- Foment de la innovació. Per tal que el potencial innovador de la sisena hora (en tant que espai propici per a l'assaig de nous mètodes de treball)

esdevingui una realitat sembla aconsellable acompanyar-ho d'accions de formació i desenvolupament professional dels docents. Es proposa la realització d'accions de formació en el propi centre que, prèvia una fase inicial de conceptualització i adequació al context, s'adrecin al disseny de programacions anuals de sisena hora. Es tracta d'establir els objectius educatius, delimitar les activitats d'ensenyament-aprenentatge, seleccionar o elaborar materials per, finalment, dur-ho a la pràctica i analitzar-ne els resultats.

Vegeu les pàg. 61 - 62 i 137 - 138

b) Referides a aspectes organitzatius

6.- Exploració de les possibilitats horàries. Les possibilitats horàries que s'ofereixen des de les 8,30 h. del matí a les 18 h. de la tarda són múltiples. En el primer any de posada en marxa s'ha optat majoritàriament per un criteri de continuïtat. Un cop superada la fase de temor al canvi, es proposa que els centres duguin a terme un exercici agosarat d'explotació en profunditat de les diverses possibilitats organitzatives: horaris d'entrada i sortida, desfasament entre infantil i primària, coincidència o divergència en les hores de l'esbarjo, horari de coordinació del professorat... Sigui quina sigui l'opció horària adoptada, mai no satisfarà les aspiracions o els interessos de tothom. Tant per tant, paga la pena analitzar amb detall els punts forts i febles de les diverses alternatives, contrastar-los col·lectivament i, finalment, sotmetre-ho a una presa de decisió transparent i participativa. Tot plegat, contribuirà a la maduresa institucional.

Vegeu les pàg. 71 - 73 i 144

7.- Criteris d'elaboració d'horaris. Es proposa que, arran de l'experiència d'enguany, els centres vagin consolidant i registrant els criteris interns que regulen l'elaboració dels horaris. Entre d'altres qüestions, han de reflectir la vinculació del tutor al grup, el nombre màxim de mestres per grup, l'ús i la ubicació de les sisenes hores a la graella horària, la utilització dels espais específics, etc.

Vegeu les pàg. 63 - 64 i 136 - 137

8.- Elaboració de l'horari escolar. La introducció de la sisena hora ha conferit una notable complexitat a l'elaboració de l'horari escolar, si es pretenen optimitzar els recursos dels quals disposa el centre. Es tracta d'un procés llarg i complex de delimitació de criteris, preparació i elaboració de documents auxiliars, confecció i comunicació i difusió. L'elaboració de l'horari requereix el domini d'algunes habilitats tècniques especialitzades: procediments de treballs, habilitats, seqüenciació d'actuacions... que únicament s'adquireixen amb l'experimentació i l'intercanvi de coneixements amb d'altres professionals que es troben en situacions similars. Es proposa l'organització de tallers de

confecció d'horaris on se simuli tot el procés d'elaboració, partint de les circumstàncies reals dels participants.

Vegeu les pàg. 77 - 78 i 142 - 143

9.- Ús de les hores de lliure disposició. La quantitat d'hores que pot destinar-se a accions de suport, desdoblaments, desdoblaments parcials, grups flexibles i altres modalitats organitzatives, és limitat. Es proposa que els centres estableixin criteris interns d'utilització que vagin més enllà de la distribució quantitativa entre les diverses etapes i cicles. Entre altres aspectes, es pot tenir en compte:

a) Quin ús se'n fa? Alguns centres les destinen íntegrament a l'atenció als alumnes; d'altres, en destinen una part a substitucions.

b) A què es dediquen? Poden utilitzar-se per a suport, desdoblaments a les hores "lectives" o bé poden destinar-se a sisena hora.

c) On són més necessàries? A quins nivells educatius o bé a quines àrees sembla millor destinar-les

Vegeu les pàg. 55 - 57

10.- Horari i criteris de substitucions. Es proposa que els centres estableixin un horari de substitucions que sigui a l'abast de tot el claustre, en el qual es prevegi quins mestres es faran càrrec dels grups d'alumnes quan es produeixen absències. Així mateix, convé que s'estableixin els criteris reguladors d'aquest comportament organitzatiu. Alguns claustres han decidit posar una hora de "treball individual" dels mestres a disposició del centre per atendre possibles incidències. D'aquesta manera, s'aconsegueix major continuïtat en el treball amb grups reduïts.

Vegeu les pàg. 94 - 95, 150 - 152

11.- Nombre d'hores de coincidència de tot el professorat. El nombre d'hores de coincidència de tot el professorat ha estat una qüestió controvertida, atès que la sisena hora en comportava una reducció notable. L'experimentació duta a terme assenyala la conveniència d'augmentar el nombre mínim establert. Es proposa que els centres fixin 4 hores setmanals de coincidència de tot el professorat. D'aquesta manera, s'afavoreix la coordinació; es facilita la realització de reunions de llarga durada: claustres, reunions d'avaluació, etc i es disposa d'un espai idòni per activitats de formació. Per altra banda, afavoreix que els mestres puguin disposar de dues tardes setmanals lliures

Vegeu les pàg. 80 - 83

12.- Nombre de mestres per grup. La introducció de la sisena hora ha incrementat el nombre de docents que atenen un grup. Es tracta d'una tendència que ha anat a més en els darrers anys; en casos extrems es pot arribar a 9 persones i no sol ser inferior a 7: tutor, mestre de suport, especialistes (EF, MU, ANG, INFOR, EE...) als quals poden afegir-se-n'hi

d'altres per a projectes específics (MAV, laboratori de ciències, hort escolar), reduccions per mitja jornada, etc. És un nombre excessiu, que dificulta la consolidació del tutor com a referent del grup; ni l'edat dels alumnes ni el grau d'especialització del currículum ho justifiquen. Es proposa l'adopció de mesures administratives i d'organització de centre que tendeixin a limitar el nombre de docents que intervenen en un grup classe.

Vegeu les pàg. 140 - 141

13.- Optimitzar el funcionament organitzatiu. La disminució de l'horari de trobada col·lectiva de tot el professorat així com l'aparició de franges horàries lliures plantegen la necessitat d'introduir elements d'optimització del funcionament organitzatiu. Són múltiples els elements a tenir en compte: programació setmanal i mensual de reunions, distribució d'informació prèvia, conducció eficaç de reunions, gestió de la informació, elements de planificació: plannings, diagrames procedimentals..., horaris de localització al centre, ús dels espais...Es proposa dur a terme accions de conscienciació entre els equips directius així com el disseny i l'execució d'accions de formació que possibilitin l'intercanvi de procediments i el desenvolupament d'habilitats directives.

Vegeu les pàg. 147 a 148

14.- Fomentar l'intercanvi de bones pràctiques. Per a la millora de la planificació i l'ús educatiu de la sisena hora es proposa dur a terme sessions d'intercanvi i de comentari de plantejaments i pràctiques organitzatives entre equips directius de centres de característiques similars. Es tracta de possibilitar la posada en pràctica d'accions de formació entre iguals, amb l'ajut d'un dinamitzador extern que, d'una banda, conegui el tema i, de l'altra, actuï com a catalitzador de l'equip de treball.

Vegeu les pàg. 125 - 126

c) Referides a aspectes generals

15.- Sortides i festes escolars. Les dificultats detectades en l'acompanyament a sortides o per la presència de festes escolars aconsella l'adopció de criteris de centres que tendeixin a establir un marc comú, acceptat pel col·lectiu. Cal avançar-se als problemes abans que succeeixin: d'una banda, tenint-ho en compte en l'elaboració dels horaris; de l'altra, establint algunes pautes de centre que siguin el resultat d'una presa de decisió col·lectiva.

Cal acceptar les limitacions dels enfocaments normatius en l'abordatge d'aquestes situacions: quan un mestre té una tarda lliure, res no l'obliga a ser a l'escola. Es tracta d'acceptar que l'única solució possible és de tipus cultural, basada en el diàleg, el pacte i la presa de decisions conjunta entorn d'una qüestió en la qual, entre d'altres aspectes, s'ha de tenir en compte:

- a) el sentit educatiu de les sortides i celebracions populars.
 - b) la seva contribució a la identitat i a la projecció social de l'escola
 - c) les aportacions al clima de centre i a la satisfacció professional dels docents
- Els centres que considerin que es tracta d'objectius valuosos, que convé preservar, sabran trobar una solució de consens que harmonitzi els drets laborals dels docents amb les necessitats d'atenció i de tutorització dels grups en el decurs d'aquestes activitats.

Vegeu les pàg. 155 - 157

16.- Criteris de formació permanent en centres. La sisena hora ha trastocat alguns hàbits consolidats pel que fa a l'horari i al format de la formació permanent vinculada a projectes de centre. Es proposa que els centres adoptin acords que afavoreixin la realització d'activitats de formació permanent del professorat per tal de tenir-los en compte en la programació del curs i en l'elaboració de l'horari.

Vegeu les pàg. 95 - 99

17.- Millora de la relació amb les famílies. El fet de disposar d'un horari específic és un element necessari però no suficient perquè es produeixi una millora qualitativa en l'atenció a les famílies. Es proposa complementar-ho amb accions de conscienciació entre el professorat, de desenvolupament de competències tutorials (mitjançant activitats de formació dirigides als tutors i tutores) i de disseny de Plans d'Acció Tutorial que, entre altres aspectes, aportin instruments i pautes d'acció.

Vegeu les pàg. 100 - 104

18.- Vertebració institucional. La sisena hora pot contribuir a la disgregació institucional però també pot ser un element de cohesió. Convé plantejar-se, d'una manera general, cap a quin model de centre es vol avançar. Són múltiples els factors a considerar: l'horari de l'esbarjo comú, la composició de les comissions, la ubicació i gestió del desajustament entre infantil i primària, les activitats compartides, etc. Perquè les persones tinguin sentit de pertinença a un col·lectiu, cal que els seus membres facin coses conjuntament, cal que treballin junts.

Des d'una perspectiva teòrica, els avantatges de la cohesió claustral i d'entendre el centre com la unitat bàsica de canvi, semblen indiscutibles. Les mesures administratives reguladores de l'activitat dels centres, en canvi, semblen apuntar en una direcció contrària. Ara bé, els centres no han de ser mers espectadors d'aquest contrast: en la mesura que en preguin consciència i duguin a terme accions decidides en una o altra direcció, contribuiran a dilucidar-lo.

Vegeu les pàg. 108 - 111

19.- Consens de l'horari a nivell municipal. La possibilitat d'arribar a un consens per a l'establiment d'un horari únic a nivell municipal és ambigua pel que fa al lideratge del procés i a les responsabilitats de les diverses instàncies implicades. Per altra banda, cal establir una seqüència temporal d'actuacions: si es tendeix a un horari únic per a tot el municipi, no té sentit parlar de l'aprovació de l'horari a càrrec del Consell Escolar de cada centre. Per altra banda, la recomanació hauria d'afectar per igual tots els centres sostinguts amb fons públics, tant públics com concertats.

Es proposa avançar cap a una major concreció, tant conceptual com procedimental, en aquesta qüestió.

Vegeu les pàg. 68 – 69 i 141 - 142

20.- Acollida als professionals de nova incorporació. La sisena hora ha propiciat una arribada massiva de nous professionals als centres educatius amb escàs o nul bagatge professional. La incorporació a un lloc de treball nou sempre és difícil: són moltes les informacions que cal processar en poc temps: feina, alumnes, companys, hàbits de funcionament... que a vegades van acompanyats de canvis personals: lloc de residència, desplaçament, etc. Es proposa que els centres educatius disposin d'un protocol d'acollida als professionals de nova incorporació, tant a l'inici com a mig curs, on es delimitin les actuacions a dur a terme així com els responsables d'executar-les. Es tracta d'una intervenció que no es pot concentrar en els moments inicials (per bé que tenen una importància clau) sinó que s'ha d'allargar en el temps, contribuint a la socialització de la persona nouvinguda a la dinàmica institucional.

Vegeu les pàg. 152 - 153

21.- Formació dels equips directius. La posada en marxa d'un canvi que afecta els fonaments del funcionament del sistema requereix la participació activa dels equips directius que, en darrera instància, són els encarregats de dur-lo a la pràctica en cada context. En aquest procés, la formació revesteix una importància crucial. Els resultats obtinguts posen de manifest la conveniència de precisar els objectius i els continguts formatius i, també, de planificar el procés d'una manera acurada. Es proposa el disseny i el desenvolupament d'accions de formació adreçades als equips directius que han d'implantar la sisena hora, en les quals sembla oportú que hi participin directius amb experiència

Vegeu les pàg. 28 – 29, 125 - 126 i 158 - 159

22.- Perills de normativitzar la sisena hora. Que la posada en funcionament d'un canvi de la transcendència de la sisena hora s'hagi realitzat a través d'un desplegament normatiu ínfim (uns breus epígrafs a l'ordre per la qual s'estableix l'horari escolar i a les instruccions d'inici de curs) podia haver estat, en el seu moment, motiu de crítica. En aquests moments, en canvi, quan ja és

una realitat, constitueix un avantatge, atès que atorga un alt grau d'autonomia als centres en la seva programació i gestió.

Es proposa establir dispositius d'alerta, en els temps venidors, davant els possibles intents d'establir continguts obligatoris de sisena hora o bé de limitar l'autonomia del centre.

Vegeu la pàg. 22 i la 35

23.- Identificació de la sisena hora. La necessitat d'identificar la sisena hora a l'horari ha provocat controvèrsia atès respon a una barreja de criteris. L'elaboració de l'horari respon a una lògica curricular i, per tant, les denominacions que s'utilitzen per referir-se a les diverses franges horàries es corresponen a les diverses àrees o a denominacions *ad hoc*. El terme "sisena hora" en canvi respon a una lògica administrativa i, per tant, té sentit la pràctica adoptada per alguns centres de referir-s'hi amb etiquetes que identifiquin la feina que s'hi fa: "biblioteca", "coral", "tutoria", etc.

Es proposa que es reconsideri la necessitat d'identificar d'una manera específica la sisena hora a l'horari. En cas de continuïtat, es proposa que s'argumentin adequadament les raons que n'aconsellen el manteniment.

Vegeu la pàg. 74 i la 144

24.- Canvi en els escenaris de presa de decisions. La sisena hora ha accentuat el canvi en els espais de presa de decisions iniciat en els darrers anys. La reunió de coordinació ha esdevingut, d'una manera progressiva, l'òrgan de debat i de presa real de decisions que, a posteriori, són ratificades pel claustre. D'aquesta manera, es manté el principi de participació de les diverses unitats organitzatives (cicles) i es guanya eficàcia de gestió. Els arguments que soler esgrimir els que defensen la bondat d'aquest procediment són l'eficiència, les dificultats inherents a la conducció de reunions de grup, la baixa operativitat... Tot això és cert. També ho és, però, que s'afebleix un dels pilars bàsics del model: la participació de les persones en la presa de decisions referides a qüestions que les afecten d'una manera directa. En aquests casos, sembla important que els temes es debatin en gran grup, de manera que els diversos integrants puguin escoltar-se, efectuar rèpliques i contrarèpliques, etc. Es proposa que els equips directius es plantegin aquesta qüestió (que, d'altra banda, és crucial per a la creació de lideratge educatiu) i optin per la combinació justa d'ambdós procediments.

Vegeu les pàg. 84 - 85, 147 i 154

25.- Atenció a l'evolució de la sisena hora.

Durant el primer any d'implantació s'ha atorgat una atenció especial al seguiment de la sisena hora, tant des dels centres, com des de l'Administració com des d'observatoris de la realitat educativa. En canvi en educació són lents; necessiten marges temporals generosos per consolidar-se, al llarg dels quals

cal estar atent a l'evolució que segueixen. La feina només ha començat. Són múltiples els aspectes a millorar; s'ha de posar en marxa als municipis de menys de 10.000 habitants, s'han d'ajustar els disfuncionaments, etc.

Es proposa la creació d'un observatori independent dedicat a fer-ne el seguiment i a efectuar propostes de millora fins que la sisena hora estigui plenament integrada al funcionament quotidià dels centres i, per tant, desaparegui el terme "sisena hora" i es parli, simplement, d'un horari escolar de sis hores diàries.

6.- BIBLIOGRAFIA

- AA. VV. (2005): *Pacte nacional per l'educació. Oportunitat i compromís. Recomanacions al govern de la Generalitat de Catalunya* (juny 2005), a http://www.gencat.net/educacio/pacte/docs/presidencia_presentacio_web.pdf
- Antúnez, S. (1993): "Gestión del tiempo del jefe de estudios", a *Organización y gestión educativa*, núm 1, pp. 21-28
- Axia (2006): "Axia davant la sisena hora: entre l'oportunitat i el risc", a <http://axiacat.com/02docs/sisenahora.doc> (04-04-2007)
- Barrera, M. (2006): "Pioners de la sisena hora" a *El Punt*, 03-02-2006
- Bernal, J.L. (2006): *Comprender nuestros centros educativos*. Ed. Mira, Zaragoza.
- Biosca, C. (2006): "Èxode de mestres de les escoles bressol als centres de primària", a <http://sapiens.ya.com/ESCBRESSOL/DOCUMENTS/articleavui.htm>
- Callejo, J. (2001): *El grupo de discusión: introducción a una práctica de investigación*. Ariel, Barcelona.
- Cardús, S. (2007): "Ni la tercera, ni la sisena", a *Avui*, 23 de març de 2007
- Casavella, J. (2006): "Els mestres reclamen que se'ls pagui el dinar per la sisena hora", a *El Periódico* (28-10-2006)
- Cela, J. i Doménech, J. (2006): "Oportuna sisena hora" a *El Periódico* 14-03-2006
- CEM de Barcelona (2004): *El temps i l'organització de l'horari i el calendari escolar*. Jornades del Consell Escolar Municipal de Barcelona, febrer, març, abril de 2004
- Departament d'Educació (2006a): Ordre EDC/207/2006, de 24 d'abril, per la qual s'estableix el calendari escolar del curs 2006-2007 per a centres educatius no universitaris, a DOGC, núm 4623, de 28-04-2006, pp. 19097-19098
- Departament d'Educació (2006b): "Resolució de 30 de juny de 2006, per la qual s'aproven les instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres educatius públics d'educació infantil i primària i d'educació especial per al curs 2006-2007", a *Full de disposicions i actes administratius d'educació*, núm 1104, pp. 2509-2542
- Departament d'Educació (2006c): *La sisena hora als centres públics d'educació primària. Una oportunitat per a la igualtat*. a <http://xtec.cat/sisenahora/pdf/Document1.pdf> (04-04-2007)
- Departament d'Educació (2006d): "Protocol d'aplicació de la sisena hora a l'educació primària en centres educatius públics". a *Pacte Nacional per a l'Educació. Annex 1*. <http://xtec.cat/sisenahora/index.htm#m1> (04-04-2007)
- Departament d'Educació (2006e): *La sisena hora a la pública. Una oportunitat per a la igualtat. Aspectes Organitzatius* a <http://xtec.cat/sisenahora/pdf/Document6.pdf> (04-04-2007)

- Departament d'Educació (2006f): *La sisena hora a la pública. Exemple d'organització dels horaris d'una escola d'1, 2 i 3 línies*, a <http://xtec.cat/sisenahora/pdf/Document2.pdf> (04-04-2007)
- Departament d'Educació (2006g): "Aportacions de la comissió de seguiment del Pacte Nacional per a l'Educació per a l'aplicació de la sisena hora a l'educació primària en els centres educatius públics" a <http://www.gencat.net/educacio/pacte/aportacions.htm>
- Doménech, J. i Manzano, R. (2006): *Mirades educatives a la sisena hora. Eines per a la reflexió i la pràctica als consells escolar*. Fundació Jaume Bofill. Col. Debats, 13
- Doménech, J. (2006): "El PNE vist per un marcià" a http://www.relatsencatala.com/rec/Controller?rp_action=view_rel&rp_relat_id=270393
- Escué, J. (2006): "Aportacions dels grups a les Jornades de Treball", a http://www.xtec.es/~jescue/sisena_hora.htm (04-04-2007)
- EURYDICE (1997): *Calendrier et rythmes scolaires dans l'Union européenne*. Brusel·les
- Farré, J. (2006): *Procés de treball per a la millor implantació de la sisena hora*. Document policopiat.
- Feito, R. (2005): "Jornada escolar continua y partida" a *Comunidad Escolar*, núm 760, 23-II-2005
- Fernández Enguita, M. (2001): *La jornada escolar*. Ariel, Barcelona
- Fernández Enguita, M. (2002): "La Jornada escolar continua en España: dinámica i efectos", a *Actes del Seminario Internacional "Ritmos psicológicos y jornada escolar"*. Madrid, 5 i 6 d'abril de 2002. pp. 25-29
- Gairín, J. (1993): "Aspectos didáctico-organizativos de la temporalización" a Feroso, P.(Ed): *El tiempo educativo y escolar (estudio interdisciplinar)*. PPU, Barcelona
- Gairín, J. (1994): "El temps escolar com a variable organitzativa", a *Perspectiva escolar*, núm 187, pp. 8-15
- Gallego, J.C. (2001): "Jornada y horario: consecuencias sociales y profesionales", a *Aula de Innovación Educativa*, núm. 99, pp. 68-73
- Generalitat de Catalunya. (2006): Pacte nacional per a l'educació. http://www.gencat.net/educacio/pacte/docs/pacte_nacional.pdf
- Giralt, J. (2006): "Els horaris escolars i la sisena hora". a *Fòrum* núm 11, setembre-desembre 2006. Ed Graó i FEAEC
- Gil Villa, F. (1992): *¿Escuela pública o escuela privada?: un análisis sociológico*. Amaru editores
- López, J. (2006): "Primer de tot, la millora de la qualitat de les 5 hores", a <http://www.noalasisena.org/altrespagines/articulos.htm>
- Manzano, R. (2006): *Criteris educatius per al desenvolupament de la sisena hora*. Document policopiat

- Oliver, M. (2006): "I amb la sisena la revolta", a http://fabrica.cat/?template=interior&categoria=16&id_article=257
- Pairó, D. i Bofill, J. (2006): *Què podem fer a la sisena hora?* Document policopiat.
- Ponsatí, F. (2006): "Sisena hora: propostes i raonaments". Document policopiat
- Sindicato de Trabajadores de la Enseñanza de Aragón (STEa) (2005): "Informe sobre la Jornada Escolar en España". Zaragoza.
- Solsona, A. (2005): "La conciliació dels temps: una proposta de debat al voltant de l'horari i el calendari escolars", a *Barcelona educació*, núm 46, pp. 20-26
- Subirats, J. (2006): Hora sexta, a *El País*, 09-02-2006
- Teixidó Planas, M. (2006): "Escola pública – escola privada. Un fals debat". a *Fórum, Revista del FEAEC*, núm 9, pp. 5-32
- Teixidó, J. (2005a): *El clima escolar. Dimensiones y factores*. Zuzendaritza-Taldeen Prestakuntza. Programa de Formación de Equipos Directivos. Vitoria. Document policopiat.
- Teixidó, J. (2005b): *El lideratge del canvi als centres educatius*. Departament d'Educació. <http://www.xtec.cat/crp-baixllobregat6/docs/teix2.ppt>
- Teixidó, J. (2006a) *La posada en marxa de la sisena hora a primària. Anàlisi d'alguns reptes i/o dilemes organitzatius que hauran d'afrontar els equips directius arran de la posada en marxa de la sisena hora*. GROC. Document policopiat
- Teixidó, J. (2006b): *La sisena hora: una oportunitat per a la vertebració claustral. La introducció de la sisena pot afavorir la col.laboració i la cohesió entre els equips docents d'infantil i de primària*. Document inèdit
- Teixidó, J. (2006c): "La posada en marxa de la sisena hora a primària. La fixació del marc horari de centre", a *Guix*, 324, pp. 72-82)
- Teixidó, J. (2006d): "Què farem a la sisena hora?". a *Perspectiva Escolar*, 305, maig, pp. 53-60
- Teixidó, J. (2006e): *El funcionament organitzatiu dels centres i la posada en marxa de la sisena hora a primària*, a *Guix-dos*, 326-327 monogràfic
- Teixidó, J. i GROC (2006): "Reflexions i propostes d'acció per a l'acollida dels professionals de nova incorporació a les escoles i instituts", a *Caixa d'Eines*. Departament d'Educació (en premsa)
- Teixidó, J. (2007a): *La sisena hora a primària. Balanç de resultats, detecció i anàlisi de dificultats i formulació de propostes de millora*. Projecte de recerca. Document policopiat
- Teixidó, J (2007b): *La millora de la convivència als centres educatius. Els plans de convivència*. Ponència a la II Jornada de Convivència i Conflicte. USTEC-STEs, Girona, 05-05-2007
- Teixidó, J. i Planas de Farners, M. (2007): "Què es fa a la sisena hora". (en elaboració)

- Teixidó, J. i Capell, D. (2006): *“La millora de la convivència als centres educatius. Què poden fer-hi els equips directius?”*, ponència a la I^a Jornada de Direcció Escolar, Girona, novembre,
- Torns, T. (2004): “Els temps estan canviant: l’organització social del temps i l’horari escolar” a Barcelona educació, núm 40, pp. 20-21
- Villaret, O. (2006): “Generador d’horaris d’un centre docent” Universitat de Girona. Projecte de fi de carrera.
- Viñas, J. (1994): “Organización de los recursos funcionales”, a Gairín, J. i Darder, P. (Coord): Organización de centros educativos. Aspectos básicos. Praxis, Barcelona, pp. 179-204

7.- ÍNDEX DE QUADRES

1. Objectius de la sisena hora a l'escola pública	13
2. Percentatge alumnes de 4t d'EP que assolixen les competències bàsiques per àmbits	14
3. Hores anuals d'escolarització a diversos països europeus (7-10 anys)	18
4. Hores diàries d'escolarització a diversos països europeus (7-10 anys)	18
5. Hores de lliure organització del currículum amb i sense la sisena hora	21
6. Increment del professorat en el primer any d'aplicació de la sisena hora.	24
7. Nombre d'habitants del municipi.	31
8. Estructura del qüestionari	42
9. Estructura del protocol dels Grups de Debat.	44
10. Calendari de realització dels Grups de Debat	44
11. Experiència en càrrecs directius dels participants als Grups de Debat	45
12. Cronograma de la recerca	46
13. Distribució dels informants per segments d'edat	47
14. Distribució dels centres segons tipologia (nombre de línies)	47
15. Distribució dels centres per nombre d'alumnes	48
16. Percentatge mestres a jornada completa sobre el nombre total de mestres	48
17. Percentatge mestres a jornada completa sobre el nombre total de mestres	49
18. Percentatges de resposta per demarcacions territorials	49
19. Presentació dels resultats de la recerca. Àmbits	51
20. Factors a considerar en l'ús educatiu de la sisena hora	52
21. Ús educatiu de la sisena hora	53
22. Modalitats d'agrupament d'alumnes a la sisena hora	56
23. Vinculació al grup dels mestres que fan sisena hora	57
24. Factors a considerar en la delimitació de l'horari escolar	63
25. Hores d'entrada i de sortida de l'alumnat d'educació primària	63
26. Distribució de l'horari escolar	64
27. Desfasament horari entre els alumnes d'Infantil i Primària	72
28. Percepció del nivell de consciència dels mestres en relació a la sisena hora	76
29. Nombre d'hores setmanals de coincidència de tots els mestres.	80
30. Percepció de la suficiència del nombre d'hores de coincidència de tots els mestres en funció de les hores que s'hi destinen.	80
31. Expressió del nombre òptim d'hores de coincidència de tot el professorat	81

32. Periodicitat de les reunions de claustre de professors	84
33. Horari de realització dels claustres de professors	85
34. Aspectes laborals que es deriven de l'aplicació de la sisena hora	88
35. Horari de treball al centre dels mestres. Curs 2006-2007	89
36. Possibilitat que els mestres de primària disposin d'un bloc de 2 hores lliures	90
37. Ubicació de les franges horàries consecutives lliures	91
38. Grau d'acompliment de les preferències horàries dels mestres en les hores lliures	92
39. Resultats de les opcions amb baix índex de resposta a la pregunta 27: període de descans dels mestres de primària al migdia	93
40. Període de descans dels mestres de primària al migdia	94
41. Existència de criteris de Formació Permanent en centres	96
42. Incidència de la disminució de l'horari docent dels mestres en l'atenció a les famílies	100
43. Delimitació de l'horari d'atenció a famílies de mestres tutors i especialistes	104
44. Incidència de la sisena hora en la vertebració institucional	107
45. Incidència de la sisena hora en la relació entre les etapes educatives	108
46. Incidència de la sisena hora en la relació entre els diversos cicles de primària	111
47. Incidència de la sisena hora en el clima de centre.	112
48. Participació de les famílies en l'establiment del marc horari	116
49. Actuacions per consensuar l'horari escolar en l'àmbit municipal	118
50. Posada en marxa de la sisena hora. Aspectes a considerar	120
51. Nivell de satisfacció referit al procés de posada en marxa de la sisena hora (I)	121
52. Nivell de satisfacció referit al procés de posada en marxa de la sisena hora (II)	122
53. Detecció de dificultats i propostes de millora. Àmbits	134
54. Percepcions referides a la sisena hora (I)	165
55. Percepcions referides a la sisena hora (II)	166

8.- ANNEXOS

La memòria d'investigació es completa amb els 15 annexos que es relacionen en aquest índex relligats en dos volums independents. A les pàgines que vénen a continuació, hi ha els annexos núm. 5, 10 i 15 que corresponen als instruments utilitzats en la recollida de dades: el qüestionari "La sisena hora a primària" i el protocol utilitzat en els Grups de Debat, així com el llistat de persones que han participat en les diverses fases de la recerca.

- 1.- Projecte d'Investigació
- 2.- Qüestionari. Versió sotmesa a validació.
- 3.- Validació del qüestionari. Sol·licitud de participació.
- 4.1.- Validació del Qüestionari.
Formulari per a la recollida d'aportacions
- 4.2.- Validació del Protocol per als Grups de Debat.
Formulari per a la recollida d'aportacions
- 5.- Qüestionari. Versió final
- 6.- Identificació i caracterització de variables
- 7.- Text de tramesa del qüestionari
- 8.- Llistat de centres on es tramet el qüestionari
- 9.- Incidències en l'aplicació del qüestionari
- 10.- Protocol per als Grups de Debat. Versió de validació.
- 11.- Protocol per als Grups de Debat. Versió definitiva.
- 12.- Llistat de participants als Grups de Debat
- 13.- Aportacions als Grups de Debat
- 14.- Aportacions a les Preguntes Obertes del Qüestionari
- 15.- Relació de participants.

Annex 5.- QÜESTIONARI

La sisena hora a primària **Qüestionari als equips directius del centres que han** **experimentat la sisena hora durant el curs 2006-07**

Es tracta d'un qüestionari anònim, de 38 preguntes, articulades en 11 blocs.

Als Blocs 1 i 2 es demanen algunes dades personals i del centre.

Als Blocs 3 a 7 es recull informació referida als resultats de la posada en marxa de la sisena hora

Als Blocs 8 a 10 es recullen algunes percepcions dels informants

Al bloc 11 s'ofereix la possibilitat de fer aportacions lliures

El temps de resposta s'estima entre 10 i 15 minuts

A la fi de cadascun dels blocs has de prémer **següent** per passar al proper. El botó **anterior** permet tornar als blocs que ja has contestat. El botó **esborrar** permet anul·lar les respostes de tot el bloc.

Si vols canviar una resposta, col·loca't a sobre de la resposta correcta i marca-la; la resposta incorrecta desapareixerà automàticament.

Quan és possible marcar més d'una resposta, s'adverteix **en vermell** a l'enunciat de la pregunta.

En acabar de respondre, prem **enviar**.

MOLTES GRÀCIES

1. Dades Personals

1. Edat

- 35 o menys
- entre 36 i 45
- entre 46 i 55
- 56 o més

2. Sexe

Home/Dona

3. Càrrec directiu

- Director/a
- Cap d'Estudis
- Secretari/a
- Altre

4. Experiència

- Anys d'experiència com a docent ☐☐
- Anys d'experiència en càrrecs directius ☐☐

2. Dades del centre

5. Demarcació Territorial

- Barcelona
- Barcelona Comarques
- Baix-Llobregat Anoia
- Vallès Occidental
- Girona
- Lleida
- Tarragona
- Terres de l'Ebre

6. Tipus de centre

- ZER
- Escola incompleta
- Escola d'1 línia
- Escola de 2 línies
- Escola de 3 línies

7. Nombre d'alumnes☐☐☐☐

8. Nombre de mestres

8.1. Nombre de mestres que fan jornada completa ☐☐

8.2. Nombre de mestres que fan jornada parcial ☐☐

9. Població

- Menys de 10000 habitants
- Entre 10001 i 30.000 habitants
- Entre 30.001 i 100.000 habitants
- Més de 100.000 habitants

3. Ús educatiu de la sisena hora

10. Assenyala els 5 aspectes que consideris més rellevants als quals es destina la sisena hora al teu centre.

Disposes de 40 caràcters per a identificar què es fa a la sisena hora? (utilitza la denominació que feu servir habitualment) i de 150 caràcters per fer-ne una breu descripció (trets característics, a quin curs o cicle es fa, tipus d'agrupament etc)

Què es fa a la 6ª hora?

Breu descripció

11. Del conjunt de “sisenes hores” del teu centre, quin percentatge (aproximat) es treballa

- ___% amb el grup sencer
- ___% en grups reduïts, formats amb alumnes d'un mateix grup
- ___% en grups reduïts, formats amb alumnes d'un mateix nivell
- ___% en grups reduïts, formats amb alumnes d'un mateix cicle
- ___%

100%

11.1. Amb la implantació de la sisena hora

ha augmentat el nombre de hores de treball en grups reduïts

s'ha mantingut estable el nombre d'hores de treball en grups reduïts

ha disminuït el nombre d'hores de treball en grups reduïts

12. Del total de “sisenes hores” del teu centre que es realitzen amb el grup sencer, quin percentatge (aproximat) és impartit per

- ___% el/la mestre/a tutor/a del grup
- ___% un mestre/a que imparteix docència a tot el grup
- ___% un mestre que imparteix docència a una part del grup
- ___% un mestre que no imparteix docència al grup
- ___% dos mestres alhora
- ___%

100%

13. En termes generals, consideres que els mestres tenen consciència d'estar treballant en la “sisena hora”, és a dir, la diferencien clarament de la resta de l'horari lectiu?

SÍ, en general, els mestres **tenen consciència** d'estar a la “sisena hora”

NO, en general, els mestres **no tenen consciència** d'estar a la “sisena hora”

4.- Horari del centre

14. Assenyala l'horari dels alumnes d'Educació Primària

Hora d'Entrada al Matí	●8,30 h.	●9 h.	●9,30 h.	●10 h.	●	
Horari de Sortida al Matí	●12 h.	●12,30 h.	●13 h.	●13,30 h.	●	
Hora d'Entrada a la Tarda	●14,30 h.	●15 h.	●15,30 h.	●16 h.	●	
Hora de Sortida a la Tarda	●16,30 h.	●17 h.	●17,30 h.	●18 h.	●	

15. Distribució de les 6 hores de treball diari dels alumnes

- 4,5 h. al matí i 1,5 h. a la tarda
- 4 h. “ 2 h. “
- 3,5h. “ 2,5 h. “
-

16. Temps de descans per als alumnes d'Educació Primària al migdia

dues hores
dues hores i mitja

17. Desfasament horari entre els alumnes d'Ed Infantil i Ed. Primària

els alumnes d'Infantil entren 1 hora més tard al matí
els alumnes d'Infantil surten 1 hora més aviat al migdia
els alumnes d'Ed. Infantil entren ½ h. més tard al matí i surten ½ h. més aviat al migdia

5. Coordinació del professorat

18. Nombre d'hores de coordinació en les quals coincideixen tots els mestres?

- 2 hores
- 3 hores
- 4 hores
- 5 hores
-

18.1. Tenint en compte les necessitats del centre, consideres que el nombre d'hores setmanals de coordinació en les quals coincideixen tots els mestres és:

- a) Excessiu
- b) Suficient
- c) Insuficient

18.2. En el cas que a la pregunta anterior hagi marcat a) o bé c) quin consideres que és el nombre òptim d'hores setmanals de coincidència de tot el professorat?

19. En quin moment del dia se situen les hores de coordinació en les quals coincideixen tots els mestres?

al matí, abans de l'arribada dels alumnes

al migdia

a la tarda, després de la sortida dels alumnes

20. A què es dediquen les hores de coordinació en les quals coincideixen tots els mestres? (situades fora de l'horari dels alumnes)

S'admet més d'una resposta. Marca les opcions que corresponguin d'entre les que s'esmenten i afegeix les que consideris

Reunió del Claustre

Reunions de l'equip de cicle

Reunions de Comissions

Activitats de formació en el propi centre

21. Quin criteri heu aplicat per a la realització de les reunions del claustre de professors? (periodicitat, durada, ubicació horària, dia de la setmana, etc.) **Disposes de 250 caràcters**

22. A què es dediquen les hores de coordinació en les quals coincideixen dos o més mestres (o professionals externs) que s'ubiquen dins l'horari dels alumnes

S'admet més d'una resposta. Marca les que corresponguin d'entre les que s'esmenten i afegeix les que consideris

Reunió de tutors de nivell

Reunió d'especialistes

Reunions de coordinadors de cicles

Reunions d'EAP, Cap d'Estudis i Mestre d'Educació Especial

Reunions tutor/a Aula Acol·lida amb LIC, Serveis Socials, etc.

6. Aspectes Laborals

23. L'horari de treball dels mestres del teu centre és:

23 h. d'atenció a alumnes i 7 hores de coordinació

24 h. d'atenció a alumnes i 6 hores de coordinació

24. Ha estat possible que tots els mestres tinguin 2 hores seguides lliures?

Sí, ha estat possible per a tots els mestres

Sí, hauria estat possible, però hi ha hagut mestres que han preferit hores soltes

No, no ha estat possible per a tots els mestres

24.1. Quin percentatge dels mestres a dedicació completa té dos blocs de 2 h. seguides lliures (dues tardes, una tarda i un bloc de 2 h. al matí, etc)

___ %

24.2. Del total de blocs de 2 hores seguides lliures del teu centre, quin percentatge (aproximat) se situa

___% al matí; de l'arribada a l'esbarjo

___% al matí, de l'esbarjo a la sortida

___% a la tarda

100%

24.3. En el cas que hi hagi mestres que prefereixin tenir hores lliures soltes en comptes de tenir-les agrupades en bloc de dues, en quins moments de la jornada escolar les prefereixen? Per quin motiu?

25. S'ha procurat conèixer quines eren les preferències dels mestres en la ubicació de les hores lliures?

Sí

No

25.1. En cas de resposta afirmativa a 25, en quin percentatge (aproximat) s'han pogut observar les preferències dels mestres?

S'han pogut observar per al ___% dels mestres

26.- Heu establert criteris interns per a les substitucions del professorat?

Si/No

26.1. En el cas de resposta afirmativa a 26, explica'ls breument (disposes de 250 caràcters)

27. Quin és el temps de descans dels mestres de primària al migdia?

	dilluns	dimarts	dimecres	dijous	divendres
DUES hores					
UNA hora i MITJA					
UNA hora					

28. Heu establert algun criteri intern, pel que fa a l'horari, per a la realització d'activitats de formació en el propi centre?

Sí

No

28.1. En cas de resposta afirmativa a 28, explica'l breument (disposes de 250 caràcters)

7. Atenció a les famílies**29. Quina incidència consideres que ha tingut la reducció de l'horari lectiu dels mestres (tutors i especialistes) en l'atenció a les famílies**

- a.- Ha augmentat l'atenció a les famílies
- b.- L'atenció a les famílies s'ha mantingut igual que abans
- c.- Ha disminuït l'atenció a les famílies

30. Quan es delimita a què es dediquen les hores de coordinació dels mestres-tutors i dels mestres-especialistes)...

	Mestres Tutors	Mestres Especialistes
30.1. Es delimita un horari específic d'atenció a les famílies?	Sí No	Sí No
30.2. En cas de resposta afirmativa a 30.1., quin nombre d'hores s'hi destina?	1 hora 2 hores 	1 hora 2 hores

8. Vertebració institucional i comunitària**31. Quina incidència consideres que ha tingut la introducció de la sisena hora en la relació entre les etapes d'Educació Infantil i Educació Primària?**Ha contribuït a **augmentar la relació** entre E.I. i E.P.Ha contribuït a **disminuir la relació** entre E.I. i E.P.El nivell de relació entre E.I. i E.P. és **similar al del curs anterior**

32. Quina incidència consideres que ha tingut la introducció de la sisena hora en la **cohesió entre els diversos cicles d'Educació Primària?**

Ha contribuït a **augmentar la cohesió** entre els cicles

Ha contribuït a **disminuir la cohesió** entre els cicles

El grau de cohesió entre els cicles és **similar al del curs anterior**

33. Quina incidència consideres que ha tingut la introducció de la sisena hora en el clima de centre?

Ha comportat una **notable millora** del clima de centre

Ha comportat una **lleugera millora** del clima de centre

El clima de centre és **similar al del curs anterior**

Ha comportat un **lleuger decaïment** del clima de centre

Ha comportat un **notable decaïment** del clima de centre

34. Quina participació van tenir les mares i els pares en l'establiment del nou marc horari?

S'admet més d'una resposta

L'escola va fer arribar informació escrita a totes les famílies

L'escola va organitzar actes informatius adreçats a les famílies.

L'escola va informar/consultar els representants dels pares al Consell Escolar

L'escola va organitzar una consulta a les famílies sobre l'horari

L'AMPA va organitzar actes informatius adreçats a les famílies

L'AMPA va organitzar una consulta a les famílies sobre l'horari

35. En cas que hi hagi més d'una escola al municipi, quines actuacions es van dur a terme des de l'administració educativa i des dels ajuntaments per tal de consensuar l'horari entre les diverses escoles d'un mateix municipi?

S'admet més d'una resposta

No es va dur a terme cap actuació

Van concretar els aspectes referits al transport escolar

Van convocar els directors dels centres sense arribar a cap acord

Van convocar els directors i es va arribar a un acord d'àmbit municipal

Van establir un horari base per als casos de manca d'acord al Consell Escolar

9. Procés d'implantació

36.- Expressa el teu grau de satisfacció amb diversos aspectes relacionats amb el procés d'implantació de la sisena hora

Valora cada aspecte de 0 = Satisfacció NUL·LA a 5 = Satisfacció MÀXIMA

Al final, pots afegir altres aspectes

	0	1	2	3	4	5
A. Planificació del procés de posada en marxa						
B. Informació i sensibilització a les famílies						
C. Informació i sensibilització als equips directius						
D. Informació i sensibilització als claustrs						

E. Desenvolupament normatiu: decret d'horaris, instruccions d'inici de curs, etc.						
F. Formació específica als equips directius						
G. Materials formatius referits a aspectes organitzatius: exemples horaris, etc.						
H. Materials formatius referits al contingut educatiu i a les possibilitats metodològiques						
I. Temps per a la sensibilització i la presa de decisions a nivell de claustre i de Consell Escolar						
J. Dotació dels recursos necessaris per a la posada en marxa						
K. Acompanyament i guiatge en la posada en marxa						
L. Resolució dels dubtes i problemes que van sorgir						
M. Valoració i supervisió dels resultats finals						

10. Percepcions referides a la sisena hora.

37- Expressa el teu grau d'acord amb les afirmacions que trobaràs a continuació.

Valora cada aspecte de 0 = GENS D'ACORD a 5 = TOTALMENT D'ACORD.

Al final, pots afegir altres aspectes

La sisena hora...	0	1	2	3	4	5
A.- Suposa una transformació en profunditat del funcionament de les escoles						
B.- Possibilita la introducció d'activitats educatives més variades						
C.- Suposa una millora en les condicions laborals del professorat						
D.- Contribueix a la conciliació entre la vida familiar i laboral de les famílies						
E.- Contribueix a la conciliació entre la vida familiar i laboral dels mestres						
F.- Afavoreix la coordinació i el treball en equip del professorat						
G.- Introdueix elements de funcionament organitzatiu similars als de l'educació secundària						
H.- Dificulta l'adopció de la jornada continuada						
I.- Ha afavorit la renovació de les plantilles de professorat dels centres						

11. Aportacions finals

38.- Si vols aportar opinions, experiències o valoracions referides a la sisena hora, pots fer-ho a continuació. Disposes de 10 línies.

Annex 10.- PROTOCOL PER ALS GRUPS DE DEBAT**PROTOCOL per als GRUPS DE DEBAT**amb directius de centres que realitzen 6ª hora el curs 2006-2007**1.- Aspectes singulars**

Hi ha algun tret rellevant de la teva escola que consideris que ha tingut una incidència significativa en la posada en marxa de la sisena hora? Quin? Per què?

2.- Aspectes educatius

2.1. De quina manera (amb quin procediment) es va determinar el contingut educatiu de la sisena hora al teu centre? Quins criteris es van tenir en compte? Quines dificultats van sorgir?

2.2. Consideres que la posada en marxa de la sisena hora ha afavorit la introducció d'estratègies d'ensenyament-aprenentatge renovadores? Per què?

3.- Establiment de l'horari

3.1. Quins criteris es van tenir en compte en la delimitació del marc horari? Quin procediment es va seguir en la presa de decisió?

3.2. Quines han estat les principals dificultats que han sorgit en l'establiment de l'horari? I en la gestió del desfasament horari entre els alumnes d'Ed. Infantil i Ed. Primària? Quines solucions s'hi ha donat?

3.3. S'ha seguit algun criteri per a la ubicació de la sisena hora en la graella horària? En cas afirmatiu, quin?

4.- Coordinació del professorat

4.1. Quins aspectes/criteris s'han tingut en compte per ubicar les hores de coordinació en l'horari setmanal, tant les que es realitzen fora de l'horari d'atenció a alumnes com les que es realitzen dins de l'horari amb alumnes?

4.2. Quines han estat les principals dificultats/novetats que s'han derivat del canvi en les hores de coincidència de tots els mestres?

4.3.- Arran de les dificultats detectades, quines opcions organitzatives s'han adoptat? Quina valoració en fas?

--

5.- Atenció a les famílies

Quins efectes ha tingut la reducció de l'horari d'atenció directa a alumnes en la tutoria i en l'atenció a les famílies?

--

6.- Vertebració institucional

6.1. Quins efectes penses que ha tingut la sisena hora en la vertebració dels centres educatius? Contribueix a millorar la relació entre les etapes d'Educació Infantil i Primària? o entre els diversos cicles?

--

6.2. Quins efectes ha tingut la introducció de la sisena hora en el clima de centre?

--

7.- Posada en marxa

7.1.- Quina valoració fas del procés de posada en marxa de la sisena hora tal com es va dur a terme a la fi del curs passat? Hi introduiries canvis i/o millores de cares al curs vinent? Quines?

--

8. Propostes de millora: ús educatiu de la sisena hora

8.1. Arran de l'experiència d'enguany al teu centre, penses que fóra bo introduir canvis en l'ús que feu de la sisena hora? En cas afirmatiu, quins? Per què?

--

8.2. Creus que es podran dur a terme aquests canvis? Sí/No. Per què? Preveus dificultats en la introducció? Sí/No. Per què?

--

9. Propostes de millora: aspectes organitzatius

9.1. Arran de l'experiència d'enguany al teu centre, penses que fóra bo introduir canvis en el funcionament organitzatiu? En cas afirmatiu, quins? I per què?

--

9.2. Creus que es podran dur a terme aquests canvis? Sí/No. Per què? Preveus dificultats en la introducció? Sí/No. Per què?

--

10. Altres aportacions

Aspectes no previstos, efectes col.laterals, opinions i/o valoracions

--

Annex 15.- RELACIÓ DE PARTICIPANTS

Equip de Recerca

Josep Bofill Déu, Rosa Borràs Medina, Enric Corominas Rovira, Mercè Juan Millera, Rosa Lajusticia Manchón, Eduard Mallol Blanch, M. Francesca Massó Urgellès, Rosa Mª Montseny Baulenas, Dolors Pairó Parramon, Miquel Payaró Pagès, Joaquim Pelach Bussom, Montse Planas de Farnés Valentí, Mariona Solé Canyelles, Rosa Soler Balletbò, Llum Viruete Sanante

Auxiliar de recerca

Beatriu Pérez Ballesteros

Participants als Grups de Debat

Carme Acha Villar, Mercè Alejo, Víctor Luís Alesanco Cordón, Rosa Álvarez Cabal, Marta Barrera Vilà, Ana Mª Blasco Blasco, Gemma Boix Pino, Verònica Boras Sánchez, Joan Calvo, Josep Capilla Mies, Anna M. Cardús i Ros, Ramona Casacuberta Almendros, Pere Castella Navarro, Beatriu Cruset, Jordi De Diego, Inmaculada Dot Soler, Mª Mercè Farres Marisch, Josep Fernández Menchón, Maria Ferrer Teresa, Salvador Fornós Casanova, Anna Gallart Canut, Cristina Garcia Hernández, Carme Gràcia, Mercè Homs Leyes, Teresita Juli Arqués, Joana Lara Fernández, Abel López Fernández, Francisco Lucas Manguán, Montserrat Marquet García, Marina Mas Domingo, Nuria Muntal, Francesca Muñoz Campos, Pilar Navarro Ferran, Carmen Negrillo Falcó, Montse Noé Garrido, Núria Parera i Massip, Pérez Boluda, Mª Aurora Pérez Serrano, Josep Piferrer Puig, Pere Pujolràs i Feixas, Carme Redon Verdaguer, Assumpta Ripoll Amposta, Ambrós Segura Martí, Joana Serrano Gasquez, Assumpta Sogas Figueras, Laura Tassier Val, Laura Tubau, Joaquim Vallespí Salvadó, Emilia Ventura, Isabel Viaplana Anglès, Montserrat Viola Tudela, Teresa Vizcarro Gianni.

Membres de GROC

Alba Abulí, Judit Albert, Joan Manel Barceló, Gemma Boix, Anna Camps, Dolors Capell, Caterina Casanovas, Rosa Casellas, Lluís Comalada, Roser Font, Josep María García, Esther Gibert, Josep Gifre, Maria Grimau, Imma Marqués, Mª Dolors Massa, Angels Miret, Maite Miró, Natàlia Nadal, Josep Polanco, Cati Riembau, Assumpta Roqueta, Assumpció Salleras

Participants a la validació dels Instruments de Recollida de Dades

Candela Batet, M^a del Pilar Besora, Gemma Boix, Anna Camps, Pilar Cañada, Antoni Doménec, Carme Doménech, Josep Ferrer, Josefina Ferre, Ester Gibert, Llorenç Gimeno, Remei Gutiérrez, Juan Carlos Herrero, Margarita Merlos, Pep Montaner, Rosa Olivé, Dolors Peñascal, Josep Piferrer, Manoli Rubio, Montserrat Salvans, Teresa Sauch, Maite Subirà, Dolors Tané, Josep Mª Tomàs, Joaquim Vallespí, Filo Vilatorta, Maribel Yago

Resposta al qüestionari

420 centres d'arreu de Catalunya que han respost el qüestionari

327 manifestacions d'expressió d'interès pels resultats de la recerca

Amb tot l'agraïment